

A CSEND
JOHN CAGE

John Cage
A csend

John Cage
A csend

Válogatott írások

Ars Longa sorozat

Jelenkor Kiadó

Pécs

Válogatta és az eredetivel egybevetette:

Wilheim András

Fordította: Weber Kata

A fordítás a jegyzetben közölt kiadások alapján készült

© University Press of New England

© Hungarian translation Weber Kata, 1994

Kiadja a Jelenkor Kiadó Kft.

Pécssett

Felelős kiadó Csordás Gábor

A szedés a Jelenkor Kiadóban készült

Xerox Hungarian Ventura kiadványszerkesztővel

Szerkesztette Wilheim András

Az első borítón: John Cage huszonkilenc kézzel

A hátsó borítón: John Cage Szombathelyen 1986-ban

John Cage portréfotóját Keserü Ilona készítette

Megjelent 13 (B/5) ív terjedelemben, Avant Garde betűtípusból szedve

Nyomtatta Molnár Csaba nyomdája Pécssett

ISBN 963 7770 83 6

ISSN 1217-6702

Tartalom

A zene jövője: Credo / 7
Egy zeneszerző vallomása / 10
Satie védelmében / 25
A modern zene előhírnökei / 31
Az experimentális zene / 36
A zenemű mint folyamat / 41
I. Változások
III. A kommunikáció
Előadás a semmiről / 65
Előadás valamiről / 81
Juilliard előadás / 96
A szónok 45 perce / 111
Ritmus stb. / 158
A zene jövője / 170
Önéletrajzi beszámoló / 182
Ji King / 192
Bevezetés / 197
Üres értelem / 199
Utószó / 205
Jegyzet / 207

Ennek az előadásnak a szövegét a seattle-i művészeti társaság Bonnie Bird által szervezett találkozójára írtam. Nyomtatásban annak a felvételnek a kísérőszövegként jelent meg, amelyet George Avakian készített 1958-ban, a New York-i Town Hallban tartott 25 éves retrospektív koncertem alkalmából.

A ZENE JÖVŐJE: CREDO

HISZEM, HOGY A ZAJOK FELHASZNÁLÁSA

Akárhol legyünk is, javarészt zajokat hallunk. Ha nem figyelünk oda, akkor zavaróak. De ha fülünk, akár izgalmasak is lehetnek. Egy ötven mérfölddel száguldó furgon robaja. Két rádióállomás közti statikus zaj. Az eső. Mi be akarjuk vonni és irányítani szeretnénk ezeket a hangokat, hogy ne hangeffektusokként, hanem hangszerként használhassuk őket. Minden filmstúdió rendelkezik egy filmen rögzített hangeffektus-gyűjteménnyel. Ma már a filmfelvevők segítségével bármely hang erejét szabályozni lehet, s ezek a hangok elképzeléseink szerinti vagy a képzeletünket is túlszárnyaló ritmusba rendezhetőek. Négy lejátszóval ma akár kvartert komponálható robbanó motorra, szélre, szívritmusra és földcsuszamlásra, és azt elő is lehet adni.

A ZENE KÉSZÍTÉSÉBEN

Amennyiben a „zene” szó szent és csak a tizenharmadik és tizenkilencedik századi hangszerekre van fenntartva, akkor használjunk egy találhatóbb elnevezést: hangszervezés.

FOLYTATÓDIK
ÉS ODÁIG FEJLŐDIK, HOGY EGY ELEKTROMOS ESZKÖZÖK ÁLTAL LÉTREHOZOTT ZENÉHEZ JUTUNK EL,

Az elektromos hangszerek feltalálójának többsége a tizenharmadik és tizenkilencedik századi hangszereket próbálta utánozni, miként az első autómobil tervezői is a szekeret másolták le. A Novochoord és a Solovox is inkább a múlt imitálásának, semmint a jövő alakításának vágyát példázza. Míg Theremin a hangszert alapvetően új képességekkel ruházta fel, addig Theremin hangszerének játékosai minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy a hangszer úgy szóljon, mint valamelyik régi; élmélyítően édeskés vibratóval játszottak, s ha nehézségek árán is, de a múlt remekműveit próbálták

megszólaltatni rajta. S bár a hangszer számtalan, egyetlen gomb elfordításával vezérelhető lehetőséget rejt magában, a thereministák cenzúrázzák a hangokat, s csak azokat bocsátják a nyilvánosság elé, melyeket szerintük a közönség is szívesen fogad. Pajzsot vontak köztük és az új hangzási tapasztalatok közé.

Az elektromos hangszerekre hárul az a szerep, hogy szabályozzák a zajokkal szembeállított hangok teljes felhangrendszerét, s hogy előállítsák e hangokat bármely hangmagasságon, bármilyen hangerővel és időtartammal.

AMELY LEHETŐVÉ TESZI BÁRMELYIK ÉS VALAMENNYI HALLHATÓ HANG ZENEI CÉLOKRA TÖRTÉNŐ FELHASZNÁLÁSÁT. ÚJ FOTOELEKTRIKUS, FILM- ÉS MECHANIKAI ESZKÖZÖK ÁLLNAK A ZENE SZINTETIKUS ELŐÁLLÍTÁSÁNAK

A zeneszerzők ma már az előadók segítségével nélkül, közvetlenül képesek zenét létrehozni. A film hangsíkján elégszer ismételt bármilyen rajz hallhatóvá lesz. A másodpercenkénti kétszáznyolcvan kör egy bizonyos hangként szólal meg, míg egy másodpercenként ötvenszer ismételt Beethoven-portré nemcsak eltérő hangmagasságú, hanem más hangminőségű is lesz.

SZOLGÁLATÁBA. MÍG A MÚLTBAN A VÉLEMÉNYKÜLÖNBSÉG A DISZSZONANCIA ÉS A KONZZONANCIA KÖZÖTT OSZLOTT MEG, ADDIG A KÖZELJÖVŐBEN MÁR A ZAJ ÉS AZ ÚN. ZENEI HANGOK KÖZÖTT FOG.

A JELENLEGI ZENESZERZÉSI MÓDSZEREK, MELYEK A HARMÓNIAÁVAL ÉLNEK ÉS EZT A HANGTARTOMÁNYON BELÜLI MEGHATÁROZOTT LÉPÉSEKRE VONATKOZTATJÁK, ALKALMATLANNAK FOGNAK BIZONYULNI A ZENESZERZŐ SZÁMÁRA, MERT Ő A TELJES HANGTARTOMÁNNYAL FOG SZEMBESÜLNI.

A zeneszerző (a hangszervező) nemcsak a teljes hang, hanem a teljes időtartománnyal is szembesülni fog. Valószínűleg a filmtechnikában már elfogadott „frame”, vagy a másodperc töredéke lesz az időmérés új alapegysége. Nincs többé ritmus, amely kívül esne a zeneszerző lehetőségein.

ÚJ MÓDSZEREKET FEDEZNEK FEL. OLYANOKAT, AMELYEK MEGHATÁROZOTT VISZONYBAN VANNAK SCHOENBERG TIZENKÉTFOKÚ MÓDSZERÉVEL

Schoenberg az egyenértékű zenei anyagok csoportján belül minden anyagot a csoport egészét tekintetbe vevő funkcióval látja el. (A harmónia a nem egyenértékű zenei anyagok csoportjában az egyes zenei anyagok szerepét a csoport meghatározó vagy legfontosabb eleme mentén alakítja ki.) Schoenberg módszere egy olyan társadalomra hasonlít, amely a csoportra és az egyénre a csoportban való feloldódására fektet súlyt.

ÉS AZ ÜTŐSÖKRE VALÓ KOMPONÁLÁS JELENLEGI MÓDSZEREIVEL

Az ütőhangszerekre írott zene korunk áttérése a billentyű-meghatározta zenéről a jövő teljes hangkészletet felölelő muzsikájára. Az ütősökre komponáló szerző számára minden hang elfogadható, ő tárja a mindeddig akadémi- kusan kirekesztett „nem zenei” hangok birodalmát, amennyire az manuálisan csak lehetséges.

Az ütősökre komponálás a mű ritmikai struktúrájára irányul. S mihelyst ezek az elvek egy vagy több, széles körben elfogadott eljárásokká kristályosodnak ki, a leiratlan, de kulturálisan számottevő zene számára a csoportos improvizáció eszközei lesznek. A keleti kultúrákban és a hot jazzben már így van.

ÉS MINDEN MÁS OLYAN MÓDSZERREL, AMELYBEN NEM KAP SZEREPET AZ ALAPHANG.

EGYEDÜL A FORMAELV MARAD MEG ÖRÖK KAPOCSUNKNAK A MÚLTAL. CSAKHOGY A JÖVŐ NAGY FORMÁJA NEM OLYAN LESZ, MINT HAJDAN, EGYIK KORBAN A FÚGA, MÁSIKBAN A SZONÁTA. A JÖVŐ NAGY FORMÁJA ÚGY KAPCSOLÓDIK HOZZÁJUK, AHOGY AZOK VISZONYULTAK EGYMÁSHOZ:

Addig, míg ez megtörténik, experimentális zenei centrumokat kell létesíteni. Ezekben az új központokban az új anyagoknak, oszcillátoroknak, generátoroknak, halk hangokat erősítő eszközöknek, filmfelvevőknek... stb. rendelkezésre kell állniuk. Huszadik századi eszközökkel alkotó zeneszerzők. Az eredményeket bemutató előadás-sorozatok. Szervezett hangok zenén kívüli célokra (színház, tánc, rádió, film).

A RENDEZŐELVEN ÉS A GONDOLKODNI TUDÓ EMBER KÉPESSÉGÉN
KERESZTÜL.

EGY ZENESZERZŐ VALLOMÁSA

Az alábbiakban arról szeretnék beszámolni, hogy miként is lettem zeneszerző, és hogyan fejlődtek zenei elképzeléseim és a zenével kapcsolatos gondolataim.

Emlékszem, hogy nyolc éves koromban, a kaliforniai Santa Monicában, meg láttam egy feliratot – ZONGORAÓRÁK – a szüleim akkori lakásától kettővel odébb lakó szomszéd ajtaján. Szerelem volt az első látásra; olyannyira, hogy kapkodva ettem, épphogy elvégeztem a dolgaim, s emellett véget nem érő álmodozásba merültem. Mindegy volt, hogy mit tanítanak, gyakorlatokat, Victor Herbert *Orientele* című darabját vagy a *Für Elise*-t. Beléptem a „házi zongoraleckék” világába, a művészetnek ama tartományába, melyet mindenki a világon szeret játszani, mint ahogy én is szerettem.

Szüleim korántsem azzal a szenvedéllyel és hévvel tekintettek az események illetén fordulatra, mint ahogyan én. Mivel szemük előtt lebegett két nagynéném és egy nagybátyám intó példája, teljesen tisztában voltak azokkal az anyagi nehézségekkel, amelyekkel egy zenész óhatatlanul szembe találja magát. De még ennél is többet nyomott a latban az, hogy apám, aki feltaláló és elektromérnök volt, biztos, hogy szívesebben fogadta volna, ha az ő nyomdokaiba lépek.

Azért persze engedékenyek és gyakorlatiasak voltak: vettek nekem egy zongorát, ami mindennél jobban megörvendeztetett. Később Los Angeles vidékére költöztünk. Emlékszem, mikor a bútorszállítók a láb nélküli zongorát vitték az új házba, én mellettük sétáltam, s közben Victor Herbert akkor már kívülről tudott, Keletet idéző darabját játszottam rajta.

Új tanárom Phobe néném lett, tőle tanultam meg lapról játszani. Erre különös gondot fordított, és ezért ma is hálás vagyok neki. Szintén ő volt az, aki felhívta figyelmemet a tizenkilencedik század zenéjére, de úgy, hogy a nagy mesterekkel közben nem foglalkoztunk. Együtt játszottuk Moskowskij *Spanyol táncát*, és egyedül adtam elő Paderewski *G-dúr menüettjét*. Akkoriban úgy tűnt, a zene aszerint osztályozható, hogy milyen technikai nehézségeket támaszt az előadó számára: első, második, harmadik és negyedik osztályosoknak való.

Később egy olyan tanártól tanultam, aki maga is zeneszerző volt, Fannie Charles Dillontól. Megtanította Brahms *Ötödik magyar táncát*; de Phoebe néném egyáltalán nem értett egyet Dillon kisasszony értelmezésével.

Emlékszem, hogy minduntalan meginogtam, amikor Phobe néném vagy Dillon kisasszony zongorázott nekem, vagy amikor koncertjükön voltam. A zene, amit ők el tudtak játszani, elképesztően nehéznek tűnt számomra, megingásommal pedig éppen arra döbbentem rá, hogy ezeket én soha az életben nem leszek képes olyan jól előadni, mint ők.

Nem jártam többé zongoraóraira, hanem visszatértem a „szezám, nyílj meg!”

módszerhez, melyet Phoebe néném hagyott rám: a blattoláshoz. És ez, egy könyvtári olvasójeggyel társulva, megváltoztatta szemléletem a zenéről. Már nem az 1.-től a 4. osztályig kategóriáira oszlott, hanem A-tól Z-ig terjedt. A nagynéném természetesen felhívta a figyelmemet Bachra és Beethovenre (Mozart neve fel sem merült), a *Magyar tánca* vonatkozó megjegyzése pedig Brahmsnak arra az oldalra is, melyet szerinte nem kedveltem volna. Így aztán kíváncsiságom a múlt század kisebb alakjaira szorítkozott. Griegért annyira lelkesedtem, hogy egy ideig rajta kívül semmi mást nem játszottam. Még arról is álmodoztam, hogy életem egyedül az ő darabjai előadásának szentelem, minthogy nem tűntek túlságosan nehéznek, én pedig szerettem ezeket a darabokat.

Ez volt tehát az első ambícióm. Az iskola semmit nem adott arra nézve, hogy mivel foglalkozzam az életben. Bár a vallásgyakorlat hatásaként többször éreztem úgy, hogy lelkipásztornak kéne mennem. De nem lehetett elég erős ez az érzés, mert a főiskola két éve alatt kihúnyt. A túlságosan is szabad amerikai oktatási rendszer csapdájába estem, azaz nem tudtam mit kezdeni magammal. Abban viszont biztos voltam, hogy a főiskola folytatása teljességgel hasztalan. Így aztán rábeszéltem a szüleimet, hogy engedjenek el Európába egy évre, mert azzal álltam elő, hogy író szeretnék lenni – márpedig egy írónak „élményekre”, nem pedig oktatásra van szüksége.

A Franciaországban töltött első hónap után mindenben csak a gótikus építészetet láttam. A Mazarin Könyvtárban további egy hónapon át tanulmányoztam a tizenötödik századi mellvédeket. Ekkor utazott át Párizson egy főiskolámbéli professzorom, aki a szó szoros értelmében fenéken billentett, látván, hogy mivel töltöm az időmet, s úgy intézte a dolgokat, hogy hamarosan egy modern építész műtermében találtam magam. Amikor nem kellett különféle megbízatásokat teljesítenem, akkor az építész tanácsára görög oszlopokat rajzolgattam. Egyik nap azt találta mondani, hogy ahhoz, hogy az emberből építész legyen, egészen az építészetnek kell szentelnie magát, s minden idejét arra kell áldoznia. Másnap megmondtam neki, hogy erre én nem vagyok képes, mert az építészeten kívül még sok más dolgot szeretek, és sok olyan dolog is van, melyeket még csak nem is ismerek, de érdekelnek.

Egy este La Baronne d'Estournelles de Constant házában megkértek, hogy zongorázzam. A bárónő igen rossznak találta játékomat, mégis némi muzikalitást érzett benne. Felajánlotta, hogy megkéri Lazare-Lévyt, a Konzervatórium tanárát, hogy tanítson. Ő aztán egy Beethoven-szonátát kezdett nekem tanítani, és ragaszkodott ahhoz, hogy eljárjak koncertekre, különösen Bachot hallgatni. Korábban nem jártam hangversenyekre, de akkor minden este elmentem. Egyik este modern zeneműveket hallottam: Szkrjabint, Stravinskyt. Párizsban modern festményeket is láttam.

A modern festészet és a modern zene azonnali lelkesedést váltott ki belőlem, mely lelkesedéshez nem társult szerénység: úgy találtam, hogy ha mások képesek ilyen dolgokat létrehozni, akkor én is képes vagyok rá.

A következő három év folyamán magam mögött hagyván Párizst, rengete-

get utaztam; visszatértem Kaliforniába, ahol még javában tartott a nagy gazdasági válság. Ezalatt minden időmet festéssel és komponálással töltöttem anélkül, hogy bármelyik művészeti ág tanárához jártam volna.

Alig-alig emlékszem első zeneszerzői kísérleteimre, csak arra, hogy sem a hangzást, sem a kifejezés erejét nem céloztam meg bennük. Matematikai természetű számításokból eredeztettem őket, de ezek a műveletek olyannyira bonyolultak voltak, hogy csak igen-igen rövid zenék születtek belőlük. Az ezután következő darabjaimban már szövegekhez és nem a matematikához folyamodtam; inspirációim Aiszkhülosz és Gertrude Stein művei alapján keltek életre. Zongorán improvizáltam, megpróbáltam lejegyezni, amit játszottam, mielőtt még elfelejtettem volna. A módszer gyengesége annyira szembeszökő volt, hogy elkezdtem tanulmányozni Ebenezer Prout az összhangzattant, az ellenponttant és a zenei formát taglaló könyveit. Csak-hogy én modern zeneszerző akartam lenni, ezért az általa javasolt gyakorlatokat annyira eltorzítottam, hogy mesterként kortárs zenei jellegűk lett.

Az előbb már említettem a gazdasági válságot és azt, hogy miként alakultak a dolgaim, amikor visszatértem Európából. Korábban semmiféle tapasztalatot nem szereztem arra vonatkozólag, hogy miből éljek meg, de el kellett kezdenem dolgozni. Így órákat kezdtem adni a kortárs zenéről és festészetéről. A hirdetésben mindössze úgy mutattam be magam, hogy fiatal vagyok és a modern művészetek lelkes híve. Azt is bevallottam, hogy a témáról még semmit nem tudok, de ígéretem szerint hétről-hétre annyi anyagot gyűjtök majd össze, amennyire csak erőmből telik. Ily módon a modern zene tekintélyes hányadát ismertem meg. Ha a zene-művet könnyen el lehetett játszani, akkor még saját előadásommal is illusztráltam az elmondottakat; egyéb esetekben pedig hangfelvételeket használtam. Amikor elérkezett az idő, hogy Arnold Schoenbergről tartsak előadást, megkértem a Los Angelesben lakó Richard Buhligot, hogy játssza el az *Opus 11*-et, olvastam ugyanis, hogy évekkel azelőtt ő adta elő elsőként Berlinben. A „leghatározottabb nem”-mel válaszolt. Azért csak megismerkedtem vele; nagy művész, aki nemcsak a barátom, hanem a tanárom is lett. Azt mondta, hogy nem igazán tudna zeneszerzésre tanítani, mivel hogy ő nem zeneszerző, de bírálni tudná szerzeményeimet. Azt mondta az első darabjaimról, hogy azok egyáltalán nincsenek is megkomponálva. Ezért aztán azt a gondolatot plántálta belém, hogy a zeneszerzés a hangoknak olyan elrendezése, ahol illenek egymáshoz, vagyis hogy a hangok egy általános terv szerint állnak össze. Egy nap a kellerében fél órával korábban állítottam be. Azt mondta, hogy a megfelelő időben menjek vissza, és betette az orrom elé az ajtót. Volt nálam néhány kikölcsönzött könyv, amelyeket vissza akartam vinni a könyvtárba, így aztán a kellerében fél órával később érkeztem vissza. Ezek után két óra hosszat beszéltem nekem az időről: hogy mennyire lényeges a zenében, és állandóan, mindenkinek oda kell figyelnie rá, aki csak modern művészettel foglalkozik.

Eljött aztán az a nap, amikor Buhlig megnézvén az egyik művet azt mondta, hogy ő többet már nem tud adni nekem. Azt javasolta, hogy küldjem el a darabot Henry Cowellnek, aki talán ki is adná a New Music Edition sorozatban. Buhlig-

nak eme bátorítása arra ösztönzött, hogy felhagyjak a festéssel, és minden fennmaradó időmet a zenére fordítsam. Kifejlesztettem egy meglehetősen merev ellenpont-technikát. Két szólamra íródott, melyek mindegyike egy huszonöt hangú kromatikus sorra, azaz két oktávra épül, de van bennük egy közös oktáv, vagyis tizenhárom hang, s aképpen haladnak, hogy egyetlen hang sem ismétlődhet a két szólam között mindaddig, amíg legalább tizenegy hang meg nem szólalt. Egy-egy szólamon belül pedig egyetlen hangot sem lehet ismételni addig, amíg mind a huszonöt hang nem szerepelt.

Elküldtem a darabot Henry Cowellnek, ő pedig feljánlotta, hogy előadják San Franciscó-ban, az Új Zenei Társaság egyik találkozáján. Ez nagyon izgatottá tett, de amikor várakozásokkal telve, s az autostoppolástól elcsigázottan megérkeztem San Franciscó-ba, kiderült, hogy a zenészek bele se néztek a kottába, blattolni pedig túlságosan nehéz lett volna. Ellenben megismerkedtem Henry Cowell-lel, és elzongoráztam neki a darabjaimat. Azt mondta, hogy nekem Schoenbergnél kéne tanulnom, mert bár huszonöt hangot használok, darabjaim mégis a tizenkétfokú művekre hasonlítanak. Megadta Schoenberg egyik tanítványának, Adolph Weissnek a címét, mondván, eleinte tőle kellene órákat vennem. Alig vártam már, hogy zeneszerzést tanuljak, mivel a magányos munka és saját elképzeléseim kifejtése a fő zenei áramlatoktól való elszigeteltség és így a magányosság érzésével töltött el. Azonkívül az, amit én komponáltam, bár rendezett hangzással bírt, mégsem volt kellemes a fülnek.

A következő évet New Yorkban töltöttem, Adolph Weisstől összhangzattant, Cowelltől pedig ritmikát tanultam; a rá következő két évben pedig újra Kaliforniában, Schoenberg-től ellenpontot.

Olyan sok gyakorlatot kellett írnom, hogy komponálásra alig maradt időm. Az a kevés, amit írtam, atonális volt, és a tizenkétfokú soron alapult. Akkoriban csodálattal töltött el a tizenkétfokú zene elmélete, de a hangzását nem kedveltem. Egy új módszert vezettem be a tizenkétfokú sorba, mely nem csupán a tizenkét hang sorrendjének meghatározásában merült ki, hanem a sor statikus, nem változó természetű motívumokból álló szegmensekre történő felosztását is meghatároztam úgy, hogy minden egyes motívumnak megvolt a maga ritmusformája is. Ezáltal ritmuselemek és hangmagasságelemek integrált viszonyát értem el. Az ezzel az eljárással készített kompozícióim érdekelní kezdtek néhány barátomat, különösen a néhai Galka Scheyert. Elhozta hozzám egy absztrakt filmeket készítő barátját, Oskar Fischingert, hogy hallgassa meg a zenémet. Fischinger a tárgyakban lakozó szellemiségről beszélt, és azt állította, hogy a fából előhívogatott hangnak más a szelleme, mint az üvegtől származó hangé. Másnap elkezdtem ütőhangszereken előadható zenét szerezni.

Még akkor éjjel rájöttem, hogy bár a tizenkétfokú zene elméletileg kiváló, de azáltal, hogy a tonális zenére kifejlesztett hangszerekre épít, minduntalan tagadó értelmű, nem pedig a lényegét megcélzó komponálásmód. A tizenkétfokú zenében kerülni kellett a harmóniaviszonyokat, holott ezek lettek volna természetesek a

tonális hangszerek számára, s így ez a zene a hangszereket inkább bitortolta, semmint használta. Meggyőződésemmé vált, hogy az atonális zenéhez új, annak megfelelő hangszerek szükségeltetnek.

Megírtam egy *Quartetet* négy ütőhangszer-játékosra. Fogalmam sem volt arról, hogy hogyan fog hangzani, sem arról, hogy milyen hangszereken lehet majd eljátszani. De rábeszéltem három embert, hogy gyakorolják velem a darabot; hangszerünk az volt, ami éppen a kezünk ügyébe esett, doboltunk az asztalon, könyveken, székeken és így tovább. Amikor meguntuk ezeket a hangokat, akkor elfoglaltuk a konyhát, és fazekakon, lábasokon folytattuk. Ócskavas- és fűrésztelepen tett látogatásaink során egyre több hangszere tettünk szert: autók fékdobjaira, különböző hosszúságú csövekre, acélgyűrűkre, keményfa-darabokra. Néhány hetes kísérletezés után elkészült a *Quartet* hangszerelése. Talált hangszerekre épült, kiegészítve egy pedálos üstdobbal és egy kínai gonggal, melyek az egészet hagyományos jelleggel és hangzással gazdagították.

A kizárólag ütőhangszerekre írott zene nem az én találmányom. Korábban halottam már Varèse *Ionisation* és William Russell *Three Dance Movements* című művét. Henry Cowell révén sok, keleti kultúrákból származó zenefelvétellel is találkoztam. De sohasem úgy gondoltam a perkusszív zenére, mint valamiféle exotikus zenére visszamenő dologra vagy annak utánzatára; sőt, éppen hogy olyasmire, mint ami saját kultúránkban gyökerezik: Luigi Russolo munkáiban és az olasz futuristákéban, akik 1912 körül jelentették meg kiáltványukat *A zaj művészete* címmel, s számos koncertet is adtak Olaszország-, Franciaország- és Angliaszerte, olyan gépezeteket használva, melyeket speciálisan a kívánt hangok előállítására készítettek. Henry Cowell, Ernst Toch, Darius Milhaud és más szerzők művei szintén ebbe a hagyományba tartoznak. Az „ütőhangszer” szó ebben az értelemben nem azt jelenti, hogy ezeket a hangokat mind ütéssel és veregetéssel képezik. Tágabb értelemben minden olyan hangra vonatkozik, amelyek nem zeneiek vagy a zenében nem elfogadottak, a zajokat is beleértve. Tehát ugyanúgy, ahogy a modern zene általában a disszonancia felszabadításának történeteként értelmezhető, úgy ez az új zene is része annak a kísérletnek, amely minden hallható hangot megszabadít a zenei előítéletek korlátaitól. Egy hang önmagában se nem „zenei”, se nem „nem zenei”. Egyszerűen csak egy hang. És attól függetlenül, hogy miféle ez a hang, zeneivé válhat, ha helyet kap egy zeneműben. Ehhez a nézőponthoz azonban módosítanunk kell a zenének azt a meghatározását, melyet Phoebe néném adott. Szerinte a zene dallamból, harmóniából és ritmusból áll. Nekem azonban ekkorra már bármilyen hang bármilyen elrendezése hangelrendezés volt. Ez a meghatározás a nem-kirekesztő jellege miatt előnyös, hiszen minden olyan zenére is vonatkozik, amely nem él az összhangzattal, s az ilyen – ehhez nem fér semmi kétség – mégiscsak a Föld zenéjének a nagyobbik hányadát teszi ki, mivel idetartozik valamennyi keleti zene, kultúránk korai és középkori zenéje, és a zene mostanság íródott tekintélyes, figyelmen kívül nem hagyható része is.

Elődeimhez hasonlóan, kezdve Russolóval egészen Varèse-ig, én is *az új tech-*

nikai eszközök segítségével indultam el a hang felfedezésére: gépekkel, az elektronikával, a film- és fotoelektrikus eszközökkel, sőt új eszközök és hangszerek kitalálásával. Viszont azt is elhatároztam, hogy türelmes leszek, mivel jól tudtam, hogy bizonyos szükséges berendezések még nincsenek feltalálva vagy nem állnak a rendelkezésünkre, vagy ha léteznek már, akkor is drágák és kereskedelmi multicégek birtokában vannak.

Legnagyobb szerencsémre a seattle-i Cornish School egyik tanszékén kezdtem dolgozni, ahol tekintélyes ütőhangszer-gyűjteményre és egy jól felszerelt stúdióra bukkantam. Nem telt bele néhány hónap, és összehoztam egy együttest, mellyel kizárólag ütősökre írott darabokból álló koncertet adtunk, William Russell, Gerald Strang, Ray Green és jómagam szerzeményeit. A rákövetkező hangversenyünk előtt sok zeneszerzőt kerestem meg levélben, melyben felsoroltam a rendelkezésre álló hangszereinket, és felkértem őket, hogy küldjenek partitúrákat. Eképpen az egyedül ütőhangszerekre írott partitúrák állománya 3-4 darabról közel 50-re szaporodott 1934 és 1940 között.

A Cornish School stúdiólehetőségei ösztönöztek egy kompozíciósorozat megírására, melyet *Imaginary Landscape*-nek neveztem el. E szerzemények állandó és változó frekvenciájú mérőlemezeket alkalmaztak olyan lemezjátszókon, melyeknek a sebessége változtatható volt. Az időtartam a pick-up fel-le emelgetésével volt kontrollálható. Azaz a lemezjátszót nem a szokványos reprodukciós céllal, hanem kreatívan használtam. Ezen kívül olyan halk hangokkal is dolgozhattam, melyek csak megfelelő erősítéssel válnak hallhatóvá.

Az amerikai zeneszerzőknek az a leggyötrőbb problémája, hogy megírt darabjaikat előadják-e vagy sem. Sokukkal találkoztam már, akik megkeseredettek és magányossakká váltak. Én ezt a problémát oly módon oldottam föl a magam számára, hogy olyan zenét komponáltam, amelyet kifejezetten amatőr felkészültségű zenészcsoporthoz is el tudott játszani, olyanok, akiknek hangszeres készsége nem volt professzionális fokon kiművelt, s épp ezért elég idejük volt arra, hogy örömmel zenéljenek barátaikkal. Néhányuk igen hamar virtuózzá fejlődött, s ezt minden biznnyal a természetes és nem üzleti légkörnek köszönhetjük. S ugyancsak az előadás problémáira jelentettek megoldást, nekem is és másoknak is, a modern táncosok, akik a modern zenének mindig örökké éhes fogyasztói voltak.

A tánc esetében általában a már kész tánchoz szereztem zenét. Vagyis a táncos által felkínált számok alapján komponáltam. És ezek a számok, zenei szempontból, szinte kivétel nélkül mentesek voltak mindenféle rendezettségűtől: három 4/4-es ütem után jött egy 5/4-es, 22 ütés tartamára egy új tempó, szünet, majd két 7/8-os ütem. Úgy vélem, ez a rendnélküliség terelt a strukturális ritmus felé.

A Scarlattai és Wagner közötti tonális zene strukturális elemét a harmónia jelenti. Ennek segítségével viszonyulnak egymáshoz a zenemű részei. Mindaddig a sorokkal történő műveleteket vettem át a tizenkétfokú zenéből, vagyis az egyes hang sorban elfoglalt helyét vettem figyelembe a zenemű egészére nézve. Ez az eljárás hasznos az ellenpont hangköz-szabályozásához hasonlóan, csak hogy ez főként a darab hang-

jegytől hangjegyig tartó folyamatával van kapcsolatban, nem pedig a kis és nagy részekkel és ezeknek az egészhez való viszonyával.

Miután az ember felismeri, hogy a hang négy fizikai jellemzője a hangmagasság, a hangerő, a hangszín és az időtartam, könnyen belátható, hogy a harmónia és a hangközökre épülő ellenpont nem származik egyikükből sem, sokkal inkább az emberi értelemről és a gondolkodásból. Mellesleg ezzel magyarázható számos tizenkétfokú zenemű agyi, sőt pszichoanalitikus és nem az érzékeléshez kötődő vonatkozása. Az ütőhangszeres zene anyaga, a hangjait tekintve, meghatározatlan magasságokat tartalmaz, míg időtartamai autonómak. Példának okáért: semmiféle emberi erő nem képes mondjuk egy fahasáb hangjának meghosszabbítására, ahhoz képest, mint ahogy az a természeténél fogva hangzik.

Így azután két dolog vezetett engem a strukturális ritmus felé: egyrészt azoknak az anyagoknak a fizikai természete, amelyekkel foglalkoztam, másrészt pedig az a tapasztalat, melyet a modern táncosok által előírt időértékeken belüli komponálás jelentett számomra.

Ekkorra már annak az esztétikai alapállásnak köszönhetően, amely akkoriban jellemzett, objektívan is tudtam közeledni e probléma felé. Ennek semmi köze nem volt az önkifejezésre törekvő vágyhoz, hanem csakis az anyagok megszervezéséhez. Felismertem, hogy kétféle dolog kifejezése megkerülhetetlen, az egyik a zeneszerző személyiségéből, a másik pedig az anyagok természetéből és kontextusából következik, ám azt is éreztem, hogy kisugárzásuk akkor erőteljesebb és érzékletesebb, ha az ember nem tudatosan törekszik rájuk, hanem csak hagyja, hogy maguktól kitéljesedjenek. Úgy éreztem, hogy a művész etikai felelősséggel tartozik a társadalomnak, hogy életben tartsa benne a kor spirituális szükségleteit; s azt is éreztem, hogy ha ezt megcselekedte, oly bevallottan burkoltan, mint ahogyan ezt a dolgot csinálni kell, akkor alkotása eleve hasznára lesz másoknak. A zenei expresszivitás természetességére irányuló rejtett vágyam feloldódott a modern tánchoz fűződő viszonyomban. Nekik ugyanis állandóan megfelelő, ám kifejező kíséreteket kellett komponálnom.

A *First Construction (in Metal)* című művem, amely annak a ritmikai szerkezetnek az elveit testesíti meg, melyekhez most, tíz évvel később is ragaszkodom, az alábbiakban szeretném leírni.

16 részből áll, melyeknek mindegyike 16 ütemet tartalmaz. A 16 rész mindegyike öt frázisra oszlik: egy négy, egy három, egy kettő, egy három és egy négy üteműre. Ugyanilyen, 4, 3, 2, 3, 4 arányban tagolódik a 16 részből álló egész. Eme rendszer és az indiai *tala* rendszere között az a különbség, hogy ez utóbbi a pulzálásra épít, mégpedig egy nem zárt rendszeren belüli pulzálásra, az előbb leírt, ettől független elgondolásban pedig a mű frazeológiájának egy jól elhatárolható kezdete és vége van. Én mikro-makrokozmi kusnak neveztem ezt a struktúrát, mivel a kis részek éppen úgy aránylanak egymáshoz, mint a nagy részek. Az ütemek és a részek számbéli azonosságának a ténye, vagy másképpen az egész négyzetgyökének megléte egy igen fontos *sine qua non*, persze csak akkor, ha az ember meg

akarja mutatni a nagyot a kicsiben és a kicsit a nagyban. Elismerem azonban, hogy más ritmusstruktúrák is lehetségesek. Amikor először írtam ilyet, akkor tökéletes szimmetriája miatt úgy gondoltam rá, mint valami elemire. Ennek ellenére lehetőségei kimeríthetetlenek, s így nem váltam meg tőle, mióta csak rátaláltam. Minden zeneműnél természetesen a részek egyedi aránya jelenti a darab egyediségét. A most leírt darab esetében ez a különleges helyzet például a 4, 3, 2, 3, 4. Sajátossága, hogy az első szám megegyezik az öt követő számok számával: 3, 2, 3, 4. Ez hozott létre egy olyan szituációt, melyben a négy téma expozíciója után kidolgozás következik a négy egymást követő egységben (más szóval: visszatérés nélküli szonátaforma). A zenemű részleteit illetően tartottam magam a korábban már alkalmazott sor-eljáráshoz. Ugyanakkor anyagaimat hozzáigazítottam a 16-os számhoz, mind a hangzások, mind pedig a motívumokon belüli hangmegszólalások számának tekintetében.

Munkám következő állomása véletlenül alakult, ahogy valójában véletlenül alakult a többi is. Syvilla Fort táncosnő, aki később Katherine Dunhammal dolgozott, megkért, hogy komponáljak zenét az általa koreografált tánchoz. Egy olyan színházban adta elő, ahol a kulisszák mögött nem volt hely az ütőhangszereknek; noha tánca, a *Bacchanale*, mely leginkább az ő afrikai örökségét idézte fel, ütőhangszerek használatát sugalmazta. Csakhogy gyakorlati okok miatt be kellett érnem a zongorával. Több napig improvizáltam, próbáltam megkeresni a megfelelő ötletet. De semmi számomra kielégítőt nem találtam mindaddig, amíg rá nem jöttem, hogy a zongora hangzása a kifogásolható, s el nem határoztam, hogy átalakítom úgy, hogy mind a húrokra, mind pedig közéjük tárgyakat helyezek.

Így született meg a preparált zongora, ami nem más, mint egy rendes zongora, melyet különböző anyagok segítségével hangfogókkal látunk el, fémekkel, gumival, fával, műanyagokkal és filcszerű anyagokkal. Az eredmény egy eredeti hangzású és a csembalóéval megegyező hangerejű ütőzenekar, melyet közvetlenül a zongorista irányít, az ujjai segítségével. A hangszer lehetővé teszi olyan dallamok létrehozását, amelyek igen eltérő hangszíni hangokból állnak: amennyire én tudom, ez egy teljesen új lehetőség. Az éneken van megfelelője: az, amikor többféle hangszínnel él az énekes, például a navajo yeibichai esetében; vagy a vonósoknál, ahol a hangzásmínőség valamennyi varációját kiaknázzák (erre a világ minden táján és minden korban van példa, az ősi Kínától Anton Webern zenéjéig).

Mint ismeretes, a hangszer hangjainak tompítása egyáltalán nem új ötlet. Tudunk a rézfúvós hangszerek és a hegedű hangtompításáról. A zongorahangzás megváltoztatását használják a New Orleans-i „hot jazz”-zenészek, amikor a húrok közé papírdarabokat helyeznek. Henry Cowell pedig az öklével és a karjával játszott a klaviatúrán, magukat a húrokat az ujjbegyével és a tenyerével fogta le. Bach hívei, ha nem állt rendelkezésükre csembaló, akkor a kis pianínók kalapácsaiba rajszöveget nyomtak, hogy előhívják azt a hangzást, amelyre szükségük volt.

A preparált zongora lehetővé teszi a mikrohangok használatát, vagyis azoknak a hangoknak az alkalmazását, melyeknek magasságbéli különbségei kisebb-

bek a hagyományos félhangokénál. Ez olyan örömet jelent a hallgatónak, amelyet régóta ismer a jazz, a népzene és a keleti zene, de amely többnyire kívülről rekedt a mi standardizált komolyzenénkben, néhány modern példát kivéve a negyed, a nyolcad, a tizenhatod, sőt az oktáv negyvenharmad hangjának használatkor, Alois Hába, Julian Carrillo és Harry Partch műveiben. Nem tudom megállni, hogy ne meséljem el New York vezető operaházi karnagyának esetét, aki Európából visszatérve azt nyilatkozta a vasárnapi *Times*-ban, hogy az operát illetően semmi új dolog nem történt Európában, egy kivétellel, nevezetesen Csehszlovákiában, Alois Hába legutóbbi, negyedhangos művében, mely iránt azonban, ahogy arról informátorunk tájékoztatót, Amerika minden bizonnyal nem érdeklődne.

Nagyon sok fontos dolgot csak évek alatt tanultam meg a preparált zongorával kapcsolatban. Eleinte nem tudtam például, hogy igen pontosan lemért távolságokra kell elhelyezni a tárgyat a húrok között, s azt sem tudtam, hogy egy már elért hangzás megisméltése céljából azt a bizonyos előzőleg használt csavart vagy szegecset is meg kell őriznünk. A kezdet kezdetén csak az örömről tudtam, mely a folytonos felfedezéssel járt. És ez az öröm ma is megvan, mert a lehetőségek korlátlanok.

Akkoriban az ütőhangszeres-zenei koncertek foglaltak le. Az észak-nyugati egyetemeken turnéztunk. Akkor mentem Benningtonba, amikor azt a Mills College látta vendégül, így ott adtunk koncertet (a Bennington College egy egész nyárra csatlakozott az oklandi Mills College-hoz – *A szerk.*); a következő nyáron, ezúttal Lou Harrisonnal, ismét a Millsbe látogattam. Lou Harrison írta a korábban már említett ütőhangszeres zenei irodalomnak legalább a felét. Közös zenei érdeklődésünk a legjobb barátokká kovácsolt bennünket. Ahogy az időjárás sem fárad el sohasem ismételtetni az évszakokat, úgy Lou és én sohasem fáradunk el újra és újra megvitatni a zeneszerzésben rejlő problémákat.

A következő évet azzal töltöttem, hogy előzetes megbeszélések alapján különféle emberekkel találkoztam azzal a céllal, hogy anyagi támogatást szerezzek egy Experimentális Zenei Központ létrehozásához. Ez egy olyan központnak készült, ahol folytatni lehet a perkusszív zenével kapcsolatos munkát, és ahol mindezt ki lehet egészíteni a zenészek és hangmérnökök szoros együttműködésének eredményeivel úgy, hogy a zenei lehetőségek folyton megújuljanak az új technológiai eszközök révén. A zeneszerzőket folyamatosan tájékoztatták volna az új hangszerekről, s rendszeresen szerveztek volna koncerteket. Úgy éreztem, hogy a zene és a tudomány ilyen aktív kapcsolata várhatóan gazdagítja és újjáteremti a zene valamennyi tartományát.

Bár nagyon sok egyetemet, alapítványt, vállalatot és magánszemélyt kerestem fel, semmi sem történt. Különösen emlékezetes számomra az a két óra, amelyet az MGM-ben,¹ Douglas Shearerrel, a Hangosztály vezetőjével töltöttem. Megmutatott egy szobát, melyben filmen rögzített hangkönyvtár is volt és mindenféle segédberendezések: világítóasztalok, filmfelvevők, és filmlejátszók, olyanfajta felszerelés, mellyel a zeneszerző pontosan úgy komponálhatna, mint ahogy a festő

¹ Metro-Goldwyn-Mayer

festi a képeit, azaz közvetlenül. Könyörögtem neki, hogy naponta csak néhány órára hadd használjam ezt a szobát. De ez teljességgel lehetetlen volt, mégpedig Hollywood érdekei miatt: az ajtók zárva maradtak.

Visszamentem San Franciscóba, és Lou Harissonnal adtunk egy koncertet legfrissebb ütősdarabjainkból. A koncert befejező számaként komponáltunk egy újat is *Double Music* címmel, ami arra utalt, hogy ketten írtuk. Ez a következőképpen történt: megállapított időterjedelmen belül az előzőleg megbeszélt hangszerekre mindketten külön komponáltunk. A végtermék nem kívánt semmi változtatást, s ez azt bizonyítja számomra, hogy eképpen a zenei tapasztalatok világának egy igen gyümölcsöző tartományára bukkanhatunk. Az individuum csak rá jellemző jegyei szinte teljesen eltűnnek, s az érzékelésen keresztül természetes barátságosság árad a zenébe, behozva valamit az ünnepből. Éppen ezért ezt a zeneszerzői eljárást javaslom Oroszország jelenlegi zenei problémáinak megoldására. Hisz mi jellemezhetné jobban a demokratikus életszemléletet?

Az Experimentális Zenei Központ szervezése becsvágyóvá tett, a koncerteken pedig egyre nagyobb közönséggel találkoztam. Ebből természetesen következett, hogy New Yorkba kellett mennem, mert az jelentette a központot és a piacot. Később, amikor Lou Harrisont Los Angelesből New Yorkba készült költözni, Schoenberg megkérdezte tőle, miért megy a keleti partra. Azt felelte, hogy nem tudja. Erre Schoenberg: „Oh, szóval hírnévért és szerencsét próbálni. Sok szerencsét! Csak tanulmányozza mindennap Mozartot!”

New Yorkba menet megálltam Chicagóban, ahol koncertet adtam a Chicago Arts Clubban, és órákat tartottam „Hangkíséreltek” címmel a néhai Moholy-Nagy iskolájában. Mivel maga az iskola egy különböző részekre osztott nagy tereméből állt, ezért az óra azon az elgondoláson alapult, hogy valamennyi hang zavarja a többi órát.

Chicagói tartózkodásom alatt arra kért fel a CBS, hogy Kenneth Patchannel közösen csináljak egy stúdióprodukciót. Patchen megírta a szöveget *The City Wears a Slouch Hat* címmel. Én elképzeléseim szerint rádióstúdióbeli hangeffektusokat akartam használni, de nem hangeffektusként, hanem hangokként, tehát a hangszerekhez hasonlóan. Úgy éreztem, hogy ez a darabnak megfelelő kíséret jelentene, mivel a drámai cselekmény környezetére jellemző hangok elrendezéséből állana. A hangmérnök belement, ezért megkértem, hogy mutassa meg, milyen lehetőségek állnak rendelkezésre. Ahhoz túlságosan elfoglalt volt, hogy körülvezessen, de azt mondta, hogy minden lehetséges. Így aztán egy 250 oldalas partitúrát készítettem, olyan hangszerekre, melyeknek hangszínét, hangerejét és a viszonylagos hangmagasságát leírtam ugyan, de amelyek létezését csak feltételezhettem. Egy héttel a minden adóállomás által sugárzott előadás előtt bevittem a partitúrát a stúdióba. Ott azt a választ kaptam, hogy minden gyakorlati szempontot nélkülöz és kivitelezhetetlen, ami igaz is volt. A következő héten alig aludtam, s egy hat előadó által játszott új darabot írtam és próbáltam, mely általam már ismert hangszerekre épült: ütősökre, hangfelvételekre és halk hangok felerősítésére.

Chicagóban sok levelet kaptam Amerika nyugati és közép-nyugati részeiből a rádióhallgatóktól, s valamennyi igen lelkes volt. Így aztán New Yorkba érkezve arra számítottam, hogy a Columbia Broadcasting System legfelsőbb tisztviselői tárt karokkal fogadnak majd. Csakhogy a Keletről nekik küldött hallgatói levelek éppen csak lelkesnek nem voltak mondhatók. A Társaság úgy döntött, hogy én túl messzire mentem, és ezért ők a maguk részéről befejezik.

Az ember azt veszi észre legelőször New Yorkban, hogy hihetetlen mennyiségű esemény zajlik egyidőben. Emlékszem, hogy Seattle-ben volt mondjuk egy kiállítás, ami egy hónapig tartott, és akkor ez volt az egyetlen, s mi többször elmentünk megnézni, gondolkodtunk, beszélünk róla, kialakítottuk a vele kapcsolatos benyomásainkat. Zenéltünk, s egyszerű játékokra is volt időnk. Nos, ilyesmi nem létezik New Yorkban. Olyan sok kiállítás, koncert, koktélparti, színházi előadás és telefonhívás van, az eseményeknek olyan kontinuumja, hogy csodával határos, ha az ott élő embernek sikerül megőriznie az eszét. Amikor megérkeztem New Yorkba, még folyt a háború, állást vállaltam, melyben könyvtári kutatómunkát folytattam egy titkos kormányakcióval kapcsolatban. (Sietek leszögezni, hogy nem az atombomba volt.) Sok zenét komponáltam modern táncosok számára. Összehoztam egy tizenkét tagú együttest, és ütőzenei koncertet adtunk a Zeneszerző Szövetség rendezésében és a Museum of Modern Art-ban. New York Cityben tizenkét embert egybeterelni próbára, nem üzleti céllal, nem szervezeti keretek között rettenetesen nehéz, s nekünk az említett esetben harminc-negyven próbánk is volt. Tizenhárman csináltuk, ma már elképzelni sem tudom, hogy hogyan.

Mind a háborúban álló ország bonyodalmai, mind pedig a közben mindennapjait élő város körülvevő, ez vitt rá arra, hogy elkülönítsem egymástól a kis és nagy dolgokat, különbséget tegyek a nagy szervezetek és aközött, ha két ember ül egy szobában. A Museum-ban tartott koncert két általam írt szerzeménye is erről a különbségről tanúskodik. Egyikük, a harmadik *Imaginary Landscape* érdekes hangzású hangszerekkel létrehozott komplex ritmikai oppozíciókat alkalmazott, melyeket generátorzajok felvételeivel, elektronikus hangok glisszandójával, kitarított zúgásokkal, mennydörgésszerű csattanásokkal és morajlásokkal ötvöztem. Olyan ritmikai struktúrára támaszkodtam, melynek numerikus viszonyai szervezetlenséget sugalltak. A másik, a négy darabból álló *Amores* című, nagyon halk volt, s a barátaim szerint igen kellemesen hangzott. Az első és az utolsó tétele preparált zongorára készült, s egyben ezek az első olyan darabjaim, amelyekben már a tánctól függetlenül használom a hangszeret.

Az volt az érzésem, hogy a szépség már csak a bensőséges helyzetekben életképes: vagyis reménytelen vállalkozás közösségi szinten hathatósan gondolkodni és cselekedni. Persze ez a magatartás menekülésnek tűnik, mégis úgy vélem, sokkal inkább bölcs, semmint buta dolog elmenekülni egy rossz helyzetből. Ekkorra a harmóniát, amihez soha nem volt érzékem, a zenét megejtővé, hangossá és nagygyá tevő eszköznek láttam, melynek célja, hogy mind nagyobb közönséget vonzzon és növelje a kasszabevételt. A Kelet és elődeink ősi keresztény társadalma

nem élt a harmóniával, mert számukra a zene nem a hírnév és a pénz forrása volt, hanem az öröm és a vallás szolgálóleánya.

Az *Amores* című darab a szerelmesek közötti csendre utal. A *Perilous Night* című a boldogtalanná váló szerelmet követő magányra és félelemre. A *The Book of Music for 2 Pianos* című már kevésbé foglalkozik a személyes érzéseimmel, inkább Mozart zenéjét illető gondolataimmal, azzal, hogy zenéje három skálához kötődik: a kromatikushoz, a diatonikushoz és ahhoz, amely a terceknél és kvartoknál nagyobb lépéseket tartalmaz. Harminc perces és az előzőekben már leírt ritmikai struktúrája van. Ez a darab 31 egységből áll és mindegyik egységben 31 ütem van, kivéve amikor a tempó változik. Olyankor az ütemek száma kellőképpen módosul, ezáltal kiderül, hogy az elgondolás alapját a tényleges időtartamok jelentik, nem pedig a önkényes numerikus viszonyok. A két zongora ugyanazoknál a húroknál, megegyező pontokon, ám eltérő anyaggal van kiperarálva.

A zenémből hiányzó harmónia miatt hallgatóságomban gyakran a keleti zenét idézik fel műveim. Ezért a *Book of Music* című darabomat az OWI (Háborús Hírek Központja) a háború idején *Indonesian Supplement no. 1.* címmel használta fel, ami annyit jelentett, hogy amikor semmi sürgős közölnivaló nem akadt a Csendes-óceán déli részén sugárzott rádióműsorban, akkor ezt a zenét sugározták, remélve, hogy ezzel majd meg tudják győzni az őslakosokat, hogy Amerika szereti a Keletet.

Következő művem a *Three Dances*, melyet nemrégiben koreografált Merce Cunningham *Dromenon* címmel. Szemünk előtt tartva e mostani konferencia témáját, kommunikáció a művészetek és a társadalom között, talán megbocsátható nekem, ha reklámozom a *Three Dances* című művem lemezét, amelyet a Disc Company of America adott ki. A darab szerkesztését annyira találóan írja le Lou Harrison az album kísérszövegében, hogy nem gátolnám az eladás sikerességét azzal, hogy újra elmagyarázom. A *Three Dances* című darabot a táncművészet iránt érzett baráti gesztusnak szántam, ama művészet iránt, melyhez oly régóta kötődöm magam is. Virgil Thomson egyik elejtett megjegyzése inspirált, így a harmadik *Dance*-ot az ő *Hymn Tune Symphony* című darabjából vett idézettel indítottam, amelyet ő soha nem ismert fel a preparációknak köszönhetően.

Egy másik elejtett megjegyzés, ezúttal Edwin Denbyé, melyben azt állította, hogy a rövid műveknek legalább oly nagy hatása lehet, mint a hosszúaknak, vett rá a hús rövid darabból álló *Sonatas and Interludes* című művem megírására, amelyet még nem fejeztem be.

Valamennyiüket az új, Lower Manhattan-beli, az East Rivernél lévő lakásomban írtam, amely mintegy a városnak hátatfordítva a víz és az ég felé néz. E visszavonultság nyugalma készítetett szembenézni a kérdéssel: Mi végre ír az ember zenét? Szerencsére nem kellett egyedül szembesülnöm ezzel a kérdéssel. Lou Harrison és mostanában pedig Merton Brown, egy másik zeneszerző és jóbarát, ugyancsak készek voltak a zenével kapcsolatos problémákat felvetni és ezeket megvitatni velem. Elkezdtük olvasni Ananda K. Coomaraswamyt, és megismertük

Gita Sarabhait, aki angyalként toppant be Indiából. Hagyományos zenét játszott, s elmondta nekünk, hogy tanára szerint a zene arra való, hogy az értelmet összpontosítsa. Lou Harrison olvasott egy részletet az angliai Thomas Mace-től, 1676-ból, amelyben arról beszél, hogy a zene célja az értelem visszafogása és lecsendesítése, hogy eképpen készítse elő az értelmet az isteni befogadására és emelje fel az embert a jószághoz.

Miután tizennyolc hónapon át tanulmányoztam a keleti és a keresztény filozófiát és miszticizmust, Jungot kezdtem olvasni, a személyiség integrációjáról szóló írásait. A személyiség két részre oszlik, a tudatra és a tudatalattira, melyek legtöbbszörben széjjelválnak és széjjelesnek, kinél így, kinél úgy. A zenének, mint minden hasznos elfoglaltságnak, az a feladata, hogy segítsen újraegyesíteni ezeket a széjjeles részeket. A zene azáltal képes erre, hogy megteremt egy olyan pillanatot, amelyben idő- és térérzékelésünk megszűnik, s a személyiséget összetevő elemek sokasága eggyé válik, az individuum osztatlaná lesz. Ez azonban csak akkor történik meg, ha zenehallgatás közben az ember nem adja át magát a lustaságnak és a szétszórtságnak. Manapság az emberek sok egészségtelen dologgal foglalkozkodnak, melyek így megbetegítik őket, minthogy személyiségüknek csak egyik részét fejlesztik, a másik rovására. A rossz közérzet eleinte lelki természetű, s az ember a nyaralásban próbál kikapcsolódni. A végső stádiumban a betegség az egész szervezeten úrrá lesz. Szabad legyen megjegyezni ezzel kapcsolatban, hogy lehet ugyan a zeneszerző neurotikus, minthogy valójában a társadalom tagjaként eléggé könnyen lehet az, de nem a neurózisának tudható be, hogy komponál, hanem éppen annak ellenében. A neurózis visszafog és gátol. S éppen az a tény, hogy képes komponálni, ez bizonyítja az akadályok felett aratott győzelmét.

Ha az ember – ahogy Keleten mondják *érdek nélkül* – szerez zenét, vagyis pénzre, hírnévre nem vágyva, hanem csak az alkotás örömeért, akkor ez egy teljesítő tevékenység, s az ilyen ember életében lesznek beteljesedett, tökéletes pillanatok. Van úgy, hogy a zeneszerzés, van, hogy a hangszeres játék, máskor éppen a hallgatás képes előidézni. Tapasztalataim szerint igen ritkán történik meg mindez a hangversenyteremben. (Bár Lou Harrison és Mimi Wollner épp a minap mesélte, hogy nagyon jó volt hallaniuk néhány nappal korábban a Bostoni Szimfonikus Zenekart, amely Charles Ives *Three Places in New England* című művét adta elő, hasonlóan éreztem én is egy éve, amikor Webern *Öt tétel vonósnégyesre* című művét hallottam.)

A legkevésbé sem gondolom, hogy mindez a kommunikáció körébe tartozna (egész jól kommunikálunk a szavakkal), vagy netán a kifejezés körébe. Lou és Mimi, Ives-ot hallgatva, és én Webernt, a legkevésbé sem törődünk azzal, hogy miről szól a darab. Egész egyszerűen magával ragadott bennünket. Az a rejtély kulcsa, hogy amikor a zeneszerzők e műveket komponálták, akkor önmagukat adták. Az előadók olyan fokú érdek nélkülséggel jutottak el, hogy öntudatlaná váltak, s e ritka pillanatokban a hallgatók megfélemezhettek önmagukról, elragadtattak, s így megnyerték önmagukat.

A teljességnek ezeket a pillanatait tudja adni a zene, feltéve, hogy az ember képes koncentrálni rá, vagyis ha képes feladni önmaga határait a zenéért cserébe. E pillanatok valós örömet jelentenek, és ezért szeretjük a művészeteket.

Ezért nem hiszem azt, hogy a kész mű a fontos. Nem értek egyet a remekművek idealizálásával. Nem vagyok híve a zenét naggyá és hatásossá tévő harmóniának sem. Szerintem hangszereink tökéletesedésének története valójában hanyatlás, semmint előrehaladás. Nem érdekel sem a nagy közönség, sem műveim megőrzése az utókor számára. Úgy vélem, hogy a filozófia ama kései ágának létrejötté, amelyet esztétikának hívunk, s annak a géniusszal, az önkifejezéssel és a művészet értékelésével kapcsolatos elgondolásai igen sajnálatosak. Nem értek egyet az egyik leginkább játszott zeneszerzőnkkel, akit nemrégiben idézett a vasárnapi *Times Komponálni – pénzért* című cikke, miszerint őt a modern iparosodás fejlődése inspirálja komponálásra, és ennek kell másokat is inspirálnia. Ezt és a többi általam is érintett gondolatot, sok máshoz hasonlóan, amelyeket még csak kedvem sincs felidézni, úgy jellemezhetnénk, mint merő materialista sületlenségeket, s ezekkel nem foglalkozunk. Mióta csak Petrillo (a zenesz-szövetség elnöke) nemrég megtiltotta a felvételkedzítést (a rendelet ezévből lépett életbe), elkezdtem ábrándozni: ha meglenne rá a hatalma, és a gyakorlatban is megvalósíthatná, mily egészséges lenne nemcsak a felvételek, hanem a rádió, televízió, a sajtó és Hollywood eltörlése is. Akkor rájöhetnénk, hogy a lemezjátszók és a rádiók nem hangszerek, hogy amiről a kritikusok írnak, az nem annyira a zenével kapcsolatos, mint a szavakkal, hogy igen kicsi a különbség aközött, hogy egyikünk ezt a zenét kedveli, a másikunk meg amazt; az igazi érték nem más, mint a zene létrehozásának és használatának ősi menete, s az, hogy közben személyiségünk egyre összefogottabbá lesz a létrehozás és használat révén.

Eme meggyőződésemmre gondolva restelkednem kell, hiszen egész zenei munkásságom az új anyagok keresése jegyében telt el. Az új anyagoknak az a jelentősége, hogy hitem szerint ezek képviselik azt a szüntelen vágyat, hogy felkutassuk saját kulturánkban az ismeretlent. Még mielőtt megismernénk, a vágy kialszik, de újra feltör, egy újabb ismeretlen gondolatának jegyében. Kultúránkban ez a vágy az új anyagokban nyert kifejezést, mert a mi kultúránk hitének középpontjában nem a lélek nyugszik, hanem az örök remény, mellyel a magunk tökéletesítő szándékait rávetítjük a dolgokra.

Ellenben mindaddig, amíg él bennünk a vágy az új anyagok iránt, az új erre, az új arra, addig ki is kell ezt elégítenünk. Nekem például több új vágyam is van (bár kettő közülük abszurdnak tűnhet, noha én komolyan veszem): az egyik az, hogy komponáljak egy megszakítás nélküli csendből álló darabot, s eladjam a *Muzak Co.*-nek. 3 vagy 4 ¹/₂ percig fog tartani – mivel ez általában az ún. „konzervzene” hosszúsága –, s a *Silent Prayer* címet fogja viselni. Egy egyszerű gondolattal fog kezdődni, amelyet annyira vonzóvá szeretnék tenni, mint amilyen a virág formája és illata. A befejezés az érzékelhetetlenséghez fog közelíteni. Másodszor pedig, szeretnék egy olyan művet írni és előadni, melyben nem más szerepel hang-

szerként, mint tizenkét rádió. Ez lesz az *Imaginary Landscape No. 4* című darabom. Kétszer is kaptam megbízást, egyszer a New Music Societytől, másodszer pedig egy fiatal előadótól, amelyeket szívesen teljesítettem volna egy hegedűre és két rádióra írott darabbal, de mikor beszámoltam nekik szándékaimról, akkor visszaléptek a megbízástól. Ezek a tapasztalatok arról győztek meg, hogy ma még alapjában véve konzervatív a zenéhez való viszony. Ennek a konzervativizmusnak be-
tudhatóan a harmadik vágyam egyenesen ártalmatlan. S ez nem más, mint szimfonikus zenekarra komponálni, mint tavaly, amikor a *The Seasons* című művem szerezttem Merce Cunningham balett társulatának, s amelyet a Ballet Society rendezett. A szimfonikus zenekarra történő komponálás az én szempontomból kifejezetten experimentális jellegű, a fuvola, a hegedűk, a hárfa és a harsona hangja mind-mind kalandot ígérő. Be szeretném fejezni a preparált zongorára készülő *Sonatas and Interludes* című művem, és szeretnék együtt dolgozni Joseph Campbell-lel több operán, aztán Lou Harrisonnal és Merton Brownnal kiötleni, hogy miként lehetne megírni a *Triple Music*-ot, mely ötvözi az ő másodlagos kromatikus ellenpont módszerüket az én strukturális ritmikámmal, s mely eképpen egy olyan módszert is bemutatna, amellyel három vagy négy ember dolgozhat együtt egyetlen darabon. Ez esetben a barátság és az anonimitás jelentene örömet, és hát a zene.

Az én vágyaim és a többi zeneszerző nem kevésbé erős vágya, persze nemcsak az új anyagok és hasonlók iránt, hanem olyanok iránt is, mint hírnév, pénz, önkifejezés és siker, ezek együttesen alkotják a zene mai állapotát; hihetetlenül sok részre szakadt, egészen odáig, hogy minden egyes zeneszerző máshol áll, mint az összes többi, s óriási szakadék tátong köztük és az emberek között.

Bántalmak és virágfűzér húzódnak e szakadék fölött. A tanárok azt tanítják, amit tudnak, megvilágítják, s máskor elhomályosítják azt a tartományt, amely többnyire kong a válasz hiányától, s nem minden ok nélkül.

Önmagunkba kell néznünk, mindannyiunknak. Régebben az Istenbe vetett hitünk tartott össze minket, ez adott értelmet az elfoglaltságainknak. S amikor ezt a hitet a hősökbe, majd a tárgyakba helyeztük, akkor kezdtünk külön utakat járni. A szigetről, ahova visszavonulhattunk volna a világ befolyása elől, kezdtük elhinni, hogy többé nem létezik, pedig megvan, ahogy mindig is megvolt, a szívünkben. A végső nyugalom felé, melyre ma mindannyian oly kétségbeesve vágyunk, minden teljessé tevő tevékenység útmutatóul szolgál, s ezek közé tartozik a zene.

SATIE VÉDELMEBEN

A kortárs zene legszembeszökőbb tulajdonsága az, hogy minden egyes művész a maga belátása szerint dolgozik, nem pedig széles körben elfogadott eljárások alapján. S hogy a dolgoknak illetően állása a kedvükre való-e vagy sem, az nem derül ki a modern gondolkodás-sémák vizsgálatából.

Egyrésztől kesergünk a művész és közönség, művész és művész közti ún. szakadék miatt, és dicséjük (a gyermekekhez hasonlóan, akik csak a kirakatban nézegethetik a cukorkát, de nem vehetik meg) ama nézetazonosságot, melyből a gótikus katedrális, egy Mozart-opera, vagy a zene és a tánc bali-szigeti ötvözete kialakult. Sajnálkozunk afelett, hogy hiányoznak az ilyen általános érvénnyel meggyőző munkák, mondván: dolgaink végzésének már nincsen meg a hagyományos menete. Messzről csodáljuk azt a művészetet, amely nem privát jellegű, hanem egy embercsoportra jellemző, s magát a tényt is, hogy valamiben egyetértettek.

Másrésztől csodáljuk a művész eredetiségét, gondolkodásmódjának függetlenségét, és nem tetszik nekünk, ha egészen nyilvánvalóan egy másik művész munkáját utánozza. Az eredetiség csodálatában meglehetősen otthonosan mozgunk. Ez a művészet egyetlen olyan tulajdonsága, amelyet igazán képesek vagyunk észrevenni. Ezért aztán ilyeneket mondunk: mindenkinek nemcsak, hogy megvan, de meg is kell, hogy legyen dolgai végzésének egyéni módja. A művészet az individuum ügye. Oly messzire megyünk, hogy még olyan vélekedésnek is hitelt adunk, miszerint egy bizonyos fajta művészet egy bizonyos művész speciális neurotikus vonására vezethető vissza. Erre aztán kissé elsápadunk, s kitámolyogva a műtermünkből rögvést egy közeli pszichoanalitikus ajtaján kopogtatunk. Vagy: otthon maradunk, ápolgatjuk a különbözőségünket, s közben magányérzésünk és a kortárs zene iránti elégedetlenségünk fokozódik. A zenével kapcsolatban ezt az elégedetlenségünket többféle módon juttatjuk kifejezésre. Ilyeneket mondunk: érdekes ez a zene, csak nem értem. Mintha nem lenne „megcsinálva”. Nincs meg az „íve.” Itt aztán elválnak útjaink. Némelyikünk visszamegy olyan zenét szerezni, amelyet csak kevesek találnak hasznosnak, mások az életüket régebbi korok zenéjével töltik, mely, őszintén szólva és a kronológia felől tekintve, nem tartozik rájuk.

Az alábbi kérdéseket szeretném feltenni és megválaszolni: a művészet (és különösen a zene) mely dolgaiban lehet és mely dolgaiban nem lehet közmegegyezés? Én ugyanis azt gyanítom, hogy a két ellentétes álláspont, tehát a hagyományos és az individualista művész iránti csodálatunk mögött a két véglet bennünk meglévő alapvető szükséglete húzódik meg. Elképzelésem szerint olyan művészetre van szükségünk, mely annyiban paradox, hogy egyaránt tükrözi a megegyezésen alapuló és az eredeti gondolkodást.

A zene hangfolyamat. Ahhoz, hogy ez megkülönböztethető legyen a nem-élvőtől, struktúrával kell rendelkeznie; azaz legyenek egymástól kivehetően elkülönülő részei, melyek azonban egymáshoz való viszonyulásukban egészet alkotnak. S hogy ez az egész élővé váljon, formát kell kapnia. A zenében a forma a hangfolyamat morfológiai vonulata. A struktúra és a forma megkülönböztetése elsősre talán önkényes definíciók sorának tűnhet. Ezért hadd utaljak arra, hogy sok költő a szonettstruktúrát szófolyamatok létrehozására használja; ugyanakkor mindegyik szonettnek saját élet-, és halálvonala, tehát saját formája van, amely csak arra a szonettre jellemző. Vagy hogy egy másik példával éljek, mindegyikünk rendelkezik az emberi faj tulajdonságaival, ám életmódunk, vagyis az életünk formája individuumonként más és más. A cselekedetek menete mindannyiunk esetében eltérő.

A struktúrán és a formán túlmenően a zeneműben módszernek is kell lennie, lennie kell benne egy folyamatteremtő eszköznek. A költészet esetében ez a szintaxis; az életben ez annak a szokásos életformának a betartása, amely az embert bizonyos mértékben tőle függővé is teszi. Elemi szinten az életben a módszer egyszerűen a meghatározott időben történő alvás, az evés és a munka. Az élet módszere szisztematikus.

A zeneműnek nemcsak struktúrája, formája és módszere van, hanem anyaga is, saját hangjai. Az analógiát folytatandó mondom, hogy a költészetnek a nyelv az anyaga. Anyagában különbözik Hopkins és Shakespeare nyelve, holott mindketten angolul írtak. Nyilvánvaló az anyag különbözősége a francia és az angol, vagy más egyéb nyelvek között. Az életben fizikailag különbözünk, és más ruhákat hordunk.

Így én azt mondanám a magam szemszögéből, hogy nem örülnénk, ha mindannyian hasonlóan öltözködnénk. Még az egyedülálló ember is szeret egy nap így öltözködni, a másik nap amúgy. A költészetben is nem csupán lenyűgöző, hanem frissítő is az eltérő nyelvezet. Szeretjük a G. I. öltözetet, a baltimore-i házakat, s nem kedvelnénk a standard angol vagy eszperantó nyelven írott költészetet. Az anyaggal kapcsolatban igényünk a különbözőség, sőt felvillanyoz bennünket. Tehát azt mondanám, hogy nem egyezhetünk meg és nem szabad megegyeznünk az anyag kérdésében.

Továbbá kérdezzük meg, hogy természetes-e és kívánatos-e a közmegegyezés a módszer tekintetében. Közismert tény a költészetben a nyelvek szintaxisának különbözősége; egy adott nyelvben már egyre több a közmegegyezés. De korunkban egy Joyce, egy Stein, egy Hopkins után csak a mindennapi szintaxis variálásával képzelhető el fordulat. Az életben egy Buckminster Fuller az, aki új életmódot javasol. Az antropológusok rámutatnak, hogy valójában nagyon sokféle életmód van, tehát a közmegegyezést nem támasztja alá a történelem. Az emberek ma is és korábban is eltérően éltek, és ez az egyik érdekességük.

S most elérkeztünk a forma kérdéséhez, egy költemény vagy egy individuuum életvonalához. Mindkét esetben a forma oly nyilvánvalóan az érzésből, a szívként ismert helyről ered (ezt akár homályosan, romantikusan, akár fizikai értelemben, az

orvostan felől értelmezve), hogy nem kell bemutatni a forma egyénire és nem a hagyományra való hajlandóságát. A lehető legpontosabban kopírozni a másik ember életének menetét, annak minden emocionális tényezőjével egyetemben nyilvánvalóan lehetetlen. Már maga a gondolat is őrfítő, de szerencsére nem is kell erre gondolnunk.

Már csak a struktúra kérdése maradt hátra, s itt most ugyanúgy abszurd lenne feltételezni egy olyan emberi lényt, aki nem rendelkezik az emberi faj tulajdonságaival, mint egy olyan szonettet, melynek részei nem úgy kapcsolódnak, hogy egy szonettet alkossanak. Persze, ahogy az életben lehetnek kutyák, és nem csak emberek, tehát más struktúrák, úgy a költészetben is lehetnek ódák, s nem csak szonettek. Csakhogy kell lennie az élet és a művészet minden területén afféle *sine qua non* ként egyfajta struktúrának, mert különben káosz lenne. Vagyis arra akarok kilyukadni, mégpedig a létezésnek eme szempontjából, hogy a hasonlóság és a megegyezés kívánatos dolog. Nagyon is jó, hogy vannak emberi lények, akik felépítésükben hasonlók. Vagyis itt az azonosság megnyugtató. Minden a többiétől eltérő struktúrát torzszülöttnek tartunk.

Most pedig mindezeknek segítségével vizsgáljuk meg a kortárs zenét. Először is tudjuk, hogy a kortárs zenét az jellemzi, hogy minden zeneszerző egyedül dolgozik, és tízből kilenc esetben nem is értenek egyet egymással. Miféle elgondolások alakultak ki a huszadik század zenéjében? Vannak-e olyanok, amelyek tekintetében születhet megegyezés és ez szükséges is lenne?

Új anyagok jelentek meg: Alois Hába negyedhangokkal, Harry Partch negyvenharmad hangokkal jelentkezett, Edgard Varèse elektromos hangszerekkel, jómagam csavarokkal, szegekkel, gumidarabokkal, s diszsonanciákat kivétel nélkül mindenki használ. Mi is erre a mi válaszuk? Így van jól, minél sokfélébbek a ruhák, annál jobb. Az élet fűszere a változatosság. De nem kell komolyan venni az ilyen újításokat, hacsak valaki az ellenkezőjét nem javasolja.

Új módszerek kerültek bevezetésre. Kiemelkedik ezek közül a folyamatos invencióval, a tizenkétfokú sorral és a másodlagos hangköz-kontrollal létrehozott folyamat. Miként elfogadjuk a nyelvek szintaxisának eltéréseit, az emberek különféle szokásait, ugyanúgy elfogadhatjuk ezeket a különböző komponálásmódokat is.

Ami a formát illeti, már a természetében van a változatosság. Talán új, kortárs formatudatnak nevezhető az, ami ma körvonalazódik: inkább statikus, mintsem progresszív. De ez személyes érzés dolga. Természetellenes a kortárs zene nagy részében, különösen a neoklasszicizmus esetében, hogy nem önmaga; formája közvetett és nem érzékelhető azonnal, hanem annak a múltbeli modellnek a leszármaszottja, amelyet az adott zeneszerző kiválasztott.

A struktúra esetében, értvén alatta a részek meghatározását és azoknak az egészhez való viszonyát, egyetlen új gondolat volt Beethoven óta. Ez az új elgondolás Anton Webern és Erik Satie munkáiban érhető tetten. Beethoven a részeket a harmónia segítségével határozta meg. Satie-nál és Webernnél ezt az időtartam végzi. A struktúra problémája olyannyira alapvető és annyira lényeges a vele kap-

csolatos megegyezés, hogy fel kell tenni a kérdést: Beethovennek vagy Webernek és Satie-nak volt-e igaza?

Azonnal és félreérthetetlenül azt válaszolom erre, hogy Beethoven tévedett, és hatása, mely legalább annyira általános, mint amennyire sajnálatos, bomlasztó volt a zeneművészet számára.

Nos, milyen alapon jelentek ki efféle eretnokséget?

A dolog egyszerű. Ha az ember meggondolja, hogy a hangot a magasságával, a hangerejével, a hangszínével és a tartamával jellemezzük, s hogy a csak a tartamával jellemezhető csend a hang ellentéte és eképpen a hang szükségszerű velejárója, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a zene anyagának négy jellemzőjéből az időtartam, vagyis az időérték a legalapvetőbb. A csend nem hallható a magasság vagy a harmónia felől: csak hosszúsága alapján hallható. Egy Satie és egy Webern kellett ennek a zenei igazságnak a felfedezéséhez, amely, mint azt a zenetudományból tudjuk, evidens volt számos középkori zenész és Keleten minden idők valamennyi zenésze számára (azokat kivéve, akiket mi magunk rontunk el mostanság).

Beethovennél billen meg a hajó egyensúlya. Az ő eljárásait alapul vevő zenei elgondolás leszármazásai nemcsak hogy kiszolgáltattak minket a hullámoknak, hanem a művészetet zátonyra is futtatták a hanyatlás szigetén. Múlt éjjel egy vitában hajlandó voltam elismerni, hogy a strukturális elveknek különböző fizikai bizonyítékai lehetnek. Ma már nem leszek ilyen türelmes. Nincsen meg a létjogosultsága annak a zenének, amely nem egyenesen a hangból és a csendből sarjadzik, vagyis az időtartamból. Indiában a ritmusszerkezetet talának nevezik. Nálunk, sajnos, egy új ötletnek.

Az a következő kérdésünk, hogy miként jutott erre a gondolatra Webern és Satie.

A beethoveni harmónia-struktúra lényegét jelentő tonalitás ötven-hetvenöt év alatt szétesett, és ez felszínre hozta az atonalitás gondolatát. Ez a harmónia jelentését tagadva új strukturális eszközöket hívott életre, vagy mondjuk inkább úgy, hogy az igazi strukturális eszközöket. Schoenberg nem kínált fel új strukturális eszközöket, hanem csak egy módszert – a tizenkétfokú rendszert –, melynek nem-strukturális jellege megalkotóját és követőit állandóan negatív lépések megfételére kényszeríti: el kell kerülni azokat a hangkombinációkat, amelyek túlságosan banálisan idéznék fel a harmóniát és a tonalitást. Satie és Webern messzebb mentek, és pontosan felismerték az atonalitás problémájának természetét, azaz: milyen más struktúrája lehet a zeneműnek, ha nem a tonalitásra támaszkodik? Válaszuk ez volt: az időtartamon alapuló.

Ma két kompozíciósorozatot hallgatunk meg, az egyik Webern műve csellóra és zongorára, a másik Satie hegedűre és zongorára írott kompozíciója. Mindkettő 1914-ben készült, az egyik Bécsben, a másik Párizsban. Ha meghallgatták érvelésemet, miszerint mindkettő ugyanazt a strukturális elvet követi, akkor ugyancsak meglepődnek majd hangzásuk különbözőségén. Webern darabjai meglehetősen rövidek, Satie koráljainak terjedelmére hasonlítanak.

Egy elv megalapozásakor elengedhetetlen minőség a tömörség. A mag és az érett organizmus mérete nem ugyanaz.

S itt hadd idézzem Paul Kleet:

Nagyon nehéz s ugyanakkor elengedhetetlen, hogy a legkisebbel kezdjük el. Szeretnék olyan lenni, mint az újszülött, aki semmit nem tud, egyáltalán nem tud semmit Európáról; mit sem törődni költőkkel és divatokkal, hanem csaknem primitívnak lenni. Akkor aztán valami egészen csekély dolgot akarok csinálni, kidolgozni egy aprócska formai motívumot, olyat, amelyet a ceruzával mindenféle technika nélkül meg tudok oldani. Egyetlen biztató momentum is elég. A kis dolog könnyedén és tömören lejegyeztetik. Már kész is van! Apró, de valóságos, semmiség, de egy nap az ilyen kicsi, ám eredeti tettek által megszületik majd egy olyan munka, melyre már valóban építhetek.

Azon túl, hogy Webern és Satie közös vonása a kifejezés tömörsége és kereketlensége (mint ahogy Schoenberg és Stravinsky, korunk általánosan elfogadott koszorús zeneszerzői – habár én a koszorút másnak adnám – a kifejezés terjedelmességében és hatásosságában osztozik), valamint közösek strukturális eszközeik, alig van más, ami összeköti őket.

Webern hangjai sokszínűek. Formája statikus és töredékes. Módszere a felfedezések folytonos sorozata. Satie hangjai viszonylag banálisak. Formája, Webernéhez hasonlóan statikus, de nem hagyja, hogy implikációi túlmenjenek a zenén. Miként Klee hajlandóságot mutatott emberek, növények és állatok rajzolására, úgy Satie a folyamatba népi dallamokat, zenei kliséket és mindenféle abszurd dolgokat is beengedett; nem érezte őket szégyellnivalónak a magaépítette házban: tudta, hogy annak szerkezete szilárd. Módszere egyik korszakáról a másikra is változik, néha zeneművenként is. A módszert keresve tanulmányozta az ellenpontot, ahogy később Webern Schoenberg tizenkétfokú szintaxisát adoptálta. Nem volt olyan iskola, mely egyebet taníthatott volna nekik, mint amit már mindketten ismertek: a zene struktúráját.

Beethoven, mielőtt megírt egy művet, megtervezte a hangnemek egymásutánját, vagyis megtervezte a mű harmóniaszerkezetét. Satie a mű megírása előtt a frázisok hosszúságát tervezte meg. A mai estén először Satie *Chores vues à droite et à gauche* című darabját hallgatjuk meg. Részei: Hipokrita korál, Útját érő fúga, és az Izomfantázia. A korál öt 2 ütemes frázisból épül fel. A fúga ritmusszerkezete az alábbi: egy 8 ütemes téma és egy 8 ütemes válasz, egy 9 ütemes epizód (a 8-nál 1-gyel több), újra téma (8 ütemes), egy 10 ütemes epizód (1-gyel több, mint 9, ami 1-gyel több, mint 8), harmadszorra megjelenő téma (8 ütemes), egy 14 ütemes epizód (ami 3-mal több, mint a várható 11), újból a téma (8 ütemes), egy 3 ütemes epizód (a 11 és a 14 különbsége), egy stretto annál az ütemnél, ami a kánonszerűen megjelenő témát nem 9, hanem 8 ütemessé teszi, egy 3 ütemes kóda, amely a 9 strettoja miatt két módon oldja fel a témára jellemző számok (8 és 9) és az epizódra jellemző számok ((9, 10, 11, 14) és (14-11= 3)) közti numerikus viszonyt. Először

is: a 3 a 9 elemi része, másodsor pedig: a 9 az 9 (nem pedig 8, amiből származott). Az Izomfantázia struktúrája a 2, a 4 és a 3 számokkal játszik, mégpedig az alábbi módon: három darab 4-est egy 2-es követ, négy 4-est két darab 3-as; egy tréfás kádenciát egy 4-es, egy 1-es és egy 3-as követ, amire újra egy 1-es jön a darab befejezéseképpen.

Következtetésem (a kezdő kérdéseket illetően, miszerint mely dolgokban legyen és mely dolgokban ne legyen közmegegyezés) az alábbi: a struktúrában lehetséges és szükséges is az egyetértés, az alapvetően szükségszerű struktúra pedig a ritmusszerkezet. A formában nem lehet és nem is szabad lennie megegyezésnek: ez a szív dolga. A Keleten ezt mindig a törvényt alkotó ritmikai szerkezeten belüli improvizációval érték el. A módszerben és az anyagban lehet is és nem is megegyezés, és mellékes, hogy van-e vagy sem.

Most pedig felvetném a zenemű funkciójának, végső soron a zene végső értelmének kérdését: a zene természetüktől fogva paradox elemeket emel az együttes létezés szintjére, egy szituációba von olyan elemeket, amelyeket illetően lehetséges és szükséges is a megegyezés, vagyis Törvény-elemeket; valamint olyan elemeket, melyek tekintetében nem lehetséges és nem is szükséges a megegyezés, tehát Szabadság-elemeket. E kettőt más elemek is díszíthetik, amelyek segíthetik e két alapvető és ellentétes elem valamelyikét vagy mindkettőt, s az egész ily módon organikus egységet teremt.

Eképpen a zene problémája a személyiség integrációjának problémájával párhuzamos. A modern pszichológia kifejezéseivel élve, a zenében a tudatos és a tudattalan értelem, a Törvény és a Szabadság együtt létezik, mégpedig egy véletlenszerű világ összefüggéseiben. A jó zene a jó életre vezet bennünket. Érdemes megfigyelni, hogy a zenei harmóniaszerkezet a nyugati materializmus megjelenésével egyidős, és éppen a materializmus megkérdőjeleződésének idején esik szét. S az is figyelemre méltó, hogy a keleti tradícióban honos ritmusszerkezeti megoldás épp akkor tűnt fel, amikor égetően szükségünk lett a Kelet ama másik hagyományára: az értelem békéjére és az önismeretre.

Ez az írás 1949-ben jelent meg először a The Tiger's Eye című folyóiratban, melyet Ruth és John Stephan szerkesztett New Yorkban, a Bleecker Streeten. Frederick Goldbeck lefordította franciára, de a címet eképpen módosította: Raison d'être de la musique moderne. Még ugyanabban az évben meg is jelent a Contrepoint című párizsi folyóiratban.

A MODERN ZENE ELŐHÍRNÖKEI

A zene célja

A zene léleképítő, mivel képes mozgásba lendíteni a bensőt. A lélek a különbözőségek gyűjtőedénye (Eckhart mester), munkálkodása révén az ember békével és szeretettel telik meg.

Meghatározások

A struktúra a zene egymást követő részekre történő tagolhatóságát jelenti, a frázisoktól az egészen hosszú szakaszokig. A forma maga a tartalom, a folytonosság. A módszer a hangtól hangig terjedő folytonosság irányításának mikéntje. A zene anyaga a hang és a csend. Mindezek integrálása a zeneszerzés.

Stratégia

A struktúra az értelem irányítása alatt áll. Mind a pontosság és a világosság öröme, mind a szabályok betartása. Ám a forma kizárólag szabadságra törekszik, lévén, hogy a szív tartományába esik; amennyiben valóban aláveti magát egy törvény betartásának, akkor ez sohasem lehet egy írott szabály és soha nem is lesz az.¹ A módszer lehet tervezett, de lehet rögtönzött is (nincs köztük különbség: a hangsúly az egyik esetben a gondolkodás felé, a másikban az érzelmek felé tolódik el; egy rádiókra mint hangszerekre komponált mű a módszer kérdését a véletlenre bízta.) Hasonlóképpen az anyag is tetzés szerint lehet irányított vagy sem. A hangok kiválasztása általában attól függ, hogy mi kellemes és vonzó a fülnek: a fájdalom okozásának vagy a fájdalom elviselésének élvezete beteges tünet.

Refrén

Jó életre vezet az olyan tevékenység, amely egyetlen folyamatba fogja össze és egyöntetűvé teszi a még ellentétesnek is tűnő sokféleséget.

A mese egyre szövevényesebb

Egyszer azt kérdezték Srí Ramakhrisnától, hogy minek van a sátáni

---

¹ Az irracionális" megszüntetésére tett bármiféle kísérlet maga is irracionális. Minden teljes mértékben „racionális” zeneszerzési stratégia a legmesszebbmenőkig irracionális.

erő, ha Isten önmagában jó, s ő így felelt: hogy a mese egyre szövevényesebb legyen.

A zeneszerzésnek a struktúra a leginkább tárgyalható területe, ahol végül egyetértésre lehet jutni, hiszen ez mentes a talánytól. Itt otthonosan mozognak az elemzések.

A különböző irányzatok a struktúraalkotást a klasszikus harmónia eszköztárával tanítják. Az irányzatokon túl (pl. Satie, Webern) azonban egy másik és helytálló² strukturális eljárás lehetősége merül fel újra: az időtartamon alapulóé.^{3 4}

Keleten a harmónia nem része a tradíciónak és számunkra is ismeretlen volt a reneszánszot megelőző kultúrában. A harmóniaszerkezet egy nem túl régi nyugati találmány, az elmúlt századtól már megindult a felbomlása is.⁵

Létrejött az atonalitás⁶

A harmóniaszerkezet felbomlását atonalitásnak nevezzük. Ez mindössze annyit tesz, hogy a harmóniaszerkezet két alapvető eleme – a zárlat és a modulációs eljárás – elvesztette aktualitását. Egyre homályosabbá váltak, pedig strukturális elemek lévén éppen hogy világosságot igényelnek (az utalás pontos irányát). Az atonalitás egyszerűen a homályos tonális viszonyok fenntartását jelenti. A harmóniát mint szerkezeti eljárást tagadja. A zenének ebben a helyzetében a zeneszerző számára az jelent problémát, hogy találjon egy másik strukturális eljárást,⁷ miként a széjjelbombázott városban is meg kell

- 2 A hang négy jellemzője: a hangmagasság, a hangszín, a hangerő, és az időtartam. A hangnak ellentéte és szükségszerű velejárója a csend. A négy jellemző közül azonban mindössze az időtartam foglalja magában a hangot és a csendet egyaránt. Tehát az időtartamokon (a ritmikain: frázisok, időértékek) alapuló szerkezet a helyes (mivel az megfelel a zenei anyag természetének), így tehát a harmóniaszerkezet nem helytálló (emez a hangmagasságból ered, s ez a csendben nincs).
- 3 A jazzból és a népzeneből ez sosem veszett ki. Ugyanakkor nem is fejlődött bennük tovább, mivel nem nemesített egyedek, vadon nőnek a legjobban.
- 4 A tala alapja a lüktetés, a nyugati ritmikai szerkezeté a zenei frazeológia.
- 5 Érdekesképpén és ezt bizonyítandó lásd Casella a zárlatokról szóló könyvét.
- 6 Az „atonalitás” elnevezésnek nincsen értelme. Schoenberg „pantonalitásra”, Lou Harrison (véleményem szerint, de a tapasztalatok alapján is a leghelytállóbb) „proto-tonalitásra” cseréli. Az utóbbi terminus fejezi ki, hogy miről is van szó valójában: még a hangmagasságok (tones – *a ford.*) véletlenszerű sokaságában is (vagy mondjunk inkább hangképződményeket (sounds – *a ford.*) – mivel ez a zajokat is felöleli –) van egyfajta eredeti és „proto” vonzódás az egyedi helyetthez. Az alapfokú zeneszerzés a már használt hangok földjének felfedezése, aztán pedig hagyni kell, hogy az élet betöltse ezt a földet és az eget.
- 7 Ez sem Schoenbergnek, sem Stravinskynak nem sikerült. A tizenkétfokú sor strukturális eljárásaként nem jó; lévén ez egy módszer, de nem a zenemű nagy és kis részeinek, hanem a hangtól hangig terjedő folyamatnak a vezérlése. Az ellenpont helyét bitorolja, amely, ahogy azt Carl Ruggles, és Lou Harrison és Merton Brown is megmutatta, kitűnően funkció-

teremteni az újjáépítés lehetőségét.⁸ Az ember ily módon kap ösztönzést és talál értelmet a szükségben.

Közzjáték (Eckhart mester)

„Ám ezt az öntudatlanságot csak a tudás átalakításával lehet elérni. Az ilyen tudat nélkülség nem a tudás hiányából ered, hanem annak tudásából, hogy az ember képes eme tudat nélkülségre. Ekkor isteni tudatlanság fog minket megvilágosítani, melyben tudat nélkülségünk természetfölötti tudással telten megnemesedik és ékessé lesz. Íme a bizonyosság arról, hogy nem azáltal tökéletesedünk, amit teszünk, hanem azáltal, ami velünk tétetik.”

Találomra

A zenének nincsen jelentése.

Egy elkészült darab: vár, hogy feltámadjon.

A művész felelőssége: miközben munkáját tökéletesíti, vonzó érdektelenséggel ruhazza fel művét.

Jobb egy zeneművet megkomponálni, mint előadni, jobb előadni, mint meghallgatni és jobb meghallgatni, mint visszaélni vele oly módon, hogy a kikapcsolódás, a szórakozás és a „kultúra” forrásainak tekintjük.

Bárhogy óvakodsz is a lángésszé válás útjaitól, bármelyik út odavezethet.

Jó dolog-e az ellenpont? „Maga a lélek oly egyszerű, hogy egyszerre csak egy gondolata támad valamiről. Az ember figyelmének őszintének kell lennie.” (Eckhart mester)

A struktúra felelősségétől megfosztott harmónia formai elemmé válik (és a kifejezés szolgálatába szegődik).

Akár magát, akár másokat utánozva, az embernek óvatosnak kell lennie, hogy a struktúrát, s ne a formát másolja, (miként a formai anyagok és módszerek helyett is a strukturális anyagokat és strukturális módszereket kell), diszciplínát és ne az álmokat; így maradhat meg „ártatlannak és nyitottnak, hogy az illanó-pillanatban elnyerhesd az ég ajándékát.” (Eckhart)

Legyen az elme fegyelmezett, s akkor a szív rettegése is azonnal szeretetbe fordul.

Mielőtt még hozzáfognánk a ritmus segítségével létrehozni egy struktúrát, meg kell határozni, hogy mi is a ritmus.

Ha formai (kifejezési) vagy a módszert (az eljárás menetét) érintő dolog lenne, akkor a ritmust nehéz lenne meghatározni. Mivel azonban a struktúrával (a mű nagy és kis részekre oszthatóságával) van kapcsolatban, ezért a válasz könnyű: a struktúra tekintetében a ritmus az

---

nál egy kromatikus helyzetben. A múlthoz visszaforduló neoklasszicizmus nem akarja felismerni, és ezáltal kikerüli korunknak egy másféle struktúrára való igényét, és a strukturális harmóniának csak új fazont ad. Ez automatikusan megfosztja a kalandtól, amely elengedhetetlen a kreatív cselekvéshez.

8 A tizenkétfokú hangsor felkínál egy-két téglát, de építési tervet már nem. Az újklasszikusok azt tanácsolják, hogy a régihez hasonló módon kell építkezni, de a vakolás legyen divatos.

időértékek viszonya.⁹ Az olyasmik, mint a taktussal egybeeső vagy az attól eltérő hangsúlyok, akár szabályosan, akár szabálytalanul fordulnak elő, a hangsúlyozott vagy hangsúlyozatlan lüktetés, legyen az egyenletes vagy rendszertelen, az elképzelt motivikus időtartamok (akár állandóak, akár változók), mind a formával (kifejezéssel) kapcsolatban használatosak, vagy kezelhetőek zenei anyagként is (annak „texturális” értelmében), esetleg a módszer szolgálatában is állhatnak. Az év esetében a ritmikai struktúra az évszakok, a hónapok, a hetek és a napok. A másféle időtartamok, mint az, ahogy valami valameddig ég, vagy egy zenemű előadásáé, véletlenszerűek, illetve szabadok egy mindent átfogó rend explicit felismerésének hiányában, de ugyanakkor szükségszerűen ugyanebbe a rendbe illeszkednek. Szinte világítanak a szabad történések és a strukturális időpontok egybeesései, mert ezekben a pillanatokban az igazság paradoxikus jellege nyilatkozik meg. Másrészről a cenzúrák a törvénynek a szabadságtól való (véletlen vagy szándékos) függetlenségének és a szabadságnak a törvénytől való függetlenségének a kifejeződései.

Kíváncsalom

Bármilyen jellegű és bármilyen magasságú hang (legyen az ismert vagy ismeretlen, meghatározott vagy meghatározatlan), valamint a hangoknak bármilyen, egyszerű vagy összetett kontextusa, természetes és elgondolható egy olyan ritmikai struktúra keretein belül, amely a csendet is felöleli. Figyelemre méltó, hogy az efféle kíváncsalom egybeesik azokkal az igényekkel, amelyek újra és újra felbukkannak a műszaki zenei eszközökkel kapcsolatos szabályokban és cikkekben (lásd a *Modern Music* és *Journal of the Acoustical Society of America* korai példányait). Az eltérő kiindulópontok és a feltehetően különböző célok ellenére a műszakiak és a művészek (lászólag véletlenül) összetételalkoznak egy ponton, ahol tudatára ébrednek annak, ami egyébként megismerhetetlen lenne (lévén a kint és a bent metszéspontja), és egy nagyszerű közös célt képzelnek el, melyben a világ és az egyes emberben lakozó csend találkozik.

Például:

A művészet és a homokfestészet (amely sokkal inkább az illanó-pillanat¹⁰ művészete, mintsem az utókor múzeum-civilizációja számára

9 A mérték itt a szó szoros értelmében mérték – és nem több, mint mondjuk a centiméter a vonalzón –, így aztán bármilyen időtartamot, s bármilyen hangerőviszonyt (metrikus súlyt, hangsúlyt), bármilyen csendet mérhetővé tesz.

10 A táncnak, a zenei előadásnak és minden előadó művészetnek éppen ilyen a természete (ezért a „homokfestészet” elnevezés illik rá): a festészetben (a tartós színek révén) és a költészetben (a nyomtatás és a könyvkötés révén) egy olyan tendencia rejlik, amely a műdologiságának megszilárdítására irányul, s ezáltal a közvetlen extázis felett átsiklunk, s melynek útjába leküzdhetetlen akadályokat állítottunk.

fenntartott művészet) azonos nézeteket vall, a szintetikus zene dolgos kalandorai (pl. Norman McLaren) mind gazdasági, mind gyakorlati okokból úgy vélik, hogy sokkal jobb a magnószalaggal dolgozni (bármilyen zenét gyorsan el lehet készíteni vele, s ugyanilyen könnyen le is törölhető), mint a filmmel.¹¹

A műszaki eszközök használata¹² sok névtelen ember szoros együttműködését igényli. Lassan egy olyan kulturális helyzetben¹³ élünk, amelybe (a panaszokat leszámítva) különösebb erőfeszítés nélkül kerültünk bele.¹⁴

A szív belső útjain át haladó zene az önátadáson át az önismerettséghez vezet, és hasonlóképpen a világ útjait átszelő zene is az önzetlenség felé visz.¹⁵ Nemsokára sűrűn benépesülnek azok a csúcspontok, amelyeket néhány kivételes pillanatban még csak magányos egyének értek el.

---

11 A zene „festővászna”, amelyre íródik, a percenkénti 24 vagy n kocka, így egészen nyilvánvaló módon maga az anyag demonstrálja az idő- (ritmikai) struktúra szükségességét. A mágneses eszközökkel megteremtődik a filmkockától való függetlenség lehetősége, ám a ritmikai struktúra elvének tovább kell élnie oly módon, ahogy a geometriában is az elemibb teoréma előfeltételévé válik a magasabbfokúak megértésének.

12 „Az újszülötthöz hasonló szeretnék lenni, aki semmit, de semmit nem tud Európáról.” (Paul Klee)

13 A mozikkal megszorodott a koncerttermek száma is (amelyek a mániákus tévénézők miatt üresek meg, és eleve több van belőlük, mint amennyi az egyetlen Hollywood számára szükséges, ami csupán a „komolyság” alternatíváját ismeri.)

14 A szó szoros értelmében (ténylegesen) realistává váló (a huszadik században válik azzá) festészet – fentről nézve hó borítja a földet, a rendelvű műalkotás borítja be a „spontánt” (cumming) vagy éppen ez utóbbin belül jön létre a rend (így fentről nézve az ellentétek is összemosódnak) (csak repülni kell, hogy így látszódjék (az utakat, a topográfiát Henry Ford, Milarepa jelenti) – lassan önmagától is eljut arra a pontra, ahová a lélek rugaszkodott.

15 A mitológiai rend gépezete (az apák anyák hősök szentek) csak akkor működik, ha létét elfogadják (v.ö. The King and the Corps, Heinrich Zimmeről, Joseph Campbell kiadása.)

Az alábbi beszámolót az 1957 telén, a chicagói Music Teachers National Association konferenciáján tartott ünnepi beszédemként írtam. Nyomatásban a New York-i Town Hallban rendezett 25 éves retrospektív koncertem George Avakian által készített lemezfelvételének kísérőfüzetében jelent meg.

AZ EXPERIMENTÁLIS ZENE

Régebben, ha valaki a zenémet experimentálisnak nevezte, akkor nem értettem vele egyet. Úgy véltem, hogy a zeneszerzők tudják, mit csinálnak, és a kísérletezésük megelőzi a kész darabot, mint ahogy a vázlatok is előbb vannak, mint a festmények, s ahogy a próbák is megelőzik az előadást. Csakhogy a dolgot jobban meggondolva rájöttem, hogy rendszerint igen lényeges különbség van egy zenemű megírása és meghallgatása között. A zeneszerző úgy ismeri a darabját, mint az erdész az újra meg újra bejárt ösvényt, míg a zenehallgató úgy találkozik a művel, mint a kiránduló az addig még sosem látott növényvel.

Ugyanakkor manapság más idők járnak; megváltozott a zene is, és többé már nem tiltakozom az „experimentális” szó miatt. Jómagam is ezt a szót használom minden engem érdeklő zene leírására, azokéra, amelyeknek elkötelezett híve vagyok, függetlenül attól, hogy valaki más írta vagy én komponáltam. Az történt, hogy én is hallgatóvá váltam, a zene pedig hallgatnivalóvá. Sokan pedig már nem is nevezik az új zenét „experimentálisnak”. Ehelyett félúton megállva „ellentmondásosnak” aposztrofálják, mások, egészen távolról nézve, megkérdőjelezik, hogy egyáltalán zene-e ez a „zene”.

Ugyanis ebben a zenében nincsen más, csak hangok: lejegyzettek és lejegyzetlenek. A lejegyzetlenek a kottában szünetként jelennek meg, s ablakot nyitnak a környezetben előforduló hangok felé. Az effajta nyitottság a modern szobrászatban és építészetben már megfigyelhető. Mies van der Rohe üvegből készített házai visszatükrözik a környezetet, szemünk elé vetítik a felhők, a fák vagy a fűvek képmását aszerint, hogy hol vannak elhelyezve. Ha pedig Richard Lippold drótszobraira tekintünk, akkor a huzalszerkezeten keresztül elkerülhetetlenül észreveszünk más dolgokat is, embereket, ha éppen ott vannak. Nincsen olyan, hogy üres tér és üres idő. Mindig van valami látni- és hallanivaló. Voltaképpen akárhogy próbálnánk is csendet teremteni, az lehetetlen. Bizonyos műszaki okokból kívánatosnak tűnt egy annyira csendes helyiség létrehozása, amennyire az csak lehetséges. Ezt hívják süketsobának. Hat fala speciális anyagból készül, és nincs benne visszhang. Néhány évvel ezelőtt a Harvard Egyetemen jártam egy ilyen szobában, és két hangot is hallottam, egy magasat és egy mélyet. Amikor ezt megemlítettem a be-

osztott hangmérnöknek, azt mondta, hogy a magas az idegrendszerem működésének, a mély a vérkeringésemnek a hangja volt. Míg csak élek, lesznek hangok. És a halálom után is. Nincsen ok aggodalomra a zene jövőjét illetően.

Mindez csak akkor nem ad okot aggodalomra, ha annál az útkereszteződésnél, ahol az ember rádöbben, hogy a hangok az akaratától függetlenül léteznek, a nem intencionált hangok irányába fordul. Maga a fordulat pszichológiai természetű, és első pillantásra úgy tűnik, hogy minden emberi feladását jelenti – a zenész számára egyenesen a zene feladását. Ez a pszichológiai fordulat a természeti világ felé vezet, ahol vagy lépésről-lépésre vagy azonnal láthatóvá válik, hogy az emberi és a természeti világ nem különül el egymástól, hanem egybetartozik; hogy semmi sem veszett el, amikor az ember mindent feladott. Sőt, valójában még nyert is vele. A zenéről szólván például ez azt jelenti, hogy bármilyen hang bármilyen kombinációban és bármilyen folyamatot képezve előfordulhat.

Félelmetes egybeesése a dolgoknak, hogy éppen most váltak hozzáférhetővé azok a technikai eszközök, amelyek ehhez a tágran felfogott zenéhez szükségesek. A második viágháború végén, amikor a szövetségesek átlépték Németország határát, akkor napvilágra kerültek olyan, a mágneses hangrögzítésre kifejlesztett szalagok, amelyek a zene nagyon hű rögzítésére alkalmasak. Elsőként Franciaországban Pierre Schaeffer munkája révén, majd éppen Németországban, Olaszországban, Japánban és talán máshol is, amiről én nem tudok, mágneses szalagokat használtak fel, nem csak a zenei előadások rögzítésére. Valamint olyan zene készítésére is, amely csak általa vált lehetségessé. Ha adva van legalább két magnetofon és egy lemezvágó, akkor az alábbi folyamatokat lehet létrehozni: 1/ bármely magában álló hang rögzítése; 2/ készíthető olyan felvétel, melynek folyamán szűrők és áramkörök segítségével egy adott, már rögzített hang bármelyik vagy az összes fizikai aspektusa megváltoztatható; 3/ az elektromos keverés (két másikkal kibocsátott hangnak egy harmadik gépen való keverése) bármennyi hang kombinációját lehetővé teszi; 4/ a közönséges összeragasztással bármilyen hangok egymás mellé helyezhetők, ha pedig ez még szokatlan vágásokat is tartalmaz, akkor az újrafelvételhez hasonlóan a hangnak bármelyik vagy az összes eredeti fizikai jellemzője módosulhat. Ezeknek az eszközöknek a segítségével egy totális hangtér jöhet létre, melynek a határait csak az emberi fül szabja meg. Ebben a térben egy bizonyos hangot öt jellemvonás határoz meg: a frekvencia, vagyis a hangmagasság, az amplitudó, azaz a hangerő, a felhangszerkezet, vagyis a hangszín, az időtartam és a morfológia (miként kezdődik, folytatódik és hal el a hang). Ha bármelyik meghatározó elem módosul, az megváltoztatja a hangnak e hangtérben elfoglalt helyét. A teljes hangtér bármely pontjának hangja elmozdulhat, hogy bármely más pont hangjává váljék. Ezek a lehetőségek csak akkor jelentenek előnyt, ha az ember képes radikálisan megváltoztatni muzikális beidegződéseit. Például az embernek csak akkor jelent előnyt a megjelenített dolog nézőjétől való tá-

volságát nem érzékeltető képátvitel, mely a „televízió” egyik lehetséges meghatározása, ha hajlandó otthon maradni ahelyett, hogy színházba menne. Vagy akkor kerül előtérbe a repülés, amikor az ember fel akar hagyni a gyaloglással.

A zenei szokások magukban foglalják a skálákat, a hangnemeket, az ellenpont és a harmónia elméletét és a hangszínek tanulmányozását, önmagukban vagy egyéb hangképző mechanizmusok korlátozott számú kombinációjában. A matematikából kölcsönzött kifejezéssel élve ezek mind-mind diszkrét lépések. A hangmagasságok esetében ez egy tizenkétfokú lépcsőn tett sétára hasonlít. Ez az óvatos lépegetés távolról sem jellemzi a magnószalag nyújtotta lehetőségeket, mely nyilvánvalóvá teszi azt a tényt, hogy egy zenei akció vagy esemény bármely ponton előfordulhat, egy vonal mentén vagy akár egy körvonalon, vagy bármin, ami abban a totális hangtérben van; tehát technikailag is valóban felkészültek vagyunk művészetté formálni a természet működéséről való jelenlegi elképzeléseinket.

Itt ismét egy útelágazáshoz érkezünk. Az ember választhat. Ha nem akar felhagyni a hangszabályozásra tett kísérleteivel, akkor egyre bonyolultabbá teszi zenei technikáját, hogy új lehetőségeket és elképzeléseket közelíthessen meg. (Szándékosan a „megközelítés” szóval éltem, a méricskélő értelem végső soron sosem képes megmérni a természetet.) Vagy pedig, ahogy korábban is tette, feladja a hangok irányítását célzó vágyait, kitaraktja a zenét a fejből és olyan eszközök felkutatására indul, amelyek hagyják, hogy a hang az legyen, ami, nem pedig ember-alkotta teóriák hordozója és az emberi érzelmek kifejezője.

Ez a vállalkozás sokaknak félelmetes lehet, de ha közelebbről vesszük szemügyre, kitűnik: nincs ok aggodalomra. A hangokat hallva a teoretizáló elme rögtön teoretizálni kezd, és folyamatosan előjönnek az érzelmek is a természettel való találkozás révén. A hegy tán nem önkéntelenül kelt bennünk csodálatot? A part menti virágok pedig jókedvet? És a hulló eső és a felszálló köd nem az eget és földet összekötő szeretetet sugallja? Tán az öregedő test nem visszataszító? És szeretteink halála nem okoz-e fájdalmat? Van-e nagyobb hős, mint egy cseperedő növényke? Van-e félelmetesebb a villámlásnál és mennydörgésnél? Ezek az én természetre adott válaszaim, és nem szükségszerűen esnek egybe másokéival. Az érzelem a személyiséghez tartozik, hiszen ott keletkezik. Azok a hangok, amelyeket hagyunk önmaguknak lenni, nem követelik meg az embertől, hogy érzéketlenül hallgassa őket. Sőt, épp az ellenkezőjét kell a válasz-készség alatt érteni.

Új zene: új hallgatás. Nem valami elmondottnak a megértésére történő kísérlet, ugyanis ha mondanának valamit, akkor a hangok szavakká válnának. Itt csak a hangok működésére kell figyelni.

Az experimentális zenével foglalkozók megtalálják az utakat és az eszközöket, amelyekkel leválaszthatják magukat a hang működéséről. Egyesek véletlen-

műveleteket használnak, melyeket egy olyan ősi forrásból merítenek, mint amilyen a kínai *Változások Könyve*, vagy egy olyan modernből, mint azok a véletlen-számokat tartalmazó táblázatok, melyeket a fizikai kutatásokban is alkalmaznak. Aztán a pszichológia Rorschach-tesztjéhez hasonlóan, a komponáláshoz használt papír papírhibáinak értelmezése szintén egy, az ember emlékezetétől és képzeletétől független zene komponálására inspirálhat. Egymásra helyezéssel élő geometriai eljárást lehet alkalmazni a konkrét előadás időbeliségével szemben. A lehetőségek teljes mezeje nagyjából felosztható, és ezeken az osztásokon belül a tényleges hangokat számok jelölik, kiválasztásuk az előadóra vagy a hangszalag összeragasztójára marad. Ez utóbbi esetben a zeneszerző a kamera készítőjére emlékeztet, aki hagyja, hogy a képet más csinálja meg.

A jelenlegi zenei szituáció attól függetlenül változott meg a magnószalag megjelenése előttihez képest, hogy az ember magnószalagra vagy hagyományos hangszerekre írt zenét komponál. Ettől megint csak nem kell megijedni. Valami új létrejöttének a ténye még nem fosztja meg a múltbéli dolgot az őt megillető helytől. Minden dolognak megvan a maga helye, s nem bitorolja el egy másik dolog helyét; azonkívül minél több dolog van, az annál öröndetesebb.

Bár azért számos következménnyel járt a magnószalag megjelenése az experimentális zenében. Azáltal, hogy a szalag sok-sok centimétere teszi ki az idő sok-sok másodpercét, a notáció egyre gyakrabban lett térbeli, s nem pedig a negyed, a fél és a tizenhatod hangok szimbólumaival nyert kifejezést. Így a hang egy lapon elfoglalt pozíciója egybeesik azzal, hogy mikor jelenik meg az időben. Az előadást megkönnyíti a stopper; ez olyan ritmust eredményezhet, mely ugyancsak távol esik a lópaták dobogásától és más hasonló szabályos löktetéstől.

Több magnószalag egyszerre történő lejátszásának tökéletes szinkronizációja is lehetetlennek bizonyult. Ezért egyesek többsávós szalagokat és több lejátszófejes gépeket fejlesztettek ki; mások pedig - azok, akik elfogadják a nem intencionált hangokat - felfedezik, hogy a partitúra (az a kívánalom, hogy a szólamok egy bizonyos összetartozással legyenek lejátszva) nem felel meg a valóságos történéseknek. Ők azok a komponisták, akik szólamokat és nem partitúrákat komponálnak. Ezeket a szólamokat addig el nem képzelt módokon lehet kombinálni. Ez pedig azt is jelenti, hogy az ilyen zenemű minden előadása egyedülálló, a zeneszerzőnek legalább olyan érdekes élmény, mint a zene többi hallgatójának. Könnyen látható a természettel való párhuzam, hiszen még ugyanannak a fának a levelei sem egyformák, nincs köztük két ugyanolyan. A képzőművészetben a mozgó részekből álló szobor, a mobil a jelenség megfelelője.

Talán mondani sem kell, hogy ebben a zenében tárt karokkal fogadják a disszonanciákat és a zajokat. De a domináns szeptim akkordot is, ha éppen az kerül bele.

Az előadások tanúsága szerint az ilyen új zenét, legyen az akár szalagra, akár hangszerekre komponált, jobban lehet hallani, ha a hangfalak vagy az előadók a térben külön-külön vannak elhelyezve, nem pedig csoportosan egymás mellett. Ezt a zenét nem jellemzi az általában vett harmonikusság, ahol a harmónia jellege számos elem vegyítésének eredménye. Ebben a zenében a különbözőségek egyszerre történő megjelenése a fontos, sok olyan központ van, ahol a fúzió létrejön: minden egyes hallgató fülpárjánál, akárhol üljön is. Bergsonnak a káoszról tett kijelentésével szólva, ez a diszharmónia maga is harmónia, olyan, amelyhez sokan még nem szoktak hozzá.

S merre lépünk tovább? A színház felé. Ez a művészet a zenénél is jobban emlékeztet a természetre. Van szemünk és fülünk, s amíg élünk, a mi dolgunk használni is őket.

S mi akkor a zeneszerzés célja? Az ember természetesen nem célokkal, hanem hangokkal foglalkozik. De a válasz paradoxon is lehet: egy célelvű céltalanság vagy egy céltalan játék. Bár ez a játék az élet igenlése. Nem arra tesz kísérletet, hogy rendet teremtsen a káoszból, nem is a teremtés jobbítására serkent, hanem ráébreszt bennünket az életünkre, amely nagyon szép, ha az ember az értelmét és a vágyait kiiktatja az útjából és hagyja, hogy az élet az legyen, ami.

Az alábbi három előadást Darmstadtban (Németország) tartottam 1958 szeptemberében. A harmadik, egy korábban a New Jersey-i Rutgers Egyetemen tartott előadásomból némi változtatásokkal készült kivonat, mely 1958 áprilisában a Village Voice-ban jelent meg, New Yorkban.

A ZENEMŰ MINT FOLYAMAT¹

I. A változások

Dr. Wolfgang Steinecke, a darmstadti Internationale Ferienkurse für Neue Musik igazgatója felkért, hogy bocsássam vitára elsősorban a Music of Changes című darabomat. Elhatároztam, hogy a Music of Changes idejét felölelő előadást fogok tartani (minden sor, akár beszéd, akár csend, egy másodpercig tarthat) és ott, ahol a beszédet megszakítom, a Music of Changes megfelelő része fog megszólalni. A zene nem a beszéd alatt, hanem a szövegekői megszakításokban hallható, amelyek maguk is, a bekezdések terjedelméhez hasonlóan, véletlen- műveletek eredményei.

Ez az előadás azokról a változásokról szól, amelyek komponálási módszeremben, mentek végbe, különös tekintettel arra, amit egy évtizede „struktúrának” és „módszernek” neveztem. A „struktúra” az egésznek a részekre osztását, a „módszer” pedig a hangról hangra haladó eljárást jelöli. Akkoriban úgy tűnt, hogy a „struktúra” és a „módszer” (valamint az „anyag”, azaz a zenemű hangjai és csendjei) egyaránt az ész illetékességére utal (szemben a szívével), az ember elképzeléseire a rendről, (szemben a spontán cselekedetekkel); míg az utóbbi kettő, vagyis a módszer és az anyag, a formával (a folytonosság alaktanával) egyetemben a szív illetékességére is utal. Tíz éve a zeneszerzést olyan tevékenységnek láttam, amely integrálja az ellentéteket, a racionálist és az irracionálist, s amely ideális esetben egy szabadon mozgó folytonosságot hoz létre a részek szigorú tagolásán belül, akár logikusak, akár véletlenszerűek a hangok, hangkombinációk és azok sorrendje. Azonkívül logikai természetű vagy tetszőleges sorrendet. ¶ A részek szigorú felosztása, a struktúra, a hang egyik aspektusának, az időtartamnak a működéséből származik, mivel a hang összes jellemzője közül, beleértve a hangmagasságot, a hangerőt és a hangszínt, egyedül az időtartam jellemző a

¹ A három előadás közül e kötetben csak az első és a harmadikat közöljük. Az eredeti kiadásban az első szöveg rövid, néhány szótagos sorokra van törölve, megkönnyítve így az időarányos olvasást. A magyar fordításban ezt a beosztást – a nyelv szerkezetének különbözősége miatt – nem lehetett megoldani; magtartottuk viszont a nagyobb formai egységeket jelző szüneteket: a fehér felület a tipográfia „csendje”.

csendre is. Így a struktúra azonos a tényleges idő konvencionális metrikai eszközökkel történő felosztásával, a metrum egyszerűen mennyiségmérő. ¶ A *Sonatas and Interludes* című művem esetében (mellyel 1948-ban készültem el) a struktúra a mű egészét nézve csak nagy vonalakban lett megtervezve, szemben az egyes darabokon belüli kidolgozottságával. A módszer az improvizáció módszere volt (főként a zongora mellett), bár néhányszor úgy is voltak ötleteim, ha nem ültem a hangszernél.

Az anyagokat, a zongora preparációit úgy válogattam ki, ahogy kagylókat szedegetünk egy tengerparti sétán. A forma annyira természetes volt, amennyire csak az ízlésem engedte: az összes *Sonata*-ban és két *Interlude* esetében, ott, ahol a részeket meg kellett ismételni, a formai szándék egy olyan folyamat létrehozása volt, hogy egy rész végének és kezdetének összekötése elkerülhetetlennek látszódjék. ¶ Az egyik, a negyedik *Sonata* struktúrája száz kétkettes ütemből áll, tíz egységre oszlik, minden egységben tíz ütemmel. Ezek az egységek a nagyformában három, három, kettő, kettő arányban tagoltak, s ugyanilyen arányban osztódnak tovább a kisebb formai szakaszok. Ellentétben a hangmagasságon, azaz a tonalitáson alapuló struktúrával, az ilyen ritmikai struktúra legalább annyira bizonyult jó alapnak a nem zenei hangok, a zajok számára, mint amaz a konvencionális skálák és a hangszerek hangjai számára. Hiszen a benne majd jelenlévő anyag semmit sem határozott meg a struktúrából; az előzetes elgondolás szerint a struktúrát voltaképpen az anyagok hiánya éppúgy kifejezheti, mint a jelenlétük. ¶ Egy, a *Sonatas and Interludes* előtt tíz évvel írt darab, a *Construction in Metal* ugyanezt a szabadság – törvény ellentétpárban kifejezhető viszonyt mutatja, csak éppen megfordítva: a struktúra, a módszer és az anyag egyaránt a szervezettségnek rendelődött alá. Egyedül a folyatonság alakta, a forma maradt szabad. Mindezt a későbbi darabban felvázolt helyzettel összekapcsolva

az a következtetés vonható le, hogy a komponálás-módomban egy rendeszmé felől a nem-rendeszmé felé tartó tendencia figyelhető meg. S ha e történet szemügyrevétele után mégsem látjuk meg a közvetlen kapcsolatot, akkor a legutóbbi darabok, a *Music of Changes* cíművel az élen, a fenti következtetés hitelességét támasztják alá. ¶ Ugyanis a *Music of Changes* című műben a hangról hangra haladó eljárás, a módszer a véletlen-műveletekből fakad. A struktúra, bár legalább annyira pontosan megtervezett, mint a *Sonatas and Interludes* címűben – talán még alaposabban is, mivel itt a zenemű teljes hosszára kiterjed – mindössze egy számjegysorozatból áll, három, öt, hat és háromnegyed, öt, három és egynolcad, amely egyrészt egyezik a nagyobb részekben belüli egységek számával, másrészt pedig az egyes egységeken belüli négynegyedes ütemek számával. A *Music of Changes* című darabban minden kisebb strukturális felosz-

tásnál, például az elején, majd a negyedik, kilencedik stb. ütemekben a véletlen-műveletek határozták meg a tempó stabilitását vagy változását. Ily módon, hogy a módszer ténykedése bekerült a struktúra testébe és lévén, hogy e kettő a rend és a szabadság tekintetében szemben áll, a struktúra indeterminálttá vált: lehetetlen volt a darab idejét tudni az utolsó véletlen-művelet, a tempót befolyásoló utolsó érmefeldobás előtt. Nyilvánvalóvá vált, hogy az indeterminált, bár még jelenlévő struktúra nem volt szükségszerű, még ha volt is némi haszna. ¶ Az egyik haszna a sűrűség meghatározásában állt, azaz annak a meghatározásában, hogy a potenciálisan meglévő nyolc rétegből, amelyek mindegyike hangokból és csendekből állt, hány legyen ténylegesen jelen az adott kisebb strukturális részben. ¶ A struktúra másik haszna az volt, hogy befolyásolta a hangok, a csendek, a hangerők és időértékek táblázatait, a folytonosságot pedig különösen hatékonyan. Mindegyik strukturális egységben e huszonnégy táblázatnak (nyolc a hangerő és a csendeké, nyolc a hangerőké, nyolc az időtartamoké) az egyik fele mobilis, a másik fele immobilis volt. A mobilis itt azt jelenti, hogy a táblázat bármelyik, egyszer már használt eleme

kiesett, hogy újabb váltsa fel. Az immobilis pedig azt, hogy bár egy táblázatelem korábban már alkalmazásra került, mégis újra fel lehetett használni. Az egységek mindegyik strukturális pontján egy véletlen-művelet szabta meg, hogy a táblázatok közül melyek, tehát az egyes, hármas, ötös, hetes számúak vagy a kettős, négyes, hatos, nyolcas számúak voltak mobilisak és a táblázatok melyike volt immobilis, azaz nem változó.

¶ Tehát a struktúra ebből a szempontból hasznos volt. Továbbá meghatározta a kompozíciós folyamat kezdetét és végét. Viszont ez a folyamat rendkívüli lett volna, ha a végén még a részek tagolására is kihat, mert a részek időtartamai az eredeti számsorozatokkal álltak arányban. Az ész mint a legmeghatározóbb faktor nem érvényesült volna, még akkor sem, ha ez igen ritka véletlenszerűség lett volna. Mivel a történések egyes-egyedül csak az érmefeldobásból származtak. ¶ Világossá vált, hogy – ismétlem – a struktúra nem szükséges. A *Music for Piano* sorozatban és az ezt követő daraboknál a struktúra már valóban nem része a kompozíciós eszközöknek. Ez a szemlélet már nem egy olyan tevékenységé, melynek célja az ellentétek integrációja, hanem egy olyané, amelyet a folyamat jellemez, s amely alapvetően

céltalan. Az értelem, ha irányító szerepétől megfosztatott is, azért még közreműködik. Mit csinál, ha nincs mit csinálnia? És mi lesz egy darabbal, ha cél nélkül csinálják? ¶ Mi történik például a csenddel? Azaz hogyan változik meg az őt felfogó értelem érzékelésmódja? Korábban a szünet a hangok közti időkihagyás volt, mely több okból lehetett hasznos; így az ízléses elrendezés szempontjából, amikor két

hang vagy hangcsoport elválasztásával különbségük vagy kapcsolatuk válhatott hangsúlyossá; vagy a kifejezés szempontjából, amikor a zenei diskurzusba iktatott csendek megállást vagy központosítást jelentenek; vagy az architektúra szempontjából, ahol a csend bevezetése vagy megszakítása határozza meg az előre determinált vagy az organikusan fejlődő struktúrát. Ám ahol nem ez vagy hasonló a cél, ott a csend valami merőben mássá alakul át, egyáltalán nem is csend lesz, hanem hangok, a környezet hangjai. Természetük megjósolhatatlan és változó. Az ilyenek (amelyeknek

pusztán azért csend a nevük, mert nem a zenei intenció részei) még bízvást létezhetnek. Hemzseg fölük az egész világ, és valójában egy tapodtnyi hely sincs nélkülük. Ha valaki belépett egy süketszobába, amely oly csendes, amennyire az technikailag kivitelezhető, akkor két hangot is hallott, az egyik egy magas, a másik egy mély volt – a magas az idegrendszere működése, míg az alacsony a vérkeringése. Kimutatható tehát, hogy mindörökké léteznek hangok, csak meg kell hallani őket, van fülünk, hogy meghalljuk őket. Ahol a fül egy olyan értelemmel lép kapcsolatba, mely nem kezd el dolgozni, ott az értelem szabadon átadja magát a hallgatásnak, minden hangot úgy hall, ahogy az van, és nem pedig egy preconcepcióhoz többé-kevésbé igazodó jelenségként.

¶ Mi a komponálásmódom változásának a története, különös tekintettel a hangokra? A *Construction in Metal* című mű hangjainak kiválasztásakor arra gondoltam, hogy minden hangszernek tizenhat hangja lesz. A tizenhatos

szám egybeesett a ritmikai szerkezet egységeiben előforduló négynegyedes ütemek számával. A struktúrát illetően ez a szám négy, három, kettő, három, négyre oszlott, az anyag tekintetében a tizenhatos hangos hangkészlet négy négyes csoportra. Az eredeti elgondolás szerint az első tizenhat ütemben négy hangot használok fel, és minden újabb strukturális egységben négy újabb hang vezethető be, míg a mind a tizenhat hangot tartalmazó és az első négy egységet felölelő expozíció be nem fejeződik. A további részek, a három, kettő, három és négy,

a kezdő szituáció kidolgozásaként alakulnak. Ez az egyszerű terv

nem valósult meg, bár erre igazán csak az utóbbi idő-

ben döbbsentem rá. Arra emlékeztem, hogy az egyik zenész három és nem négy japán templomi gongon játszik, de az a tény, hogy csak három ilyen relative ritka hangszer állt rendelkezésre, még a hangjuk iránt érzett ragaszkodással együtt is, meggyőzőtt a számbeli változtatás jogosságáról. Ma ellenben úgy tűnik, hogy a verők hatása még komolyabb volt: az előbb gumifejú verővel, később fémpálcával megszólaltatott tehénkolompok esetében valójában megkettőződött a hangok száma. Az egynek hangzó, szirénaszerű zongoratrillákat kettőnek számítottam. Elemzéskor az eredeti tervhez képest egyéb eltérések is kiderülnek: például a háttérzajként szolgáló mennydörgés-lemezek bevezetése, ez esetben a hangszert megkedvelő zenészek miatt – a hangszerek száma tizenhatról

tizenhétre emelkedett. Megállapítható, hogy a *Construction in Metal* című művemben nem tökéletes a hangok megszerzésének a kivitelezése. Esetleg arra is lehet gondolni, hogy a zeneszerző nem igazán hallgatta az általa használt hangokat. ¶ Korábban a *Sonatas and Interludes* hangkiválasztását a tengerparti sétán szedegetett kagylók válogatásához hasonlítottam. Tehát ez egy ízlést tükröző gyűjtemény. Számuk tovább növekedett az *una corda* használatával, azaz a bal pedállal, amely számos preparált billentyű hangszínét és hangmagasságát módosította. De ami a hangmagasságot illeti, ott nincsen a *Construction* hangjainhoz képest változás. Mindkét esetben statikus a hangkészlet, az oktávon belül nem ismétlődnek a hangviszonyok. Mégis, a hangok között érdekes különbségek észlelhetők. Egy billentyű leütésekor időnként egyetlen hangmagasság szólalt meg; más esetben egy hangköz, ismét más billentyűknél hangmagasságok és hangszínek aggregációja. Az ilyen hangkészlet természetének felismerése készített egy hasonló kialakítására a *Vonósnégyes* ben is: a

változatlan hangszerelésű harmóniák alkalmazása itt ízlés kérdése, ezért nem volt tudatos. A *Music of Changes* előtt két olyan darab is született, amely előre rögzített hangkészletet használt: egyes, kettős, és többszörös hangokat, némelyikük egyszerre játszandó, mások egymás után következnek. Ez a két darab a *Sixteen Dances* és a *Concerto for Prepared Piano and Chamber Orchestra*. A hangkészlet elemeit nem szisztematikusan táblázatokba foglaltam, a kompozíciós módszer pedig az e táblázatokon való haladás volt, hasonlóan a mágikus négyzetek szerkesztésének módszeréhez. A táblázatok szintén szerepet játszottak a *Music of Changes* című műnél, de ellentétben a véletlen-műveleteket alkalmazó módszerrel, az itteni táblázatok racionális szabályozás alatt álltak: a nyolcszor nyolcas négyzettábla (amennyiben a kínai *Változások Könyvének* érmeorákulumát hangokként értelmezzük) hatvannégy eleméből harminckettő volt a hang és harminckettő volt a szünetek száma is. A harminckét hang két négyszer négyes, egymáson lévő négyzetben helyezkedett el. A táblázat akár mobilis, akár immobilis lehetett, minden esetben mind a tizenkét hang képviselve volt az adott táblázat bármelyik négy elemében, olvassuk a sorokat akár vízszintesen, akár függőlegesen. Mihelyt

ilyeténképpen eleget tettünk a dodekafónia követelményének, szabadon jöhettek a zajok és a hangismétlések.

Mindebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a *Music of Changes* struktúráját befolyásoló véletlen-műveleteit (amelyek nyilvánvalóvá tették anakronizmusát)

a zenei anyag kontrollja egyensúlyozta ki. Az *Imaginary Landscape Number IV* és a *Williams Mix* című darabjaimban még maradnak a táblázatok, de az előbbi mű rádióinak és az utóbbi mű felvételen rögzített hangkészletének betudhatóan, a tizenkétfokúság nem játszott

szabályozó szerepet. A „hogyan lépegezzünk óvatosan az ellentétes fogalmak mentén?” kérdés tudatos megválaszolására a *Music for Piano* megírásáig nem került sor. Az említett darabban a papírhibák határozták meg a hangjegyeket. A papírhibák számát pedig a véletlen döntötte el.

Az eredeti kottát tintával írtam, a komponálás tényleges menetét egy *Die Reihe*-beli cikk tárgyalja. ¶ Annak ellenére, hogy a *Music for Piano* esetében helyeseltem az ész mint vezérelv távolmaradását a struktúrából és a komponálásmódból, az anyagban mégis csak nyilvánvalóan jelen van; ha magukat a hangokat is megvizsgáljuk: ezek kizárólag a hagyományos zongorának a billentyűzeten leütött, a húrokon pengetett vagy lefogott egyes hangjai, a külső vagy belső zongoraszerkezeten játszott hangok kíséretében. Magukat a történéseket a lehetőségeknek éppen ez a korlátozott univerzuma teszi hasonlatossá a gyermek első gügyögéséhez vagy a vak ember botorkálásához. Újra előlép az ész, amely kijelölte e kis játék határait. S még valami nagyobb léptékű is kell ehhez: a hangok olyan megkomponálása, amely inkább a hangok univerzumán nyugszik,

mintsem egy olyan alkotó értelmén, amely a hangok létrejöttét előre el tudja képzelni. ¶ Miként az köztudott, a hangoknak van magasságuk, hangerejük, időtartamuk és a zeneműben sorrendjük is. Ezt az öt jellemvonást öt vonallal jelölhetjük, amelyeket tussal húzunk meg egy átlátszó műanyag négyzetlapon. Egy másik ilyen négyzeten kijelölünk egy pontot. Ha a vonalat a ponttal ellátott négyszögre helyezzük, akkor meghatározható egy hang fizikai természete, helye egy bizonyos programon belül úgy, hogy egyszerűen húzunk egy merőleget a ponttól a vonalig, és bármilyen mérőeszközzel lemérjük. A valamivel nagyobb pontok a hangközöket fogják jelenteni és a még nagyobbak az aggregátumokat. A hangközök és az aggregátumok méréséhez újabb vonalas négyzeteket kell rajzolni oly módon, hogy egyetlen vonalnak se legyen meghatározott jelentése, egy adott vonal az öt jellemvonás bármelyikére vonatkozhat. A négyzetek derékszögűek,

tehát bármely egymáshoz viszonyított helyzetben használhatóak. Ez a leírás érvényes

egy újabb művemben, a *Variációk*-ban fennálló helyzetre, s ez a zeneszerzői eljárás mindössze egy a *Concert for Piano and Orchestra* zongorarészében előforduló nyolcvannégyből. Ilyen körülmények között egy előre be nem határolt univerzumon belül zajlik majd a tevékenység. Valamint az is ismeretes, hogy a hangok nem a konvenciók kedvelte kitüntetett pontok, hanem események a lehetőségek mezején. A *Variations* című darab lejegyzése a zenéből indul ki, de aztán a fizikai valóságot másolja. ¶ Most pedig azoknak a változásoknak a történetét szeretném elmondani, mely a hangok időtartamának komponálásmódomban betöltött szerepéről szól. A *Construction in Metal* című műben minden konvencionális, azon a tényen túl, hogy az időtartamsémák szabályozása párhuzamban haladt a kiválasztott hangok számának szabályozásával. A föllépő mennyiségek kettővel való szorzással, vagy a félértéknek, és három, öt, hét, kilenc hangos hangcsoportok hozzáadásával álltak össze. Ugyanez áll a *Sonatas and Interludes* című műre, de itt a ritmikai séma már nem tudatosan ellenőrzött. A *Vonósnégyes* ben a ritmus fontossága már csökken, a tételeket ugyanis az azonos mennyiségek dominanciája jellemzi. A *Music of Changes* című műig sem a mennyiségek nem változtak, sem pedig a lejegyzésük. Ott azonban mérésük térbeli, egy negyedértékű hang két és fél centiméter. Eképp vált lehetségessé a törtszámok lejegyzése, például a nyolcad egyharmadáé, anélkül, hogy a tört maradékát is le kellene jegyezni, ez esetben a maradék kétharmadot. Maga a lehetőség a magnószalag vágási gyakorlatának közvetlen rokona. A *Music of Changes* időtartamtáblázatai hatvannégy elemesek, az összes időtartamot jelöl, mert ez egyaránt

vonatkozhat

hangra és szünetre (mindegyikük harminckét elemet foglal magába). Ezek az időtartamok tovább osztottak (például félértékek plusz nyolcad egyharmada plusz egy negyed hathetede), és összegként és részeikben egyaránt kifejezésre juthattak. Az effajta felosztás praktikus mérceként működött a lehetetlen helyzetek írásának kiküszöbölésére, mivel ilyen könnyen előadódhatott volna egy, a véletlen-műveletek miatt rendkívül sűrű struktúráis egységben. ¶ A *Williams Mix*-ben is időtartam-osztások vannak, mert itt előzőleg maximálisan nyolc készülék és hangfal lett meghatározva. Amikor a sűrűség egyről tizenhatra emelkedett, akkor az időtartamokat gyakran kellett legkisebb részeikkel kifejezni ott, ahol a nagyobb osztásra a magnószalagon helyhiány miatt nem volt lehetőség. ¶ Az időtartamok pontos mérése és lejegyzése

valójában mentális:

képzelt pontosság. A magnószalag esetében számos olyan körülmény fellép, amelyek ha nem számottevőek is, de jelentősen módosítják az intenciót (még ha az csupán a véletlen-műveletek által fellépő események kivitelezése volt is). E körülmények egyike az időjárás hatása az anyagra; mások az emberi gyarlóságból származnak – pontatlanul leolvasott vonalzó és a vágások –, és megint mások technikai okokra vezethetők vissza, mármint arra, hogy a nyolc készülék

nem fut azonos sebességgel. ¶ Az adott körülmények az embert az időtartam szabályozásának még magasabb fokára is ösztönözhetik, de le is mondhat teljesen e szabályozás szükségességéről. A *Music for Piano* esetében ez utóbbi utat választottam. Nem volt többé struktúra, ez a darab bármilyen hosszúságú lehetett aszerint, hogy mit diktált az alkalom. Ezért az egyes hangok időtartama szintén meghatározatlan maradt. A lejegyzésben egész hangok vannak a térben, a tér sejteti, de nem méri az időt. A zajokat a szárnélküli hangjegyek jelölték. ¶ Ha a *Music for Piano* előadásának egynél több a zongoristája (hiszen ez kettőtől húszig változhat), akkor a hangok sorrendje teljesen meghatározatlanná válik. Jóllehet az oldalak hagyományosan balról jobbra olvasandók, a sorrendbeli kombináció már megjósolhatatlan. ¶ A hangszín esetében a változások története rövid. A *Construction in Metal* című darabban négy hangnak volt azonos hangszíne; míg a *Sonatas and Interludes* címűben, a preparált zongora természetéből adódóan, *Klangfarbenmelodie* alakult ki. A változó hangszínek iránti érdeklődés a *Vonósnégyes* című darabban nyilvánvaló. Ám a hangszín kérdése, amely számomra ízlés dolga, az *Imaginary Landscape Number IV* című műben igazi fordulatot vett. Bevallom, soha nem kedveltem a rádió hangját. A darab megnyitotta a fülem errefelé is, és ez a hangszínt érintő személyes ízlésem komoly feladását jelentette. Ma már gyakran komponálok bekapcsolt rádió mellett, és a barátaim sem esnek zavarba, ha rádióhallgatás közben toppanok be hozzájuk. Sok egyéb hangot találtam még visszataszítónak: Beethoven műveit, az olasz *bel cantót*, a jazzt és a vibrafont. Beethoven a *Williams Mix* című darabomban használtam fel, a jazzt az *Imaginary Landscape Number V* címűben, a *bel cantót* a *Concert for Piano and Orchestra* újabb keletű énekszólámában. Még hátra van, hogy dűlőre jussak a vibrafonnal. Más szóval szükségesnek tartom,

hogy ne legyen hangszínrre vonatkozó ízlésem és feltűnik, hogy mennél inkább felhagyok vele, annál pontosabban hallok. Beethoven ma már meglepetés, olyan elfogadható a fülnek, mint egy tehénkolomp. No és milyenek a *Concert for Piano and Orchestra* hangszínei? Ezt megjósolni is lehetetlen, de annyi biztos, hogy hangszíneit a jazztól kölcsönzi, amely a komolyzenéhez képest sokkal jobban élt a hangszerek nyújtotta lehetőségekkel. ¶ A magnószalag és a szintetizátor segítségével a hangok felhangrendszerével kísérletező tevékenység már nem annyira ízlés dolga, hanem jóval inkább a lehetőségek mezejének mind jobb feltérképezése. A *Variations* lejegyzése, amiről az imént beszéltem, erre vonatkozik. ¶ A korai darabjaimnak van kezdete, közepe és vége. A későbbieknek nincs. Bárhol kezdődhetnek, akármeddig tarthatnak és változó számú hangszert és előadót feltételeznek. Tehát nem előre elgondolt objektumok, tárgyként való megközelítésük pedig kifejezetten

célt téveszt. Élménylehetőségek, az élménynek azonban nemcsak a fül, hanem a szem is lehet forrása. A fül önmagában még nem minden. Lemezhallgatáskor vettem észre, hogy a figyelmet vonzza a mozgó tárgy vagy a fényjáték, a *Williams Mix* tavalyi próbáján

pedig arra lettem figyelmes, hogy amikor nyolc készülék is működött egyszerre, akkor a jelenlévők egy hatvanéves öreg zongorahangolóra figyeltek, aki éppen az esti koncert hangszereinek hangolásába temetkezett. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a zene önmagában egy ideális, nem pedig egy valóságos helyzet. Az értelmet arra is használhatjuk, hogy ügyet se vessen a környezeti hangokra, ama nyolcvannyoctól eltérőkre, a számolatlan időtartamokra, a zeneietlen vagy visszataszító hangszínekre vagy hogy egészében megértsen egy felkínálkozó élményt. De fel is hagyhat az értelem azzal a vágyával, hogy a teremtést jobbjítsa, és inkább az élmény hűséges befogadójaként működhet. ¶ Még egyetlen történetet se meséltem, jóllehet általában elmondok egyet az előadásaimon. A téma határozottan azt sugallja, hogy valami irrelevánsat kéne mondanom, a hajlamom szerint pedig valami találat. Erről jut eszembe: Pár évvel ezelőtt ott voltam Daisetz Teitaro Suzuki egyik előadásán. Épp tegnap meséltem ezt egy barátomnak. Időnként elzúgott felettünk egy repülőgép.

Az előadás a Columbia Egyetemen volt, a campus pedig pontosan egyvonalban feküdt a nyugatra tartó, a La Guardiáról felszálló gépek indulási oldalával. Jó időben az ablakok tárva-nyitva voltak: az elhaladó gépek elfedték Dr. Daisetz Teitaro Suzuki hangját. Ő azonban soha nem emelte fel a hangját, nem állt meg, egyetlen alkalommal sem ismételte meg a hallgatóságnak, amit elmulasztottak, és soha senki meg nem kérdezte volna, hogy mit mondott éppen, amikor a gép elzúgott. Nos, egy nap valamelyik kínai karakter – talán a ju – jelentését magyarázta már régóta, s mégis az egyetlen jelentés, amelyhez angolul valamelyest közel tudott férközni, annyit tesz, hogy „megmagyarázhatatlan”. Végül nevetett egyet és azt mondta: „Hát nem különös, hogy idejövök Japánból és azzal töltöm az időmet, hogy olyasmit magyarázzak meg, ami nem magyarázandó?” ¶ De nem ez a történet az, amit az előbb el akartam mondani, viszont ez juttat eszembe egy másikat.

Még évekkel ezelőtt, amikor Schoenbergnél tanultam, valaki megkérte, hogy magyarázza neki a dodekafón zeneszerzési módszerét. Habozás nélkül így válaszolt: „Nem tartozik magára.” ¶ Beugrott az a történet, amit legelőször akartam elmesélni. Remélem, sikerül jól elmondanom. Egy szép napon néhány ember, valójában három, sétálgatott, és amint mentek, cseverésztek, az egyikük megpillantott egy dombtetőn ácsorgó embert. Odafordult a barátaihoz és így szólt: „Ti mit gondoltok, hogy miért áll fönt a dombtetőn?” Az egyikük azt mondta: „Biztosan azért, mert odafenn hűvösebb van, és ő kedvét leli a szellőben.” Majd a másikhoz fordult, és elismételte a kérdést: „És te mit mondasz, hogy miért álldogál az az ember ott fent a dombtetőn?” A másik: „Azért, mert a domb a földek fölé magaslik, ő pedig meg akar valamit látni a távolban.” „Biztos szem elől tévesztette a barátját, azért áll ott fent egyedül.” – így a harmadik. Mentek tovább, s mikor felértek a dombra, az ember még mindig ott áll-

dogált fent. Megkérték, hogy árulja már el, hogy miért ácsorog ott. ¶ „Hát ti mit gondoltok, hogy miért?” Ezt felelték: „Három magyarázata is van. Az egyik az, hogy azért állsz itt, mert idefönn hűvösebb van és kedved leled a szellőben. A második szerint azért állsz a földek fölét magasodó dombtetőn, hogy, a távolban kémlelj valamit. A harmadik meg az, hogy minden bizonnyal szem elől tévesztetted a barátod, hát azért állsz idefenn. Idegyalogoltunk, pedig nem akartuk megmászni ezt a dombot; most választ szeretnénk kapni arra, hogy melyikünknek volt igaza.” ¶ Az ember így felelt: „Én csak állok.” ¶ Schoenbergnél tanultam, s egy nap ellenpont-tanulmányokat írt annak példázására, hogy megmutassa, hogyan is kell csinálni. Közben radírozott. S amint ezt csinálta, megszólalt: „A ceruzának ez a vége legalább annyira fontos, mint a másik.” Előadásom alatt többször említettem a tintát. Amennyiben a komponálás hangjegyek leírása, akkor ténylegesen is írás, s minél inkább azt gondolja valaki, hogy gondolkodás, annál inkább az, ami: írás. Lehet-e a komponált (tehát nem az improvizált) zene más, mint ceruza- vagy tintaírás?

A válasz kétségtelenül igen. Az írásmód alakulása pedig szinte profétikus. A *Sonatas and Interludes* című darab zongorázás közben született meg. Hallgattam a különbségeket, válogattam, s nagyjából papírra vettem, ceruzával; később a piszkozatnak

másolata készült, de újra csak ceruzával. Végül aztán egy gondosan, tintával írott kézirat született. A *Music of Changes* című darab szinte ugyanígy. Egyetlen különbséggel: mivel az eredeti ceruzavázlat pontos volt, ezért csak egy kicsit radíroztam, ahol szükségeltetett, hogy ne keljen bajlódnom még egy takaros ceruzamásolattal. Az *Imaginary Landscape Number IV* című darabnál a zongorázás elmaradt. A többi megmaradt. A *Music for Piano* már egyből tintával íródott.

Az alábbi szöveg kérdésekből és idézetekből áll. Az idézetek mások írásaiból és a sajátjaimból valók. (Christian Wolffét Az új és az elektronikus zene című cikkéből vettem, copyright 1958 Audience Press, engedélyezett újraközlése az Audience-ből, Volume V, Number 3, Summer 1958). Az idézetek rendjét és mennyiségét véletlen-műveletekkel jelöltem ki. Az előadás időbeosztása nincs megkomponálva, de felolvasás előtt mindig meghatározom, időnként pedig véletlen-műveletekkel azt is eldöntöm, hogy előadás közben mikor gyűjthatok rá.

III. A kommunikáció

NICHI NICHI KORE KO NICHI: Minden nap gyönyörű nap

Mi van ha felteszek harminckét kérdést?

Mi van, ha egyszer s mindenkorra felhagyok a kérdezéssel?

Ez majd tisztázza a dolgokat?

Vajon a kommunikációról tudjuk, hogy micsoda?

Mi a kommunikáció?

Vegyük a zenét, az például mit közöl?

Ami világos nekem, neked is az?

A zene csupán a hangokkal azonos?

De akkor mit közöl?

Zene-e egy erre haladó furgon?

No és ha látom, akkor már hallom is?

Ha nem hallom, akkor közöl-e még valamit?

S ha látom, de még nem hallom, azonban hallok valami mást, mondjuk egy habverőt, mivelhogy én bentről nézek kifelé, akkor a habverő vagy a furgon kommunikál?

Melyik a zeneibb, egy gyár mellett vagy egy zeneiskola mellett elhaladó furgon?

Vajon azok-e a muzikálisak, akik az iskolában vannak, és akik kívül, azok nem azok?

Mi van akkor, ha a bentiek nem hallanak túl jól; ez megváltoztatja-e a kérdésem?

Amikor azt mondom, hogy az iskolán belül, tudod-e mit értek ezalatt?

A hangok csak hangok, vagy netán maga Beethoven?

De az emberek nem hangok, ugye?

Egyáltalán, létezik-e olyan, hogy csend?

Akkor is kell még hallgatnom valamit, ha az emberektől távol vagyok?

Mondjuk kint vagyok az erdőben, ugye kénytelen vagyok hallgatni a csobogó forrást?

Mindig lehet valamit hallani, soha nincsen nyugalom és csend?

Ha a fejem harmóniával, dallammal és ritmussal van tele, akkor mi történik,
ha cseng a telefon, úgy értem, mi történik a nyugalmammal és a
csendemmel?

És ha ez a harmónia, dallam és ritmus a fejemben európai, akkor mi lett
mondjuk a jávai zenetörténettel, még mindig a fejemről szólván?

Eljutunk-e bárhová is a kérdezéssel?

Hová megyünk?

Ez a huszonnyolcadik kérdés?

Vannak fontos kérdések?

„Hogyan lépegethetsz óvatosan az ellentétes fogalmak mentén?”

Még két kérdésem van?

És most egy sem?

Most, hogy feltettem harminckét kérdést, kérdezhetek-e negyvennégy
újabbat?

Kérdezhetek, de szabad-e?

Miért kell folytatnom a kérdezést?

Van-e értelme azt kérdezni, hogy miért?

Kérdezném-e azt, hogy miért, ha a kérdések nem szavak, hanem hangok
volnának?

Ha a szavak hangok, akkor ezek zenei hangok, vagy csupán zajok?

Ha a hangok nem szavak, hanem zajok, akkor van-e valami jelentésük?

Vagy mégis zeneiek?

Tegyük föl, hogy van két hang és két ember, mindegyik közül csak az egyik
szép, ez esetben van-e kommunikáció mind a négy között?

És ha vannak szabályok, kérdezem én, ki csinálta őket?

Úgy értem, egyszer csak életbe lépnek valahol, de ha így van, hol fejeződnek
be?

Mi lesz velem és veled, ha ott kell majd lennünk, ahol nincsen szépség?

Megkérdezlek téged is, sor kerül rád is, a hangok is időbeliek, hogy mi lesz a
hallásélményünkkel, a tieddel és az enyémmel, a fülünkkel, a hallásunkkal,
ha elmaradnak a szép hangok, és csak olyanok lesznek hallhatók,
amelyeket nem szépnek, hanem rútnak hallunk, mi lesz velünk?

Képesek leszünk-e valaha is szépnek hallani azokat a hangokat, amiket
rútnak véltünk?

Ha elvetjük a szépség gondolatát, akkor mit nyerünk vele?

Az igazságot?

A vallást?

Vagy egy mitológiát?

És ha így lenne is, tudnánk-e mit kezdeni vele?

Megismernénk a pénzcsinálás módját?

És ha lenne pénz, akkor azt zenére költenénk?
 Ha Oroszország hatvan milliót költ a Brüsszeli Világkiállításra, ebből rengeteget zenére és táncra, Amerika ennek pedig csak az egytizedét, körülbelül hat milliót, akkor ez azt jelenti, hogy csupán minden tizedik amerikai annyira zene- és táncértő, mint az összes orosz együttvéve?
 Ha a pénzt is elvetjük magunktól, akkor mink marad végül?
 Mivel az igazságról még nem mondtunk le, akkor merre keressük?
 Mintha már lett volna róla szó, hogy nem megyünk, vagy csak azt kérdeztük, merre megyünk?
 Ha nem mondtuk azt, hogy nem megyünk, akkor miért nem?
 De ha némi ész szorult volna belénk, akkor ugye már ismernénk az igazságot, nem pedig keresnénk?
 Máskülönbben miként volnánk képesek akár egy pohár vizet felhajtani, ahogy azt mondani szokás?
 Mi oda-vissza ismerjük mások vallását, mitológiáját, filozófiáját és metafizikáját, akkor hát mi szükségünk volna egy sajáttra, ha lenne – de ugye nincsen?
 De zene, zenénk az csak van?
 Nem lenne jobb, ha elvetnénk a zenét is?
 De akkor mi marad?
 A jazz?
 És még?
 Azt akarod mondani, hogy ez egy céltalan játék?
 Csakúgy, mint az, amikor felkelsz és meghallod a nap első hangját?
 Lehetséges, hogy már örökké csak egyhangúan kérdezgetni fogok?
 Tudnom kéne, hogy hány kérdést akartam feltenni?
 Tudnom kéne számolni ahhoz, hogy kérdezzek?
 Tudnom kell azt, hogy mikor hagyjam abba?
 Nincs más választásunk, mint élni és kérdezni?
 Meddig vagyunk képesek életben maradni?

A KORTÁRS ZENE

NEM A JÖVŐ ZENÉJE

ZENE, AMI VELÜNK VAN:

ÉS NEM IS A MÚLTÉ,
MOST,

HANEM AZ A
EBBEN A PILLANATBAN,

PONTOSAN EBBEN A PILLANATBAN.

Közben valami figyelemre méltó dolog történt: az imént még kérdezgettem, most meg egy pár éve tartott előadásomból idézek. Persze még fogok kérdezgetni, csak nem most: most idézni szeretnék.

AZT, HOGY A PILLANAT MINDIG VÁLTOZIK.
BESZÉLEK.)

(AZ ELŐBB CSENDEN VOLTAM, S MOST
HOGY IS MONDHA TNÁNK MEG, HOGY MI A KORTÁRS

ZENE, AMIKOR NEM IS A ZENÉT HALLGATJUK, HANEM EGY RÓLA SZÓLÓ
ELŐADÁST. EZ PEDIG NEM UGYANAZ.

EZ „SZÁJJÁRTATÁS”. S MOST, HOGY KIBILLENTÜNK A
KORTÁRS ZENÉBŐL, (CSUPÁN GONDOLKODUNK RÓLA), A SAJÁT
GONDOLATAINKKAL ÉS TAPASZTALATAINKKAL VAGYUNK ELFOGLALVA, ÉS MINDEGYIK
TAPASZTALAT MÁS ÉS MÁ S, É S VALAMENNYI FOLYTON VÁLTOZIK, S AMÍ G
ELTŰNŐDÜNK EZEN É S É N BESZÉLEK, ADDIG A KORTÁRS ZENE ÁTALAKUL.

MIKÉNT AZ ÉLET. HA NEM VÁLTOZNA,
HOLT LENNE, AHOGY SOKUNK SZÁMÁRA NÉHA
AZ IS, DE BÁRMELY PILLANATBAN ÁTVÁLTOZIK É S ÚJJÁSZÜLETIK.

SZÁNJUNK EGY PERCET A KORTÁRS TEJRE:
SZOBAHŐMÉRSÉKLETEN EZ IS MEGVÁLTOZIK, MEGALSZIK STB., AZTÁN
EGY ÚJABB ŰVEG IS STB., HACS AK PORLASZTÁSSAL VAGY HŰTÉSSEL
KI NEM KŰSZÖBÖLJÜ K A VÁLTOZÁST, (AMI PUSZTÁN
AZ ÉLETSZERŰSÉGÉNEK EGYFAJTA LELASSÍTÁSA). (EZ AZT JELENTI, HOGY A MŰZEUMOK É S
AKADÉMIÁ K IS AFFÉLE KONZERVÁ LÓ K.) ÁTMENETI IDŐRE EL LEHET KÜLÖNÍTENI A DOLGOKAT
AZ ÉLETTŐ L (A VÁLTOZÁSTŐ L), DE A BOMLÁS BÁRMIKOR ELÉR HETI Ő KET,
É S AMI EZUTÁN TÖRTÉNIK, AZ JÓVAL FRISSEBB,

MINT AMIKOR A ZENÉT É S AZ ÉLETET ELKÜLÖNÍTVE MŰVÉ SZETET (MESTERMŰ-
TÁ RAT) KAPUNK. A KORTÁRS ZENÉVEL, AMENNYIBEN AZ VALÓBAN
KORTÁRS, NINCS IDŐNK ELVÉ GEZNI EZT AZ ELKÜLÖNÍTÉ ST (AMI
MEGÓ V MINDATTŐ L, AMI É LŐ), É S ILY MÓDON A KORTÁRS ZENE
NEM MŰVÉ SZET LESZ, HANEM MAGA AZ ÉLET, É S BÁRMELY MŰVELŐ JE, MIHEL YST
BEFEJEZI AZ EGYIK MŰVET, MÁR KEZDI IS A MÁSIKAT, AHOGY AZ EMBEREK
MOSOGATNAK, FOGAT MOSNAK, ELÁLMOSODNAK
É S ÍGY TOVÁBB.

ÁLTALÁBAN SENKI SEM TUDJA, HOGY MŰVÉ SZET-É
A KORTÁRS ZENE, VAGY HOGY LEHET-E AZ. LEGTÖBB SZÖR EGYSZERŰ EN CSAK
IRRITÁ LÓ. DE AKÁR ÍGY, AKÁR ÚGY IRRITÁ LÓ,
MÉ GISC SA K MEGÓ V MINKET A MEGDERMEDÉ STŐ L.

MERT A KORTÁRS ZENE BÁRKINEK

EGY ÉLETMÓ D VAGY EGY LEHETSÉ GES ÉLETMÓ D.

ESZEMBE JUT NÉ HÁ NY TÖRTÉ NET, AMELYEKET KÖ ZBESZŰ RHATNÁ NK
(AHHO Z HASONLÓ AN, HOGY MIALATT Í ROM,
AMIRŐ L MOST BESZÉ LEK, MEGSZÓ LAL A TELEFON, É S EGY KORTÁ RS
BESZÉ LGETÉ S KÖVETKEZIK AHELYETT, HOGY REN DHAGYÓ AN
KÉ SZŰ LNE EGY ELŐ ADÁ S.)

ÁZ ELSŐ TÖRTÉ NET
Srí Ramakhrisna Evangéliumából VALÓ. É LE TE É S TANÍTÁ SA I
OLYAN MÉ LY BENYOMÁ ST GYAKOROLTAK EGY ZENÉ SZRE, HOGY ARRA GONDOLT, FEL KÉ NE
HAGY NIA A ZENÉVEL É S RAMAKHRISNA TANÍT VÁ NYÁ VÁ KÉ NE SZEGŐ DNIE. Á M AMIKOR
EZZEL Á LLT ELŐ, ÍGY SZÓ LT RAMAKHRISNA: NEHOGY EZT TEDD. CSAK MARADJ
ZENÉ SZ: HA ZENÉ RE Ű LSZ, GYORSAN JÁ RSZ.

AZAZ HAMAR ELJUTSZ VELE AZ ÖRÖKKÉVALÓ ÉLETHEZ,
VAGYIS AZ ÉLETHEZ, PONT. MÁSIK TÖRTÉNETEM AZ, HOGY AMIKOR
MÁR TUDTAM E MEGTARTANDÓ ELŐADÁSOMRÓL, AKKOR TANÁCSOT KÉRTEM
A *Változások Könyvétől*. AZ ÉRMEFELDOBÁSSAL A HATÁS, A STIMULÁLÁS
HEXAGRAMMÁJÁT KAPTAM. A FELSŐ HATOS
AZ ÁLLKAPOCSBAN, AZ ORCÁKBAN ÉS A NYELVBEN REJLŐ ERŐT JELENTI, MAJD
ÍGY SZÓL A MAGYARÁZAT: NINCS ANNÁL HASZTALANABB, MINT HA OLYAN
BESZÉDDEL AKARUNK HATNI MÁSOKRA, AMELY MÖGÖTT NINCSEN SEMMI VALÓSÁGOS. S AZ
ILYEN PUSZTA SZÁJJÁRTATÁS HATÁSA TERMÉSZETSZERŰLEG
ELENYÉSZŐ LESZ. ÉN AZONBAN
NEM TUDOK EGYETÉRTENI EZZEL A MAGYARÁZATTAL. EGYÁLTALÁN NEM LÁTOM BE, HOGY
A SZÁJJÁRTATÁS MÖGÖTT BÁRMIFÉLE „VALÓSÁGOSNAK” KÉNE LENNIE. ÉS AZT SEM HISZEM,
HOGY A SZÁJJÁRTATÁS TÖBB VAGY KEVESEBB, MINT
BÁRMI MÁS. SZERINTEM EZ AZ EGÉSZ EGYSZERŰEN A
BESZÉD KÉRDÉSE, AMI SE NEM JELENTÉKENY, SE NEM JELENTÉKTELEN,
NEM JÓ VAGY ROSSZ, HANEM EGYSZERŰEN ÚGY ADÓDOTT, HOGY MOST
EZT CSINÁLOM, AZAZ ELŐADÁST TARTOK ILLINOIS-BAN, ÉS EZ VISSZAVISZ BENNÜNKET
A KORTÁRS ZENÉHEZ. ÚJRA NEKIVÁGOK,
ÉS EZ VISSZAVISZ A *Változások Könyvéhez*: AZ ISTENI ADOMÁNY HEXAGRAMMÁJA
(AMI EGYBEN A MŰVÉSZETÉ IS) A MŰALKOTÁS
HATÁSÁT A HEGYCSÚCSON RAGYOGÓ, S VALAMELYEST
A KÖRNYEZŐ SÖTÉTSÉGEN IS ÁTHATOLÓ FÉNYHEZ HASONLÍTJA.
TEHÁT A MŰVÉSZETET FÉNYFORRÁSKÉNT,
AZ ÉLET TÖBBI RÉSZÉT PEDIG SÖTÉTSÉGGÉNT JELENÍTI MEG. TERMÉSZETESEN NEM OSZTOM EZT.
HA LENNE AZ ÉLETNEK EGY ANNYIRA SÖTÉT DARABKÁJA, AHOVÁ MÁR
NEM ÉR EL A MŰVÉSZET RAGYOGÁSA, AKKOR ÉN ABBAN A HOMÁLYBAN SZERETNÉK
MARADNI, HA KELL CSELENI-BOTLANI, DE ÉLVE, ÉS ÚGY VÉLEM, HOGY A KORTÁRS
ZENÉNEK IS INKÁBB OTT A HELYE, ÜTŐDJÖN NEKI A DOLGOKNAK, VERJE LE
A TÁRGYAKAT, ÉS EGYÁLTALÁN, INKÁBB A KÁOSZHOZ TEGYEN HOZZÁ, AMI AZ ÉLETET
JELLEMZI (HA A MŰVÉSZETTEL VETJÜK ÖSSZE), MINT A
RENDHEZ, A MESTERMŰVEK STABILIZÁLT IGAZSÁGÁHOZ, A SZÉPSÉGHEZ ÉS A HATALOMHOZ,
AMELY A REMEKMŰVEK SAJÁTJA (ELLENTÉTBEN AZ ÉLETTEL). ÉS VALÓBAN ÍGY LENNE? IGEN.
A MESTERMŰVEK EGYÜTT JÁRNAK A GÉNIUSZOKKAL, S MIKÖZBEN
EGYIKTŐL A MÁSIKIG ROHANUNK, AZ ÉLETET TESSZÜK BIZTONSÁGOSABBÁ, MINT AMILYEN
VALÓJÁBAN. NEM AKARJUK MEGISMERNI A KORTÁRS ZENE
VESZÉLYEIT, VAGY KÉPESNEK LENNI
MEGINNI EGY POHÁR VIZET. AHHOZ, HOGY VALAMIBŐL REMEKMŰ LEGYEN,
IDŐRE VAN SZÜKSÉGED, HOGY OSZTÁLYOZHASD ÉS KLASSZIKUSSÁ TEHESD.
DE A KORTÁRS ZENE ESETÉBEN ERRE
NINCS IDŐ. MINDÖSSZE ANNYIT TEHETÜNK, HOGY HIRTELEN ODAFIGYELÜNK
ÉPPÚGY, AHOGY A MEGFÁZOTT EMBER IS ÖNKÉNTÉLENÜL TÜSSZÖGNI KEZD. AZ
EURÓPAI GONDOLKODÁS AZT EREDMÉNYEZTE, HOGY AZ OLYAN VALÓSÁGOS

TÖRTÉNESEKET, MINT A HIRTELEN ODAFIGYELÉST VAGY A TÜSSZENTÉST AZ EMBEREK
NEM TARTJÁK IGAZÁN MÉLYNEK. TAVALY TÉLEN

A COLUMBIÁN ELŐADÁST TARTÓ SUZUKI AZT MONDTA, HOGY,
AZ EURÓPAI ÉS A KELETI GONDOLKODÁS KÜLÖNBBSÉGE ABBAN REJLIK,
HOGY MÍG AZ EURÓPAIBAN A DOLGOK EGYMÁSNAK OKAI ÉS OKOZATAI,
ADDIG A KELETIBEN

NEM LÉNYEGES ENNEK A MEGLÁTÁSA,

HANEM EHELYETT AZ EMBER AZ ITTEL

ÉS A MOSTTAL AZONOSUL. KÉT MINŐSÉGET EMLÍTETT MÉG: AZ AKADÁLYOZATLANSÁGOT
ÉS AZ EGYMÁSBA HATOLÁST. AZ ELSŐ

ANNAK A MEGLÁTÁSA, HOGY A TÉR BEN MINDEN EGYES DOLOG ÉS
EMBERI LÉNY KÖZÉPPONTBAN ÁLL, ÉS AMI

KÖZÉPPONTI, AZ EGYBEN A LEGKITÜNTETETTEBB

IS. A MÁSODIK MINŐSÉG AZT JELENTI, HOGY E

KITÜNTETETT LÉTEZŐK MINDEGYIKE VALAMENNYI IRÁNYBA MOZOG,

ÁTHATOL A TÖBBI LÉTEZŐN ÉS MAGA IS ÁTHATOLTATIK, TEKINTET NÉLKÜL

A TÉR ÉS AZ IDŐ MIBENLÉTERE. TEHÁT AMIKOR AZT MONDJÁK,

HOGY NINCSEN OK ÉS OKOZAT, AKKOR EZ ALATT AZT ÉRTIK, HOGY

A LÉTEZŐK SZÁMA VÉGTELEN, HOGY VALÓJÁBAN

A TÉR ÉS IDŐ TELJESSÉGÉNEK VALAMENNYI DOLGA VISZONYUL

A TELJES TÉR ÉS IDŐ MINDAHÁNY DOLGÁHOZ. HA EZ ÍGY VAN,

AKKOR NINCSEN SZÜKSÉG ARRRA, HOGY A SIKER ÉS A BUKÁS, A SZÉP ÉS A RÚT,

A JÓ ÉS A ROSSZ ELLENTÉTES FOGALMAI MENTÉN LÉPEGESSÜNK ÓVATOSAN, HANEM ARRÁ,

HOGY SÉTÁLJUNK, MIT SEMTÖRÖDVE AZZAL,

„HOGY HELYESEN VAGY HELYTELENÜL CSELEKSZEM”, HOGY ECKHART MESTERT IDÉZZEM.

1958 szeptemberének második keddje van, és még sok a mondanivalóm: a befejezésnek még csak a közelében sem vagyok. Négy kérdést kell feltennem.

Ha lemondunk a zenéről is, márpedig így tettünk, akkor ezek szerint nincs mit hallgatnunk?

Igazat adsz-e Kafkának, aki azt írta, hogy „pszichológia – soha többet!”?

Ha két kezeden kéne megszámolnod, hogy milyen zenét vinnél magaddal az

Északi-sarkra, akkor mik lennének azok?

Tényleg nincsenek valóban fontos kérdések?

Íme néhány informatív információ az információelméletről:

A FOURIER-ANALÍZIS SZERINT AZ IDŐ (VAGY BÁRMELY MÁS FÜGGETLEN VÁLTOZÓ) FUNKCIÓJÁT KIFEJEZHETJÜK FREKVENCIAKOMPONENSEKKEL. A FREKVENCIAKOMPONENSEK AZ EGÉSZ JEL ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI. A FOURIER-ANALÍZIS SEGÍTSÉGÉVEL KI TUDJUK FEJZNI A JEL ÉRTÉKÉT BÁRMELY PONTON A JEL ÁLTALÁNOS FREKVENCIA-JELLEMZŐIBEN MEGADVA; ÉS FORDÍTVA,

EZEKET AZ ÁLTALÁNOS JELLEMZŐKET MEGKAPHATJUK A JEL ÉRTÉKÉBŐL A JEL LEGKÜLÖNBÖZŐBB PONTJAIN.

Mit is mondtam?

Merre van az a „kellene”, amikor azt modják, hogy mondanod kellene valamit?

Három. Ha elejted is valaminek a gondolatát, attól az még veled marad, nem?

Négy. Hova ejtenéd el, hogy tényleg megszabadulj tőle?

Öt. Miért nem csinálsz te is úgy, mint én, hogy úgy eresztenél el minden gondolatot, mintha csak üres lenne?

Hat. Miért nem csinálsz te is úgy, mint én, hogy úgy eressztenél el minden gondolatot, mintha csak korhadt fa lenne?

Miért nem csinálsz úgy, mint én, hogy úgy eresztenél el minden gondolatot, mintha csak egy kődarab volna?

Miért nem csinálsz úgy, mint én, hogy úgy eresztenél el minden gondolatot, mintha csak egy régen kialudt tűz hamva lenne vagy bármi más találó hasonlattal élve?

Kilenc. Te tényleg azt gondolod, hogy a fizikai jelenségekről való gondolkodást nagyban leegyszerűsíti a mérhető entitások létezésének felfedezése, tehát az energiáé, mely lehet mechanikai, elektromos, termális, vagy bármi egyéb fizikai tevékenységet mérhet éppúgy, mint a tényleges cselekedetet?

Egyetértesz Boulezzal, ha azt mondja, amit mond?

Megéheztél?

Tizenkettő. Miért kellene (nagyjából előre ismerni, amit hallani fogsz)?

Ott lesz-e Boulez, vagy elment, amíg nem figyeltem?

Miért gondolod, hogy a 12-es számot feladtuk, a sor elvét pedig nem?

Vagy feladtuk?

És ha nem, miért nem?

Addig is, szeretnéd-e meghallgatni Christian Wolff *For Piano with Preparations* című darabjának legelső előadását?

Az isten nevében mit kapunk vacsorára, és mi lesz azután?

Utána is zene?

Élő vagy holt? ez itt a nagy kérdés.

Lefekszel, ha elálmosodsz?

Esetleg ébren fekszel?

Miért kell újra és újra kérdeznem?

Ugyanazért, amiért a zeneszerzést is folytatom?

De az csak világos, hogy ebben a pillanatban nem zenét írok?

Miért hívnak zeneszerzőnek, ha mindössze csak kérdezek?

Ha az egyikünk azt mondja, hogy mind a tizenkét hangnak szerepelnie kell a sorban, a másikunk pedig azt, hogy nem, akkor kinek van igaza?

Mi van akkor, ha egy „B” hang csak úgy eszembe jut, ahogyan azt mondani szokás?

Mit tegyek azért, hogy csak úgy eszembe jusson, ne pedig az emlékezetemből, az ízlésemből és a lelki világomból bukkanjon fel?

Mit tegyek?

Te tudod, hogy mit tegyek?

És ha én vagy valaki más megtalálja a módját, hogy a hang csak úgy magától legyen, akkor már mindenki meghallaná hallótávolságon belül?

Miért olyan nehéz oly sok embernek valamit meghallani?

Miért kezdenek el beszélni, amikor hallani is lehet valamit?

A fülük nem a fejük két oldalán, hanem a szájuk belsejében van, és ezért, ha hallanak valamit, az az első dolguk, hogy megszólalnak?

Szerinted nem kéne helyre tenni ezt az egészet?

Miért nem tartják csukva a szájukat, a fülüket pedig nyitva?

Ostobák?

És ha így van, akkor miért nem leplezik?

A zeneismeret együtt jár a rossz modorral?

A muzikalitás eleve ostobává és hallgatásra képtelenné tesz?

Nem gondolod hát, hogy fel kéne hagyni a zenetanulással?

Hová tetted a mindenttudó süveged?

ÁTHALADUNK TÉREN ÉS IDŐN. A FÜLÜNK REMEK ÁLLAPOTBAN VAN.

EGY HANG LEHET MAGAS VAGY MÉLY, HALK VAGY HANGOS, VAN EGY BIZONYOS HANGSZÍNE, EGY BIZONYOS HOSSZÚSÁGA, ÉS EGY BIZONYOS BURKOLÓGÖRBÉJE.

Magas?

Mély?

Vagy középfekvésű?

Halk?

Hangos?

Kettő?

Kettőnél több?

Ez itt egy zongora?

Miért nem az?

Vagy egy repülőgép volt?

Zaj?

Netán zene?

Ez halkabb mint a megelőző?

Szuperszonikus?

Mikor marad abba?
Mi közeleg?
Ez idő?
Nagyon rövid?
Nagyon hosszú?
Vagy csak közepesen az?
Ha látnék is valamit, akkor az színház lenne?
Elegendő-e maga a hang?
Mi más kellene még?
Úgyis hallom, akár kell, akár nem?
Ez egy hang?
S megint, újra, zene ez?
A zene, úgy értem a zene szó, az hang?
S ha az, zene a zene?
A „zene” szó zene?
Közöl valamit?
Kell közölnie?
Hogyha magas, akkor közöl?
És ha mély?
Ha középfekvésű?
És ha halk?
És ha hangos?
És hogyha ez egy hangköz, akkor közöl valamit?
Mi az a hangköz?
A hangköz egy akkord?
Az akkord egy hangcsoport?
Az hangcsoport pedig egy konstelláció?
Mi az a konstelláció?
Összesen hány hang van?
Egymillió?
Tízezer?
Nyolcvannyolc?
Kérdezzek még tízet?
Hm?
Miért?
Miért kell?
Elhatároztam, hogy sokat fogok kérdezni?
Nem vállaltam-e ezzel kockázatot?
Vállaltam?
Miért vállaltam?
Sosem lesz ennek vége?
Miért nem?

CSEND NEM LÉTEZIK. HA SÜKETSZOBÁBAN VAGY IS, MEGHALLOD A LÜKTETÉSÉT A TE IDEGRENSZEREDNEK, LÜKTETÉSÉT A TE VÉRKERENGÉSEDNEK.

NINCS MIT MONDANOM, ÉS EZT MONDOM.

Túlzás lenne, ha feltennék még harminchárom kérdést?

Ki kérdez?

Én vagyok a kérdező?

Nem ismerem a saját értelmem?

Minek kérdezek, ha nem ismerem?

Tehát nem túlzás ez a kérdezgetés?

Ugye az?

Aztán mondd, Bachot jobban kedveled-e, mint Beethovent?

És miért?

Szeretnéd-e hallani Bo Nilsson *Quantitäten* című művének első előadását vagy nem?

Látta-e valaki mostanában Eckhart mestert?

Szerinted elég komoly a komolyzene?

Lehetséges, hogy egy szeptimakkord nem megy el a modern zenében?

Na és mi van a kvintekkel és az oktávokkal?

Mi van, hogyha a szeptimakkord nem is szeptimakkord?

Nem hülyeség tovább kérdezgetni, amikor olyan sok égetően fontos tennivaló van?

De a felén már túl vagyunk, ugye?

Nekiveselkedjünk?

Egyetértünk abban, hogy fel kell pezsdíteni a zenei életet?

Nem értünk egyet?

Miben nem?

A kommunikációban?

Ha van két hangom, akkor van ezek között valami kapcsolat?

Ha valaki közelebb van az egyikhez, mint a másikhoz, akkor az elsőhöz fűződő viszonya a döntőbb?

Mi van akkor, ha a hangok túl messze vannak ahhoz, hogy meghalljuk őket?

Ugye igaz, hogy a hangok csupán rezgések?

Csak részei sok más rezgésnek, olyanoknak, mint a rádióhullámok, a fény és a kozmikus sugárzás?

Miért nem mondtam ezt az előbb?

Ez nem kavarja fel a képzeletet?

Hát imádkozunk Istenhez, akitől minden áldás ered?

A hang áldás?

Ismétlem, áldás?

Ismétlem, szeretnéd-e hallani Bo Nilsson *Quantitäten* című művének első előadását vagy nem?

A belgák az amerikai avantgárdról kérdeztek, mire én ezeket válaszoltam:

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN ANNYIFÉLE KOMPONÁLÁSI MÓD VAN, AHÁNY ZENESZERZŐ. DE ARRÓL SEMMI HÍR NEM JÁRJA, HOGY MI IS TÖRTÉNIK VALÓJÁBAN. NINCSEN EGY MODERN ZENEI ÚJSÁG. A KIADÓK PEDIG NEM KÍVÁNCSIAK. AZ AKTÍVAN TÉNYKEDŐ TÁRSASÁGOK (BROADCAST MUSIC INC., AMERICAN SOCIETY OF COMPOSERS, AUTHORS AND PUBLISHERS) A GAZDASÁGGAL FOGLALKOZNAK, JELENLEG ÉPPEEN EGY FONTOS PERREL. NEW YORKBAN ÖSSZEOLVADT A LEAGUE OF COMPOSERS ÉS AZ INTERNATIONAL SOCIETY FOR CONTEMPORARY MUSIC, S EZ AZ ÚJ SZERVEZET KÉPVISELI A SCHOENBERG- ÉS STRAVINSKY-SZERZEMÉNYEK KONSZOLIDÁLÁSÁNAK ÉRDEKEIT. E KÖRNEK KÉTSÉGTELENÜL VAN EGY AVANTGARDE-JA, MIVEL AZONBAN ÓVATOSAK, NEM VÁLLALNAK KOCKÁZATOT. LEGKIFORROTABB ÉS LEGKALANDOSABB KEDVŰ KÉPVISELŐJÜK TALÁN MILTON BABBITT, AKI A HANG KÜLÖNBÖZŐ JELLEMZŐIRE ALKALMAZTA A SZERIÁLIS TECHNIKÁT. LUENING ÉS USSACHEVSKY, LOUIS ÉS BEBE BARRON MAGNÓSZALAGRA ÍRT MŰVEI NEM NEVEZHETŐK AVANTGÁRDNAK, MIVEL ELEGET TESZNEK A KONVENCIOKNAK ÉS A HAGYOMÁNYOS ÉRTÉKEKNEK. A FIATALOK A NEOKLASSZIKUSOKON TANULNAK, VAGYIS AZ AVANTGÁRD SZELLEMET TANULMÁNYOZVA HATÁSA ALÁ KERÜLNEK EGY BIZONYOS DODEKAFON SZEMLELETNEK. MINDAZONÁLTAL EBBEN AZ ÁLTALÁNOS SÖTÉTSÉGBEN EARLE BROWN, MORTON FELDMAN ÉS CHRISTIAN WOLFF MUNKÁI TOVÁBBRA IS FÉNYKÉNT RAGYOGNAK A LEJEGYZÉS, AZ ELŐADÁS ÉS A HANGZÁS NÉHÁNY JELLEMZŐJE, VALAMINT A TEVÉKENYSÉG PROVOKATÍV JELLEGE MIATT. EGYIKÜK SEM ALKALMAZZA A SZERIÁLIS TECHNIKÁT. BROWN TÉRBELI NOTÁCIÓJA MEGFELEL AZ IDŐARÁNYOKNAK. WOLFF BEVEZETI AZ IDŐTARTAMBONTÁST, A RÉSZLEGESEN VAGY EGÉSZŰKBEN HASZNÁLHATÓ HANGCSOPORTOKAT, A ZÉRÓ TEMPÓT, EZ PEDIG EGY ELLENKÉZŐ TENDENCIA. FELDMAN GRAFIKUS LEJEGYZÉSEI BIZONYOS HATÁROKON BELÜL HIHETETLEN SZABADSÁGOT NYÚJTANAK AZ ELŐADÓKNAK.

Arról is a belgák kérdeztek meg, hogy vajon az amerikai avantgárd ugyanolyan irányban halad-e, mint az európai, én pedig ezt feleltem:

AZ AMERIKAI AVANTGÁRD FELFEDEZTE NÉHÁNY EURÓPAI DARAB, PIERRE BOULEZ, KARLHEINZ STOCKHAUSEN, HENRI POUSSEUR, BO NILSSON ÉS BENGT HAMBRAEUS MŰVEINEK ÚTTÖRŐ JELLEGÉT, EZEKET A MŰVEKET KONCERTEKEN ELŐ IS ADTÁK, NEVEZETESEN A ZONGORISTA DAVID TUDOR. E DARABOK TECHNIKÁJÁNAK SZERIÁLIS JELLEGE AZONBAN CSÖKKENTI IS AZ ÉRDEKESSÉGÜKET. JÖLLEHET PUSZTÁN A MÓDSZER ALKALMAZÁSÁNAK ALAPOSSÁGA A KONVENCIONÁLIS ELVÁRÁSOKTÓL ELTÉRŐ HELYZETET TEREMT, ÉS EZZEL GYAKRAN FELTUDJA NYITNI A FÜLEKET. VISZONT AZ EURÓPAI TENDENCIÁK EGYFAJTA HARMONIKUSSÁGGAL, DRÁMAISÁGGAL, VAGY KÖLTŐISÉGGEL ÉLNEK, S ÍGY INKÁBB A ZENESZERZŐRE UTALVA, MINT

A HALLGATÓKAT MEGCÉLOZVA, ELMOZDULNAK AZ AMERIKAIÁK ÁLTAL NEM KÖVETETT IRÁNYOKBAN. A LEGTÖBB AMERIKAI MŰ A HALLGATÓT TESZI MEG KÖZÉPPONTNAK, TEHÁT EGY KONCERT FIZIKAI VALÓSÁGA SEM ÁLLÍJA SZEMBE AZ ELŐDÓKAT A HALLGATÓKKAL, ÉPPEH HOGY AZ ELŐBBIT HELYEZIK A HALLGATÓSÁG KÖZÉ-KÖRÉ, AMIVEL EGY EGYEDÜLÁLLÓ AKUSZTIKAI ÉLMÉNY RÉSZESÉVÉ TESZNEK MINDEN EGYES FÜLPÁRT. ŐSZINTÉN SZÓLVA, EGY ILYEN BONYOLULT HELYZET SZINTE ELLENŐRIZHETETLEN, MÉGIS EMLÉKEZTET A HALLGATÓSÁG KONCERT ELŐTTI ÉS UTÁNI HELYZETÉRE, AZAZ A MINDENNAPOK ÉLMÉNYÉRE. EZ PEDIG EGY OLYAN FOLYTONOSSÁGRÓL ÁRULKODIK, AMI NEM RÉSZE AZ EURÓPAI VALÓSÁGNAK, HISZEN NÁLUNK ELMOSÓDNAK AZ „ÉLET” ÉS A „MŰVÉSZET” HATÁRAI. A TAPASZTALATLANOK SZÁMÁRA ABBAN ÁLL AZ EURÓPAIAK ÉS AZ AMERIKAIÁK KÖZTI KÜLÖNBBSÉG, HOGY AZ UTÓBBIÁK MŰVEIBEN TÖBB A CSÖND. EBBEN A TEKINTETBEN NILSSON ZENÉJÉNEK KÖZTES SZEREPE VAN, MÍG BOULEZÉ ÉS AZ ENYÉM ÉPPEH ELLENKEZŐ IRÁNYÚ. NAGYON FONTOS EZ A FELSZÍNI KÜLÖNBBSÉG. ÁLTALÁBAN, HA NEM A CSÖND AZ ADOTT, AKKOR A ZENESZERZŐI AKARAT. A MÉLYBEN REJLŐ CSÖND AZONOS AZ AKARAT TAGADÁSÁVAL. „MÍG SZUNDÍTOK, AZALATT IS A RIZST TÖRÖM.” A FOLYAMATOS TÉNYKEDÉS ÚGY IS MEGJELENHET, HOGY AZ AKARATNAK NINCS SZEREPE BENNE. NEM SZINTAXISKÉNT VAGY STRUKTÚRAKÉNT, HANEM A TERMÉSZET LÉNYEGÉHEZ HASONLÓAN, MAGÁTÓL KELETKEZIK.

Ugye késő van már?

Még két dolgom van, vagyis azt akarom tudni: szeretnéd-e hallani Bo Nilsson *Quantitäten* című művének első előadását vagy nem?

Felolvasnék egy kicsit Christian Wolff cikkéből. Írme, ezt írja:

ENNEK A ZENÉNEK, AKÁR ELEKTRONIKUS, AKÁR NEM, FIGYELEMRE MÉLTÓ TULAJDONSÁGA AZ ŐT KÍSÉRŐ MONOTÓNIA ÉS IRRITÁCIÓ. MONOTÓNIAJÁT KÖSZÖNHETI AZ EGYSZERŰSÉGÉNEK VAGY FINOMSÁGÁNAK, ILLETVE AZ EREJÉNEK VAGY A BONYOLULTSÁGÁNAK IS. A BONYOLULTSÁG MÁR-MÁR ELÉRI A SEMLEGESSÉG FOKÁT: AZ ÁLLANDÓ VÁLTOZÁS EGY BIZONYOS EGYFORMASÁGOT EREDMÉNYEZ. EZ A ZENE STATIKUS. NEM HALAD VALAMERRE. NEM FOGLALKOZIK A MŰLT ÉS A JÖVŐ EGY-EGY PONTJÁT ŐSZEKÖTŐ MÉRCEKÉNT FELFOGOTT IDŐVEL, HANEM KIZÁRÓLAG A LINEÁRIS FOLYAMATOSSÁGGAL. NEM AKAR ELJUTNI VALAHOVA, ELŐRE HALADNI VAGY MEGÉRKEZNI VALAHONNAN, NEM TÖRŐDIK SEM A HAGYOMÁNNYAL, SEM A FUTURIZMUSSEL. NEM KENYERE SEM A NOSZTALGIA, SEM A SEJTETÉS. A ZENEMŰ GYAKRAN KÖRKÖRÖS: RÉSZEINEK SORRENDJE VÁLTOZHAT, MINT POUSEUR *EXERCISE DU PIANO* ÉS STOCKHAUSEN *KLAVIERSTÜCK XI* CÍMŰ MŰVEIBEN. CAGE LEGUTÓBBI MUNKÁIBAN MAGA A LEJEGYZÉS IS LEHET KÖRKÖRÖS. A HANGOK LEJEGYZÉSI SORRENDJE NEM SZÜKSÉGSZERŰEN AZONOS AZZAL AZ IDŐBELI RENDDDEL, AMELYBEN ELŐADANDÓAK. A HANGJEGYEK OLVASHATÓAK KÖRKÖRÖSEN „KÉT SZÓLAMBAN”, AMELYEK EGYSZERRE ELLENTÉTES IRÁNYBAN HALADNAK. AZ IDŐ EGYIK ASPEKTUSA MEGSZŰNIK. AZ EURÓPAIAK GYAKRAN ÚGY TEKINTENEK AZ ELRENDEZÉSRE, MINT VALAMI „GLOBÁLISRA”, S ETTŐL A KEZDÉSEK ÉS A ZÁRLATOK NEM EGY VONAL PONTJAI, HANEM A DARAB ANYAGÁNAK (MINT A HANGTERJEDELEM, VAGY A LEHETSÉGES HANGSZÍNKOMBINÁCIÓK) KORLÁTAI, AMELYEK

BÁRMIKOR KITAPINTHATÓAK A DARAB FOLYAMÁN. KIFEJEZÉSRE JUTNAK A MŰ HATÁRAI, DE NEM AZ IDŐ SORRENDET JELZŐ PILLANATAIBAN, HANEM A TELJES HANGSZERKEZET TÉRVETÜLETÉNEK MARGINÁLIS PONTJAIKÉNT. AMI AZ IRRITÁLÓ JELLEGET ILLETI, AZ MÁR JÓVAL SZUBJEKTÍVABB KÉRDÉS. MEGESHET, HOGY VALAKIHEZ EZ ÁLL KÖZELEBB, LEGALÁBB IS A MEGNYUGTATÓ, BUZDÍTÓ, LELKESÍTŐ ÉS HASONLÓ MINŐSÉGEKHEZ KÉPEST. TERMÉSZETESEN ENNEK A FORRÁSA KIFEJEZETTEN A MONOTÓNIA ÉS NEM AZ AGRESSZIÓ VAGY A HANGSÚLY BÁRMIFÉLE FORMÁJA. EZ A MOZGÁS MOZDULATLANSÁGA. ÉS TALÁN ÍGY MOZOG CSAK IGAZÁN.

Elovasok még egy történetet Kwang-Ce-ből, aztán pedig befejeztem:

A röpke szellő mentén született Yun Kiang Keleten kőszált, amikor összetalálkozott a kőborló Hung Munggal, aki az ülepét csapkodta, és úgy szökdelt, mint egy madár. Elámult ezen Yun Kiang, tiszteletteljesen megállt, és így szólt a másikhoz: „Tiszteletre méltó atyám, ki vagy te és miért cselekszed ezt?” Hung Mung csak verdeste tovább az ülepét, szökdécselt, mint a madár, de azért felelt: „Jól érzem magam.” Yun Kiang megszólalt: „Szeretnék tőled kérdezni valamit.” Hung Mung felpillantott, és ezt mondta: „Fűj!” Ám Yun Kiang nem tárgított: „Félrezsong a menny és zavarosan zeng a föld; a hat elemi erő nem csöng egybe; a négy évszak nem ügyel saját idejére. És én most szeretném összerakni a hat elemi erőt; hogy minden élőt táplálhasson. Miként cselekedjem?” Hung Mung rácsapott az ülepére, ugrott egyet és a fejét rázva mondta: „Nem tudom, nem tudom!”

Yun Kiang nem faggatózott tovább, hanem három év múlva, amikor újra Keleten csatangolt, Sung vadonjánál megint összetalálkozott Hung Munggal. Rettenetesen megörvülve odasietett hozzá és azt mondta: „Ó Egek, hát elfeledtél már? Ó Egek, hát elfeledtél már?” Tüstént kétszer a földig hajolt, hogy várja a másik parancsát. Hung Mung megszólalt: „Fáradtan járok-kelek, s nem tudom, mit keresek, hajt egy vad erdő, s én nem is tudom, hova megyek. Amint láttad, e különös módon vándorlok, és csak azt veszem észre, hogy semminek nincsen útja és rendje – mi mást kéne még tudnom?” Yun Kiang pedig így felelt: „Engem is egy hasztalan erő űz, mégis követnek az emberek, bárhová megyek is. De ha már így majmolnak, akkor jó volna, ha mondanál nekem valamit.” A másik így szólt: „A dolgok természetének ütődik valami és megháborítja a menny rejtelmes munkáját, szerteszórja az állatok csordáit, és dalra éjnek idején serkenti a madarakat, csapás a növényeknek, vész valamennyi bogárnak, az elmém azt mondja, hogy ez mind a törekvő ember vétke.” „Akkor hát –, szolt Yun Kiang – mit tegyek?” „Ej – felelt a másik –, te csak sebeket ejthetsz rajtuk! Itt hagylak és visszatáncolok az én helyemre.” Yun Kiang azonban unszolta: „Ó, Egek, oly nehéz volt újra rád bukkannom. Szeretnék még valamit hallani tőled!” Hung Mung pedig azt mondta: „Ej, neked, az elmédnek kell az eledel. Csak maradj veszteg, és a dolgok majd maguktól átalakulnak. Felejtsd el tested; felejts el mindent, ami benned és a dolgokban közös; a képlékeny éter káoszához hasonlatos nagyszerűre törekedj; ereszd el az értelméd és sza-

badítsd meg a szellemed, légy oly békés, mint ha nem lenne lelked. A dolgok sokaságából mindegyik a gyökeréhez tér meg, s nem is tudja, hogy ezt cselekszi. Mindahány dolog kaotikus, s az is marad a léte folyamán. Ha tudnák, hogy visszatérnek gyökerükhöz, akkor meg szándékosan azok elhagyására törekednének. Nem kérdik nevük, természetük nem kémlelik, így van az, amikor a dolgok maguktól kelnek életre.”

Yun Kiang azt mondta: „Egek, te meghagytad nekem a tudást munkádról és leleplezted rejtélyét. Egész életemben ezt kerestem, és most megleltem.” Aztán földig hajolt kétszer, felemelkedett és messze távozott.

A mostani előadás is

megkomponált , mivel úgy készül ,

ahogyan , zenét szerzek. Olyan , mint egy pohár

tej . Kell a pohár,

és kell a tej . Továbbá az üres pohárhoz is

hasonlatos , amit bármikor

bármivel tele-tölthetsz

. Miként itt is , ahogy haladunk előre (ki tudja?)

. könnyen fel-sejlik egy gondolat beszéd közben.

. vagy sem. Sejtelmem sincs, hogy így lesz-e

. Ha igen, ám legyen. Ezt

.

olybá tekintsd, mint amikor utazás közben valamit

csak egy pillanatig látsz az ablakon át .

Ha történetesen Kansasben , akkor persze Kansas

. Arizona már jóval érdekesebb,

talán túlságosan is , s főként egy New York-inak, akit

önmagát meghazudtolva minden érdekel. Érdi, hogy

szüksége van a benne lakozó Kansasre . Kansashez fogható

nincs a világon , és ez egy New York-inak nagyon üdítő. Olyan,

mint egy üres pohár , csak búza vagy

tán kukorica ? Fontos, hogy micsoda ?

Kansas valami ilyesmi: bármikor ott lehet hagyni

és bármikor tetszés szerint visszatérni .

.

És persze örökre elhagyhatod úgy, hogy soha nem térsz vissza,

mivel nincstelenek vagyunk . Költészünk is,

. annak fel-ismerése , hogy semmink sincs

. Így aztán bármiben örömmünket leljük

. (mivel nem a miénk), és így az elvesztésétől sem kell tartani

. Nem kell a múltat sem lerombolni: elmúlt már;

bármikor újra megjelenhet és a jelennek érezzük

. Akkor ez ismétlődés lenne? Igen, ha úgy véljük,

hogy a miénk volt, de nem volt, és így a múlt és mi is szabadok

vagyunk . Szinte mindenki tud a jövőről,

s arról is, hogy milyen bizonytalan .

.

.

Amit itt költészetnek nevezek, azt mások gyakran tartalomnak.

Én magam formának hívtam . Ami a

zenemű folytonossága. Manapság a folytonosság, amikor

szükséges, az érdek nélküliség szemléltetője

is.	Azaz	azt bizonyítja,	hogy az örömünk
nem valamiféle	birtoklásban áll	.	A pillanat a
történések lenyomata	.	.	Milyen más
az ilyen formaérzék,		amelyik nem	az emlékezettel
kapcsolatos:	főtémák	és melléktémák;	a küzdelmük;
kidolgozásuk;	majd tetőpont;	és rekapituláció	(ami afféle hit,
hogyan az ember	egyszer otthonra lel)	. De valójában	mi
nem csigamódra	,	hanem önmagunkban	hordozzuk otthonunkat,
		ᄃ	
ezért vagyunk képesek		repülni	vagy egy helyben
maradni,	s mindkettőt	élvezni is.	De vigyázz azzal,
ami	lélegzetelállítóan	szépséges, mert	bármikor
	meg-szólalhat	a telefon,	vagy egy repülőgép
landolhat	az üres parkolóban	.	Nincs semmije
sem a hűrnak	,	sem a naplementének,	csak
vannak,		és a folyamatosság mégis megtörténik	
.	Semmi,	csak a semmi	mondható.
Hallgatni	vagy zenében	meg-alkotni,	az ugyanaz,
	talán csak egyszerűbb,	mint ily módon élni	.
	Azaz nekem egyszerűbb	,	nekem , aki történetesen
		zenét szerzek	.
		ᄃ ᄃ	
A zenealkotás	egyszerűsége	abban áll,	hogy az ember hajlandó el-
fogadni	a struktúra	korlátait.	A struktúra
egyszerű,	mivel	ki-gondolható,	el-képzhető,
mérhető	.	Bevett	amely
cserébe	maga is	befogad bármit	, még az
extázis	rítka pillanatait is,	amelyek úgy	ösztönöznek, mint a
cukorka a lovakat,	hogyan megtegyük	, amit kell	. Beszélhetnék-e
jobban	a struktúra	mibenlétéről,	minthogy egyszerűen
beszélék	róla,	előadást tartok,	amely
téridőben	számolva	megközelítőleg	negyven
percig	tart	?	
		ᄃ	
Ez a negyven perc	öt nagyobb	részre lett osztva,	és
ugyanígy	tagolódik	mindegyik egység.	A négyzet-
gyökös	fel-osztás	az egyetlen,	amely lehetővé
teszi ezt a mikro-makrokozmoszt		ritmikai struktúrát,	
mely egyszerre	elfogadható és	befogadó	.
Hisz látod,	bármit mondhatok	.	
Alig-alig	számít,	hogyan mit mondok,	vagy az, hogyan.

felett felszálló rendünk volt,	rigókat megszabott órák	.	Közös napi- de azért én láttam egy
pintyvet Megismertem	és még Amerika	aznap legifjabb rektorát	egy harkályt is hallottam.
Bár a hölgy megértem,	már lemondott, és úgy hírlík, Ám legyen.	és úgy hírlík, Miért ne?	hogya politizál Azt az örömet is
fejezte ki, hogy a Bach iránti	hallottam tán megéri a kort, őrületnek.	egy kiváló zenekritikust, amikor vége	aki abbéli reményét lesz
azt értem, egyvetértek Önnel,	amit Beethovenről de felfennék Hogyan áll	Egyszer egy növendék azt mondta nekem: mond, egy rettentő fontos	és szerintem kérdést: Bachhal
? rész	Most értünk végéhez	a struktúráról	szóló
		η η	
Csakhogya a harmadik már nem a anyagának. világiana, mint láttuk, hogya utunk	még lenne Jelesül rész kezdetén, struktúrának De azért még hogya a struktúra a forma a semmibe visz	mondani-valóm az alábbi: szentelem. a struktúráról beszélek. Ebből ki kell lényegében is.	a struktúráról most vagyunk és ezt a részt Hanem az semmit-mondó, Már látszik,
			s
mindössze	Nos, ha ennyit a struktúráról	más gondolat nincs ezzel kapcsolatban, akkor	
		η	
Most pedig lássuk Igen is biztos.	az anyagot: érdekes meg nem is Ha az ember nekifog akkor muszáj, hogy amit választ.	téma valaminek, szeresse Máskülönben és aztán a semmi névtelen	? De egy ami semmivé lesz és türelmes legyen az anyagra tereli bár határozottan az ember önmagára is
azzal az anyaggal, a figyelmet, a semmi felhívhatja	ami kifejezetten valami készült; a figyelmet, holott Érzéki szinten ami racionális szinten a	az anyaggal való bánás jelenlévő struktúra a semmi	technikája az, meg-tapasztalására
	lehetőség		
		η	

Emlékszem, már akkor	szerettem a hangokat, amikor	még zeneórára sem jártam
.	Tehát azzal alakítottuk	amit szeretünk
.	(Amikor	az életünket,
Mivelhogy	akkor valamiről	tavaly itt beszéltem,
idén	semmiről,	akkor rövidebb voltam.
ez	tovább	beszéltem ;
		és
		tart
		.)
miután	három hangból próbált	A minap egy növendék,
így szólt:	„Úgy éreztem, hogy	komponálni,
		be vagyok zárva
		.”
zenei anyaga	- Csakhogy ha valóban érdekelte volna őt	az a három hang - az ő
	nem érezte volna magát	bezárva,
	⌘	
és lévén,	hogyan az anyag	nem érez,
nem lett volna ott	helye	semmi-féle bezártságnak.
volt mindez	, ami jöllehet az	Csak a fejében
tartozott	anyaghoz	
nem a	semmi volt,	Mivel
	valamivé lett; de ha	valami lett volna, akkor
	meg-semmisült volna.	
a korára jellemző	anyagokat	Muszáj-e az embernek
írme ez egy	olyan kérdés, aminek	?
.	el kellene minket	vezetni valahová
.	Még hozzá egy	intellektuális kérdés
.	Megválaszolom majd, lassan	és
önéletrajyszerűen		⌘
Emlékszem,	hogyan gyerekként	minden hangot
,	még a preparátlanokat	is.
tetszett, ha	egyszerre csak	egy szólt meg
	Az egykezes	
a legnagyobb örömet		ujjgyakorlat jelentette
lassan megkedveltem	az összes hangközt	Később aztán
alighanem	az oktávot kezdtem el	Így visszanezve,
a nagy- és	kistercekkel.	aztán megbarátkoztam
a terceket kedveltem	a legkevésbé.	hangközök közül
hatására	a kvint szenvedélyes	Grieg
	rajongója	lettem
		⌘
De ez csak	afféle	gyerekszerzem
mert nem	a kvint bírt rá	a zeneszerzésre:
hogyan az életem Grieg darabjai előadásának	szenteljem	lehetett,
		legfeljebb arra,

úgy belejöttem a szeptimekbe, nem szerettem Bachban, szerettem igazán kedveltem Brahmsot	Később, amikor már modern hangközökbe, a szekundokba, Bachot is kedveltem a tercek és a szextek ahogy egyszerre Ahogy így a terceket, s ez	modern zenét is mint kiskutya a tritonusba ekkoriban hangzását. több dolog vissza-emlékezem, világos, meg-magyarázza,	hallottam, az ugatásba: és a kvarttba viszont Azt csodáltam nála hogy sosem hogy miért is nem
⌘			
A modern zene szeptimekkel, azért egyéltalán nem, sok hangköz volt, Mivel érdekelt, nehéz illet gondolataid, akkor az s képes voltam különböző, még ha végigdolgozott	teljesen lenyűgözőtt a szekundokkal, hébe-hóba akadt Néha voltak ami maga volt emiattd érdekelt, elhatároztam, hogy írni: kikapcsolja a hallást, meghallani, hogy egy ugyanaz a betű jelöli év után	valamennyi modern a tritonussal egy-egy örömet adó magában álló hangok a gyönyör. de nem mondanám, komponálok. ugyanis, azonban én magas és egy is mindkettőt. kezdtem magam	hangközével: és a kvarttval, kvint is, hangközök pedig A modern zenében hogy szerettem. Elsőre elég ha ráállítod a egyedül dolgoztam, mély hang Néhány magamban egyedül érezni.
⌘			
Egy tanárnál bírnak; mögában hordoz Dolgoztam vele érezkem nevezett amely implikálja mindenkit, mert nem szed rá Ám a modern zene	azt tanultam, hogy nem csupán egy olyan hangot, A tonalitás. ; például itt vannak ál-zárlatok. egy ténylegesen e hangon, hanem ? Hát a fület nem, Ez a probléma továbbra is	a hangközök hangok, mert amely nem Amit sose szerettem Tanulmányoztam. Lényegük a következő: nem szereplő hang másutt állapotodik meg. Mit is hanem az értelmet merőben intellektuális elbűvölt	jelentéssel menetük hallható ténylegesen De nem volt hozzá az úgy- ez egy olyan menet, jelenlétét; és rászéd merőben intellektuális elbűvölt
⌘			
a modern zenét, hogy aztán az olyan meneteket, hangokat vonzott hogy az ész és a	hangközeivel rendelkezhessen amelyek ténylegesen gondoltattak el. ez a kerülgetés. fül elkülönítése	hangközeivel, nem hallható tönkreteszi	Az ember megjegyezte e de el kellett kerülnie Engem nem Kezdtém rájönni, a hangokat

nemcsak kortárs , hogy tiszta lapot kéne nyitni. Így lettem
 hanem „avant-garde” is. Zajokat használtam
 Ezeket ugyanis nem intellektualizálták; a fül közvetlenül
 meghallhatta őket, és nem kellett átésniük semmiféle absztrakción
 Ráébredtem, hogy sokkal jobban szeretem a zajokat,
 mint a hangközöket. Úgy megkedveltem a zajokat, mint régen a magában álló hangokat

De a zajokat is
 diszkriminálták ; s mivel amerikai vagyok,
 szentimentálisnak neveltek, kiálltam a zajok védelmében. Tetszett,
 hogy az esélytelenek oldalán vagyok
 Rendőrségi engedélyt kaptam sziréna-játzásra. A legelbűvölőbb hangot,
 amit valaha is hallottam, egy tekerics húzal adta egy lemezjátzó
 hangszedőjéhez csatolva, majd kieroősítve. Megrázó volt,
 valóban megrázó és mennydörgésszerű . Amikor jött a háború,
 részint meggondolásokból, részint szentimentalizmusból,
 csak csendes hangokkal kezdtem foglalkozni. Úgy tűnt, hogy
 nincsen igazság, nincs jószág, nincs semmi nagyléptékű az emberi társadalomban.

Csakhogy a csendes hangok olyanok, akár a magány, vagy
 a szerelem, vagy a barátság, legalábbis hittem, hogy az értékek
 a Life-tól, a Time-tól és a Coca Colától függetlenek
 ma is ugyanígy érzek , bár közben valami más is Bevallom, hogy
 : kezdem újra meghallani történik
 a régi hangokat,
 viseletesekeket, amiket már elkopottnak hittem, az intellektualizmustól
 ha úgy hallom újra őket, mint-
 koptak el . el. Természetesen nem is
 az új hangok. Éppúgy meghallhatók, mint
 Ha az ember nem gondol rájuk, akkor hirtelen

frissek és újak lesznek. „Ha kísértetnek véled magad,
 hamarosan azzá is válsz .” Ha kopottnak véled a
 hangokat, meg is kopnak. Világos
 : ez a probléma visszavisz minket
 oda, ahol voltunk: sehova, vagy
 ha úgy tetszik, oda , ahol vagyunk
 Elmesélek egy történetet: „Volt egyszer egy ember,
 aki egy magas helyen állodogált. Egy baráti társaság éppen arra sétált, s messziről észrevette
 a magasban ácsorgó alakot, és rögtön beszédbe elegyedtek róla. Az egyikük azt mondta:

Biztos elveszítette a kedvenc jószágát. A másik meg: Nem, minden bizonnyal a barátját keresi. A harmadik erre:

Épp csak hűsöl odafenn. Sehogy sem értettek egyet, a vita

		”	
az ácsorgó	(Mi is kipróbáljuk	később?) csak folyt,	míg el nem érték
kérdezte:	férfit.		Egyikük azt
jószágodat	Testvér,	te ott fenn,	csak nem a kedvenc
?	veszítetted el?	Nem, uram.	Nem veszítettem el
sem	A másik ember meg :	Akkor talán	a barátodat
élvezed	Nem, uram	, nem veszítettem el	a barátomat
nem.	odafönn?	A harmadik pedig:	Az üde szellőt
		Nem, uram	,
			Hát akkor

	minek ácsorogsz odafenn,	hiszen	
	mindegyik		kérdésünkre
nemmel feleltél?		A fenti férfi így válaszolt :	
		”	

Én csak állok	.”		
kérdések,	akkor	nincsenek válaszok	Ha nincsenek
,		akkor persze	Ha vannak kérdések
végző válasz		abszurdá teszi	, de a
,	holott	a kérdések	az utolsó pillanatig
mint a válaszok.			értelmesebbnek tűnnek,
bussyt, hogy		hogyan ír zenét.	Valaki megkérdezte De-
Veszem az összes		lehetséges hangot,	Azt felelte:
a többi felhasználom		s elhagyom azokat,	amiket nem szeretek,
Míg fiatal voltam,		Satie azt mondta	:
.”Most vagyok ötven		„Majd meglátod, ha	ötvenéves leszel
		Nem látok semmit	.
		” ”	

Itt vagyunk			az előadás
	negyedik részének		kezdetén.
Egyre inkább		az az érzésem,	hogyan nem jutunk el
sehova.	Lassan	,	ahogy az előadás halad
,	nem jutunk el	sehova,	és ez örömteli
.	Az nem irritáló,	ha ott van	az ember, ahol van.
akkor az,	ha úgy véli az ember, hogy	máshol szeretne lenni	Itt vagyunk,
egy kicsit már	túl	az előadás	negyedik nagy részének
		a kezdetén	.
	Egyre inkább	az az érzésünk	,
	hogyan nem jutok el	sehova	.
	Lassan	,	ahogy az előadás halad

		lassan		az az érzésünk, hogy
		utunk	a semmibe vezet.	És ez örömteli,
	ami később csak	fokozódik	.	Ha ez irritáló,
akkor	nincs benne	öröm	.	A semmi nem
örömteli,		ha az embert irritálja	.	de egyszerre csak
		öröm-teli	.	és akkor már
		nem irritáló	.	(és aztán egyre
	kevésbé az		).	Eredetileg
		sehol sem voltunk	;	és most újra
		örömmünket leljük	abban, hogy	
		lassan	sehol sem vagyunk.	Ha valaki
álmos			hát csak aludjék	.
			η	
Itt vagyunk			az előadás	negyedik nagy része
harmadik		egységének		kezdetén.
Egyre inkább			az az érzésem,	hogy nem jutunk el
sehova.		Lassan,	sehova,	ahogy az előadás halad
		nem jutunk el		és ez örömteli
	Az nem	irritáló, ha ott van	az ember, ahol van.	Csak
akkor az,	ha úgy véli az ember, hogy		máshol szeretne lenni	Itt vagyunk,
egy kicsit már	túl		az előadás	negyedik nagy része
harmadik egységének			kezdetén	.
		Egyre inkább	az az érzésünk	.
		hogy nem jutok el	sehova	.
		Lassan	,	ahogy az előadás halad
			η	
		lassan		az az érzésünk, hogy
		utunk	a semmibe vezet.	És ez örömteli,
	ami később csak	fokozódik	.	Ha ez irritáló,
akkor	nincs benne	öröm	.	A semmi nem
örömteli,		ha az embert irritálja	.	de egyszerre csak
		öröm-teli	.	és akkor már
		nem irritáló	.	(és aztán egyre
	kevésbé az		).	Eredetileg
		sehol sem voltunk	;	és most újra
		örömmünket leljük	abban, hogy	
		lassan	sehol sem vagyunk.	Ha valaki
álmos			hát csak aludjék.	.
			η	
Itt vagyunk			az előadás	negyedik nagy része
	ötödik	egységének		kezdetén.

Egyre inkább sehova.	Lassan nem jutunk el	az az érzésem, , sehova,	hogyan nem jutunk el ahogy az előadás halad és ez örömteli
, .	Az nem irritáló, ha ott van	az ember, ahol van.	Csak
akkor az, egy kicsit már ötödik egységének	ha úgy véli az ember, hogy túl	máshol szeretne lenni az előadás kezdetén	. Itt vagyunk, negyedik nagy része
	Egyre inkább hogyan nem jutok el Lassan	az az érzésünk sehova	, .
	lassan utunk	, ahogy	az előadás halad
	ami később csak fokozódik	η	az az érzésünk, hogy
akkor nincs benne öröm	örömteli, ha az embert irritálja	a semmibe vezet.	És ez örömteli, Ha ez irritáló,
örömteli,	öröm-teli nem irritáló	.	A semmi nem de egyszerre csak
	kevésbé az	,)	és akkor már (és aztán egyre Eredetileg
	sehol sem voltunk örömünket leljük lassan	; abban, hogy sehol sem vagyunk.	és most újra
álmos	,	hát csak aludjék	. Ha valaki
		η	
Itt vagyunk	negyedik nagy részének		az előadás a közepén.
Egyre inkább sehova.	Lassan nem jutunk el	az az érzésem, , sehova,	hogyan nem jutunk el ahogy az előadás halad és ez örömteli
, .	Az nem irritáló, ha ott van	az ember, ahol van.	Csak
akkor az, egy kicsit már	ha úgy véli az ember, hogy túl	máshol szeretne lenni az előadás közepén	. Itt vagyunk, negyedik nagy részének
	Egyre inkább hogyan nem jutok el Lassan	az az érzésünk sehova	, .
	lassan utunk	, ahogy	az előadás halad
	ami később csak fokozódik	η	az az érzésünk, hogy
akkor nincs benne öröm	örömteli, ha az embert irritálja	a semmibe vezet.	És ez örömteli, Ha ez irritáló,
örömteli,		.	A semmi nem de egyszerre csak

	öröm-teli		és akkor már
	nem irritáló		(és aztán egyre
	kevésbé az	).	Eredetileg
	sehol sem voltunk	;	és most újra
	örömünket leljük	abban, hogy	
	lassan	sehol sem vagyunk.	Ha valaki
álmos		hát csak aludjék	
		??	
		az előadás	negyedik nagy része
Itt vagyunk		kezdetén.	
kilencedik	egységének	az az érzésem,	hogy nem jutunk el
Egyre inkább		sehova,	ahogy az előadás halad
sehova.	Lassan,		és ez örömteli
	nem jutunk el	sehova,	
	irritáló, ha ott van	az ember, ahol van.	Csak
Az nem			Itt vagyunk,
akkor az, ha úgy	véli az ember, hogy	máshol szeretne lenni	
egy kicsit már	túl	az előadás	negyedik nagy része
kilencedik egységének		kezdetén	
	Egyre inkább	az az érzésünk	
	hogy nem jutok el	sehova	
	Lassan		ahogy az előadás halad
		??	
	lassan		az az érzésünk, hogy
	utunk	a semmibe vezet.	És ez örömteli,
ami később csak fokozódik			Ha ez irritáló,
akkor nincs benne öröm	öröm		A semmi nem
örömteli,	ha az embert irritálja		de egyszerre csak
	öröm-teli		és akkor már
	nem irritáló		(és aztán egyre
	kevésbé az	).	Eredetileg
	sehol sem voltunk	;	és most újra
	örömünket leljük	abban, hogy	
	lassan	sehol sem vagyunk.	Ha valaki
álmos		hát csak aludjék	
		??	
		az előadás	negyedik nagy része
Itt vagyunk		kezdetén.	
tizenegyedik	egységének	az az érzésem,	hogy nem jutunk el
Egyre inkább		sehova,	ahogy az előadás halad
sehova.	Lassan		és ez örömteli
	nem jutunk el	sehova,	
	irritáló, ha ott van	az ember, ahol van.	Csak
akkor az, ha úgy	véli az ember, hogy	máshol szeretne lenni	Itt vagyunk,

egy kicsit már tizenegyedik	túl egységének Egyre inkább hogyan nem jutok el Lassan	az előadás kezdetén az az érzésünk sehova	negyedik nagy része . . . ahogy az előadás halad
	lassan utunk ami később csak fokozódik	a semmibe vezet.	az az érzésünk, hogy És ez örömteli, Ha ez irritáló,
akkor nincs benne örömteli,	öröm ha az embert irritálja öröm-teli nem irritáló kevésbé az	. . . .).	A semmi nem de egyszerre csak és akkor már (és aztán egyre Eredetileg és most újra
álmos	sehol sem voltunk örömünket leljük lassan	; abban, hogy sehol sem vagyunk. hát csak aludjék	Ha valaki
Itt vagyunk tizenharmadik Egyre inkább sehova.	egységének Lassan nem jutunk el Az nem irritáló, ha ott van ha úgy véli az ember, hogy	az előadás negyedik nagy része kezdetén. az az érzésem, sehova, az ember, ahol van.	ahogy az előadás halad és ez örömteli
akkor az, egy kicsit már tizenharmadik	túl egységének Egyre inkább hogyan nem jutok el Lassan	máshol szeretne lenni az előadás kezdetén az az érzésünk sehova	Csak Itt vagyunk, negyedik nagy részén
	lassan utunk ami később csak fokozódik	ahogy az előadás halad	az az érzésünk, hogy És ez örömteli, Ha ez irritáló,
akkor nincs benne örömteli,	öröm ha az embert irritálja öröm-teli nem irritáló kevésbé az	. . . .).	A semmi nem de egyszerre csak és akkor már (és aztán egyre Eredetileg és most újra
	sehol sem voltunk örömünket leljük	; abban, hogy	

álmos

lassan

sehol sem vagyunk.
hát csak aludjék
ྐ ྐ

Ha valaki

ྐ

ྐ

Most van

vége.

Örömteli volt

És most

most is örömteli.

„Olvassa fel újra azt a

részt,

ahol

ki-tagadok mindenkit

.”

A tizenkétfokú

sor

egy módszer; ez a szabályozásában

módszer

minden

egyes hang

áll.

Az van, hogy

túl sok van van

Kévés benne

a semmi

A struktúra olyan,

mint

a semmiből

a semmibe tartó

híd, és

bárki

közlekedhet rajta

:

zajok vagy hangok

kukorica vagy búza

Hát számít, hogy melyik

? Azt hittem, hogy

nyolcvannyolc hang

van.

Akár meg is

negyedelheted

ྐ

S mi van, ha hangok ? És innen hova ? ám ez egy Nekünk egy sehol sem vagyunk is él a tizenkétfokú szeretem őket.	helyett a lábainkat Semmit sem tudok módszer, és struktúrára van sorral Nem valamiért Hanem azért, (A saját zenémmel mindezt És valószínűleg shakuhachi zenét	használnánk, akkor repülhetünk felhozni a tizenkét-fokú sor ellen; nem struktúra égetően szükségünk Sok általam is kedvelt szeretem őket mert hirtelen gyorsan elérem az idők végezetéig hallgatni ??	egy kétfokú sorunk lenne . . . de nem ezért . sehol sem vagyok .) képes lennék vagy a navajo
Japan			
yeibichait képes lennék ücsörögni	vagy állni És a kínai bronzok	Richard Lippold .	Full Moon című művénel mennyire szeretem őket
hozott semmit sem	szépség serkent birtoklok Egy lemezgyűjtemény – nem zene	a birtoklási vágyra . . . ??	Ám a mások által létre- s én tudom, hogy
A lemezjátszó A tárgyak a semmibe vezet	egy tárgy, más tárgyak felé . Lenne kedved (Csak azért, hogy az automatikusan fel kell mutatni ugyanez a	nem pedig visznek, míg egy . csatlakozni egy ne gondolják, hogy elnök lesz legalább száz darab magnó-szalag esetében is Ha azt hiszed, hogy félreérted	egy zenei hangszer hangszer . Kapitalisták elnevezésű kommunisták vagyunk.) . megsemmisített hasonló mennyiség a birtokodban van az egészet
RT-hez? Aki belép, A belépéshez hanglemez, bármilyen zene és még	az LP lemez is Semmi értelme . Semmi értelme az LP lemez is	az egésznek, vagy csak egy ??	az értelme a semmi; tárgy.
Egy texasi zenéjük Texasban,	hölgy azt mondta: Texasnak nincs	„Texasi vagyok zenéje.” mert csak	Azért nincs zenefelvételeik

vannak.	Ha eltűnnek a lemezek	Texasból,
	akkor valaki majd meg-tanul énekelni	.
	Mindenkinek van egy olyan dala	,
	ami egyáltalán nem is dal:	.
	ez maga az éneklés	,
és	ha énekelsz,	akkor
	ott vagy,	ahol vagy

A módszerről mindössze annyit tudok, hogy amikor nem dolgozom, akkor időnként úgy vélem, tudok valamit, míg ha dolgozom, akkor teljesen biztos, hogy semmit sem tudok.

?? ??

Utóirat az ELŐADÁS A SEMMIRŐL-höz

Szem előtt tartva azt a fentebb már kifejtett megállapítást, hogy a szóváltás nem más, mint szórakozás, hat válasszal készültem az első hat kérdésre, függetlenül a kérdések mibenlététől. 1949-ben vagy talán 50-ben, amikor először tartottam meg ezt az előadást (miként ezt az előszóban említettem, az Artists' Clubban), még hat válaszom volt. De 1960-ban, másodjára, a hallgatóság az első két kérdés után már nem igényelte a további szórakoztatást, és nem kérdezett többet.

A válaszok az alábbiak:

1. Ez egy nagyon jó kérdés. Nem szeretném a válasszal tönkretenni.
2. Azt hiszem, megfájdult a fejem.
3. Talán ha hallotta volna múlt áprilisban Palermóban Marya Freundot Arnold Schoenberg Pierrot Lunaire-jét énekelni, akkor nem kérdezte volna ezt.
4. A Földművesek Évkönyve szerint az idén Ravasz Tavasz van.
5. Kérem, ismételje meg a kérdést...
Még egyszer...
Még egyszer...
6. Nincs több válaszom.

Annak ellenére, hogy ez az előadás jőpár évvel korábban elkészült, nyomtatásban csak 1959-ben jelent meg, a Philip Pavia által szerkesztett It Is-ben, az alábbi előszó kíséretében:

Az Előadás valamiről felolvasását követő jövés-menésben, beszélgetésekben (tíz évvel ezelőtt volt a Klubban) valaki megkérdezte Morton Feldmant, hogy egyetért-e azzal, amit róla mondtam. Így felelt: „Az nem én vagyok, hanem John.” Amikor a Columbia kiadott egy Feldman-lemezt, Pavia írást kért tőlem, s én így reagáltam: „De hisz már van egy, miért nem jelentetted meg azt?”

(Ezzel kapcsolatban megjegyezném, hogy azok az üres helyek, amelyek az It Is-ből elmaradtak s itt megtalálhatók, az Előadás részét képező csendekre utalnak.)

A szöveg aktualizálása érdekében hadd mondjam el, hogy míg én folyton változom, addig úgy tűnik, hogy Feldman zenéje inkább önmagát folytatja, semmint változik. A szépségében soha nem kételkedtem, mint ahogy ma sem. Valójában időnként túlságosan is szép. Az efféle szépség korábban hősiesnek tűnt nekem, ma erotikusnak (mely éppúgy jellemző rá). Szerintem azért tűnik így, mert Feldman hajlik a gyengédségre, s e gyengédséget nála csak vagy igen rövid időre, vagy pedig egyáltalán nem szakítja meg az erőszak. Persze kottában a grafikus lejegyzésű darabok nem veszítenek heroikusságukból, ám a próbákon Feldman sohasem engedi meg, hogy a műbe épített szabadság szabadossággá váljék. Ragaszkodik ahhoz, hogy a cselekvés a szeretet tartományán belül történjék, ez pedig (hogy csak a szélsőséges hatásokra utaljak) a hang egyfajta érzékiségét eredményezi, vagy az elragadtatottság légkörét. Jőmagam mindig is a hangversenyt részesítem előnyben a hangszeres zene lemezfelvételeivel szemben. Senki ne képzelje azt, hogy ha van egy lemeze, akkor birtokolja is a zenét. Éppen hogy az igazi zenei gyakorlat, Feldmané pedig különösen, annak az ünneplése, hogy semmink sincs.

ELŐADÁS VALAMIRŐL

Íme ez egy előadás	a valamiről	és persze	egyben a
semmiről is.	Arról, hogy a valami	és a semmi nem	egymás ellentétei,
hanem mindkettő	szükséges	a haladáshoz .	Elég nehéz valamiről
pontosan beszélni,	ha van valami	mondanivalónk,	mert a szavak
olyan útra terelik	a mondandónkat,	amelyhez	a szavak kapcsolódnak,
és nem arra	az Útra, amely	az Életünkhöz szükséges .	Például
ezt mondta valaki:	„A művészetnek a	bensőből kell fakadnia,	akkor lesz mély.”

Nekem úgy tűnik, hogy a művészet meg-éri a bensőnket, mi szükség hát a „kell”, az „akkor”, a „lesz” és a „mély” szavakra ? Amikor a művészet a bensőből fakadt, hiszen sokáig ez volt a gyakorlat, akkor olyan dologgá vált, amely alkotóját a nézők és a hallgatók fölé emelte, a művészt vagy zseninek tartották, vagy rangsorolták: a Legnagyobb, a Másik, és a Nem Jó, míg végül utazzék akár buszon, akár metrón, oly büszkén szignálja alkotását, mint egy gyáros .

A művészet ma is megéri a bensőnket, mivel azonban minden változik, nem az a fontos, hogy egy dolog jön létre, hanem az, hogy a semmi. Hogy miként? Csinálni kell valamit, ami bensővé válik és a semmire emlékezetet. Fontos, hogy ez a valami pontosan valami legyen, egy behatárolt valami, ami egész egyszerűen bensővé lesz és meghatározatlan semmivé válik. Megmutatkozik, hogy élünk. Változik bennünk annak felismerése, hogy mi éltet bennünket . Természetesen mindig változik, de ma annyira nyilvánvalóan változik, hogy az emberek vagy egyetértenek vagy nem, s eképpen a véleménykülönbségek is nyilvánvalóbbak . Körülbelül egy évvel ezelőtt még minden egyéni ügynek tűnt. Mára ennek már két oldala van. Egyrészt továbbra is egyéni, másrészt egyéni, másrészt mindenki ügye, ami egyáltalán sem nem ugyanaz; épp ellenkezőleg, a különbség egyre több . Azaz a kezdeti behatároláskor minden különbözik, de ha belemegyünk, minden ugyanaz lesz .

amikor az általa mostanában komponált zenének az *Intersections*² címet adta. Nem hangokról beszél, s nem él megszorításokkal, amikor elfogadja az elsőként felbukkanókat. A zeneszerző felelősségét a csinálásról az elfogadásra terelte . A következményekkel mit sem törődve el-fogadni bármit annyit tesz, mint nem félni, vagy eltelni azzal a szeretettel, amely a bármivel való egygyé-válás érzetéből ered . Ez megmagyarázza, hogy mit ért Feldman azon, hogy ő valamennyi hanggal kapcsolatot tart fenn, s ezáltal képes előre látni a történéseket, még akkor is, ha nem jegyezte le az egyes hangokat, miként azt más zeneszerzők teszik .

Az a zeneszerző, akiben előbbben él a csinálás, mint az elfogadás felelőssége, kiiktatja azokat a lehetséges eseményeket, melyek pillanatnyilag nem sugallják a népszerűségnek a népszerűségnek a mélységet. Mivel komolyan veszi önmagát,

1 Here Comes Everybody (James Joyce)

2 Kereszteződések

	arra vágyik, hogy	nagynak tartsák, és	így mérsékli magában
	a szeretetet és	meg-növeli a félelmét,	hogyan
	mit is fognak gondolni	róla az emberek	
magát szemben	Az ilyen ember	nagyon sok súlyos	problémával találja
hatásosabban,		Mindenki	másnál jobban,
köze lesz ennek,	szebben stb. kell	csinálnia.	De mi
az	ennek a szép	és mély dolognak,	e remekműnek
elkülönül tőle.	Élethez? Az lesz a	köze, hogy	:
	Ezt néha látjuk, néha	nem.	Jobb érzés,
	ha láthatjuk, és	kevesbé jó,	ha már nem láthatjuk
	nyomorúságosnak,	kaotikusnak,	rendezetlennek és
Az Élet ilyenkor	Felolvasnék	egy idevágó részletet	a <i>Ji King</i> ből:
csúnyának látszik.	„Az ember dolgaiban	akkor születik meg	a szép forma, amikor
a hagyományok	oly	erősek és időtállóak,	mint a hegyek, amiket
a fény szépsége	tesz	gyönyörködtetővé. A	mennyei formákról való
elmélkedés	az idő és az	idő változó	követelményeinek
megértésére	vezet bennünket. Az	emberi társadalom	formáiról való
elmélkedés	hozzásegít	a világ	formálásához
„Így folytatódik	a lábjegyzet:	„A nyugodt szépség:	bent világosság,
kívül csend		ilyen a tiszta	elmélkedés
nyugalma.	Mikor a vágy már elcsitult,		s az akarat lepihent
a világ mint	idea jelenik meg	A világ ilyenkor	szépnek látszik,
és meg-szabadul a létért való	küzdelemtől.		A Művészet
birodalma ez.	Csakhogy az	elmélkedés	önmagában nem képes
az akarat	teljes lenyugtatására.	Újra felsejken,	és akkor
a forma minden	szépsége az	elragadtatás	röpke pillanatának
fog	tűnni.	Így aztán ez még	nem az igazi út
a megváltáshoz.	A hegyet	beragyogó és	megszépítő fény
nem	tündöklöklik	messzire.	Ugyanígy
a szép forma	csak az esendő pillanat	dolgait képes	beragyogni és
megvilágítani	. A fontos kérdésekről	eképpen	még lehetetlen
dönteni		Ehhez még nagyobb	komolyság kell
„			Talán
ez megvilágítja	Blythe <i>Haiku</i> című	könyvében tett	megállapítását:
„A művész	legnagyobb	felelőssége	a szépség
elrejtésében	van.”	Most	pedig
vegyük egy kicsit	fontolóra, hogy	melyek a fontos	kérdések és
mi az	a szükséges nagyobb	komolyság	Az a
fontos kérdés, hogy	mi az, ami nem	csak szép,	hanem
rút is,	nem csak jó, hanem	ördögi is,	nem csak igaz, hanem
egyben illúzió is.	Eszembe jut, amikor	Feldman	az árnyékokról beszélt.
Azt mondta, hogy	a hangok nem	hangok,	hanem árnyékok. Nyilvánvalóan

a hangok hangok; ezért árnyékok. Minden egyes valami a semmi visszhangja.
 Az élet úgy folyik, mint egy Morton Feldman-mű.
 Lehet, hogy van aki tiltakozna, miszerint a lefutott hangok nem voltak érdekesek.
 Hagyjuk rá. Majd ha a következő alkalommal hallja a darabot,
 már más lesz, talán kevésbé érdekes, de lehet, hogy egyszer csak izgalmassá válik.
 Vagy katasztrófálissá. De kinek katasztrófa? Neki, és nem Feldmannak.
 Az élet is ilyen: mindig más, egyszer izgalmas, másszor
 unalmas, néha megejtően szép és így tovább ; és
 még miféle fontos kérdések léteznek?
 Lehet, hogy az az Élettel Azon túl, hogy élünk, és
 Élet az ő kezükben van. Ők azok, akik méltatlankodnak, összhangban legyen.
 ítélik róluk. . Minek ítélni? a művészetet is, mondván, hogy az
 te is megítéltess. Vagy másképpen: „Ne ítélezz, irányítani akarják, és
 következményekkel . ítélezz, mit sem törődve a nehogy
 ítélezz és ne törődj a következményekkel? Azt, hogy ítélezéssel Mit jelent ez az
 ítélezés következményei . ne befolyásolják az
 egy modern kubai zeneszerző, bíróként Caturla,
 általa életfogytiglanra ítélt férfi meg-szökött kereste kenyerét. Egy
 megölte Caturlát. Akkor, a halálát meg-előző utolsó előtti a börtönből, és
 a pokolban vagy a mennyben járt Caturla? pillanatban ,
 a következményeit is. Máskülönb ninc életed: Hamlet, ítélezz, de fogadd el
 bűn, aggodás és felelősség. A következő fogalma félelem,
 egy zenei terminust is felvet, a folytonosságát, amiről fogalma
 kerekedett, amikor Feldman a „nem-folytonosról” beszélt, a múlt héten egy vita
 szemszögből tárgyalták, s nem számított, hogy bár akkor racionális
 Íme újra itt az el-fogulatlanság és az el-fogadás kérdése. A nem-folytonos
 egyszerűen annyit tesz, hogy az éppen történő folytonosságot el-
 fogadjuk. A folytonosság megléte éppen az ellenkezőjét: egy sajátos
 folytonosságot, mely minden másfélét ki-rekeszt. Persze ez is elképzelt, de
 ennek vajmi kevés tápereje van, hiszen e kirekesztés miatt
 bensőnkben egyre fogyunk, még akkor is, ha tetemes bank-számlával rendelkezünk
 odakint. Ugyanis a valamikhez kritikusok, műértők,
 nézetek, tekintély-elvek szükségeltetnek, különben csőbe húzzák az embert;
 ám a semmihez szükségtelen ez az egész hacacaré, senki
 nem veszít semmit, mivel az ember biztosan csak a semmit birtokolja.
 Ha pedig a , semmit birtokolja, akkor bármelyik valamit képes elfogadni.
 Hány van belőlük? Mind az ember lábánál hever. Hány ablaka és hány ajtaja
 van? Se szeri, se száma a valamiknek, (kivételem)
 nélkül) valamennyi el-fogadható. Meg-eshet, hogy az embert eltölti a
 büszkeség, s ezért vagy azért ezt mondja: én ezt nem tudom elfogadni:
 akkor odavan a bármi elfogadásának szabadsága. De ha továbbra is csak

a semmit bírja ember birtoklás. Így	(ezt hívták korábban lelki szabad örömei elől. Ebben csak öröm van. Érteni, ha azt hallja Nincsenek hangok. Nincs ellentét. ami ne lenne Ha ez így van, akkor s bár ez paradoxon, ahogy ezt Feldman is Az új válogatás és a válogatás és egyszerűen egy másik az ember a valamit Bármikor félelem nélkül, Érzi, hogy valami élteti, melyik valamihez mély; a jelölt és ez a hangszíne. ki. Általuk kap az is felesleges, rossznak minősítsék. van. Csakhogy nem lenne és az étellel egyetemben félénken így szólnak: Azonban a fontos együtt válaszolhatók Másként a lélek sötét nem népszerű diszkrimináció meg-jelennek. Még mert annak tudatában értvén ez alatt, hogy Vegyünk példát ?	szegénységnek), E szabad örömben Amije van: az ember: Nincsen harmónia. Nincs ritmus. az ember de szabadon megteszi, megteheti választás ugyanolyan, és választás valaminek tekintendő. egy dologba sűríti: képes e jelleget meg-velve étellel s nem számít kötődő szituációban. időtartamon belül Feldman ezeket a jelleget Feldman hogyan Ugyanis Ha nem tetszik, szerencsés kikerülni, fontos semmit sem tudok kérdések nem csak meg, egyaránt éjszakáiba nincsen hétköznapi tonális állozatai. Feldman egyszer: csak azért cselekszik, hogy valamennyi az életből:	eltűnnek a gátak az nincs a semmi. nincs folytonosság. Nincsen dallam. Vagyis nincs olyan, el-fogadható. össz-hangban van az étellel, válogathat, választhat, most vagy a jövőben. mint a régi, csak következménye A semmi állapotában a jellegbe. felvállalni, s és szeretettel. az, hogy Magas, középregiszterű, bármikor beléphet; valamiket választotta és a művészete. a művészetét helyzetünk eleve ki lehet mert nagyon is örömforrás. a zenéről, csak azt, a tetszéssel, hanem a el-fogadva, amit bejárat. Korunkban, a viszonyokat használni. szabad folyást enged szabad folyást nincsenek tonális viszony a földrengés.
--	---	--	---

Ilyen helyzetben
jónak
adott:
kerülni.
hasonlít az életre
Néha az emberek
hogyan szeretnek.
nemtetszéssel
szeretünk és amit nem.
tizenkétfokú korban
Ez utóbbiak
nekik, ha éppen
engedni nekik,
tonális viszonyok,
elfogadható.
És akkor mi van

A világ valamennyi valamije

érezkeli össze-tartozásukat, ha olyan valami történik, ami a semmire emlékezteti őket.

Morton Feldman zenéje erősen emlékeztet bennünket a semmire, ahogy a semmi nem-folytonossága hagyja, hogy életünk dolgai azok legyenek, amik, és mégse különüljenek el egymástól. Teljesen világos, hogy a folyóparti séta egy dolog, a zeneírás egy másik, ha komponálás közben megszakítják az embert az - megint más, és más a hátfájás is. Ezek együtt járnak, és ez már eleve egy folytonosság, de nem olyan, amibe bele kell kapaszkodni és ragaszkodni kell hozzá. Mihelyst egy olyan sajátos folytonossággá válik, hogy én most komponálok, és semmi más ne történjék, akkor az élet többi része nem más, mint megszakítások sorozata, amely kellemes és végzetes is lehet, ahogy adódik. Csakhogy Feldman zenéje közelebb áll az igazsághoz - bármi megtörténhet, és ezek megférnek egymással. Nincs olyan, hogy az élet többi része. Az élet egy. Kezdet, közép és vég nélkül. A kezdet, a közép, és a vég fogalma az én azon érzetéből ered, amellyel elválasztja magát mindattól, amit az élet többi részének tart. Ez a nézet tarthatatlan, hacsak az egyén nem az élet felfüggesztéséhez és megszüntetéséhez ragaszkodik. Már a puszta gondolat is az élet fel-függesztésére tett kísérlet, mert az élet meggy tovább, közömbös a halálok iránt, melyek beleolvadnak az élet kezdet, közép és értelem nélküliségébe. Mennyivel jobb mögé állni és megolni!

Bolondság az ellenkezőjét cselekedni, azaz makacsul ráerőltetnünk a róla való el-képzelésünket, hogy milyenek kéne lennie; ez önmagában abszurd. Az abszurditás a mesterkéeltségéből, s nem az életszerűségéből származik, hogy először a gondolat születik meg, miként kéne csinálni, s aztán jön a csetlő-botló próbálkozás. Elcsúszni ama bizonyos banánhéjak egyikén: ezt nevezzük mi tragédiának. A szét-választás gondolatait mesterségesen felértékelik. A mitológia és a keleti gondolkodás hőse el-fogadja az életet. Tehát ha valaki vonakodna Feldmant zeneszerzőnek nevezni, akkor hívhatja hősnek. De mind-annyian hősök vagyunk, ha elfogadjuk, ami jön, s benső derűnk érintetlen marad. El-fogadni, ami jön, ez megint az, amit Feldman az *Intersection* alatt ért. Bárki átmehet rajta. Itt Jön Mindenki.³ Kigyulladt a fény. Indulhatsz. A víz kellemes. Ugorj bele. Lesznek, akik ezt vissza-utasítják, látván, hogy a víz szörnyekkel van tele, melyek fel akarják falni őket. Azaz az önmegőrzés jár a fejükben. És miféle önmegőrzés ez, mely csupán az élettől őriz meg? Mint ahogy a halál nélküli élet nem élet, hanem csak ön-megőrzés. (Apropó, íme ez egy másik érv amellelt, hogy a lemez-

3 Here Comes Everybody

felvétel miéért nem zene.) Hogy mi melyiket választjuk, az gyakorlatilag
lényegtelen, ugyanis az élet a halál gyakorlása által a kérdést végérvényesen
a valami felé dönti el, és a semmiről nem hoz döntést. A semmi az,
ami megy tovább kezdet, közép, értelem és vég nélkül. A valami
minduntalan el-kezdődik és be-fejeződik, felszerken és lehanyatlik. A semmi
megy tovább, erről beszél Feldman, amikor a csendben való
megmerítkezésről szól. Minden élet forrása
a halál el-fogadása. E zenét hallgatva az ember ugródeszkának tekinti
az elsőként meg-jelenő hangot ; ez az első valami
dob minket a semmibe , és ebből a semmiből serken fel a következő
valami; stb, mint a váltóáram. Egyetlen hang sem fél
az őt kioltó csendtől. És nincsen olyan csend, mely ne lenne hanggal
terhes. A minap ezt mondta valaki
Merce Cunningham legutóbbi szólóestje után Feldman zenéjével
kapcsolatban: „Ezt a zenét, ha annak nevezzük, nem lenne szabad
koncert-teremben előadni, mivel sokan nem értik,
és beszélgetni vagy kuncogni kezdenek, aminek az a vége, hogy nem lehet
hallani a külső hangok miatt.” Így folytatta ez a valaki:
„Ezt a zenét elő lehet adni, és talán élvezni is
valaki otthonában, ahol az ember nem fizet a
a hallgatóság pedig hallgathatja a zenét, nem fog kuncogni,
akkor illendőségből magába fojtja, s mellesleg
kényelmesebb is és nagyobb csend van: valószínűleg
.” Nos a fenti valaki által mondottak egy
szigetelt körülmények iránti vágyat testesítenek meg:
Azonban elefántcsont-torony nincs, mivel nincs arra mód, hogy
Palota Falai közt tartassék. Egy nap akarva-akaratlan
látja, hogy van betegség, és van halál (kuncogás és
Buddhává lesz. Aztán az én házam mellett is hallani a hajók
közlekedését, a civakodó szomszédokat,
játzadózó és kiabáló gyerekeket, s mindennek tetejébe
zongorapedál nyikorog
Lehetetlen az élet elől elmenekülni. Továbbra is
e fenti valaki által mondottakkal folytatva a szót: „Ez a fajta zene,
ha ezt zenének nevezzük.” Mi is a különbség? A szavak csak zörejek. Mely
zöreij igen keveset számít. Fontos kérdés, hogy melyiket választod:
az életet vagy a szavakhoz való ragaszkodást ?
Mert ha először a szavakon vágod át magad, akkor az élethez közvetve jutsz el.
Mivel nem kell az istállót körbe-járni, hanem
egyből be lehet menni. S a folytatást illetően :
„fizetni a szórakoztatásáért.” Ezzel megint
az Élethez jutunk vissza. Ha a pillanatot állandóan a pillanatot illető

előzetes elképzelések	által közelítjük meg,	ha	netán
úgy képzeljük,	hogyan a fizetség	be-biztosít minket,	akkor eleve
rosszul startoltunk.	Tegyük fel, hogy	fiz évén át	minden
az előzetes	elképzeléseink	és vágyaink szerint alakul.	Előbb-utóbb
azonban fordul	a kocka, és a dolog	nem úgy üt ki, ahogy	azt kívántuk.
Veszünk	valamit hosszabb	távra	és azt
ellopják. Süteményt	sütünk,	és kiderül,	hogyan a
cukor nem cukor,	hanem só volt	.	Alig kezdek el
dolgozni,	és máris cseng a telefon	.	De folytatom:
mi a	szórakozás?	És ki	szórakozik?
A hősök	szórakoznak, akiknek	a természete	a természetével azonos::
elfogadni minden	elkövetkezőt	a jövőt illető	elképzelések nélkül és a
következményektől	függetlenül	.	Mellesleg ez az oka annak, hogy
miért olyan nehéz	általunk	már ismert	zenét hallgatni;
az emlékezet	fenn-tartja bennünk	az elkövetkező	történesek ismeretét,
így csaknem	lehetetlen	egy jól ismert remekmű	jelenlétében
	élet-telinek	maradnunk.	Hébe-hóba
megesik,	és ha így van,	akkor ez a csodával	egyenlő
.	Újra arról, amit	az a valaki mondott:	egy zenemű,
hadd nevezzem	mégis annak,	nos, egy zenemű	
élvezete és a	kiküszöbölhetetlen	külső hangok nélküli	hallgatása iránti vágy
gyökerénél	az az elgondolás	húzódik meg,	hogyan
a zenemű az élet	többi részétől	elkülönülő dolog, mely	gondolat
nem érvényes	Feldman zenéjére.	Mi nem egy	mű-alkotásnak,
	ami egy dolog, hanem	egy eseménynek	a jelenlétét élvezzük,
amely magától	értetődően	semmi.	Semmit sem mond.
Semmit sem	közöl.	Nincsenek	szimbólumok
vagy intellektuális	utalások. Az élet	egyetlen tényének	sincs szimbólumra
szüksége, minden az,	ami: egy láthatatlan	semmi	látható manifesztációja.
Mindegyik valami	egyenlő mértékben	részesül	az élet-adó semmiből.
És újra azzal folytatva,	amit az a bizonyos	valaki mondott:	„Micsoda?”
Ezt elfelejtettem	az előbb mondani.	Ezt mondta:	„Mi van azokkal
a csendekkel	?”	Honnan tudnám,	amikor

Azt sosem tudni, hogy mikor, de   vannak derűs segítségek.   S léteznek-e a
Feldmanétól   eltérő utak?   Természetesen ;   s valamikről szólván:
az utak száma   végtelen.   Hány ajtó és   hány ablak van?

hogy ez az előadás   nem Morton Feldman zenéjéről szól.   Elfelejtettem mondani,
írt beszéd, ezért   meg-van a lehetősége,   hogy időnként   ritmikai struktúrára
legyen benne;   a   semmi   lehetősége -   semmi se

a közép jelentés és   vég nélkülség?   No és   hol kezdődik el
a kezdet közép   és   jelentés nélkülség   No és hol   fejeződik be
?

Ha hagyod,   megáll magában.   Neked nem kell
Mindegyik valami   a   semmi   celebrálása,   amelyre támaszkodik.
Ha leemeljük   a   vállunkról a világot,   észre-vesszük, hogy
nem is esik le.   Hol   a   felelősség   ?

Önmagunk iránti önmagunk iránti szembeni felelősség	felelősség, felelőtlenység, azaz mindenkori csendes	melynek a másokkal és az el-fogadása	legfelsőbb formája az elkövetkező dolgokkal
Mikor az ember ezt a kísérleti állomássá élni, amikor él, mint például szóló előadást művészetet írnom?	magatartást vállik, ahol a művészettel én, most, amikor olvasom, akkor sem csinálni; Hát persze, hogy	teszi magáévá, akkor azt próbálgatja, miként foglatatoskodik, a valamiről szűnik meg nem azt a most is írom – moziba menni, alját enni: ez mind	a művészet egyfajta éljen; és nem szűnik meg ha pedig és a semmiről zongora-versenyt kellene-e most zongoraverseny.
Semmi „kellene”, zajlik problémát. elfogadni fakadó dolgokat, minden más állítják.	a semmit fejtegetni semmi hibáztatás. mind-örökre; s a bármi el- Egy kivétellel: a mély, melyek büszkeséggel földi dologtól	de hol van legegyszerűbb dolga belátni: ez az ember büszké, gondolja büszkének, stb	ez mind zongoraverseny. folytonossága nem jelent nehéz ézésből telten magukat és attól elkülönülőnek
a nehézség? A világ egy narancs, a másik embert Ezek meg-férnek egymással, törekednünk, sem A haladás szóba sem aktivitás, csak ez elmélázhatunk és büszkék vagyunk, a No és önmagunkra hiszen ha ezek és megnövelik tovább. A másokra-figyelést szükségességét, mert megeső csendekhez	De hol van legegyszerűbb dolga ez meg egy béka; gondolja büszkének, stb meg-férnek egymással, kisebbrendűségi vagy jöhet. A történet nem kényszertől és megvizsgálhatjuk a büszkeség mit vizsgálunk meg: a gyakorolt hatását? mérészklik a szeretetet, akkor A másokra-figyelést az egymás hasonlóan, ott már	belátni: ez az ember büszké, stb nem szükséges felsőbbrendűségi a cselekvés hiányát érdektől mentes. a cselekedeteink megakadályoz a cselekedeteinknek Az önmagunkra az elkülönülést, a többiekre ügyet nem érezzük barátságában nincsen idegeskedés,	ez ez az ember pedig a megváltoztatásukra érzést táplálunk. jelenti. Mindig van Nyugodtan hatását. (Amikor a tisztánlátásban.) a másokra vagy az gyakorolt hatásokat, a félelmet, sem vetve mehetünk a versenyszellem meg-bízó két ember közt csak egygyé-válás

Amikor	a semmitől tartunk	a valami felé,	akkor a fejünkben jár
az általunk ismert	egész európai zene- és művészettörténet,		
s jól látható, hogy	az egyik	mű jó,	a másik pedig nem.
Így meg amúgy	hozzájárult ehhez	meg ahhoz, aztán	a kritériumok. Csakhogy
most a	valamitől megyünk	a semmi felé,	és nem áll
módunkban sikert	vagy bukást	emlegetni, mert	minden dolog részeseül
Buddha	természetéből. Eme	tény figyelmen kívül-hagyása	a
megvilágosodás	egyetlen akadálya. A	megvilágosodás	nem valami kísérteties,
földöntúli állapot.	Mielőtt az ember	a zent tanulmányozza, az emberek emberek, a	
hegyek meg hegyek.	A zen tanulásakor	a dolgok	össze-kuszálódnak. A zen
tanulmányozása után	az emberek emberek,	a hegyek meg hegyek.	Nincsen
semmi különbség,	azt kivéve, hogy az	ember mintha már	nem kötődne úgy a
földöz; megesett	velem, hogy	e gondolatokról	vitatkozáván
néhányan így szóltak:	„Ez mind nagyon szép,	csak	nem
nekünk való, mert	ezek keleti dolgok.”	(Valójában már	nincs többé
keleti	meg nyugati probléma.	Ezek mind	gyors
eltűnőfélben vannak;	vagy ahogy	Bucky Fuller szereti	mondani:
Kelet	szelének	és Nyugat	szelének
mozgása	Amerikában	találkozik össze,	és
egy	felfelé, a légbe tartó	mozgást hoznak létre – fel az űrbe, a	
csendbe, a semmibe,	mely a támaszunk	.)	És ha
van olyan, akinek	még mindig vannak	gondjai Kelettel	és
Nyugattal, akkor lehet	olvasni Eckhartot,	vagy angolul Blythe	zenről
szóló könyvét, vagy	Joe Campbell	mitológiai és filozófiai	tárgyú könyveit,
vagy	Allan Wattsot. Persze	sok egyéb	van még,
Lehet könyveket	olvasni, képeket	nézegetni,	verseket is
(például	cummingsot),	aztán ott vannak	a szobrok, az épületek,
vagy a színház	és a tánc, s ma már	mindenféle új zene is.	
Mostanság főként	itt a festészet és	a szobrászat,	és ahogy

régebben, hivatkoztak, ma ugyanezt feszik „Tessék, ezt csinálják.” a legtöbb zenész maradványaiba mindig ez a hagyomány csak a sajátjával, Eleinte azt gondoltam, kiderült, hogy beszélttem, s az nem érdekes. Ma reggel Morton Feldman emlékszel még az átváltozó emlékeztetnek hangok. és most hanem egyszerűen előadók S megvan	az absztrakt kezdetén, hogyan a zenészek, amikor a festők és De még a hagyomány kapaszkodik, ráadásul a hagyománnyal való az ellenpontról és hanem a másféle hogyan ezt a részt van valami mondanivalóm. hogyan ez helyes-e Csinálom. eszembe jutott egy zenéjének a mesebeli hősré, aki szörnyel a valamiségüket a két És mit csinál erre történetesen elfogadja, amit éppen csinálnak. a díj, a keresett A megszerzett valami, már valóban Élj most már ? az élet De mi van, és kérdezzem meg, (Öt cent ma már De ez most	a képzőművészek érvényességét a tevékenységüket a szobrászok már mindig ott tartunk, versengéstől abba szakítás hagyománya a harmóniáról való hagyományokkal csendnek hagyom Morton Feldman vagy Továbbra is csinálom. kép, amelyik magától értetődő összetalálkozott ? előadás közti időben a hős? (A hősök Morty is.) A végére az egész valami a semmit létrehozó, az, ami boldogan. Az ünnep minden egyes dolga ha tévedek? hogyan mit jelentenek nem is elég rá.) nem érdekes. sem komolyabb vagy Felelőtleniségre van <i>Isten a szegényeket a gazdagoknak</i> :„Ha valahova lépjünk először, akkor minden ecsetvonást nem festene. s a megfelelő helyre kaptam	a zenei gyakorlatra igazolják, magyarázzák: jó ideje hogyan össze-szabdalt, bonyolult a hagyományba, mely volt, sőt elképzelései révén nem sem tartott lépést. meg, de aztán zenéjéről nem, És ez így van jól. falán világossá teheti hasznát. Írme: Erre átalakító mi vagyunk, te meg én, Nem ijed meg, a hang-átváltoztató varázs eltűnik. (ami a semmi). s ez , És elkerülhetetlen, az Hívjam fel az alakváltoztatók Tudná a Hanem az kevésbé komoly, mint szükség. Az alábbiakat <i>teremtette</i> című azzal kell törődnünk, gondolnia, akkor tarts egyenesen így van jól.” Pierre Boulezről.
---	---	--	---

Ezt írta: „Igyekszünk nem sokat gondolni a háborúra; napról napra élünk, de kiterjesztjük a vizsgálódásainkat oly messzire, amennyire csak lehetséges.”

Visszatérek remek, emfatikus befejezést semmiről szól, mindkettő szükséges, a valami) a semmitől) akkor is még akkor is,	Eckharthoz, egyszerre tonikai adjak ennek az arról, hogy a vagy ahogy Eckhart „nem szökhet el „akár felfelé, akár hatalmában tartja őt, ha egyszerre szaporítja	hogyan ezzel és domináns, előadásnak, folytonos mondja: a menny elől:” lefelé meneküljön, erőssé és a Föld búját	egy melleleg mely a valamiről és a előrejutáshoz „A Föld” (azaz (azaz a menny termékennyé teszi, és boldogságát.”
--	---	--	--

1952-ben a Juilliard School of Music-ba hívtak meg, nem az igazgató, hanem a diákok, hogy tartsak előadást. Volt egy találkozás-sorozatuk, ahová más iskolák hallgatói is eljártak. Az én előadásom négy részből állt, s mindegyik részben korábban írt szövegeimből állítottam össze egy kollázs- és töredékfolyamatot. Ehhez jött még néhány újabb anyag is. Az előadásaim alatt David Tudor zongoradarabokat adott elő Morton Feldman, Christian Wolff és a magam műveiből. A program koordinálásához stoppert használtunk. Az első rész 0'00''-kor, a második 12'10''-kor, a harmadik 24'20''-kor és a negyedik rész 36'30''-kor kezdődött. David Tudor programjáról semmit nem tudtam előre. Szövegemet négy oszlopba írtam, hogy megkönnyítsem a ritmikus felolvasást és a csendek mérését. Az oldalak minden sorát balról jobbra olvastam, és nem az egymást követő oszlopokat. Igyekeztem elkerülni azt a mesterséges előadásmódot, mely abból következett volna, ha a szavak lapbéli pozíciójához túlságosan szigorúan ragaszkodom. Élttem a mindennapi beszéd ritmikai szabadságával.

Az előadásom alatt Feldman a színpadon ült. Az utána feltett kérdésekre mindketten válaszoltunk. S mikor aztán egyikünk sem tudott válaszolni bizonyos „dühösen” nekünk szegezett kérdésekre, akkor Henry Cowell, aki a feleségével, Sydney-vel ott ült a közönség soraiban, szölt néhány keresetlen szót az érdekünkben, amiért mi nagyon hálásak voltunk neki. A végén, amikor a folyosókon át abba a terembe igyekeztünk, ahol puncsot szolgáltak fel, a diákok, körülvéve bennünket, még tovább vitatkoztak. Cowell mindig a közelünkben maradt.

JUILLIARD ELŐADÁS

|

Tavaly télen	a zenbuddhizmusról	tartott előadásán	Suzuki
ezt mondta:	„Mielőtt az ember	a zent tanulmányozza,	az emberek emberek,
a hegyek	meg hegyek	.	A zen tanulásakor
a dolgok	össze-kuszálódnak	:	az ember azt sem tudja, hogy
mi micsoda	és mi melyik	.	
A zen	tanulmányozása után	az emberek emberek,	a hegyek meg hegyek
.”			Az előadás után
ezt kérdezték	tőle	:	„Dr. Suzuki
,	mi a különbség,	ha a zen tanulmányozása	előtt
az emberek emberek,	a hegyek meg	hegyek, s hogy a zen	tanulmányozása
után is	az emberek emberek,	a hegyek meg	hegyek
?”		Suzuki így felelt	:

„Nincsen semmi különbség azt kivéve, hogy utána az ember mintha már nem kötődne úgy a földhöz.”

zenetanulás előtt az emberek emberek, a hangok hangok.

Mármost,

a dolgok nem világosak
az emberek emberek, a hangok hangok.
eleinte egy hangot hallván az ember azonnal képes
az nem egy emberi lény vagy valami látnivaló
; hogy magas vagy mély -

Zenetanuláskor

Zenetanulás után

Azaz: megmondani, hogy

egy bizonyos meghatározott hangszíne és hangereje van,
hogyan ideig tart és hogy hallható. Azonnal el lehet dönteni,
kifejleszti tetszik-e az embernek vagy sem, majd fokról-fokra
tetszéseit és nemtetszéseit

a dolgok kissé összekuszálódnak A hangok már
nem csak hangok, hanem betűk: A, B, C, D, E, F, G.
Főlemelt és leszállított hangok. Mindebből a két, négy, sőt öt
oktávnyira lévőket is ugyanaz a betű jelöli
Ha pedig egy hang annyira szerencsétlen, hogy nem jelöli betű, vagy
ha netán túlságosan összetett, akkor kiesik ebből a rendszerből
azon az alapon, hogy zaj, vagy hogy nem zenei hang
A megmaradt kiváltságos hangok

hangnemekbe vagy skálákba, manapság sorokba rendeződnek, és
egy absztrakt folyamat kezdődik, amit komponálásnak neveznek. Vagyis
a zeneszerző a hangot egy gondolat vagy egy érzés
kifejezésére használja, esetleg ezek ötvözésére
Egyesek szerint egy zenei gondolat esetében a
hangoknak már nincsen jelentőségük ;
a kapcsolatuk „számít”. Ám mégis ezek a kapcsolatok
általában meglehetősen egyszerűek :

a kánon olyan, mint amikor a gyerekek „utolsó pár előre fuss”-t játszanak. A fuga már egy jóval bonyolultabb játék , de egyetlen hang képes tönkretenni, mondjuk egy tűzoltóautó , vagy egy épp arra járó hajó kürtje . A zenei gondolat mibenlététől függetlenül a legtöbb, amit el lehet érni, az nem más, mint a zeneszerző intelligenciájának meg-csillogtatása; a zenei gondolat mibenlétét pedig úgy lehet kideríteni, ha az ember jól s azt gondolja, hogy a összezavarodik , s azt gondolja, hogy a hang nem hallani, hanem látni való . A zenei érzés esetében is lényegtelenek a hangok, hisz csak a kifejezés számít . A legtöbb, amit az érzés zenei ki-fejezésével el lehet érni, az nem más, mint a zeneszerző érzelmi gazdagságának a felmutatása . Aki meg akarja tapasztalni a zeneszerző emocionális gazdagságát, annak ugyanúgy össze kell zavarodnia, mint ahogy a zeneszerző zavarodott, azt kell képzelnie, hogy a hangok nem hangok, hanem maga Beethoven, és hogy az emberek nem emberek, hanem hangok. Még egy gyerek is tudja, hogy nem erről van szó. Az ember ember, a hang meg hang. Ahhoz, hogy erre rá-ébredjünk, abba kell hagyni a zenetanulást mely a zenét Azaz véget kell vetni minden olyan gondolatársításnak, idő rendelkezésre áll a zenében , Minden míg az életre oly kevés idő van . Az életé minden egyes pillanat, s ez a pillanat folyton változik. Akkor cselekszik az ember a legbölcsebben, ha nyitva tartja a fülét, s nyomban meghallja a hangot, elejét véve annak, hogy a gondolkodás valami logikai, absztrakt vagy szimbolikus dologgá alakítsa át . Csakhogy most már az emberek emberek . Talán ez megvilágítja Blythe megállapítását: „A művész legnagyobb felelőssége a szépség elrejtésében van.” Most pedig vegyük egy kicsit fontolóra, hogy melyek a fontos kérdések , és mi az a szükséges nagyobb komolyság . A fontos kérdés az, hogy mi az, ami nemcsak szép, hanem rút is, nem csak jó, hanem ördögi is , nem csak igaz, hanem egyben illúzió is. Feldman az árnyékokról beszélt. Azt mondta, hogy a hangok nem hangok, hanem árnyékok.

Nyilvánvalóan a hangok hangok; ezért árnyékok; minden egyes valami
a semmi visszhangja . Az élet úgy folyik, mint egy Morton Feldman-mű
. Lehet hogy van, aki tiltakozna, miszerint a lefutott hangok nem
voltak érdekesek. Hagyjuk rá. Majd ha a következő alkalommal hallja, már

A semmi megy tovább, erről beszél Feldman, amikor a
csendben való megmerítkezésről szól. Minden
élet forrása a halál elfogadása. E zenét
hallgatva az ember ugró-deszkának tekinti az elsőként megjelenő
hangot; ez az első dob minket a semmibe, és
ebből a semmiből serken fel a következő valami stb., olyan ez, mint
a váltóáram. Egyetlen hang sem fél az őt kioltó csendtől. És
nincsen olyan csend, mely ne lenne hanggal terhes.
A minap ezt mondta valaki :

Süteményt sütünk, és kiderül, hogy a cukor nem
cukor, hanem só volt . Alig kezdek el dolgozni, máris
cseng a telefon .

II

különbözik minden más levéltől, nőjenek akár ugyanazon a fán .
 Ha ugyanolyan volna is, az csak véletlen egybeesés lenne,
 mely egyetlen levélre sem vonatkozna annak
 egyedi térbeli pozíciója miatt. Ez a sajátos milyenségű
 egyediség rettentően hasonlít az
 íthhez és mosthoz. S elképzelem, hogy ha a kortárs zene
 akként alakul, ahogyan én változtatom,
 akkor ez odavezet, hogy a hangok egyre inkább meg-szabadulnak
 a rájuk vonatkozó elvont gondolatoktól, és mindinkább
 fizikailag is, egyediségüket tekintve is, önmaguk lehetnek
 . Ez számomra annyit tesz: mind kevesebbet tudni arról, hogy
 szerintem mi a hang, viszont egyre többet arról, hogy ténylegesen
 mi a hang az összes akusztikai tényezőjével, majd engedni, hogy
 a hang élhessen önmagában, változva egy változó szonorikus
 környezetben .

Kapcsolatba hozni
 őket az ellenponttal, a dallammal, a ritmussal és
 más egyéb zenei eljárásokkal; hiábavaló. Valójában és
 céltalanok, de céltalanságuk magát
 az életet fejezi ki, mely belőlük sugárzik szét
 minden irányban. A csend úgy fogja körbe az összes hangot,
 hogy azok a térben egymást nem akadályozva léteznek,
 és mégis egymásba hatolnak, s ezért
 Feldman sem fogta vissza őket , hogy
 azok lehessenek, amik . Nem törődött a
 folytonossággal, tudván azt, hogy bármelyik hang
 következhet bármelyik után. A kottapapírra írott művei
 lényegileg nem különböznek a kockás papírra írottaktól, ugyanis
 a hangok és hangértékek lejegyzésekor
 közvetlenül és habozás nélkül cselekszik, őt nem
 érdekli a logikai természetű konstrukciók
 készítése. Darabjai Emily Dickinson egyik

költeményére	emlékeztetnek engem:	helyzetünk
bizonytalanságában	az öröm	. S eszembe jut
Eckhart mester	egyik	prédikációjának
részlete	is	. A kortárs zene
esetében	nincsen	időnk
osztályozni	.	Mindössze
hogyan hirtelen	odafigyelsz rá	éppúgy,
megfázott ember is	önkéntelenül	tüsszögni kezd
Sajnos	az európai	gondolkodás azt
az olyan valóságos	történeket, mint a	hirtelen odafigyelést
emberek nem tartják	igazán mélynek	.

mondás van.	Kommunikáció	nincs,	semmit-
Amennyiben az	De akkor miért	volt a következő	kérdés Miért –
ezt az elkülönítést	valóban kortárs,	nincs időnk	elvégezni
a kortárs zene nem	(amely megőv	minket mindattól, ami	élő), és ily módon
mihelyst befejezi	művészet lesz, hanem	maga az élet, és	bármely művelője
mosogatnak,	az egyik művet, már	kezd is a másikat,	ahogy az emberek is
senki se tudja,	fogat mosnak,	elálmosodnak,	és így tovább. Általában
Legtöbbször	hogyan művészet-e	a kortárs zene, vagy	ahogy lehet-e művészet.
csak	egyszerűen csak	irritáló. De akár így,	akár úgy irritáló, mégis-
Christian Wolff	a meg-csermedéstől óv meg	minket.	Mindent összevéve:
a kortárs zenét	az a másik	zeneszerző, aki	megváltoztatja
tartalmazó	. zongoradarabját	Emlékszem arra, mikor	egyszer egy szüneteket
az ablakok	kítárva	játszotta. Szép idő	volt,
a közlekedés	moraja,	. A darab alatt	természetesen
és az előtérben játszó	gyermek	a	hangjai
behallatszottak, s	némelyikük	még a zongora hangjait	is
aki óriási	erőfeszítéssel	Olyannyira, hogy egy	jelenlévő barát,
a végén	arra kérte Christiant, hogy	próbálta a	zenét hallgatni,
csukott ablakok	mellét	. Christian azt felelte, hogy	ahogy az emberek is
örömmel	eljátszaná újra, de	hogyan ez nem	is annyira
szükséges, mivel	a darabot már	eljátszotta, s a közben	véletlenszerűen
megszólaló hangok	egyáltalán	nem	voltak
zavaróak	. Az ő zenéjének	ablakai	tárva voltak –
„mit sem törődve	azzal”, hogy Eckhart	mestert idézzem,	„hogyan helyesen vagy

helytelenül cselekszem.” Morton Feldman	A másik, aki Feldman	mindig hol	változtatja, kottapapíron,
jegyzi le a <i>Projections</i> címűben a	zenéjét. a		hol kockás papíron
csak magas, Az előadó az	középregiszterű és előadás		kockás papírra írott sorozatban,
a jelzett regiszter	bármelyik	mély pillanatában	illetően megkülönböztetéssel él. szabadon játszhatja le
		hangját	

hogyan az ember átláthatunk némelyik Richard Lippold üvegén	képes „áthallani” modern drótszobrain,	úgy egy zeneművet, épületen, vagy	működik, mint ahogy vagy Marcel Duchamp
--	--	--	--

egy fémgolyót előtt az úton ez vezet minket. megcselekszi áldozza magát átkelnek a siker már csak hős örökre	talál majd, , ahogy Nem kérdez, a hős, és a fémgömb és a keresést. megannyi egy lépésre van, adósa, a hőst	azt görgeti a ló halad, hanem ezt is céltalan Így haladnak előre veszélyen. Az utazás akkor a ló, arra kéri, hogy	- a fülében maguk s úgyszólván görgetésének , hányódva, mikor végén, akinek ölje meg őt
---	---	--	--

Ez némi habozásra ad okot, de
végül beadja a derekát. Íme, tekints e lóra,
királyfivá vált, ám ha a hős nem enged neki,
mindörökre csak egy nyomorúságos,
lompos gebe marad. S még egy dolgot megfigyeltem
Christian Wolff zenéjével kapcsolatban ;

III

Ahogy haladunk előre		(ki tudja?)		könnyen
felsejlik	egy gondolat	előadás közben		
Sejtélemem sincs,	hogymű így lesz-e			vagy
sem.	Ha igen,	ám legyen. Olybá	tekintsd, mint amikor	
utazás közben	valamit	csak egy pillanatilag	látasz az ablakon át. Ha	
történetesen	Kansasban,	akkor persze	Kansast.	
Arizona már	jóval érdekesebb		A következményekkel	
mit sem törődve	elfogadni	,	ami jön,	
annyit tesz, mint	nem félni	vagy		
éltetni attól a	szeretettől, ami	a	bármivel való	
eggyéválás	érzetéből ered. Ez meg-	magyarázza, hogy	mit ért Feldman azon,	
hogymű ő valamennyi	hanggal kapcsolatot	tart fenn, s	ezáltal	
képes előre látni	a történéseket	még akkor is	, ha nem	
jegyezte le az egyes	hangokat, miként azt	más zeneszerzők teszik .		
Az a zeneszerző,	akiben erősebben él	csinálás,	mint az el-	
fogadás felelőssége,	kiiktatja azokat a	lehetséges	eseményeket, amelyek	
pillanatnyilag nem	sugallják	a népszerűségnek	örvendő mélységet.	
Komolyan veszi	önmagát, arra vágyik,	hogymű nagyok tartásuk,	és így mérsékli magában	
a szeretetet és	meg-növeli a félelmét,	hogymű mit fognak	gondolni róla	
az emberek		Az ilyen ember nagyon sok		
súlyos problémával	találja magát	szemben,	de	
a romlás	bármikor eljőhet,	s ami ezután	történik,	
az jóval frissebb	. Milyen más	az ilyen formaérzék,	mint	
az, amelyik	az emlékezettel	kapcsolatos,	főtémák és	
melléktermék,	a küzdelmük,	a kidolgozásuk,	tetőpont	
és rekapituláció,	ami afféle hit,	hogymű az ember	egyszer otthonra lel,	
de valójában mi nem	csigamódrá, hanem	önmagunkban	hordozzuk	
otthonunkat,	ezért vagyunk	képesek	repülni	
vagy	egy helyben maradni, s	mindkettőt	élni	
is.	Ám vigyázz azzal, ami	lélegzetelállítón	szépséges	

Költészetünk is sincsen	annak	felismerése, Így aztán	hogy semmink bármiben
örömlünket leljük elvesztésétől sem	, mivel nem kell tartani. Nem kell	a miénk, így a múltat sem	az lerombolni,
elmúlt már. az is	Bármikor újra megjelenhet, és	Akkor ez nem így van, így	a jelennek érezzük, és ismétlődés volna?
Igen, ha úgy véljük, szabadok vagyunk.	hogya a miénk volt, de		a múlt is, mi is Szinte mindenki tud
a jövőről, bizonytalan			arról is, hogy milyen Amít itt költészetnek
nevezek, azt formának	mások gyakran hívtam, ami a	tartalomnak. zenemű	Én magam folytonossága.
Manapság	a folytonosság, érdek nélküliség	ha szükséges szemléltetője is	, az . Azaz
azt bizonyítja, hogy	az örömlünk A pillanat a	abban áll, hogy történések	semmit sem birtoklunk lenyomata

módszeremet	a	Az érmedobásos	komponálási
a jóslásokra	használt módszeréből	<i>Változások Könyvének</i> a	
meglehetősen	bonyolult lenne	fejlesztettem ki.	A módszert
most.	Akít érdekel,	leírni, nem is	teszem meg
a <i>Trans/formation</i>	következő	részletesen	olvashat róla
táblázatokba	rendeztem a tempók	számában.	Elég annyi, hogy
átfedések számát,	vagyis az	és	az
események számát,	hangokat és	egyidőben	zajló
		szüneteket,	

időtartamokat,	dinamikákat	és	akcentusokat.
Egy adott	pillanatban	a táblázat fele	mobilis, a másik fele
immobilis	A mobilitás	azt jelenti, hogy	ha egy elem
kiválasztásra került,	akkor felhasználása	után már nem	szerepel újra.

IV

Még mindig ott	tartunk, hogy	a legtöbb zenész
ragaszkodik a	hagyomány bonyolult,	széjjelszabdalt és
maradványaihoz,	mely hagyomány	rádásul se nem
se nem	jelentéktelen, se	nem jó vagy rossz,
ez a költészet	, amire vágyom	hanem egyszerűen
Ha marad is az	életnek egy annyira	sötét darabkája,
művészet ragyogása,	akkor én abban a	homályban szeretnék
csetleni-botlani, de	élve és szerintem	az ember képes
hacacáréval; senki	sem veszít semmit,	mert
csak a semmi az övé.	És úgy gondolom,	hogy egyet is értek,
rettentő fontos kérdést:	miként lépegethatsz	óvatosan az ellentétes fogalmak mentén?

sorozatban, az	<i>Intersections</i> címűben	a hangerő eme	szabadsága
már az	időtartamokra	is	kiterjed
.	Vagyis ez,	miként	egy járókelő
átsétál a	beszélgetésen, amikor	mondani akarok	valamit,
éppen a szavak miatt	van így, amelyek olyan	útra terelik	a mondandónkat,
amelyhez a	szavak kapcsolódnak,	és nem arra az	Útra,
amely az	Életünkhöz szükséges.	Például azt	mondta valaki:
a művészetnek	a magasból kell jönnie.	Közös	napirendünk volt
megszabott órák	a reggelire,	de egy nap én láttam	egy
pintyet,	hallottam	egy	harkályt is.
Találkoztam	Eckhart mesterrel is:	a Föld nem	szökhet meg
a menny elől	.	Akár felfelé, akár	lefelé meneküljön,
a menny akkor is	hatalmában tartja őt,	erőssé és	termékennyé teszi,

még akkor is, ha egyszerre szaporítja a Föld bűjét és boldogságát. Caturla, egy kubai modern zeneszerző, bíróként kereste kenyerét. Egy általa életfogytiglanra ítélt férfi megszökött a börtönből, és megölte Caturlát nem ahogy bennünk van , hanem mint egy üres pohár, bármikor amibe beleönthetsz , pontosan valami, egy vagy hogy képesek legyünk meginni behatárolt valami: nincs ezzel kapcsolatban, akkor mindössze egy pohár vizet . Mi ez? Mi vagyunk a legöregebbek, Nos, ha más jutott el a pillanatszerűről való ennyit a struktúráról . Ettől van csend és tér a zenénkben önmagát meghazudtolva minden. Tudja, hogy saját maga is olyan lesz . H. C. E. A fejünk a saját gondoltainkkal és tapasztalatainkkal van tömve, pedig valamennyi folyton tapasztalat más és más, és valamennyi folyton váltózik, s amíg eltűnődünk, de mivel nem, így ez is vagyunk. Egyesek azt mondják, ez mind szép, de ez ránk áll. Amennyiben pedig mást is illet, az szánalmas. Egyszer egy növendék azt mondta : azt értem, Beethovenről mond (a semmi visszhangja), hogy ő nem más, vécépapír, meg amit a Csakhogy az elmélkedés önmagában nem teszi majd helyére a hangközöket, a szeptimeket, a szekundokat, a tritonust és a kvartot és a civilizációt . Kritikusok, műértők, ítéletek és tekintélyelvek szükségeltetnek. Semmit sem tudok felhozni a tizenkétfokú sor ellen, ami természetesen változik, de a fontos kérdésekről eképpen még lehetetlen komolyság szükséges dönten

ma is ugyanúgy érzek, bár közben valami Bevallom, ma is történik . Kezdem újra meghallani a régi hangokat, azokat, amelyeket oly szabadon gondoltam el mind az ittre és mostra utaltak, ám legtöbbször az ellenkezőjén szimbólumok segítséggével, így hát, gyakran, ha valaki hinni mert bennük, akkor legtöbbször az ellenkezőjén kaphatták rajta. Olyan folytonosság létrehozása, amely kizár minden olyan menetet, amely ténylegesen nem szereplő hang jelenlétét implikálja, s rászéd mindenkit, mert nem e hangon állapodik meg. Állapodj meg másból. Mit is szed rá? Hát a fület nem, hanem az értelmet . Az egész kérdés egy életmód vagy egy lehetséges életmód

jónéhány történet, amelyeket fel szeretnék vetni
 Volt egyszer egy ember, aki egy magas helyen álldogált.
 társaság éppen arra sétált, és észrevette messziről, hogy az
 gondolkodásban a dolgok jók és nem jók.
 eleve adott: van.
 ki lehet kerülni, de a
 van szüksége .
 hogy az, nos egy zenemű élvezete és a
 hallgatása iránti vágy gyökere
 bennünket a
 . Újra nekivágok, és
 Élj most már boldogan.
 Most is ?

bármikor ott lehet hagyni, és
 visszatérni .
 soha nem térsz vissza .
 Természetesen mindig változik, de ma
 az emberek vagy egyetértenek vagy
 nyilvánvalóbbak . Egy texasi hölgy
 Texasnak nincs
 nincs zenéjük
 kicsi törtéken alapulnak
 hagyod, meg-tartja magát
 nem kell. Minden egyes valami
 amelyre támaszkodik .
 említem meg , mint a
 változtatóját .
 Mindig van aktivitás, csak
 mentes .
 és ezt mondom, de
 a költészet .
 a *Music of Changes*” című műved
 időtartamainak, hangerőinek a
 vagy néha finoman megnyerő, ahogy
 . Manapság változik
 minden változik, egyszerűen úgy
 megiszunk egy pohár vizet
 remekmű legyen, sok idődnek kell
 beszélhess, ha nincs is
 Most pedig egy kicsit az

Kansas valami
 bármikor tetszés
 És persze örökre is
 Amerika a
 annyira nyilvánvalóan
 nem, és így a
 azt mondta:
 zenéje.
 Texasban, mivel az
 .
 .
 a semmi
 kortárs zene
 ez kényszertől
 Nincs mit mondanom,
 vágyom rá,
 „Mindössze annyit
 hangjainak,
 táblázatai” tetszés
 éppen
 a kortárs zene,
 is dönthetünk,
 .
 lenni,
 semmi
 elfogadásról,

Eszembe jut
 . Van egy történetem.
 Egy baráti
 európai
 Ugyanis helyzetünk
 Hogy ha nem tetszik,
 csendnek nem erre
 nevezzem mégis annak,
 külső hangok nélküli
 mely visszavezet
 zenéhez
Változások Könyvéhez.
 Örökké?

ilyesmi:
 szerint
 elhagyhatod úgy, hogy
 legrégebbi ország.
 változik, hogy
 véleménykülönbségek
 Texasi vagyok.
 Azért
 időértékek egész
 Hogyha
 Neked
 celebrálása,
 Utolsóként Pierre Boulez-t
 zene állandó
 és ez a
 mondasz
 szerint: unalmas
 gondolod
 ám mivel
 hogy
 Ahhoz, hogy valami
 hogy
 mondandó.
 természetesen,

végül . Ez egy bevett fegyelem, amely
cserébe bármit befogad. Az előbb csendben voltam. Most pedig
beszélék. Nincs dallam. Nincs ellenpont. Most az ötödik és utolsó rész:

Más szóval, nincsen két részre szakadva az
anyag és a szellem. Hogy ezt felfogjuk, ahhoz egyszerűen
rá kell döbbernünk a tényére .
amikor megtörténik, akkor az a csoda jele .
S azzal folytatva, amit az a valaki mondott: A tárgyak
más tárgyakhoz vezetnek, míg a hangszer semmire sem vezet.
Mint ahogy egy egyiptomi út is csupán egy utazás,
ám egy többé-kevésbé összefüggő élménysor, vagy miként
a kínai karakterek némelyikét egy, másikat két ecsetvonással
kell írni. Nem lenne szerencsés elkerülni, mert mindez
nagyon is hasonlít az életre, és az étellel egyetemben fontos örömforrások.
Az emberek néha félénken így szólnak : Nincs semmije
sem az elhagyatott parkolónak, sem a húrnak, sem a naplementének,
csak vannak

Mielőtt megírtam volna az alábbi írásomat, befejeztem a 34' 46.776'' című darabom komponálását, két zongoristára. A két zongoraszóló hasonló numerikus ritmikai struktúrán alapul, de együttesük nincs partitúrában rögzítve. A szólamok egymáshoz viszonyítva elmozdulhatnak. A strukturális egységek tényleges időtartama minden alkalommal eltérő hosszúságú a véletlen-műveletek befolyása miatt. Amikor arra kértek, hogy szólaljak fel a Londonban rendezett Composers' Concourse elnevezésű rendezvényen (1954 októberében), úgy döntöttem, hogy erre az alkalomra a fenti struktúrán alapuló előadást írok, s így a zenét is be lehet mutatni az előadás alatt. A második zongorista szólamának ideje 31' 57. 9864'' hosszúságú lett. A szövegre alkalmazott véletlen-műveletek miatt az előadás teljes ideje 39' 16.95''-re változott. A szöveg megírása után nyilvánvalóvá vált, hogy ennyi idő alatt nem tudom majd előadni. Több időre lett volna szükségem. Elkezdtem kísérletezni. A hosszú sorokat a lehető legnagyobb sebességgel olvastam fel. Mindegyik sor két másodperc lett, az előadás végső ideje pedig 45'. Nem állítom, hogy a szöveg egészét kényelmesen el lehet olvasni ezzel a sebességgel, de azért meg lehet próbálni.

A SZÓNOK 45 PERCE

A zongoraszólamokban a zongora és a preparált zongora hangjain kívül zajokat és sípokokat is használtam. A szónok számára egy zajokból és gesztusokból álló listát készítettem. A véletlen-műveletek segítségével határoztam meg, hogy ezek a zajok és gesztusok a szövegnek melyik pontján fordulnak majd elő.

A felolvasás relatív hangereje hasonlóképpen változó: halk, közepes és hangos. (A szövegben ezeket a hangerőket különböző betűtípusokkal jelöltem: dőlt betűvel a halk, antikvával a közepes hangerőt és **kövér dőlt** betűvel a hangosat.)

A szöveg kompozíciója korábban írott előadásaim és újabb anyagok felhasználásával készült. Véletlen-műveletekkel kerestem változatokat az alábbi kérdésekre:

1. Beszédet vagy csendet fogunk hallani?
2. Mennyi ideig?
3. Ha beszédet, akkor ez régi vagy új anyag lesz?
4. Ha régi, akkor melyik előadásból való és annak melyik részlete?
5. Ha új, akkor ez esetben mely témakörben az alább felsorolt 32 közül?

Struktúra (üresség) (általában: a struktúra hiánya)

Idézetek

Idő (és ritmus)

Hangok (és zajok)

A csend

A véletlen

A technika általában (a technika hiánya)

Más művészetek (árnyékok, stb: a véletlenül felbukkanó hangok)

Viszony (egyidejűség)

Zene (műalkotás)

Magnószalag

A preparált zongora

Forma

Színház (élet-kompozíció zenével)

A hallgatás mint tudat nélkülség

Fókusz

Négyzetgyök és rugalmasság

A valószínűség asszimmetriája

A papírhibák felhasználása

Érmefeldobás

Mobilitás-immobilitás

Többszörös hangfal-rendszer

Nem duális természetű gondolkodásmód

Tévedés

Pszichológia (expresszivitás) (inspiráció)

Az (erőszakolt) vertikális viszonylatok

A szólamok mobilitása (ez a darab) A vonósdarabok

A harangjátékzene

Az előadó-tevékenység

A cél

ó. A régi vagy új anyagot szavakban vagy szótagokban mérjük? És hány szó (szótag)?

A két zongoristára írott darabom bemutatója 1954 szeptemberében volt Donaueschingenben. Éppen befejeztem, hogy el tudjam érni David Tudorral a Rotterdamba induló hajót. Úgy terveztem, hogy a szöveget az óceánon való átkelés alatt fogom megírni. Csakhogy két órával azután, hogy elindultunk Manhattanból, a hajónk összeütközött egy másikkal. Lassan visszatértünk New Yorkba. Azokkal az utastársainkkal, akiknek szintén sűrűs elfoglaltságuk volt külföldön, sikerült a hajó minden utasa számára egy Amszterdamba induló repülőjáratot szerveznünk. Így a szónok 45 perce az európai turné alatt vonatokon, szállodákban, éttermekben íródott. Ez év őszén, miután visszatértem Amerikába, elkészítettem a 26' 1.1499''for a String Player című darabom (mely két évvel korábban komponált rövid darabjaimat is magában foglalja), utána pedig 27' 10.554''for a Percussionist című művemet. A fenti szöveget, és a most említett darabokat elő lehet adni önmagukban, együttesen és minden elképzelhető kombinációjukban.

0' 00''

„Ime, tekints e lóra,
királyfivá vált, ám
ha a hős nem enged neki,
mindörökre csak egy
nyomorúságos, lompos gebe marad.”

10'' Még egy észrevétel Christian Wolff
zenéjével kapcsolatban. Mindössze annyit
tehetsz, hogy
hirtelen odafigyelsz rá
éppúgy
ahogy a megfázott ember

20'' is
önkéntelenül
tüsszögni kezd.
Sajnos -
európai harmónia.

30''

40''

50'' Hol van:
bennünk van,
de
mint egy üres pohár,
amit

- 1' 00'' bármikor
bármivel
teletölthetsz
pontosan valami egy behatárolt valami
vagy hogy
képesek legyünk meginni
- 10'' egy pohár vizet.
Nos ha más gondolat
nincs ezzel kapcsolatban,
akkor mindössze ennyit a struktúráról.
*A mostani
komponálásmódom*
- 20'' *azon alapszik,
hogymilyen
papírhibákat
veszek észre a lapon,
amelyen éppen
most*
- 30'' *írok.*

(Horkol)

- A preparált zongoráról: mindegyik zongora
különbözőképpen van preparálva. A húrok
közé tárgyak kerülnek, és így
a zongorahangzás a tárgyak különféle
tulajdonságai miatt minden jellemzőjében átalakul.
- 40'' A zene a végletes leegyszerűsítése annak a
helyzetnek, amiben most vagyunk. ***A fül
önmagában nem egy létező;*** a zene
a színház egyik összetevője. A „fókusz” az, amire
az emberi figyelem irányul. A színház az,
amikor különféle dolgok zajlanak egyidőben.
- 50'' Megfigyeltem, hogy számomra akkor legelőbb a zene,
ha például a hallgatás nem vonja el figyelmem
a látástól. A zenét nagyon természetesen kéne kezelni.
*Ne legyen technika
egyáltalán.*

- 2' 00'' csak
érdemi technika.
Emlékszem,
egyszer megkérdeztek,
hogy mit
gondolok
10'' a technikáról.
***S nekem
hirtelen
nem volt
mit
mondanom.***
- 20'' Pár nappal
később
fogtam fel, hogy
azért nincs időm
a technikára,
mert
- 30'' mindig kitalálok
valami
technikát:
miután az egyik
feledésbe merül,
fel lehet fedezni
40'' egy másikat.
Az egyik általam
használt technikát
a *Ji King*
jóslásoknál
használt
50'' módszerből
fejlesztettem ki.
S van
még egy elv
(szintén a *Ji King*ből),
amelyik érdekelt

(Könyököl)

3' 00'' (ma már nem),
ez az
úgynevezett
„*mobilitás-immobilitás*”.

10''

(Sziszeg)

Idő,

ez a címe ennek a darabnak,
(ennyi perc
20'' ennyi másodperc),
ez az, amiben mi
és a hangok
megtörténünk. Ekkor vagy később, de:
ebben.

Ez nem számolás kérdése.

30'' Költészetünk is
annak a felismerése,
hogy semmink sincs.
Így aztán bármiben
örömmünket leljük,
(mivel nem a miénk),

(Az asztalra csap)

40'' és így félnünk
sem kell.

(Köhög)

Ez a kompozíció szabadon használja
a 10000-es számot: azaz
a 100x100-at (négyzetgyök).

A tényleges időtartamok

50'' ***változnak.*** Ennek a műnek
nincsen partitúrája. Meg kéne szüntetni. „A művészetről
szóló kijelentés nem a művészetről szóló kijelentés.”
Külön szólamokból áll. Bármikor
bármelyikük eljátszható a másikkal, vagy elhagyható.
A tanítás nekem egy kibúvó, ám nem

4' 00'' tanítok külső jeleket." Mint egy hosszú könyv, ha a hosszú könyv olyan, mint egy mobil." A létezésbe kapaszkodó tudatlanok a jelöltre vagy a jelölőre vetik magukat." Nincs kezdet, nincs vég. Az úgynevezett harmónia egy erőszakolt vertikális viszony, amelyik elfedi a beleerőltetett hangok közvetlenül sugárzó természetét. Mesterséges és valószerűtlen. Tehát a forma nem egy távoli, önmagába zárkózó valami: itt és most. Mivel olyasvalami, ami a múltbéli dolgokkal kapcsolatos, ezért ésszerű elvetni.

20'' *Nem kérdez,
csak ezt is megcselekszi a hős,
s a fémgömb céltalan görgetésének áldozza magát és a keresését. Így haladnak előre, hányódva, nem vezérli őket önnön biztonságuk megőrzése, mikor*

30'' *átkelnek megannyi veszélyen.*
Kezdem újra meghallani a régi hangokat, amiket már elkopottnak gondoltam, az intellektualizmustól viseletesekeket, úgy hallom újra őket, mintha nem is koptak volna el. A csend, miként a zene, nem létezik. Mindig vannak hangok. Azaz ha van élő ember, aki meghallja őket.

40'' **Nyilvánvalóan nincsenek.** Akár képzek hangokat, akár nem, mindig is lesznek hallható hangok, és valamennyi hang remek.
Süteményt sütünk,

50'' és
kiderül,
hogyan
a cukor
nem cukor,
hanem só volt.

(Fésülködik)

5' 00'' Süket vagy
(születésedtől fogva, választottad, vágytál rá)
vagy képes vagy hallani
(közép- és külsőfül, a járatok: mind oké)?

10''
Semmi esetre sem.

20''

30'' A tizenkétfokú sor
egy módszer. A módszer,
minden hangot meghatároz.
A kibontakozás, a tetőpont és
a rekapituláció,
ami afféle hit, hogy az ember egyszer otthonra lel.

40'' „Az van, hogy túl sok van van.”

Kevés benne
a semmi.
Eddig két szólammal készültem el a zongorára írt műből.
50'' Az egyes szólamok játszhatók külön vagy játszhatók
együtt. A zongorák különbözőképpen vannak preparálva,
s bár ez fókusz kérdése, a szólamokat úgy is lehet
játszani, hogy nem foglalkozunk a zongora vagy
zongorák preparálásával. Amennyiben preparáltak,
akkor a preprációk általában módosulnak

(Az orrát fújja)

- 6'00'' majd az előadás folyamán.
- 10'' Íme a mobilitás-immobilitás elve: mindegyik dolog változik, de míg valamelyik változik, addig némelyik nem.
- 20'' Végül azok, amelyek nem
- 30'' változtak, hirtelen megváltoznak
- 40'' et vice versa ad finitum.
- Egy technika akkor hasznos (azaz praktikus), ha nem képes kontrollálni az alája rendelt elemeket. Máskülönben könnyen zavarossá válik. Legjobb pedig az, ha mentális üresség állapotában hallgat az ember zenét.
- 50''

- 7' 00'' A zeneszerzőkről az járja, hogy jó fülük van a zenéhez, s ez legtöbbször azt jelenti, hogy semmit sem hallanak meg, ami eljut a fülükhöz. Saját képzeletük hangjaival befalazott füleik vannak.

Az öt aspektusból

kettőre

- 20'' *figyelnek.*

- A legmagasabb cél a teljes cél nélküliség. Az ember így kerül összhangba a természet működésének módjával. Ha pedig jön valaki és azt kérdezi, hogy miért, vannak válaszok.
- 30'' Vizont van egy történet is, amely szerintem nagyon tanulságos. És egyáltalán, mi olyan érdekes a technikában? *Mi van, hogyha tizenkét hang van egy sorban?* Miféle sor? Az ok és okozat meglátása nem fontos, ehelyett az ember az ittel és a mosttal azonosul. Aztán
- 40'' két minőséget említett még. Akadályozatlanság és egymásba hatolás.

- Az egyidőben zajló dolgok kapcsolata spontán és elkerülhetetlen.
- 50'' Te magad vagy ez abban a formában, ahogy átéled azt a pillanatot. Ahhoz idő kell, hogy megállj és elgondolkozz.

8 '00''

Bocsánat,

éppen ezt a dolgot

nem találom.

10''

A zongorapreparációkat

is a

véletlen

határozza meg.

A különböző

20''

lehetséges anyagok

az alábbi csoportokba

sorolhatók:

M, azaz műanyag, csont, üveg, stb.,

F, azaz fém,

T, azaz textil, rostanyag, gumi,

30''

P, azaz papír, fa,

X, azaz egyéb anyagok, egyedi körülmények,

választás megkötések nélkül stb.

Aztán jöhet az érmefeldobás.

40''

Nincs két ugyanolyan forma:

50''

Szonáták

Fűgák

Kapcsolatukat

- 9' 00'' az adja, hogy kettő vagy több dolog zajlik egyidőben.
E most készülő darab kiindulópontja nem egy
- 10'' zongorista számára írott szóló szólam volt, hanem különös módon hat rövidke daraból, melyekből egy sem tartott tovább egy percnél,
- 20'' egy vonós játékos számára íródott, azaz egy négyhúros vonóshangszer játékosa számára.

- Egészen bizonyos, hogy a nem egyszerre történő dolgok is kapcsolatban állnak egymással.
- 30'' Még érthetőbben, leginkább a magnószalag hivatott rámutatni, hogy nem egy tizenkétfokú vagy bármiféle megkülönböztetett helyzetben vagyunk. S hogy miért foglalkozom a papírhibákkal:
- 40'' általuk úgy válogathatók a hang különböző aspektusaiból, mintha egy mezőn lennének, természetesen
- 50'' ott is vannak.

A darab közben véletlenül felbukkanó hangok egyáltalán

10' 00'' nem voltak zavaróak.
Egyre
Inkább
az az érzésem,
hogymint utunk a semmibe vezet.

10''

*„Mit sem töprengve azon, hogy
helyesen vagy helytelenül cselekszem.”*

A preparációk

eképp módosulnak az előadás közben:

a/ egyszerű helyváltoztatással

20'' b/ új tárgyakkal bővítve az egészet vagy egy részét

c/ tárgyak teljes vagy részleges elvételével.

Nem esett szó

sem Bachról, sem Beethovenről.

30''

*Mi vagyunk a legidősebbek (ez termi a csendet),
akikhez a levegőn át jutott el
a pillanatszerűről való tudás.*

Jópár éve azt kérdeztem magamtól:

„Miért komponálok?”

40''

Egy indiai zenész azt mondta, hogy

Indiában erre ezt felelnék:

„Hogy az értelem lecsillapodjék

az isteni befogadása előtt.”

Hasonlóképpen válaszolt egy bizonyos

angol zeneszerző. *Ne ellentétes fogalmakkal gondolja végig.*

50''

„Elmegy; nem látom. Tovább

megy, de én nem látom meg őt.” Ezek a darabok

figyelembe veszik a hangszeres játék

fizikai valóságát.

- 11' 00'' A könyvekben erre nem akadsz.
„Miért nem csinálsz úgy, mint én, hogy
úgy eresztenél el minden gondolatot,
mintha csak
egy régen
kialudt
tűz
hamva lenne?”
- 10'' Most, hogy már nem érdekel a mobilitás-immobilitás
elve, mi vette át a helyét? Három érme,
hatszor feldobva, kiadja a hatvannégy hexagramma
egyikét. Ily módon az is eldönthető, hogy a hatvannégy
lehetőség melyike történjék. És változik.
- 20'' Van-e annál jobb technika, mint mikor nem hagyunk
nyomokat? Az adott terület papírhibáinak
számát érmedobás dönti el.
Ennyi papírhiba az, amelyik potenciálisan aktív.
A ténylegesen aktívakat újabb dobások jelölik ki.
- 30'' Táblázatokba rendeződnek a tempók, az egymásra helyezések
száma, vagyis az, hogy hány dolog folyhat
egyidőben, a hangok, csendek, időtartamok, hangerők,
akcentusok. **Hangok együtt (elég ennyi).**
A struktúrának nincsen jelentősége,
bár én továbbra is élek vele, s a véletlennel
- 40'' döntöm elsőként e három viszonylagos
valószínűségét, majd azt, hogy
melyikük esik meg ténylegesen
a zenében.
Szerintem ez semmi benne lévő történést
nem befolyásol. Persze én időstruktúráról
- 50'' beszélek. Amiben
bármilyen
megtörténhet.
Amit itt költészetnek nevezek, azt mások
gyakran tartalomnak. Én magam
formának hívtam.

- 12' 00'' Ami a zenemű folytonossága.
Manapság a folytonosság, ha szükséges.
- 10'' A fúga már jóval bonyolultabb játék, de egyetlen hang elegendő a megsemmisítéséhez, mondjuk egy tűzoltóautóé.
- 20'' (Köhög)
- Most pedig
- 30'' jön az álmoság és a többi.
Senki sem tudja, hogy művészet-e a kortárs zene vagy hogy lehet-e művészet.
Szerintem egyszerűen csak irritáló. (Tapsol)
- 40'' De akár így, akár úgy irritáló, mégiscsak a megdermedéstől óv meg minket.
Erre azt lehet mondani, hogy ilyen alapon bármi megtörténhet. És tényleg, bármi **meg**történhet --, de csak akkor ha a semmit tekintjük alapnak. A totális
- 50'' ürességben bármi helyet kap.

Az érzésünk, hogy

sehova sem megyünk,

13' 00'' örömteli,

csak fokozódik.

Miért?

Íme, így kell a modern képet tesztelnünk: ha az árnyék nem teszi tönkre, akkor az egy valódi olajfestmény.

- 10'' Sem köhögés, sem csecsemősírás nem ront el egy jó modern zeneművet. Ez -- ez az Igazság. Mivel a kortárs zene akként alakul, ahogy én magam is változtatom, ezért a hangok teljes felszabadításához fog vezetni. Persze te igenis tudod, hogy a struktúra akárminek a részekre osztása. Tavaly itt jártomban rövid előadást tartottam. ***Ez azért volt, mert valamiről beszéltem;*** az idén pedig a semmiről, s persze ezután is. A magnószalag-zene révén válik érthetővé, hogy
- 30'' benne vagyunk a teljességben, aktívan

Upaya.

- 40'' Füleitek egy meghökkentő s zavarba ejtő üzenetet továbbítsanak. Íme az Út. Kérdés: „Dr. Suzuki, mi a különbség a között, hogy a zen tanulása előtt az emberek emberek, a hegyek meg hegyek és hogy a zen tanulása után az emberek emberek, a hegyek
- 50'' hegyek?” Nem az a fontos, hogy önmagunkba vagy a világ felé fordulunk. Inkább a ki-be áramolni tudás képessége. Idézzem Blake-et? Semmi esetre sem. A papírhiba papírhiba, és ügyesnek kell lenni, hogy gyakorlati értelmű pont legyen belőle.

14' 00'' A szalagra írt zenéhez hangfalak szükségesek.

És valószínűleg az idők végeztéig képes lennék a japán shakuhachi vagy a navajo yeibitchai zenét hallgatni, vagy bármeddig képes lennék Richard Lippold *Full Moon* című művénél ücsörögni vagy állni.

10''

Ám azok a szépségek --

20'' Korábban az időtartamot tekintettem konstansnak. Ma ez is, mint minden más, változik.

A negyedik

nagy rész

30''

harmadik egységének

a kezdete.

40''

Igen, a mesterművek együtt járnak a géniuszokkal, s miközben egyiktől a másikhoz rohanunk, úgy az életet tesszük biztonságosabbá, mint amilyen valójában, nem akarjuk megismerni a kortárs zene veszélyeit. Amikor a tizenkét rádióra írt *Imaginary Landscape*-en dolgoztam, az érmedobásokkal nem a megbotránkoztatás vagy a viccelődés volt a célom, hanem a helyzetben már eleve benne lévő kiszámíthatatlanság fokozása. A véletlen nem más, mint elrugaszkodás, méghozzá oly messzire, ahol az ember már nem képes felfogni önmagát.

50''

15' 00'' Ha egyszer megvolt, el lehet felejteni. Az idővel egy dolgot lehet csinálni: megmérni. **(Az asztalra csap)**

„A környező éter káoszával hasonlatos
nagyszerűre törekedj; ereszd el értelmed,
szabadítsd meg szellemed. Légy
oly békés, mintha nem lenne lelked. A dolgok
mindegyike önnön gyökeréhez tér meg, de nem tudják ezt.
Ha tudnák, elfordulnának tőle.” Struktúra. Adva van
néhány ténylegesen aktív pont, együtt: aggregátum,
konstelláció, mozoghatnak egymáshoz képest,
tehát muszáj osztályozni a különböző aggregátumokat,
mint például a változó vagy a visszatérő.

20''

(Köhög)

Az ember meghallja a hangot.

30''

*Írtam egy darabot carillonra¹,
Mary Carolyn Richardsnak, melyben különböző
formájú, összehajtogatott cédulákat használtam,
a hajtások mentén vágott lyukakkal. Ezek voltak a sablonok a
Ji King meghatározta tér-időszerkezet pontjain*

40''

Amenyiben érdekel, részletesen
olvashatsz róla a *trans/formation*
következő számában.

50''

*Amikor érmét kezdtem dobni,
néha ezt gondoltam: bárcsak ez és ez jönne ki.*

1 Templomi billentyűs harangjáték

16' 00''

„A Föld nem szökhet el a Menny elől.”

10''

Hogy is beszélhetünk tévedésről, amikor már világos, hogy „pszichológia – soha többet”? Azt akarom ezzel mondani, hogy mindenkinek megvan a sajátja.

20''

Az ellenpont ugyanolyan tézis, mint a harmónia, csak sokkal alattomosabb. Úgy láttam 1938-ban, hogy még mindig érdekelt néhány fiatal.
„Az igazán fontos kérdések megválaszolásához még nagyobb komolyság kell.”

30''

Az álláspontom a következő:
lehet különböző technikákat alkalmazni egyidőben. Így aztán ez a mű is, amely egy szó-folyamat, nem támaszkodik semmiféle szervező eljárásra.

40''

Az ellenpont feladása

az egymásra helyezéshez vezet,

azért persze

50''

magától is belopakodik egy kis ellenpont.

Hogy hogyan, nem tudom.

17' 00'' A legjobb, amit az ellenponttal kezdeni lehet, az az, amit Schoenberg csinált: tanította.

(Feltartja a kezét, torkát köszörüli)

10'' Számomra még mindig igencsak zavarba ejtő az a komponálásmód, hogy a papírhibákat figyelem. Éppen ez a mély zavarodottság tesz képessé a munkára. A jól játszott zene is zavarba ejt.

20'' Hogyha nem hoz zavarba, akkor nem játszották jól. Szinte felfoghatatlan. Zenetanuláskor a dolgok kicsit összekuszálódnak. *A hangok már nem csak hangok, hanem betűk: A B C D E F G.*

30''

40''

50'' Az utazás végén, amikor a siker már csak egy lépésre van:

Semmit sem tudok. Mindössze annyit tehetek, hogy elmondom, mi az, ami erősen változó jellegével

18' 00'' hat rám
a kortárs
zenében.

Sajnos az európai
gondolkodás azt eredményezte, hogy az olyan
valóságos történéseket, mint a hirtelen
10'' odafigyelést vagy tüsszentést
az emberek nem
tartják mélynek.

Nem csak a hangokat, a zajokat is! Miféle
fizikai
cselekvés
20'' a
hangszerjáték? *Hát igen--*

A fókuszom
most például nagyon kicsi: egy előadás
30'' a zenéről: az én zenémről. Nem; se nem
előadás, se nem zene, hanem szükségből:
színház, mi egyéb? Ha a zenét választom,
ahogy most
teszem,
színházat kapok, *azt*, vagyis azt
40'' is. Nemcsak az egyiket, mind a kettőt.

50'' A művészet mint művészet: rend, kifejezés vagy
ezek integrációja. A kínaiak szerint fény, csakhogy
van sötétség is. Egy ma még ismeretlen helyzet:
egyszerre nyolc hangfal: ott állni a hangterjedés
középpontjában. Minden irányból hangok
érkeznek. A nyolc után jön tizenhat.

19' 00'' Melyik a legjobb hallgatói pozíció?
Az a szöglet, ahol éppen vagy! Az már világos,
hogy minden tiszta: nincs piszok.
„De akkor miért fürdesz folyton?” „Csak megmártózom,
nem valamiért!” Számomra, hacsak nem szándékos,
akkor olyan, mint a reggeli felkelés.

10'' Most van vége

örömteli volt

20'' És most

Ugyanolyan, csak
mintha az ember már nem kötődne úgy
a földhöz. Most, az elején,
zenetanulás előtt az emberek emberek,
30'' a hangok hangok; ez némi habozásra ad okot
a hősnek, ám végül beadja a derekát.
Az egyikük így szólt: biztos elvesztette
a kedvenc jószágát. A másik: nem, minden bizonnyal
a barátját. **„Ha csak azt teszed, hogy**

40'' ***nem teszel semmit, akkor a dolgok
majd
maguktól
át-
alakulnak.***

Gondolj

50'' csak egy kicsit a hangra, melynek van magassága,
hangereje, hangszíne és tartama, s hogy
a csendnek pedig, amely a hang nem létező ellentéte,
csak tartama. Időtartam-struktúra.

A tévedés a megjósolt és
a tényleges történések között húzott

- 20' 00'' egyenes vonal. Csakhogy a tényleges történések egésze nem lineáris és nem magyaráz meg mindent. Tehát a tévedés fiktív, s tényleges realitása
- 10'' nincs.
Az okkal és okozattal mit sem törődő zene tévedésmentes. Minden más egyéb zenének megvannak a saját hibái.
Más szóval nincsen.
- 20'' két részre szakadva az anyag és a szellem.
Hogy ezt felfogjuk, ahhoz egyszerűen rá kell döbbernünk a tényére.
- 30'' Ez teszi lehetővé olyan tartamok írását, mint $1/7+1/3+3/5$, a negyed minden törtrészéét. Ez teszi hangsúlyossá az egyediséget, hogy két csaknem egyező tartam mindegyike megismételhetetlenül önmaga, miként
- 40'' két levél, nőjenek akár ugyanazon a fán, mégsem azonos. *Ha van még idő, akkor elmesélem a Harvard süketszobájában tett látogatásomat. Nem volt csend. Két hang: egy magas, egy mély.* A privilegizált hangok hangnemekbe vagy skálákba, manapság sorokba rendeződnek, és egy absztrakt folyamat kezdődik,

(Köhög)

(Könyököl)

21' 00'' amit komponálásnak neveznek. Fejezz ki egy gondolatot.

A természetes
cselekvést megengedő egyetlen struktúra
annyira rugalmas, hogy már nem is struktúra;
10'' azért írok, hogy halljak; sosem hallok előbb valamit, és
aztán lejegyzem, amit hallottam. Az ihlet nem
egy különleges állapot.

Zenetanulás után
az emberek emberek, a hangok
hangok. Egyet leszámítva: vagyis hogy
20'' kezdetben az ember meg-
hallja
a
hangot
és megmondja, hogy

30''

40'' *Helyzetünk eleve adott: van*

Ha nem tetszik, akkor
ki
lehet kerülni
50'' csak hogy a
csendnek nem erre van szüksége.

22' 00''

A gondolataim és az érzéseim lehetnek inspirálóak, de lehetnek a szemellenzőim is. Ahhoz, hogy lássunk, a képzelet határain túlra kell eljutni, és ehhez oly szilárdan kell állni, miként az elrugaszkodás előtt.

10''

20''

30''

Eszembe jut néhány történet, amit közbeszűrhatnánk (ahhoz hasonlóan, hogy mialatt most beszélek, megszólal a telefon, és egy kortárs beszélgetés következik ahelyett, hogy rendhagyóan készülné egy előadás).

40''

*Magas
vagy mély*

van egy bizonyos hangszíne

50''

és hangereje.

Semmiféle már működésbe lendült struktúrát nem fogok az aggodalmaimmal megzavarni; a cselekvés egy csoda, és mindent, az én valómat is félre kell állítani az útjából. A tévedés egyszerűen az,

23' 00'' ha nem vagyunk képesek átváltani az előzetes elképzelésről a tényleges történetre.

Azonban több dolog
eszembe jut a
10'' struktúráról.
Nevezetesen ez:
az elején
vagyunk.

20'' Vagy nem **(Kifújja az orrát, a szemét dörzsöli)**

Ez nem egy

ember vagy valami
30'' látnivaló; hanem magas, vagy mély,
meghatározott hangszíne és hangereje van,

és egy bizonyos ideig tart.

40'' **Vége.**

Fontos, hogy ne csak az éles különbséget lássuk
a komponálás és a zenehallgatás között,
hanem hogy a dolgok bár sokfélék, nekünk mégsem
a különbözőségük számít, hanem

50'' egyediségük, és ahogy át- meg áthatják
egymást és
bennünket.

A két zongorista számára írott két

24' 00' szólamban háromféle zörej van: a zongora belső, illetve külső szerkezetén létrehozott és a kiegészítő zajok, sípok, ütőhangszerek, stb.

A kottaolvasás a zenetudósoknak való. A hangjegyekből nem következnek egyenesen a hangok.

20''
*Ugyanazon
tér
vertikális
tartományában
bármilyen*

30''
*elő-
fordulhat.*

Eredetileg a változó és változatlan tempókkal elért rugalmasság problémáját jelentette nekem. Azonban a dolog az időre, annak rövid vagy hosszú voltára egyszerűsödött.

40''
Majd a többféle szorzóval történő szorzássá. A kommunikáció, amennyiben szükséges, az ember lelki mivoltára tereli a figyelmet.

50''
Ha hagyják, s akkor magától

megjelenik,
kikerülhetetlen
az
egész világnak.

25' 00''

Ha célja ugyanaz volna is,
mint egy másik falevéllal, csak véletlen
egybeesés lenne, a természet utánzása,
ahol minden levélkének egy átfogó, ámde
független szabályhoz kell igazodnia, hiszen az is
10'' hozzáadódik „a természet működési elvéhez.” Így
aztán nem a térbeli különbözőségekből származna
egyedülálló helyzete, nem is az eredmény
plagizálásából, minthogy milyensége meghatározott, hanem
„minden működést megelőzve lép életbe.” *(Ez
szorosan
20'' kapcsolódik
az itthez
és
mosthoz.)*

(Tapsol)

Ezért hallgatáskor az ember ugró-
30'' deszkának tekinti az elsőként megjelenő hangot;
ez az első dob minket a semmibe, s
ebből a semmiből serken fel a következő valami;
stb., mint a váltóáram. Egyetlen
hang sem fél az őt kioltó csendtől.
Nem lenne szerencsés kikerülni, hiszen
40'' mindez nagyon is hasonlít az életre,
és az élettel egyetemben fontos örömforrás. Néha
az emberek félénken
így szólnak.

Vegyünk
50'' például egy szokványos időjárásjelentést az
összes akusztikai tényezőjével együtt. Egy kitervelt
színpadi esemény esetében kapásból azt mondanám,
hogy legalább öt tevékenység zajlik
egyszerre. Az okosok hamar rájönnek,
hogy miért zavarbaejtő, ha ennél kevesebb van.

- 26' 00''   Modern hangközök: avégett jegyzi meg őket az ész, hogy rendelkezessen velük, s így aztán az ember elkerülheti az olyan meneteket, melyek ténylegesen nem hallható hangokat gondoltatnak el.
- 10''   Úgy vettem észre, hogy teljesen elkötelezte magát. Nem olyasvalaki, aki egyre csak saját eszméivel hozakodik elő? Az, akinek maradnia kellett volna? Az egyidőben folyó, eltervezett eseményeket nem kell ugyanolyan módon megkomponálni.
- 20''   Könnyen a gondolat elszatnyulásához vezethet, ha az ember mindig csak felfedezésektől mentesen komponál. Kapcsolj be egyszerre több rádiót. Ismét egy többszörös hangszórórendszert kapsz. Az értelem ténylegesen is térbelivé válik, s emellett
- 30''   nem képes az ABC minta szerint működni.
- Bárhol legyen is az ember,
mindig színház van körülötte, és a művészet
40''   csak ezt segít tudatosítani.
Az a fajta tudatlanság, amelyről én beszélek,
nem nélkülözi a válaszkészséget, sőt. Az a
kérdés, hogy mikor: most. „Meneküljön akár
felfelé, akár lefelé.”
- 50''   Úgy
működik,
hogy az ember képes „áthallani” egy zene-
művet, mint ahogy „át is láthatja.”
Visszhangzik, megtörik, változtatja a sebességét,
szinkronba van hozva. Az igazán jó eljárások kapcsolatban

- 27' 00'' állnak a folyamat többszörös tagolásával.
És itt például eljutunk az immobilitás
állapotába. **Bárki** láthatja, hogy
a mobilitás kívánatossá vált. Ha semmit
sem mondtam volna, akkor másként lett volna.
Most minden az, ami: gyorsabb-lassabb.
- 10'' Ami
átgondolandó, az a hangfalak közti tér:
Mégpedig a világosság iránti erős vágy felől.
- 20'' Mi önmagunkban hordozzuk
otthonunkat,
ezért vagyunk képesek **repülni**
- 30'' Minden pillanat a történések lenyomata.
Az érmedobásos komponálási módszeremet
- 40'' a Változások Könyvében található módszerből
fejlesztettem ki.
Erre azt mondhatja valaki, hogy ilyen alapon
minden lehetséges.
- 50'' S valóban, bármi megtörténhet, de csak akkor
ha a semmire támaszkodik.
Egy totális ürességben
bárminek helye van. Szinte
szükségtelen mondani,

- 28' 00'' minden hang egyedülálló (ha véletlenül bukkant is fel, *míg játszották*), s mit sem tud az európai történelemtől és gondolkodásról: csak tartsa az ember szem előtt az ürességet, a teret,
- 10'' s meglátja, hogy bármi lehet benne, ténylegesen benne.

Semmi esetre sem voltak zavarók.

Észrevettem,

- 20'' *kellott egy ösvény*
Valami más

Ez némi habozásra ad okot

- hősnek kellett volna maradnia
30'' tudja már, éppen ő
kéreli a hőst, hogy ölje meg.
Három fajtájuk van. A szavaink által lettünk szolgálékűek. Mindenütt az adó-vevő viszony a legfontosabb. Mi a passzivitás? A kolostorban csak egy, a legidősebb szerzetes írt költeményt, ám ő éjt nappallá téve gondolkozott rajta. A többi meg sem próbálta, mert biztosra vették az öreg győzelmét. Aztán elkészült a mű, mely így hangzott: A folytonosság magától való, különféle dolgok folynak egyszerre.
- 40'' S ez így igaz. Nem kell olyasmikkel törődni, mint intonáció vagy ellenpont, skálák, hogy merre halad és honnan jön, és, aztán, mikor? Egy absztrakt folyamat kezdődik, amit komponálásnak neveznek. Azaz: a zeneszerző egy gondolat kifejezésére használja a hangokat: Akkor
- 50'' minek ácsorogsz odafenn, ha

- 29' 00'' mindegyik kérdésünkre
nemmel
feleltél?
- 10'' A férfi a magasban így válaszolt, *én csak állok*
Ha nincsenek kérdések
- 20'' Nekem ez azt jelenti, hogy mind
kevesebbet tudni
arról, hogy szerintem.
- 30'' Ha papíron
van, akkor grafikus: kalligráfia;
ha látható és hallható, akkor is.
Nincsenek válaszok. Aztán persze,
vannak válaszok, csak a végső
válasz abszurdá teszi
a kérdéseket,
holott a kérdések az utolsó pillanatig
értelmesebbnek tűnnek, mint a
válaszok. Valaki megkérdezte Debussyt
Talán a barátját veszítette el?
- 40'' Nem uram, nem veszítettem el a barátomat
sem.
- 50'' Nos
érdekes? Igen is, meg nem is. Egy azonban
biztos. Tekintettel
vannak az ellenpontra a dallamra
a harmóniára a ritmusra és más egyéb
zenei eszközökre, *mindhiába.*

30' 00''

- Mindössze egy üres időszakaszra van szükség, s hagyni kell, hogy saját magnetikusságával működhessen. Oly sok lesz benne, hogy szinte megszólal. Ahhoz, hogy a különféle jellemzőkre lehessen vonatkoztatni, előbb számokra kell redukálni. A sorok összekapcsolására pedig egy matematikai módszert talált ki. Emlékszem, hogy gyermekként minden hangot szerettem, még a preparátlanokat is; kiváltképp magában az állkapocsban és a nyelvben lévők, és így szólt a magyarázat: „Nincs annál felszínesebb, mint ha a beszéddel akarunk hatni másokra, mert nincsen amögött semmi valóságos. Az ilyen pusztá szájjáratatás hatása természetszerűleg elenyésző lesz.”

Hiszem, hogy el lehet jutni a

- 30'' Véletlen automatizmusának irányításához, hiszem, hogy a Véletlen a legteljesebb mértékben szükséges adottság. Ugyanis a legvégén, a különböző sorok közti interpolációkban és interferenciákban (mikor az egyik időtartamból hangmagasságba, a másik meg épp hangerőből megszólalásmódokba vált át stb.) már éppen elég ismeretlen tényező van.
- 40''
- 50'' (Mérsékli magában a szeretetet és megnöveli félelmét, hogy mit is fognak gondolni róla az emberek.)

(Ökölrel az asztalra csap)

31' 00''

Minden idő

10'' rendelkezésre áll
a zenében,

20'' míg az életre oly
kevés idő van.

Az életé
minden egyes pillanat.
30''

40'' Akadályozatlan.

50''

(Ásít)

A magnószalagra két óriási
veszély leselkedik: az egyik maga a zene (a
története és a róla való gondolkodás); a másik
pedig annak a kényszere, hogy legyen egy hangszer.

32' 00'' Az egyik a *Pacific 231* (1954), s a másik az orgonamuzsika.

Amennyiben érdekel, részletes

leírást olvashatsz róla.

10''

Ha a tennivalók száma tíz, én meg csak kettőt végzek el, akkor ez a fókusz megváltozását jelenti. A fülében, ahol is egy fémgolyót talál, ezt görgeti maguk előtt az úton, ahogy a ló halad, ez fog minket vezetni. Ez is **önátadás**.

20''

Van valami mondandóm a struktúráról?

30''

Igen, megy magától, és mindenben segít; gond csak akkor van vele, ha a rá irányuló erőfeszítések már

(Megtapogatja az orrát és a fülét; csettint)

megtörténtek. Dehát mitől fél?

40''

Papírhibákra akadni – erre bármilyen papír jó.

Amikor az ember végre nekiáll a másik lapra lemásolni, amit az elsőn talált, akkor rájön.

50''

Mire?

33' 00''

Lehet,
hogy a magnószalag már nem is lesz annyira érdekes.

Mindenféle gépekről és kártyákról beszélnek.

10''

De a kiszámíthatatlanság felé mozduljunk el

A struktúra olyan, mint a

semmitől induló híd

(Könyököl)

20''

Hogy ha egy dolog egy másik dologra való tekintettel történik meg, akkor előbb-utóbb minden átalakul, s ugyanakkor lényegében semmi tartósan fontos nem történt. Míg beszélek, addig a kortárs zene átalakul. Miként az élet is. Ha nem változna, holt lenne.

30''

A véletlen ezért játszik fontos szerepet a hatékony módszereim között. Kifejezetten hatékony.

40''

(Ásít)

50''

Mostanában azon vagyok, hogy táblázatok nélkül dolgozzam, bármiféle térbeli segítség nélkül. Jönnek a lassú átalakulások áramlásszerűen – ilyen pl. a tempó (változik, nem változik) – s azt mutatják, hogy a problémák akkor is maradnak, ha az ember megkülönböztetéssel él, ahogy én korábban. A saját gondolatainkkal és tapasztalatainkkal vagyunk elfoglalva, pedig mindegyik változik,

34' 00'' s míg eltűnődünk (hogyan jól össze-
zavarodjunk, s a hangot már nem is hallani-,
hanem látnivalónak tekintjük), addig
én nagyon örülök valamennyi preparált
zongorával kapcsolatos élményemnek; mert
10'' rádöbbenett egy dologra: hogy mennyire különbözik
két zongora egymástól, és hogy a zene (az úgynevezett)
azt szuggerálja,

mintha két zongora ugyanolyan lenne. Ez nem így van.

20'' **(Fölemeli a karóráját, a mikrofonhoz)**

30''

Ezt dobtam.

40''

50''

Úgy alakult, hogy e darab
alapját képező számsorozat
100x100-at tesz ki, azaz
10000-et. Ez így most tetszik: a világ,

35' 00'' a 10000 dolog. Bár a cím egyszerűen csak percekből és másodpercekből áll. Egy kérdés: Hogyan lépegethetsz óvatosan az ellentétes fogalmak mentén?

AB

Ahogy egyiptomi út

10'' is csupán egy utazás, de többé-kevésbé összefüggő élménysor is, miként van

egy vonással írt kínai karakter, s vannak kettővel vagy többel és sokkal írottak. És nem úgy,

20'' ahogy az a mi életségletünk. Például azt mondta valaki, a Művészetnek a magasból kell jönnie. Közös napirendünk volt, megszabott órák a reggelire, de azért én

30'' láttam egy pintyét, és még aznap egy harkályt is hallottam. És Eckhart mesterrel is találkoztam. Persze hogy Kansas. Arizona jóval érdekesebb.

Nincs

40'' mit mondanom, és ezt mondom, és ez a költészet.

Ez már nem lépőköveken

50'' haladás (ilyen-olyanfokú skálák,

akármiféle szériák), mert az ember ténylegesen mozoghat vagy csak megjelenhet a tér bármely pontján, mely elég hosszú ahhoz,

36' 00'' hogy látni lehessen a Bach iránti örület végét.
Egyszer egy növendék azt mondta: azt értem,
amit Beethovenről mond, és azt hiszem
egyet is értek Önnel, de feltennék egy rettentő
fontos kérdést: Hogyan
áll Ön Bachhal?

10''
Most értünk a struktúráról szóló
rész végére.

20''
Az, hogy két vagy több
dolog zajlik egyidőben, az
Teljes mértékben elképzelhető

a kapcsolatukhoz: szinkronicitás. Hogy
A szünet például
elmozdulást jelent minden

30''
irányban, és akkor az idő nyilvánvalóan
Álljunk meg és tegyük helyre?
sugárzó. Alig lehetne másként.

40''
elromlik. A gépek pedig soha nincsenek szinkronban.
Még a szinkronizáltak sem. Ha
több dologra van szükséged egyszerre, az egyik
az alap, a másik a mozgó legyen.

(Meghajol, köhög)

50''
jelen lenni. Lenni és
Ez ismétlődés

volna? Csak ha úgy véljük, hogy
a miénk volt, de mivel nem volt, ezért
az is és mi is szabadok vagyunk. Szinte mindenki

tud a jövőről, s arról is,

(„Nem”-et int a levegőben, cuppant)

37' 00'' hogy mennyire bizonytalan.
A hang az egy hang.

Ahhoz, hogy ezt felfogjuk:
abba kell hagyni a zenetanulást.

10'' Az a legizgalmasabb a magnószalagban, hogy akár ténylegesen
megcselekszünk valamit, akár nem, amit csinálunk, azt
radikálisan befolyásolni
fogja.

A ritmus nem aritmetikus.

20'' És e befejezetlen darab sem: mindezidáig két
zongoristára, vonósra, felolvasásra

A demarkációs vonalakkal nincs gond,
ha hatékonyak.

Meg kell érteni, hogy semmijük
sincs. A hang semmit sem visz végbe:
nélküle az élet egy pillanatig sem

30'' tartana. Csak az irritáló,
ha úgy véli az ember, hogy máshol
szeretne lenni. Itt vagyunk.

40'' Lassan még
nekünk, lassú észjárású
zenészeknek is világossá válik, hogy az
egymásba hatolás azt jelenti, e kitüntetett létezők
mindegyike valamennyi
irányban mozog.

50'' Áthatol és maga is áthatoltatik tekintet
nélkül az idő.

Kutatások lennének,

38' 00'' a zene területén,
ahogyan más területeken már
rendjénvalóan folynak is.

10'' Erőt ad, még akkor is, ha egyszerre
szaporítja a Föld búját és boldogságát.

A képek vizsgálata:

20'' elviselik-e az árnyak mozgását

30'' Egy ideje
nekem elég az
egy-hatvannégy; ki tudja,
meddig fog tartani. Vissza tudok térni
a kettőhöz vagy:

40'' Egy hangfal nem elég és
kettő vagy három vagy négy sem: ötnél
kezdődik el számomra. Ami elkezdődik,
az az, hogy képtelenek leszünk felérni ésszel, hogy „épp
ellenkezőleg, a véletlent irányítani kell.

50'' Általában a táblázatok vagy azok sorozatainak
használatakor már hiszem, hogy
az ember eljuthat a közvetlen”

Forma
mindenkit érdekel, és szerencsére
mindenütt van, ahol vagyunk, és nincsen olyan hely
ahol nincs. Nagy igazság
ez.

39' 00''

Nyilvánvalóan minden egyszerre történik majd: semmi sem a vetítövásznon mögött, hacsak nincs véletlenül éppen a vászon legelöl. A dörrenésből 10'' mindinkább puffanás lesz. Minden képességünket bevetve képesnek kell lenni a válaszadásra és váltakozó sebességekkel folytatni. Persze a keresztény élet általános elveit követve. Jőmagam hajlamos vagyok többet gondolni arra, hogy elérjem a vonatot, mint a kereszténységre.

20''

Ragaszkodni a lendületes tevékenységhez, bár

30''

a többszörös hangfalrendszer hiányában minden zenévé és engedékenységgé válik. Ám szerencsére mindig ott a zongora, amit sokféleképpen lehet preparálni. Máskülönben egy hangszer lenne belőle.

40''

Olyan ez, ahogy Artaud mondja, mint egy fertőző betegség. Nincs menekvés. Lehetetlen gondolatokkal megközelíteni.

50''

Az a feladat, hogy legyen a fej éber, de maradjon üres. A dolgok maguktól jönnek, előbukkannak és eltűnnek. Lehetetlen figyelembe venni a tévedést. A dolgok mindig rosszul sülnek el.

(Könyököl)

(Hármat füttyent)

40' 00''

Hajlunk arra, hogy soha ne ismerjük meg

de

közben valami más is

10''

történik: lassan, ahogy az előadás halad, lassan, sehova sem jutunk, az az érzésünk, hogy utunk a semmibe vezet; és ez örömteli, ami csak fokozódik, ha bármilyen irritál bennünket. Ez meg-

20''

magyarázza, mit ért azon, hogy ő valamennyi hanggal kapcsolatot tart fenn, s ezáltal képes előre látni a történéseket, még akkor is, ha nem jegyezte le az egyes hangokat szobahőmérsékleten, ahogy azt más zeneszerzők teszik.

30''

Legtöbbször azt tapasztaltam mások zenéjével kapcsolatban, hogy a helyzetben eleve bennelévő kiszámíthatatlanságot még tovább lehet fokozni:

40''

Egy helyről kell az irányítást végezni és onnan, ahonnan a történésekre semmiféle hatást nem gyakorol: egy technika, amely nem-technikát eredményez stb. Persze a válasz az idő, s mivel vannak időmérőink, használjuk is őket; vagy örökre elhagyhatod és soha nem térsz

50''

vissza. Játszd el a harangokra írott darabom. Nincs jelentősége, hogy hallom-e vagy sem: ám amíg valaki csinálja, addig a zene holtponton van.

Mielőtt meghalok,

végrendelkezni fogok, mert ha valamit meg akarsz csinálni, akkor azt szentimentálisan kell.

41' 00'' Halvány fogalmam sincs, hogy mi a jó ebben a világban, ehelyett egész gyakran passzívan, és sokszor minden józan belátás ellenére elfogadom azt, ami történik.

10'' Szerintem nagyon fontos több lépésben cselekedni.
Van egy történet egy ír hősi figuráról,

akit a féltékeny anyósa
egy messzi szigetre küldött.

20'' Az ihletet minden áron el kell kerülni, vagyis cselekedj úgy, hogy az ihlet ne alternatívaként, hanem örökre adottként létezzék. Így aztán színház lesz belőle, és a zene a művészet birodalmába olvad, ahova jószerivel tartozik. A művészet csendje nem valós csend, a különbség pedig a folytonosság kontra egymásba hatolás. Ez szintén.

(Gyufát gyújt)

40''

A zene iskolás próbálgatása annak, hogy kiderüljön, mi is történik. Etűdök. Csinálni könnyebb ugyan, de nem valóságos. Egyedül a színház az, amely leginkább megközelíti, hogy mi is.

50''

Ezáltal mind kevesebbet tudok meg arról, hogy mi szerintem a hang, s többet arról,

(Feltartja a kezét)

43' 00'' a kezdetén.

10''

A csend,
20'' mint olyan, nem létezik. Mindig
hangot ad valami.

Mihelyst az ember valóban elkezd hallgatni,
30'' már nem gondolkozik semmin.

Pofonegyszerű, de égetően sürgős
40'' Isten tudja, hogy a következő
fog-e vagy sem

50''

(Ököllel csap egyet)

44' 00''

Örökké?

Most?

10''

(Kifújja az orrát)

20''

Hallgatni vagy a zenében megalkotni

az ugyanaz,

30''

talán csak egyszerűbb,

mint ily módon élni. Azaz
nekem egyszerűbb, nekem, mert így adódott.

(Köhög)

Nincsen tévedés.

40''

Mit sem törődve azzal, hogy mi jön.

Vidáman átkelni „megannyi
veszélyen.” (Vagy később fedezték csak
fel őt?) És mi a célja a
zeneszerzéssel? Nem célokkal
foglalkozom; hangokkal.

50''

Miféle

hangok azok? Ugyanúgy
csinálom őket, mint ahogy csendben
nézegetem a gombákat.

Gyorsan nőnek a fűrészporban.

1961 októberében Kepes György, az M.I.T. építészmérnöki kara látványtervezés szakának professzora egy cikk írására kért fel, mely a modulról szóló könyvben szerepelt volna, a könyv pedig a formaproblémákat taglaló sorozatba illeszkedett, melyet ő rendezett sajtó alá George Braziller kiadója számára. Kepes azt javasolta, hogy ne csak a modullal foglalkozzam, hanem a ritmussal, az aránnyal, a szimmetriával, a szépséggel, az egyensúllyal és hasonlókval. Felkérését visszautasítottam, mondván, hogy egyikük sem érdekel. Kepes válaszelevelében kifejezte reményét, miszerint mégis csak megírom a szöveget, ha kell, az ördög prókátoraként.

Mivel sarokba szorítottak, próbáltam kitalálni, hogy Kepes honnan vehette ezt a listát (s azt is, hogy miért éppen egy zenészt kért fel a látvánnyal kapcsolatos kérdések megvitatására). A szomszédom egy amatőr építész volt, akit nagyon érdekelt Le Corbusier, kezdtem sejteni, hogy a felsorolt szavak talán Le Corbusier A modulor című könyvéből valók. Átszaladtam a könyvért, majd kinyitottam. Persze, hogy ott voltak, valamennyi szó, ráadásul még egy részlet Le Corbusiertől, melyben zeneszeretetről beszél; mindez megmagyarázta, hogy Kepes miért pont egy zenészt kért fel.

A szöveg megírásához aztán a Cartridge Music címet viselő darabomat használtam fel. A Cartridge Music bizonyos anyagokból áll, melyekhez használati módjukat is mellékelem. Húsz szokványos papírlap van benne, melyeken biomorf alakzatok találhatóak. Vannak aztán műanyaglapok, az egyikken pontok, a másikon kis körök, a harmadikon kanyargó pontozott vonal, a negyediken egy óra számlapja. Ha az ossza átlátszó lapot arra a papírlapra helyeztem, melyen a Kepes által felsorolt dolgok számával megegyező számú biomorf alakzat volt, majd ha a kanyargó vonalakat úgy igazítottam, hogy egy alakzaton belül legalább egy pontot metszett, és legalább egyik helyen belépve, egy másiknál pedig kilépve érintette a számlapot, akkor képes voltam egy részletes tervet kidolgozni az íráshoz. Az alakzatokon belüli pontok az egy adott témához tartozó gondolatokat jelentették, a kívül eső pontok a nem rá vonatkozó gondolatokat. A körök történetekre utaltak, hasonlóképpen oda és nem odatartozókra osztva azokat. A számlap számait nem másodpercként értelmeztem, hanem egy gyorsíró füzet vonalaiként. Az jött ki például „a 24. sortól az 57. -ig” utasítás esetében, hogy az aránnyal kapcsolatban el kell mondanom egy nem oda tartozó történetet, ki kell fejtenem egy

gondolatot a ritmusról, majd kövesse ezt egy olyan gondolat, amelynek semmi köze sincs az egyensúlyhoz. Miután elég ilyen direkciót kaptam, elkezdtem írni. Az üres helyek a már leírt módszerből következnek. Hangos felolvasáskor (ugyanis gyakran előadtam ezt a szöveget) az üres helyek csendeket jelentenek. 1962 májusában, amikor befejeztem a szöveg írását, kiegészítettem az alább közölt bevezetővel. Kepes György elfogadta az írásom, mely a Module, Proportion, Symmetry, Rhythm címet viselő könyvben jelent meg, a Kepes szerkesztette Vision and Value elnevezésű sorozaton belül, George Braziller kiadásában (New York, 1966). Az alábbi szöveg főszereplői Le Corbusier, a gyönyörű épületek tervezője és a modulator feltalálója, és David Tudor, a zenész, aki nélkül, hogy csak hármat említsek, sem az én újabb zeném, sem Morton Feldman és Christian Wolff zenéje nem született volna meg. S ez nem is annyira a virtuozitásának köszönhető, hanem annak, amit ő a képességein túl testesít meg. Az itt olvasható szöveget nem neki szenteltem, mégis előtte való tiszttelelnyilvánítás.

Voltaképpen nincs mit mondani a ritmusról, mivelhogy nincsen idő. Még meg kell tanulnunk az alapfogalmakat, e hasznos eszközöket. De jó okunk van hinni, hogy sikerülni fog, és hogy nem tetemeken keresztül visz majd az út. Ha azt látom, hogy a tőlem jobbra lévő dolgok rendre emlékeztetnek a tőlem balra lévőkre, akkor hasonló érzésem támad, mint amikor semmi sem kelti fel a figyelmem. A ténykedés, az elfoglaltság – de nem a tevékenykedő (hisz az ő szándékai már a semmi környékén járnak) –: talán egy porszem.

Felépítésünk szimmetrikus (a tökéletlenség szokásos engedményeivel és a benső mivoltával szembeni közömbösséggel együtt), így tehát szimmetrikusan látunk és hallunk, vagyis úgy észleljük, hogy minden esemény ama tér centrumában áll, ahol az és mi vagyunk. Ez korántsem annyira demokratikus látószög, mint amennyire arisztokratikus. Csak akkor tiltakozunk, amikor a figyelmünket olyasmire hívják fel, amit amúgy is éppen megláttunk volna. Ő a hátrafele és az oldalra menést említette, és mindezt a haladás gondolatával kötötte össze.

A többiek meglátogatták a Los Angeles-i házat. Arról meséltek, hogy az emberek miként próbálták lebontatni a házat („bántotta a szemüket”), erre az később óriási bevételt hozott. A hölgy elmondta, hogy megváltozott a fényér-

zékélése. Mihelyst megpróbálom felvenni a gondolataim fonálát, már tudom, hogy ki fog csúszni a kezem közül. Természetének lényege az, hogy ne lehessen megfogni. Ilyen a gondolat (és nemcsak ez: miszerint a dolgok az élet és halál el nem különülő kapcsolatában léteznek, a halál csak hozzá, a győzteshez jön el: semminek sincs vége).

Mielőtt végleg elhagynánk a földet, tegyük fel a kérdést: hogyan is áll a Zene a hangszereivel, hangmagasságaival, a skálákkal, a módusokkal és sorokkal, amik oktávról-oktávra ismétlődnek, aztán az akkordokkal, a harmóniákkal és tonalitásokkal, az ütésekkel, a metrumokkal, a ritmusokkal és a hangerőfokozatokkal (pianissimo, piano, mezzopiano, mezzoforte, forte, fortissimo)? S bár a többség minden nap iskolába jár, ahol mindezt okítják, de ha idejéből futja, akkor Cape Canaveralról vagy Szöulról olvas. Hallhattak a szintetizátorról, a magnószalagról. Természetesen veszik a rádió- és tévékészülékek keresógombját. Nehézkes művészeti ág, mármint a Zeneművészet. De miért ilyen lassú? Azért, mert ha a zenészek egyszer már megtanulták a magasságok és időtartamok lejegyzését, akkor miért is adnák fel ezt a nyelvet, ami viszont másnak teljesen kínai? A gyerekek már hosszú ideje modern művészek. Hogy van az, hogy a Zene nem csupán a fiatalokat, hanem a felnőtteket is oly messzire küldi vissza a múltba, ameddig csak kényelmesen el tudnak jutni? A modulator? Pedig a választásaink sosem érték körbe a földet, és amikor a tizenkétfokú rendszerre átváltottunk, lustaságunkban csak átvettük az előző zene hangmagasságait, mint mikor egy bútorozott lakásba költözvén még annyi időnk sincsen, hogy a képeket leszedjük a falakról. Van valami mentségünk? Netán az, hogy manapság a dolgok olyan gyorsan történnek, hogy elhamarkodottan cselekszünk? Vagy látnoki módon már előre tudtuk, hogy mindenféle bútor iránti szükségletünk ki fog veszni? (Bármit teszel a helyébe, az előzőt mindig mindig magad előtt látod.) Az a dolog, mely a korábban kreált struktúráink számára irreleváns volt, már ott volt bennük, épp ez lélegeztetett minket. Az ürességüket egy helynek tekintettük (az is volt), ahol bármi megtörténhet. Ezért aztán amikor a körülmények csábítóvá váltak (másféle tudatosság stb), képesek voltunk kilépni oda, ahol a szabad levegővétel már gyerekjáték: ahol nincsenek falak, még üvegfalak sem, amiken átláthatunk ugyan, de elpusztítanak az arra repülő madarakat.

A határok még a tárgyak esetében sem világosak. (Te készítetted, és én átlátok rajta, ha a visszatükröződő fénysugarak nem küldenek vissza oda, ahol vagyok.) Minek is vitatkozni? Az indiaiak már régen tudták, hogy mindig van Zene, hogy a zenehallgatás olyan, mint kinézni az ablakon a tájra, amely nem szűnik meg attól, hogy mi elfordulunk.

Stb. Nemrégiben felhagytunk a számlálással, a modellekkel és a tempókkal. A ritmus bármilyen hosszú időtartam (nincsen struktúra). Rendetlenség. Egészen határozottan tavasz van – és nemcsak a levegőben. Bármilyen irrelevánsnak tűnőt tekints egy ritmuspéldának.

Az a csodálatos, hogy a hold felkel attól függetlenül, hogy most másként vélekedünk afelől, vajon valaha is feljutunk-e oda vagy sem. Szimmetria. Tiszta szimmetria. Amilyen nincs. (Ő például évekig dolgozott, és ahogy dolgozott, a technika is javult. Azonban ragaszkodott a számárságokhoz, azaz ahhoz, hogy felmutasson valamit. De nem valami tökéleteset, hanem ami megmutatja azt, hogy élt, amíg készítette.) Ha meglátok a szimmetriának legalább jeleit mutatót valamit, én akkor is tudom, hogy a mértékeknek már nincsen többé jelentősége. (Mint az Ő zászlóinak, céltábláinak, ábécéinek és sörös dobozainak.) Nekem senki ne mondja, hogy mindez a tömegtermeléssel kapcsolatos. Nem inkább arról van szó, hogy le szeretnék fektetni, ha nem is a játékszabályokat, de legalább azt, hogy mivel fog az ember játszani, amikor játszani kezd? (A játék mibenlétében szükségtelen megegyeznünk, ugyanis ez esetben a Feltalálás, ami nélkül akár meg sem születhettünk volna, ünneprontásnak számít. Volt idő (és nem bánám, ha akkor élhettem volna, annak ellenére, hogy semmi pénzért nem cserélnék senki múltjával, jelenével vagy jövőjével), amikor a Zenében megvillant a tőkély – a kisebb egység és az egész közti viszonyé, mely a legutolsó részletig igen választékos volt. Hogyan történhetett (tárgy volt)? Ikon volt. A hit illusztrációja. Nos belátod-e, hogy amit most csinálunk, nem lehet ugyanaz, mint ami akkor volt? Mostanában minden olyan zavaros számunkra, voltaképpen azért, mert nem vagyunk biztosak abban, hogy mi a neve a közvetlenül előttünk álló dolgoknak. (S még ha nem tudjuk is a nevüket, hát nem foghatnánk-e a szabályainkat – és az iránytűinket –, s nekiállhatnánk megmérni őket? Nem: csak emlékezz, hogy mit mondott a tigrisről.) Nem és nem: a kempingezőknek azért kellett elhagyniuk a parkot, mert a távolban már tizenhat tüzet lehetett látni.

Ősrégi történet: *tatami* (egy anyag); *tala* (mindkét végén nyitott struktúra); izoritmikus motetta (zárt szerkezet); egy ritmusstruktúra – mikro-makrokozmius, az egységeken belüli kisebb részek viszonya megegyezik a nagy részeknek az egészen belüli viszonyával – (zárt struktúra); a modulator (egy anyag).

A hölgy elmesélte, hogy fél tizenkettő körül felugrott hozzá. Ő megkérdezte: „Nem maradsz itt vacsorára?” A hölgy szerint kész művészet volt, ahogy főzött. És egyáltalán nem kellett tüsténtkiednie a szobában: szinte rejtély, de minden éppen a keze ügyébe esett, csak érte kellett nyúlania.

A világ egyetlen homokszemben (vagy ez az univerzum?), és vice versa. Igen, csak hogy amikor így szólunk, mint művész a művészhez, hogy „a rész és az egészhez való viszonya”, akkor egy tárgyról beszélünk. És jó lenne az eszünkbe vésni, hogy az eme tárgy részéről történő mozgás gondolata egyetlen alkalommal ötlött fel őbenne (kivéve, amikor az elmúlt idők zenéjének túlzott analógiájaként jelent meg), midőn a hibákat is kénytelen volt elnézni a számításaiban. (Többek között a ritmus sem számítan.) (A tévedés nem az Ő kezeműve volt, hanem a körülmények haladták meg jelentősen azt az elgondolást, mellyel azokat leplezni szándékozta. S ahogy Ő maga mondta, az elgondolása voltaképpen egy szerszám volt, egy eszköz – nem pedig egy tárgy. Csak megvolt benne minden olyan elem (méretként megadva), melyeket egy már kész tárgynak tartalmaznia kell. Tehát mégsem szerszám volt, mert a papír is, mihelyst megvágják, már függetlenné válik attól a késtől, amellyel vágják. Nem szerszám volt, hanem egy eszköz, a zongorához hasonló, amelyik használat után a hangjait a rajta eljátszott zenében hagyja szétszórva. (Csak nem ezért kellett megváltoztatni? Máskülönben egy olyan munkával találtuk volna magunkat szemben, mint az a Pittsburgh-i vonós hangszer-készítő, aki annyira kidolgozta a csellóit, brácsáit és hegedűit, hogy az ember semminemű hangszínbéli eltérést nem észlelt egyik és másik hangszere között. Ám a probléma ennél jóval súlyosabb: egyszer s mindenkorra nélkülözünk kell a hangszereket, s hozzá kell szoknunk a szerszámokkal végzett munkához. Ha Isten is úgy akarja, akkor majd elmondhatjuk, hogy túl vagyunk a munka egy részén. Vagy másképpen mondva: kísérletezz azzal, hogy a hangszereket szerszámként használod, vagyis úgy, hogy ne hagyjanak nyomokat. A magnetofonjaink, az erősítőink, a mikrofonjaink, a hangfalaink, a fotocelláink stb. pontosan így viselkednek: ilyesmiket kell használni, amelyek nem szükségszerűen határozzák meg az általuk csinált dolog természetét. Persze csapdák itt is vannak, de csapda az ember ujjá is, amikor a Holdra mutat. Nem dolgokkal foglalkozunk, hanem értelmekkel. Mi mással?)

Újra két lábbal állunk a földön. Az autók már nem tudnak átmenni a hídon. A múlt héten bizonytalan lábakon álltunk, mozgott alattunk a föld, de mielőtt még kikeveredtünk volna belőle, bele kellett gázolnunk egy patakba. Egyszer arról mesélt, hogy végleg meg kellett állniuk, noha nem voltak gyávák. A zenei szimmetria nem azt jelenti, hogy csinálunk valamit, aztán ugyanezt visszafele, vagy csinálunk valamit, és aztán valami mást, majd pedig visszatérünk ahhoz, amit legelőször csináltunk. Gyakorlat: hanyattfekvés, a karok oldalra, a lábak egymás mellett, majd kérdezd meg magadtól: az általad hallott hangok közül melyek nincsenek egyensúlyban?

Középen elhelyezett porított Muzak-műsor lesz („Te, aki ragaszkodsz a kompozáláshoz.”), a hallgatóság adja majd elő azzal, hogy átsétál a termen.

Egyesek úgy gondolják, úgy érzik, hogy ennek nem lett volna szabad megtörténnie, viszont (őket kivéve) a többiek már nem mondják, hogy „Talán mégis jobb lett volna, ha abbahagyod.” Ehelyett így szólnak: „Elment.” Mások pedig: „Nem lehetett volna még hatásosabbra megcsinálni?”

És amikor majd megszületik az, ami még soha nem volt hallható, a mostanihoz képes tudunk-e akár többet, akár kevesebbet mondani a rész és egész viszonyáról? Nem ugyanolyan lesz-e abban a majdani belső, de mégis nyitott térben, abban a gyengéd és rémisztő hangokkal teli edényben, melyben a hangok ismeretlen időben, ismeretlen helyen bukkannak elő – nem olyan lesz-e, mint most: itt tombol a tavasz (vagy már a nyár?), végre kint lehet lenni a szabadban, a levegő bogarakkal meghintve, minden irányból hangok jönnek (még a hátam mögül is). Nem olyasmiket fogunk-e mondani, mint amiket akár most is mondhattunk volna?

Azt felelte a kérdésre: megfigyelhető egy Jóra való törekvés. No és ennek mi köze az arányhoz? Az, hogy mihelyst vannak mértékek (nem gumiba, hanem valamely szilárd anyagba róva), úgy a tulajdonképpeni viszonylatok is adottak (Fel tudod fogni? Ki tudtak szabadítani a házból egy egész családot, mivel az asszony nem úgy nevelte fel a gyermekeit, ahogy más anyák.), mintha rendőri erő lenne bevetve. Idézet következik (az elhagyások és a dőlő betűs kiemelések tőlem vannak): „Az emberek és a gépek, az érzékenység és a matematika közötti összhang, számokból betakarított csodálatos harmóniák learatása: arányrácsozat. Ehhez a művészethez... a jóakarátú emberek fáradozása fog elvezetni, noha küzdelemek árán, és megtámadják... *Törvényesen ki kell hirdetni.*” Ezt nevezik művészetnek. A tirannisz formáját követi. A társadalmi merevség az arány kiinduló fogalmából ered. A két pont között húzott vonal először hálószerű lesz, majd a végén háromdimenzióssá válik. Ha nem találjuk meg a kiutat belőle, elvesztünk. Én azt mondom, minél több az üveg, annál jobb. Idén, ha mégoly kicsik is, nemcsak az ablakok lesznek nyitva: egy egész fal csúszik odébb, ha lesz erőm vagy némi segítségem eltolni azt.

És mit vezetek be? (Szinte mágnesként vonz.) Nem az arányt. A gondozatlan erdő kuszaságát. (Az ő zenéje hasonló élménnyel ajándékozott meg: huszonvalahány (páratlan számú) percig két ember fémhamutartókat dörzsölt üveglapokhoz, s szalagra véve ezt az egyetlen hangot erősítették ki. Ez egy lehetséges út. S vannak más utak is, mint ahogy sok más ember van, és még több ember lesz, mint valaha a történelem folyamán. A népesség mai növekedése geometrikus; nem sokára ismét az egyszerű hozzáadódás jellemzi majd. Ergo nincsenek hiányzó elgondolások, melyek ne lettek volna már meg. Hiszen miért lesznek mások ötletei azok, amiket ő még csak most fog elgondolni? Rövid kerülő? Csak hadd térjenek jó útra, bárhonnan indulnak: örökös rajtvonalból.)

Most pedig vegyük sorra annak okait, hogy miért is ejtettük az összes aránnyal kapcsolatos gondolatot: 1) Mi nem a 2-es számmal foglalkozunk, hanem az 1-es számmal; 2) A felvételek tanúsíthatják, hogy minden évben legalább két különböző irányban dolgoztunk: néhány esetben három vagy akár négy évet is igénybe vett, mire annyira felszabadultakká váltunk, hogy levetettük ezeket a szokásokat; 3) Mivel a zenészek lassú észjárásúak, más művészetekben is nyomon követték az aránnyal kapcsolatos gondolatok következményeit, a másként-csinálás felelőssége rájuk hárult, de szerencsére mentesültek az építészet és az épületgépészet (a lyukas tetőzet és az összedőlő szerkezet), a nyelv (a szavak jelentése és a hagyományos szintaxis), valamint a festészet és a szobrászat problémái (tárgyasítás) alól; 4) Folyamat, merő szubjektivitás; 5) A hallgatás aktusának végiggondolása (Mi véggezzük a hallgatást: és nem velünk végzik). A hallgatás akkor közvetlen, ha sem rendszerező (intellektuális) tevékenység, sem közlésmentes reakciók (érzelmi, mozgásérzékeléses, kritikai vagy diszkurzív) nem kísérik. Ezek átalakítanak a tapasztalatot (most melyik mi volt? a hangok vagy én magam?). Ezért aztán a zeneszerzés is akkor közvetlen, ha nem előzik meg e tevékenységek a „melyik mi volt?” kérdés felmerüléséig, ez azonban kiiktatódik, mivel még semmi sem zajlott le, azaz még semmi sem jött létre; 6) Kitaláltuk a indeterminált komponálásmódot az átlátzó plasztiklapra történő írással; sokféle módon helyezhetjük őket egymásra, és 7) – három évet vett igénybe, míg rájöttünk, hogy erre van szükség – kiderült, hogy elég egy notáció egyetlen lapon (nincsen arány = optimális rugalmasság = bármilyen arány). Ez az orosz csirkéket juttatja eszünkbe. A töredékességet. A hangok közötti különbségek növelésével kezdtük el a *Klangfarbenmelodie* kialakítását. Egyre gyakrabban hagytunk réseket a téridőnkön. Az jelentette a radikális változást, hogy hajlandóak voltunk teljesen abbahagyni a munkát a struktúra befejezése előtt. Innentől kezdve vált fixálatlanná a struktúra: csak bármilyen számú szólam, bármilyen átfedéssel és bármilyen időtartammal. Az időérzékelésünk megváltozott. Ahogy ő mondja mostanában: a tér hangokkal itatódik át.

A vipera csak egy vadászra csap le. A többiek az ő munkáját folytatják. És megint, a múlt éjjel az a madár, vak volt? Belejátszott az elpusztításába az én szándékom?

Egy gong hangját analizálta, majd egy magnószalagra írott darabhoz az analízisből mértékeket származtatott, így ezekből eredt az összes hangmagasság, időtartam stb. És annak ellenére, hogy „bármit lehet csinálni”, ez a darab is a máshoz hasonlóan megsínylette a közelítő értékek használatát. Minket jelenleg a mennyiség érdekel (a minőséget automatikusan kapjuk meg), de nem szeretnénk, ha a fejünkre nőne: úgy kell éreznünk, mintha semmi sem lenne ott, még ha nincsenek is már számbavehető tulajdonaink. Nem hiszem, hogy bármiféle előzetes terv alapján helyezték azokat a sziklákat ama homokkertekbe. Itt az ideje (nekünk vadászoknak erre is időt kell szakítanunk), hogy valaki egy értelemről megfosztott kertet építsen. Hogy az milyen lenne? Megint valami tanulmányoznivaló?

Ha az arány és hasonlók hasonlók állnának gondolataink előterében, a harmónia, a szépség és a többi tartozéka, akkor most nem vágnánk további változásokra (kivéve, ha egy kis esőre van szükségünk – hat tűzeset volt tegnap, kétezer embert kellett visszaküldeni a városba, ahonnan jöttek): meghatározatlan fehérség ült a levegőben a fák körül, pedig óránként negyven mérföldes sebességgel haladtam. Ha az a benyomásom támad, s erről van szó, amikor a Chicago melletti épületre tekintek, hogy nincs is ott, mégha látom is, amint felível a térben, akkor modulator vagy nem modulator, O. K. De hadd ne kelljem megszámlálnom a bárányokat! Mi zenészek nem azt akarjuk felfedezni, hogy hogyan is hagyhatnánk fel a számolással (ezen már túl vagyunk), hanem hogy miként nélkülözhetjük az óráinkat. (Ez így igaz: Én is folyton azt kérdezem tőle: „Hány óra?”) A végén olyan zenéhez kell eljutnunk, melynek a megelőző és az utána következő eseményekhez (a „nem”-zenéhez) való viszonya egzakta, hogy az ember azt tapasztalja, hogy nem tapasztalt semmit; az intenciók (és nem a tények) dematerializálásához. Már sikerült is, nincs ok aggodalomra, de azt szeretnénk, ha ez a jövőben mindenhol hozzáférhető lenne, mint ahogy itt már az. Már nekifogtak a munkának.

Az asszonynak volt egy kecskéje. Már nincs meg. Most kutyáik vannak, meg terveik, hogy miként szabaduljanak meg tőlük. A macskájának már régóta nincsen anyai ösztöne. Most egy lovat akarnak venni. Miért nem tesznek úgy, mint a domb-teteji billegő sziklával, hogy nem vesznek róla tudomást? Arány.

Az aperiodikus ritmus lehetővé teszi a periodikus ritmust is. (Fordítva nem így áll a dolog; ezért is kell aperiodikusnak lennie, bár nem ennek okán dőlt el úgy a kérdés, hogy a ritmusnak aperiodikusnak kell lennie. Az elgondolás eredetileg egy saját szabályokkal rendelkező, de másféle kifejezés lehetőségéről szólt, így hiába változott meg, a szigorú kontroll fennmaradt. – Most az óceán túlsó partján élőkről beszélek.) A madarak szüntelenül ismételve énekelnek, még akkor is, ha az ablaknál a legyek kisebb-nagyobb megszakításokkal össze-vissza zümmögnek. És akkor még nem is említem azt a 9997 más eseményt. Hol fogunk hozzá, ha a munka lényege a mérésekben áll? És ha bárhol nekifogunk is, akkor megmérjük-e egyenként, hogy mennyi ideig tartott egy-egy esemény, vagy megmérjük az események közti teret (ha volt egyáltalán) vagy mindkettőt? Az észak-nyugati indiánok úgy csinálták, mintha elvesztették volna éneklés- és tánckészségüket (mintha a Halál küszöbére kerültek volna), ezután más erők költöztek beléjük, másnak az erői, egy madaré vagy egy állaté, általuk szinte újjászülettek. Itt nyoma sem volt semmiféle szigorú ellenőrzésnek. Nem kerültek ki a tüzet. Ha a táncos már mozdulni sem tudott, akkor a többiek visszavitték őt oda, ahol előzőleg ült. Az ázsiaiak szintén nekifogtak, csak éppen a meditáció segítségével, mintha nem ismerték volna a saját értelmüket. A másik hatalma, de miféle másiké? Nem szükséges ugyan, de ha szemléltetnünk kellene (mint ők a tartott hangmagasságokkal és egy bizonyos *ta/a* arányaival), vajon hogyan szemléltethetnénk a tárgyilagosságunk felől? Mások talán Konfuciuszt, vagy a délnyugati indiánokat emlegetik majd, de még ott is, a Pók Istennő senki tisztátalannak nem fogja megengedni az átjárást. Nyilvánvaló, hogy érzékeinkkel mindinkább észak felé haladva jövünk rá, hogy mit kell életre keltenünk a művészetünkben. Ő *allagermanicá*nak nevezte ezt, és az iránytű feleslegességére figyelmeztetett. (Nekem nincs; kölcsönkértem egyet, de csak egyszer használtam: azért, hogy óraszámot rajzoljak – remélem nem lesz rá újra szükségem. Nekem azért nincs, mert jól tudom, hogy mihelyst megvan a körvonal, szükségét fogom érezni, hogy kívül kerüljek rajta. Tehát nélküle kezdjük el, és minden perccel egyre sürgetőbbé válik az óranak, no nem az eltörlése, hanem korábbi használati módjának a megszüntetése.)

Váltsunk témát. Mit értek az alatt, amikor azt mondom, hogy Neki nincsen idő-érzéke? Azt, hogy egyik szituációról a másikra vált át a megfelelő pillanatokban? Nos, ezért lett a munkánk experimentális (kiszámíthatatlan). a) Véletlen-műveleteket használtunk. Láttuk, hogy csak ott váltak hasznossá, ahol a lehetőségek számát korlátoztuk, b) olyan komponálást alkalmaztunk, amelynek előadása indeterminált (ezt részint az egyes előadók által függetlenül elkészített szólamok jellemzik – nincsen partitúra). Láttuk, hogy ez csupán ott bizonyult hasznosnak, ahol minden egyes előadó részéről a tudatosság megváltozását tapasztaltuk, c) előadásaink önmagukban is meghatározatlanok.

Átvágunk az erdőn, pusztán magunk miatt azt a benyomást próbáljuk kelteni, hogy soha nem is látogattuk meg. Az értelmünk máris megváltozott (és ők tudják ezt: ezért kiáltanak ki minket hűvösnek és embertelennek); egyetlen dolgunk van még: kitalálni, hogy milyen eszközök vannak a tarsolyunkban, s hogy miként kell ezeket használnunk úgy, hogy szándékunk ne látszódjék távolról, csak örökösen bennünk pihenjen, hogy mindig, amikor elindul valaki, ahogy el is fog egyszerre

több irányban, akkor több alakban kísérje el. Beszélnek az evolúcióról. Hol van ott arányérzék? Beszéd, beszéd, beszéd: ugye ez az, amivel szakítani akarunk? Meg kell azonban hallgatni, hogy mit mondasz, hogy a hallgatás céltalansága valahogy beszívároghasson abba, amit mondasz. Rejtőző szavakról beszélt, szerinte a szó rejtve maradt, amikor megérteni volt képes. Az ég szerelmére, hogyan juthatott bárki is arra a gondolatra, hogy az arány egy a személyén kívül lévő tárgyban volt? Kicsit rugalmas értelemmel az ember rájön, hogy mindenhol ezt látja. A hölgynek nem tetszett a fa elhelyezkedése a szigeten, és mi mindannyian neveltünk. Nem a rajtunk kívül álló dolgok arányának az érzékelését utasítva vissza, hanem a bármi rajtunk kívül állóval való azonosulás élményét (persze ez nyilvánvaló fizikai képtelenség; de éppen ezért az értelem felelőssége). Amikor valamilyen élményünkről beszélünk, akkor magától értetődően így reagálnak az emberek: velük ugyanez esett meg. A beszélgetésnek sokkal színvonalasabbnak kéne lennie, melyben minden megjegyzés váratlan gondolatokat és gondolatcsavarokat hozna. Az arányérzékünk megsértése (ma már nincs megsértve), amely a dolgok mindennapi változatosságában nyilvánulna meg, manapság igen ritka élmény. Még mindig vannak előítéleteink, s ha mi magunk nem tudunk megszabadulni tőlük, akkor jönnek majd mások, és megcsinálják helyettünk.

Mivel foglalkozom, amikor az aránnyal foglalkozom? Amikor például bemegyek a boltba vásárolni? Azért van-e a szabványosítás és a tömegtermelés és a dobozok (ez volt az Ó legmegdöbbentőbb élménye), hogy a becsomagolt élelmiszereket eljuttassák a világ minden részére? De nézd csak meg közelebbről. Ez (és a többi, tipikusan mediterrán köntöst viselő) ötlet nagyon földhözragadt: a vállalkozás éppen nem a térről szól, hanem arról, hogy miként kell a dolgokat hatékonyan becsomagolni, hogy legyőzhessük a teret. Példákkal szolgál még a hajóépítés, és találhat az ember jónéhányat azokkal a szerkezetekkel kapcsolatban, amelyek a Föld körül keringenek. De gyanítom, hogy apámnak volt igaza: az űrutazást nem a gravitációval szembeni mozgás fogja elősegíteni, hanem a mágneses erőter – nem a gravitációs, hanem az univerzális elektrosztatikus. Nem lesz szükség óriási kiadásokra vagy energiára. De az ember fogja magát, és pazarló amerikai módon fog kirepülni a térbe, energiavesztéssel, vagyis olyan nagy belső terű járművel, hogy ne érezze magát begyömöszölve az út során. Sőt a tér pocskéolása még *sine qua non* is lesz: és maga a méret fogja eldönteni, hogy az önerejű utazás megvalósítható-e vagy sem. Azt lehet tehát mondani, hogy egy másik ponton szembetaláljuk magunkat az arány természetességével, egy természeti törvénnyel. Kétségtelen, hogy valamennyi kérdésben van egy küszöb, de az ajtón túl egyszer csak – és semmi szükség ott állni földbe gyökerezett lábakkal – eltűnnek a szabályok. Mindez nem esik messze attól a hi-fi világtól, melynek a perfekcióra irányuló halódó kutatása fokról fokra leleplezi számára

a megteendő lendületes zenei lépéseket. Mondani sem kell, hogy ezek a lépések nem csupán az ellenkező irányban haladnak majd (mondd azt, hogy ezt csinálod, erre én: nem ezt), hanem minden irányban. Ha valaki arról világosít fel részletesen, hogy hogyan kellene valamit megcsinálnod, ha csak teheted, hallgasd nagy érdeklődéssel, s tudd, hogy beszéde a lehetséges irányadó tevékenységek tartományának csak egyetlen kis szeletét írja le, hogy az ő felméréseinek mindegyike egy óriási, felfedezésre váró térben létezik.

S mivel ezt tartjuk szem előtt, ezért semmiféle termelékenységet nem tekintünk kívánatosnak, kivéve ha praktikus. (Úgy értem, nem áll szándékunkban csak semmit csinálni.) Ügyelj arra, hogy ne legyenek hátsó gondolataid: gondold meg, bármiféle siker katasztrofális bukás. (Vigyázz nehogy elveszítsd azt, amire még csak nem is gondolsz.) Ők nyilvánvalóan elvesztették az arányérzéküket: felfújták az egész dolgot, s ennek ellenére csak egyetlen fragmentumot mutattak be. Az a vége, hogy semmi sem a megfelelő méretű. Ez nyilvánvaló tévedés. De hogy mégis kiváló emberek, azt a napoknak, heteknek, hónapoknak a számokkal történő eredeti és hasznos elrendezése igazolja.

Az alábbi szöveg átdolgozása egy 1974-ben befejezett, korábbi előadásomnak, melyet a New York-i YMHA-ben tartottam. Nyomatásban a Numus West 5. számában jelent meg.

A ZENE JÖVŐJE

Hosszú éveken át megfigyeltem, hogy a zene, az élet más részeitől elhatárolt tevékenységként felfogott zene, eszembe sem jut. A szigorúan zenei kérdések már nem is fontosak.

De nem volt mindig így. Akkoriban, amikor zeneszerzésre adtam a fejem, a zenében még mindig voltak megnyerendő csaták. Megkülönböztették a zenei hangokat és a zajokat. Jómagam Varèse nyomába szegődtem, és a zajokért harcoltam. Úgyanígy cselekedtek más zenészek is. A harmincas évek elején mindössze egyetlen egy csak ütőhangszerre írott darab létezett, Varèse *Ionisation*-je. 1942-re már több mint száz ehhez hasonló mű született. Ma már megszámlálhatatlanul sok ilyen van. Mindenki szabadon hallgat zenét, mit sem törődve a hangok felhangszerkezetével. Ma már nem diszkrimináljuk a zajokat.

Mindenféle hangmagasságokat is hallhatunk, függetlenül attól, hogy ezek most az ilyen vagy olyan temperálás skálájába illeszkednek, legyen az akár keleti, akár nyugati. Ma a korábban hamisnak vélt hangokat mikrohangoknak nevezzük, és a modern zene alkotórészei.

Egyesek még mindig ellenzik a hangos hangokat. Attól félnek, hogy árt a fülüknek. Egy ízben alkalmam volt egy nagyon erős hangot hallani (egy Zaj performance végén). A megelőző estén a közönség soraiban ültem. Tudtam, hogy honnan jön majd a hang. Közel mentem a hangot kibocsátó hangfalhoz, és egy óra hosszat ültem mellette először az egyik, majd a másik fülemmel fordulva felé. Amikor véget ért, csengett a fülem. Egész éjjel csengett, majd a rá következő napon és a következő éjjelen is. Másnap kora reggel bejelentkeztem egy fülészhez. Útban a rendelő felé a fülem csengése mintha egyre inkább alábbhagyott volna. Az orvos alaposan megvizsgált, és kijelentette, hogy a fülem rendben van. A zavar tehát átmeneti volt. A hangos hangokhoz való viszonyom nem változott. Ha csak tehetem, mindig hallgatok majd ilyeneket, csak a kellő távolság megtartására jobban ügyelve.

Megváltozott az időélményünk is. Oly rövid eseményekre is felfigyelünk, amelyek felett elsiklottunk, és élvezzük a nagyon hosszúakat, amelyeket mondjuk tizenöt évvel korábban elviselhetetlenül hosszúnak tartottak volna.

Ma már az is érdektelen számunkra, hogy a hang miként indul, folytatódik és marad abba. A Kínai Népköztársaság zongorairodalmáról szóló vitaműsor keretében Chou Wen Chung azt állította, hogy régebben a nyugati zenészek szerint egy meghatározott magasságú hangnak ki kellett tartania az adott magasságon, s nem volt szabad ingadoznia a megszólalása és a lecsengése között. A kínai zenészek viszont

úgy érzik, a kitarzott hang magasságának valamiféle változása életet önt a hangba és „zeneivé” teszi. Manapság mindenféle hangot hallunk, s nem számít, hogy azok egyik vagy másik tulajdonságukat tekintve flexibilisek-e vagy sem. Ma már olyan hangokkal is találkozunk, amelyeket korábban sohasem hallottunk. Lejaren Hiller beszámolt egyik lenyűgöző tervéről, mely szerint számítógép segítségével egy „fantasztikus zenekart” állítana elő. Rendhagyó szintetizátoros hangokat generálna, olyanokat, melyek pengetett hangként indulnának, fúvósként folytatódának és vonóval képzett hangokként fejeződnek be.

Nyitottabbá váltunk a csenddel kapcsolatban is. A csend ma már közel sem olyan idegesítő, mint korábban.

No és a dallam. A *Klangfarbenmelodie* nem vette át a *bel canto* helyét. Kiterjesztette a felfogó-képességünket a lehetséges történéseket illetően. Az aperiodikus ritmusra ugyanez áll: a periodikus ritmus lehetőségét is magában rejtli. Képesek vagyunk meghallani olyan két vagy több szólamú zenei részleteket, melyek ismert vagy kitalált ellenpontot tartalmaznak, de lehetnek egyszerűen csak szimultánok (és nem hangközökkel szabályozottak). Még ha két dallam fut is egyszerre, egy nagyon hangos és egy nagyon halk, figyelmesen hallgatva, vagy a térbeli pozíciókat megváltoztatva, mindkettőt hallhatjuk.

Kezelhetjük a harmóniát nagy odafigyeléssel, mint Lou Harrison, La Monte Young és Ben Johnston, de kezelhetjük úgy is, mint például én, minden körütekintéstől mentesen. De zenekarjainkhoz hasonlóan unalmas kompromisszumokat is köthetünk, miszerint az együtt megszólalt hangok a harmonikusak.

Minden elképzelhető. De még nincs minden kipróbálva. Vegyük például az egész részekre osztását. A harmincas években mélyen hatott rám Schoenbergnek a zenei struktúrákhoz való ragaszkodása, ám nem értettem egyet vele abban, hogy szükségszerűen a tonalitás ennek az eszköze. Egy jóval átfogóbb eszköz reményében az időhosszúságokat vizsgáltam. A permutáció segítségével az egytől tizenkettőig tartó számokat táblázatokba rendeztem, és prím számokra bontottam őket. Ezeket a számsorozatokot a tonalitás, vagy az időhosszúságok vagy a ritmusszerkezet felől lehet értelmezni. A négyes szám táblázatában elhelyezkedő 1-2-1 számsorozat A-B-A szerkezetként is felfogható. Tonálisan és ritmussal is (vagy mindkettővel) kifejezhető. A hetes számnak már 64 különböző számsorozata van. Ebből mindössze három A-B-A, azaz a 2-3-2, a 3-1-3 és az 1-5-1. S bár a többi számsorozatból már jó néhányat kifejeztek zeneileg, szerintem sokat még nem. A magasabb számok esetében a lehetőségek száma még nagyobb. A tizenkettő esetében 2048. S ha ehhez még hozzávesszük a törteket is, ki tudja miféle szerkezetek várnak felfedezésre. Érdekesekeket talál Elliott Carter és Conlon Nancarrow, egymásra helyezett, de egymástól független fokozatos átmeneteket egyik tempóból a másikba; Nancarrowéi különösen érdekesek. Mivel kizárólag csak gépzongorát használ, ámulatba ejtően és pezsdítően szélsőséges sebességeket képes előállítani.

Sok zeneszerző már nem is épít zenei struktúrákat. Ehelyett egy folyamatot hoznak mozgásba. A struktúra a bútorhoz hasonló, míg a folyamat az időjáráshoz. Egy

asztal esetében az egész kezdete és vége, a részei ismereteseek. Az időjárás esetében, mégha észleljük is a változásokat, nincsenek ismereteink a kezdetéről és a végéről. Egy adott pillanatban akkor vagyunk, amikor vagyunk. A most-pillanatban.

Ha volna a zenei folyamat mozgásba hozásának bármiféle határa, biztos, hogy felfedeznének egy folyamatot azon a határon túl. Miután a folyamatok tárgyakat (tehát a környezettel analóg tárgyakat) is magukba foglalhatnak, könnyen belátható, hogy nincsen határ. Sokáig magam is előnyben részesítettem a folyamatokat a tárgyakkal szemben, csupán azért, mert a folyamatok nem zárják ki a tárgyakat. De fordítva nem így van. Persze egy tárgyon belül is egy élénk molekuláris folyamat zajlik. De ahhoz, hogy ezt halljuk, a tárgyat egy speciális szobában el kell szigetelnünk. A figyelem öszpontosításához az embernek a teremtés többi részéről nem szabad tudomást vennie. A történelmünk éppen erről a magatartásról beszél. Tehát értelmünk csak akkor változik meg, ha magatartásunk nem kirekesztő, ha nemcsak az van jelen benne, amit valamennyien tudunk, hanem az is, amit még csak nem is képzelünk.

Itt van az érzések kérdése, az, hogy vajon a bensőnkből spontán módon erednek-e, vagy mint a tetszéseink és nemtetszéseink, az érzékelésből. Akárhogy van is, tudjuk, hogy életünket akkor éljük meg teljesebben, ha bármire nyitva állunk. Az életet kisebbítjük, ha óvjuk magunkat tőle. Természetesen nem arra vállalkozunk, hogy kioltjuk az életünket. Tovább „harcolunk a daimónnal” (ahogy M. C. Richards mondta), és mindenféle diszciplínához folyamodunk majd, hogy az értelem a hatáskörén túli események előtt is megnyílhasson. Az individuum személyes érzéseinek fontossága pedig, legyen az akár a megvilágosodás, egyre szélesebb társadalmi kontextusba ágyazódik. Tudjuk, hogy miként szenvedjük el az érzelmeinket vagy miként legyünk úrrá rajtuk. Ha pedig nem, akkor tanácsot kell kérni. A tragédia gyógyítható. Az önismeret útját már kijelölte a pszichiátria, a keleti filozófia, a mitológia, az okkultizmus, az antropozófia és az asztrológia. Minden szükségessé tudunk Ödipuszról, Prométheuszról és Hamletről. Most azt tanuljuk, hogy hogyan legyünk víg kedélyűek. „Itt jön Mindenki.” S bár a személyes érzések zenei kifejezése előtt az út mindig nyitva áll majd, egyre inkább a jókedély örömeinek kifejezése fog előtérbe kerülni (mint Terry Riley, Steve Reich és Philip Glass zenéjében). Azon túl már az intenciómentes kifejezés világa van, a hangok és az emberek együtt-léte (ahol a hangok hangok, az emberek meg emberek). Séta, hogy úgy mondjam, a zene erdejében, magában a világban.

A szűklátókörűség és a nyitottság közötti különbség hasonló a kritikai és a kreatív képességek közötti különbséghez, vagy ahhoz az eltéréshez, ami egy valamiről való információ (róla való tudás) és maga a dolog között van. Charles Ives alábbi sorait Christian Wolff találta, majd elküldte nekem: „Hogy mi is a zene és mi lesz belőle, azt talán egy fél évszázaddal ezelőtt élt ismeretlen filozófus állapította meg. »Már hogy lenne rossz zene? Minden zene égi. Ha mégis van benne valami rossz, akkor azt saját magam tettem bele a belemagyarázásaimmal és a korlátozottságommal. A természet építi meg a hegyeket és a mezőket, s az ember teszi rá-

juk a kerítések és a cédulákat.«” Mára már lebontották a kerítések, és szedik le a cédulákat is. Egy naprakész akváriumban együtt úszkál mindenféle hal.

A zenei nyitottság századunkban alakult ki Európának mind a nyugati, mind a keleti felén, Amerikában, Japánban, Ausztráliában és talán Új-Zélandon. De ténylegesen még nem jellemző, talán csak kivételképpen, Indiában, Indonéziában és Afrikában. (Amikor 1964-ben a Balett Társulattal világkörüli úton voltunk, Indiába érve ezt mondta Merce Cunningham: „Ez itt a jövő földje.”) Oroszországban megfigyelhetők ugyan a zenei nyitottság jelei, de az exportja tilos. Kínában politikai okok miatt kizárt, bár azt hallottam, hogy a hatvanas években a kínai olasz képviselőlet tagjainak sikerült egy koncertet szervezniük Sylvano Busotti zenéjéből.

A zenei nyitottság létrejötté számos okra vezethető vissza. Először is arra, hogy sok zeneszerző tevékenysége győzedelmeskedett. Amerikában a nyitottság Ives, Ruggles, Cowell és Varèse munkáiban érhető tetten. Cowell régebben mesélt egy történetet Rugglesról és az egyik floridai osztályáról. Arról folyt a vita, hogy hogyan lehet egyik hangnemből egy másik „nagyon távoli” hangnembe átmodulálni. Az óra után a tanár megkérdezte Rugglest, hogy ő hogyan oldaná meg. Ruggles így felelt: „Én nem csinálnék ebből problémát, hanem egyszerűen, minden átmenet nélkül, áttérnék a másikra”.

A második oka az, hogy a technológiai újítások a zenére is kihatnak. Mivel rendelkezésre áll a magnetofon, a szintetizátor, a komplex hangberendezések, s vannak számítógépeink, már nem szükségszerű, hogy a korábbi századok zenéjére irányítsuk a figyelmünket, még akkor sem, ha számos iskola, konzervatórium és zenekritikus még mindig ezt cselekszi. A harmadik oka pedig a korábban elkülönült kultúrák egymásrahatása. A tizenkilencedik században az Indiát elfoglaló angolok közül kevesen vették komolyan az indiai zenét. Mára megváltoztak az idők. Ma, ha egy egyetem komolyan veszi a zenét, mint például a connecticuti Wesleyan University, akkor egy iskola a világ annyiféle zenéjét gyűjti egybe, amennyit csak megengedhet magának (afrikait, indiait, indonéziait, japánt, és az európai is, az amerikai indián és új elektronikus zenével együtt). A nyitottság negyedik oka pedig az, hogy egyre többen vagyunk, de ma már sok módja van a kapcsolatteremtésnek (televízió, a média, a légi utazás). Ha valamelyikünk semmit sem tud tenni mások értelmének megnyitásáért, akkor majd megteszi valaki más. Kezdjük felfogni az individuum kivételes adottságát, gazdagságát és az ember természetadta képességét, hogy új lehetőségeket képes feltárni mások számára. M. C. Richards legutóbbi könyvében, a *The Crossing Point*-ban beszámol arról, hogy a visszamaradott gyerekekkel kapcsolatos munkáján-nyomot hagy nemcsak az ő, hanem a gyermekek segítőkészsége is. Néhány éve felkértek egy beszélgetésre egy connecticuti elmegyógyintézet orvoscsoportjával. Nem igazán tudtam, hogy mit mondjak. A beszélgetés helyszínére menvén olyan embereket láttam magam körül, akiknek „elment az esze”. Rájöttem, hogy mit kell mondanom: önöknek egy aranybányájuk van! Osszák meg ezt a gazdagságot mivelünk is! És ugyanez igaz a börtönről is. Amikor Buckminster Fuller azt sem tudta, hogy egy autóbaleset után él-e vagy meghalt

Anne, a felesége, vagy ha életben marad is, akkor tud-e majd mozogni, megvilágosította őt egy kaliforniai fegyházbéli rab levele, amely az életről, a szeretről és a halálról szólt. Ismeretlen erőforrás van a gyermekekben, a tinédzserekben, akiket azzal veszítünk el, hogy iskolákba és katonának küldjük őket, elvesznek számunkra, mert világgá küldjük őket, a föld alá, bombabiztos állomáshelyekre. És az öregekben is, akiket rávettünk, hogy elhagyjanak bennünket napfény, szórakozás és játék reményében. Szisztematikusan megfosztottuk magunkat ezeknek az embereknek a jelenlététől, és talán azért, hogy zavartalanul azt csinálhassuk, amit csinálunk. De ha van élmény, ami minden másnál jobban rávezet bennünket a nyitottságra, akkor az éppen az, hogy zavarnak és félbeszakítanak minket. „Most tanuljuk, hogy milyen az, amikor félbeszakítanak minket.” Tegyük fel, hogy semmilyen spirituális gyakorlatot nem végzünk. Akkor ott van a telefon. Ablakot nyit nekünk a „kinti” világra.

George Herbert Mead szerint az ember fiatal korában érzi, hogy egy bizonyos és nem egy másik családhoz tartozik. Idősebb korában egy tájhoz kötődik, később pedig egy nemzethez. Mead szerint akkor alakul ki benne a vallásos érzés, amikor hovatarozásának már nicsen korlátja. A zeneszerzők nyitottsága (mely az előadókra és a hallgatókra egyaránt kihat) hasonlatos és rokon a vallásos érzéssel. A vallásos érzésnek ma már társadalmivá kell szélesednie, hogy az Emberiség egésze egy Család legyen, a Föld pedig az Otthona. A zene archaikus célját – az értelem megnyugtatását és lecsendesítését az isteni hatás befogadása előtt – ma az Értelemhez való viszonyában kell gyakorolnunk, mely Értelemnek a technológiai fejlődés révén mindannyian részei vagyunk, s mely Értelem ma összezavarodott, nyugtalan és hasadt.

A zene megtette a maga lépéseit ebben az irányban, a társadalmi interakció, az emberek politikamentes együvé tartozása felé.

Ma már nicsenek meg a reneszánsz idején fennálló distinkciók zeneszerzők, előadók és hallgatók között. A különbségtételek megszűnésének több oka is van. Mindenek előtt azoknak a zeneszerzőnek a tevékenysége, különösen Feldmané és Wolffé, akik zeneműveiket meghatározatlanná tették. Vagyis az előadók, a számukra előírt cselekvések helyett saját képességeiket használhatják, dönthetnek a lehetőségek között, együttműködhetnek egy sajátos zenei vállalkozásban. A meghatározatlan zene a hallgatóságot is ösztönözi, mivel a szerzők és az előadók bevonták őket is ebbe a zenébe.

Másodszor, a technológia is a zeneszerző, az előadó és a hallgatóság közti különbségtételek elmosását eredményezte. Miként az ember képesnek érzi magát, hogy a fényképezőgép segítségével fotókat készítsen, ugyanúgy képesnek érzi ma magát arra is, s a jövőben még inkább, hogy felvevő és/vagy elektromos berendezésekkel zeneművet írjon, s egy személyben ötvözze a három korábban elhatárolt tevékenységet. Azonban ez, a három tevékenység egy személyben való ötvözése, a zenét meg is fosztja szociális természetétől. A zenei felvétel-készítés elterjedése nem túl szerencsés. Nem zenei, hanem társadalmi szempontból: lehető-

vé teszi, hogy a hallgató elszigetelje magát a többi embertől. Nem az a kívánatos, hogy három ember tevékenysége egy emberben találkozzon össze, hanem hogy a szerepek közti határok elmosódjanak, hogy maguk az emberek találkozzanak össze.

A zeneszerzők, az előadók és a hallgatók közti különbségtétel eltűnésének a harmadik oka a korábban különálló kultúrák egymásra hatása. Nincsen már lényeges különbség a komoly- és a könnyűzenei mű között, vagy inkább azt lehet mondani, hogy van köztük egy híd: ugyanazokat a hangzó berendezéseket, mikrofonokat, erősítőket és hangfalakat használják. Nagyon sok népszerű zene és bizonyos keleti zenék esetében a szerzők, az előadók és a hallgatók közti megkülönböztetések soha nem is voltak élesek. A notáció soha nem állt – Busoni véleményével szemben – a zenészek és a zene közé. Az emberek egyszerűen csak összegyűltek és zenéltek. Improvizáció. Létrejöhet, úgymond, szigorú keretek között, mint az indiai zene *rag*ájának és *talá*jának megkötéseiben belül, vagy térben és időben szabadon, mint például a környezeti hangokból, legyenek azok akár a vidék, akár a nagyváros hangjai. Mint ahogy az aperiodikus ritmusban is lehet periodikus ritmus, vagy a folyamat is magába zárhat tárgyakat, ugyanúgy a szabad improvizációk is tartalmazhatnak kötött improvizációkat, sőt még kompozíciókat is. Jam Session. Musicircus.

1974-ben Rihard K. Winslow azt javasolta, hogy az *Et cetera* hangszeres szólama-it változtassam meg. A hegedű, a fuvola, az oboa és a klarinét alatt értsünk inkább vonósokat, fúvósokat, kettős nádnyelves és szimpla nádnyelves fúvosokat, hogy a hangolt hangszerek szólamaiba olyanféle bizonytalanság és szabadság is vegyüljön, amely hagyományosan az ütős szólamokban megvan. (Ha az embernek nincs meg a kívánt ütőhangszere, akkor azt valami mással helyettesíti.) Egyugyanazon együttesben a keleti és a nyugati hangszerek. Tuba és szitár duója! Ám ez csak akkor lehetséges, ha a játszanivaló nem kizárólagosan az egyik, hanem mindkét hangszervilágra támaszkodik. Az *Et cetera* óta megírtam a *Score with Parts: Twelve Halku* és a *Renga* című darabokat. Grafikus kottájukban a szólamokat csak számok különböztetik meg. Egy adott szólam bármely hangszeren lejátszható.

A népszerűség növekedésével a zenei események száma is megszorodott. Régente ritkán és kevés új koncert volt. Ma már oly sok van, hogy az ember kapkodhatja a fejét. Mindig meghökken, ha azzal a gondolattal találkozom, hogy nincs tovább, nincs már semmi új a zenében. A harmincas évek elején éreztem így, amikor lenyűgöztek az addigi teljesítmények, de akkor még nem fogtam munkához. Ma többnyire New Yorkban csinálják azt az új zenét, amit én szeretek hallgatni, bár nagyon ritkán érek rá meghallgatni. Nagyszámú a hallgatóság, rendszerint telt ház van. S egyre gyakrabban közreműködik a közönség is, mint a New Yorkban a „Csendes helyek hangjai”-ként ismert esteiken, a Philip Corner alapította zenész-csoport közreműködésével.

Azt mondhatjuk, hogy a zeneszerzők, előadók és hallgatók közti határok elmosódása egy folyamatban lévő társadalmi változás bizonyítéka. Nem csupán a társadalomszerkezet változik, hanem az emberek egymás iránt táplált érzései is. A

hierarchikus társadalmakban fellépő félelem, büntudat és kapzsiság helyébe a kölcsönös bizalom és közös jóérzés lép, és annak a vágya, hogy az ember megossza másokkal azt, amije van, vagy amit csinál. Persze az új zenei esték megváltozott társas légköre nem jellemzi a társadalom egészét.

Forradalmiságra törekszünk. Nem tervezzük meg és nem is hagyjuk abba miatta azt, amit éppen csinálunk; talán folytonosan forradalomban élünk. M. C. Richards könyvéből, a *Crossing Point*-ből idézek: „A forradalmat nem kizárólag egy bevett forma ellen intézett támadásnak tartjuk, hanem potenciális erőforrásnak, az átalakulás művészetének, mely bensőnkéből ered és önkéntesen vállaljuk. A forradalom az evolúcióval karöltve olyan egyensúlyt teremt, amely nem merev és nem robbanékony természetű. Talán képesek leszünk megtanulni félre tenni hatalmi és behódolási viselkedésmintáinkat, és együtt dolgozni az organikus változáson.”

Az *Polgári engedetlenségről* szóló esszéje elején Thoreau az alábbiakat idézi: „Az a legjobb kormányzat, amelyik egyáltalán nem kormányoz.” Majd hozzáteszi: „És ha az emberek felkészültek lesznek rá, az lesz majd az ő kormányuk.” Sok zenész készen van már. Számos zenei példánk van a gyakorlati anarchiáról. A zene meghatározatlan szólamokból áll, amelyek egymáshoz való viszonya nincs rögzítve (nincsen partitúrája). Zene, notáció nélkül. A próbáinkon nincsen karmester. A próba idejét berendezkedésre használjuk: meggyőződünk arról, hogy minden a zenészeknek szükséges dolog rendelkezésre áll, és minden működik. A zenészek kormányzat nélkül is boldogulnak. Mint az érett gyümölcsök (s ezzel a Thoreau írásának végén lévő metaforára utalnék), melyek lehullanak a fáról.

A kevésbé anarchikus zene a kevésbé anarchikus társadalmat példázza. A nyugati zene mesterművei a monarchiákat és a diktatúrákat tükrözik. A komponista és a karmester: a király és a miniszterelnök. A vágyott társadalmi körülményekkel (melyektől még messze vagyunk) analóg zenei szituációk kialakításával az Emberiség súlyos kérdéseit hatékonyan és relevánsan érintő zenét alkotunk.

Néhány politikában érdekelt zeneszerző a művében nem is a kívánatos társadalmi változásokat példázza, hanem sokkal inkább eme politikai változások propagálásának, esetleg az elégtelenül változó társadalom kritikájának szolgálatába állítja zenéjét. Ehhez szavak kellenek. A hangok önmagukban nem továbbítanak üzenetet. Amikor a politikában érdekelt zeneszerzők nem használnak szöveget, akkor hajlamosak visszatérni a tizenkilencedik századi zenei gyakorlathoz. Ilyen kényszer áll fenn Oroszországban és Kínában egyaránt. És ilyenre bátorít fel Angliában Cornelius Cardew és a Scratch Orchestra társulata. Mao Ce-Tung a művészetéről tett megállapításait tanulmányozzák, és a lehető legszigorúbban szó szerint veszik ezeket. Ezért aztán kritizálják Frederick Rzewski és Christian Wolff politikai tartalmú zenéjét, mivel e két komponista a zeneszerzés új útjait fedezte fel. Rzewski darabjai (és Garett List néhány műve) úgy áradnak, mint a sebes folyók: visszafordíthatatlan változást sugallnak. Rzewski és List olyan énekes virtuózokra lelt, akik gyorsan és hosszan kitartva képesek énekelni (szinte úgy tűnik, levegőt sem vesznek); Wolff munkái állandóan ráébresztik az előadókat és a hallgatókat azokra a saját erőfor-

rásaikra, amelyeknek tudatában sem voltak, majd ezeket az erőforrásokat értelmes munkára fordítják.

A szavak használatában (amikor üzenetet továbbítunk) jelen van a nevelés, a kormányzás, a kényszer és végül a katonai szellem. Thoreau mondta, hogy egy mondat elhangzásakor hallja a menetelő lábakat. A szintaxis, ezt N. O. Brown mondta, egy hadsereg felépítésével ér fel. A tollat régebben erősebbnek gondolták a kardnál. Amerika szégyene és lelki frusztrációja részben arra vezethető vissza, hogy bár történelmünk folyamán a legjobbak fogtak tollat és emelték fel hangjukat a kormány lépései ellen tiltakozva, és a környezet és az emberi jólét (nemcsak az amerikaiak, hanem minden ember jóléte) javításán fáradoznak, az amerikai kormányerők továbbra is süketek és vakok maradnak. Buckminster Fullertől tudjuk, hogy a bányászattal nyert üzemanyagok folytatódó használata mind a környezet, mind a benne élő emberek életét veszélyezteti. Kizárólag csak a föld feletti energiahordozókat lenne szabad használnunk: a napot, a szelet, a vizeket és az algákat. A nemzetek mintha nem is vennének erről tudomást. A nemzeti és a nemzetközi győzelmek, mind az USA, mind a többi ország esetében, még mindig kapcsolatban vannak a föld mélyében rejlő energiaforrások kizsákmányolásával. Fuller nem mosolyodott el, amikor az atomenergiáról kérdeztem. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a Föld hőmérséklete lassan, de állandóan emelkedik miatta, s elérhet egy olyan hőfokot, melyben az élet már elviselhetetlen lesz (lásd Robert L. Heilbroner: *An Inquiry into the Human Prospect*. Ha a közlő szavaknak nincsen semmi hatása, rá kell döbbenünk, hogy egy a kommunikáció gyakorlatát mellőző társadalomra lenne szükségünk, ahol a szavak ellehetetlenüléneek, mint a szerelmesek között, ahol a szavak azzá válnának, amik eredetileg voltak: fák és csillagok és az ősi környezet egyéb elemei. A szavak katonai demilitarizációja komoly zenei feladat.

Amikor a Bostoni Szimfonikus Zenekar felkért, hogy írjak egy darabot Amerika kétszázéves évfordulójára, akkor Seiji Ozawa ezt mondta: „Könnyű legyen!” Intézményeink, és nem csupán a zeneiek, képtelenek keményen dolgozni. Az időnk véges, és másodpercekre is be van osztva. Az intézménybe zárt egyénnek nincs köze az elvégzendő munkájához, s a munkának az egyén értelmi képességeihez. A keresetéhez van csak köze. A közeljövő elengedhetetlen perspektívája a kemény és végeláthatatlan munka, s nemcsak a környezetvédelemben. Az 1974 óta írott darabjaim közül sokat nagyon nehéz lejátszani (a Grete Sultan zongoristának írott *Études Australes* és a Paul Zukofsky hegedűsnek írott *Freeman Études* címűt). Legyőzni a nehézségeket. Megküzdeni a lehetetlennel. Grete Sultan fellelkesedett a munka kilátásait illetően. Elmondván Garrett Listnek a szándékaimat, a szemében csillogást és elismerést láttam. Ő is valami hasonlóan dolgozott akkoriban. És ott van Christian Wolff legutóbbi, terjedelmes darabjának címe is: *Gyakorlatok*.

A University of Illinois diákjait Tom Howell arra bátorította, hogy fedezzék fel egy fúvós hangszeren kettő vagy több hang lejátszásának módját. A könyvek szerint egyszerre csak egyet lehet lejátszani. Úgy tanított, hogy munkára inspirált. A multifónia irányában.

Zongoristaként David Tudor kifejlesztette azt a mások által el nem ért képességet, hogy a gyors egymásutánban következő hangindítások mindegyikének megadja a maga dinamikai jellegzetességét. A *Klangfarbenmelodie* (különböző hangszínek egymásutánja) alapelvét használta fel a maga és a hangszer közti viszony kialakítására. Az eredmény: a billentés erejének, a távolságának, sebességének különbségei, a billentyűk, a kalapácsok és a húr működésének jobb megértése. Ma már ritkán zongorázik. Az elektronika területén munkálkodik, gyakran a videóval is, és másokkal is gyakran dolgozik együtt. Megdöbbenően eredeti alkatrészeket és hangzó rendszereket talál fel. Ő maga forrasztja és állítja össze őket. Fej fej mellett halad a világ elektronikai fejlesztéseivel. A hifi kötöttségeitől mentes hangfalakat készít.

Végeláthatatlanul sok a tennivaló az elektronikus zenében. Ellenben sokan dolgoznak, hogy csak ötöt említsék: David Behrman, Gordon Mumma, Rober Ashley, Alvin Lucier és Phill Niblock. A video- és a vizuális technikában (hiszen a zeneszerzőknek is van szemük) Lowell Cross, Tony Martin, Nam June Paik, hogy csak hármat említsék. A számítógépes zenében pedig (hamarosan majd mindenkinek lesz a zsebében egy komputer függetlenül attól, hogy zenész-e vagy sem) Joel Chadabe, Giuseppe Englaert, Jean-Claude Risset, Lejaren Hiller, Max Mathews, John Chowning, Charles Dodge, Emmanuel Ghent, hogy nyolcat megnevezzek közülük.

Visszatekintve a műveimre azt veszem észre, hogy egyre gyakrabban gondolok másokra. Robert Fizdale-re és Arthur Goldra gondoltam a *Book of Music for Two Pianos* írásakor. A preparált zongorára komponált *Sonatas and Interludes* Maro Ajemian portréja. A *Music of Changes*-szel kezdődően a *Variations VI* címűig mindig David Tudor járt a fejemben. Észreveszem, hogy sok zeneszerző nem egy személyre, hanem egy helyre (környezetre) gondol a darabjával. Ilyen például Pauline Oliveros *In memoriam Nikola Tesla* című munkája. Alison Knowles egy helyre gondol a darabjaiban, akár Yoshimasa Wadával, akár Annea Lockwooddal dolgozzék. A zene valamiféle meglátogatni való helylé válik. Vagy egy szentélyé, mint La Monte Young *Eternal Music* című darabjában. Egy táj, ahol áthaladunk (Maryanne Amacher, Max Neuhau vagy Liz Phillips egy-egy munkájában). A Wesleyan University-n összeakadtam két fiatal diákkal, aki Alvin Luciernél, Ron Goldmannál és Nicolas Collinsnál tanultak. A middletowni új Arts Center alatti alagútban adtak elektronikus zenei koncertet. Ha az ember végigsétált az alagúton, csomópontokon haladt át és az épületből és annak bútorzatából érkező kényszerrezgéseket észlelt (mint Oliveros munkájában). Lehet zenét csinálni a sokszögű kupolákban, használaton kívül helyezett metróperonon, mosodában, a mezőkön, az erdőkben és a városokban is, ha az ember úgy fogja fel őket, mint Robert Moran, óriási koncertteremként.

Kényszerrezgések. Sugalmazás és munka. Hallottam egyszer, amint az alkatrészek működni kezdtek, pedig nem is voltak bekapcsolva. Megkérdeztem egy hozzátértőt, aki a segítségemre volt: „Nem gondolod, hogy ez furcsa? Nincs bekapcsolva és mégis működik.” Így kommentálta: „Az egyik anyyira közel van a másikhoz, hogy azon csodálkoznék, ha nem kezdene el működni.”

Emberek és helyek. Zenés színház. Happening. Az általam is látott leghosszab (Watergate) még mindig folyik (legalább is a fejünkben). A görög drámához és a No színházhoz hasonlít. Voltam egy nagyon rövid (kevesebb mint két perces) happenin-gen. Egy söhő presszó ablakában adta elő Ralston Farina és egy fiatalember, aki teljesen kikelt magából, amikor megpillantott két csomag zabpelyhet. A közönség nagykabátban álldogált az utcán. Titokzatos és fellelkesítő erővel hatott.

Emberek és helyek: rítus. Emberek és helyek: étel. Emlékszem, amikor elmentem az Anacortes melletti Potlatch-be, Washington államba. Az emberek négy ál-ló napig egy helyen aludtak, ettek, főztek, táncoltak és énekeltek. S az USA úgy megváltozik, hogy újra indián lesz. Margaret Mead. Bob Wilson. Jerome Rothen-berg. David McAllester. Avery Jimerson a Seneca Tribe-ből.

Buckminster Fuller *Synergetics* című (876 oldalas) munkája 1975-ben jelent meg. Biztos, hogy egy új zenét fog inspirálni. Merce Cunningham tánca is inspiráló. Cunningham éveken át tántoríthatatlanul megtartotta a munkába mint elvbe vetett hitét. Ugyanakkor a tánctechnikája változó, sorozatos felfedezés az emberi test térben és a téren át történő lehetséges mozgásáról. Néha olyannak tűnik, mint aki mohó étvágygal veti rá magát a táncra, máskor meg mintha a tánc rabszolgá-ja lenne. Egy fiatal, a kaliforniai Berkeleyből való költő, James Rosenberg, akinek csodálom a verseit, a tanácsom nyomán a költészet rabszolgájává vált. Őt is, mint jómagamat, Jackson MacLow kimeríthetetlen elszántsága ösztönzi. Eszembe jut Charlemagne Palestine előadása, amely Vito Acconci body-art-jához hasonlított. Palestine ordítva énekelt rettentő hangosan, miközben fel-le rohangált a közönség sorai között, a teljes fizikai kimerülésig.

Norman O. Brown egyik új szövegének első része a munkáról szól. Úgy hiszem, hogy ő ezzel reagált a fiatalok kaliforniai kommunáinak bár vallásos, mégis kissé önelégült szellemiségére. Akik beérik a túléléssel. Brown egy új civilizáció kialakítá-sán fáradozik. A munka az első fejezet. A gondolatok a levegőben vannak. Szennyezett levegőnkben ott a gondolat, hogy munkához kell látnunk. Az utóbbi időben New York és más nagyvárosok levegője már kevésbé szennyezett, mint ko-rábban. A munka megkezdődött.

Kínában egy zenei vállalkozás kivitelezéséhez nem egyéni, hanem csapat-munkára van szükség. A zenei csapatmunka szükségességét hangsúlyozta Pierre Boulez egy kanadai interjúban, mely a párizsi Pompidou Központban létrehozott IR-CAM kutatóintézetéről szólt. Philip Corner, Emily Derr, Andrew Franck, Dan Goode, William Hellerman, Tom Johnson, Alison Knowles, Dika Newlin, Carole Weber, Julie Winter és közreműködő „hallgatóság” estjei: mind csapatmunka. Megtanulnak dolgozni, anélkül, hogy az egyik ember tennivalókat osztogatna a másiknak, és ezek az estek mindenki előtt nyitva állnak. Hány ember tud boldogan együtt dol-gozni? Nem csak hatékonyan, hanem boldogan, önzetlenül. Olyan döntő kérdés ez, amelyre a zene jövője adja meg a választ.

Amikor egyszer meghívót kaptam Philip Corner és barátai estjére, észrevet-tem, hogy nem voltak felsorolva a nevek, még Philip Corneré sem. Viszont nem

géppel, hanem kézzel írták a meghívót. Megismertem Philip Corner írását. Elhagyni a neveket. Anonimitás. Underground tevékenység. Azért, hogy mint Duchamp tette, elkezdődjön az a munka, aminek el kell kezdődnie.

Sokszor megkérdeznék, hogy miként határoznám meg a zenét. Hát így. Munka. Ez a végső következtetésem.

Az előbb, amikor ezeket írtam, csengettek. A postás William McNaughtontól hozott ajándékot, az általa szerkesztett *Chinese Literature* című könyvet (a kezdetektől napjainkig). A könyvben sok mindent McNaughton fordított. A példányom hátlapján pedig egy nekem szóló dedikáció, majd tizennégy kínai karakter (utalás a 121. oldalra) és végül McNaughton aláírása. Odalapozok a 121. oldalra, ahol a *Chuang-Ce Könyvé*-ből való fordításrészlet áll: „Mindenki tudja, hogy ami hasznos, az hasznos, de senki nem tudja, hogy ami haszontalan, az is hasznos.” Ez a *Chuang-Ce Könyvé*-nek a negyedik részéből van. Egy nagy árnyékot adó öreg fáról szól, melyet csak azért nem vágtak ki korábban, mert úgy gondolták, hogy semmi-re sem lett volna jó.

Szeretném elmondani azt a történetet Thoreau-ról, amikor felgyújtotta az erdőt. Úgy vélem, hogy utalást tartalmaz a zenei gyakorlatra a világ, jelenlegi állapotában, s olyan tevékenységekre hívja fel figyelmünk, amiket az idő haladtával el kell végeznünk.

Először is, Thoreau-nak nem állt szándékában tüzet okozni. (A magafogta halat sütötte.) Amikor a tűz nagyon elharapódzott, elszaladt két mérfölynyire, hogy segítséget hozzon, de nem sikerült neki. Mikor aztán már nem tudott mit tenni, elbalagott a Fair Haven Cliffhez, felmászott a legmagasabb sziklára, leült és onnan figyelte a tűz munkáját. Ragyogó látvány volt, s ő volt az egyetlen, aki láthatta. Hallotta a magasból, hogy a falu harangjait véstjósloán félreverték. Mindedig büntudatot érzett, de mihelyst tudta, hogy jön a segítség, kezdett másképp viszonyulni a dologhoz. Így szól magához: „Kik ezek az emberek, akik állítólag emez erdő birtokosai, s mi a viszonyom hozzájuk? Felgyújtottam ugyan az erdőt, de semmi rosszat nem cselekedtem ezzel. Úgy is tűnhet, hogy egy villám sújtott belé. E lángok csak természetes élelmüket veszik magukhoz.”

Mikor a városiak is megérkeztek, hogy szembeszálljanak a tűzzel, Thoreau is csatlakozott hozzájuk. Több mint száz hektár leégett. Thoreau megfigyelte, hogy a parasztok szinte mind megittasultak, s hálásak voltak a testmozgásért. Csak azok nem örültek, akiknek a földjei a pusztulás martalékává váltak. Az egyik birtokos kénytelen volt megkérdezni Thoreau-t, hogy melyik a legrövidebb út hazafelé, annak ellenére, hogy az éppen a saját földjén át vezetett.

Mindezek után Thoreau találkozott egy emberrel, aki szegény, nyomorult, rézszege és semmirekellő volt (nyűg az embereknek). Ugyanakkor mindenkinél jobban értett a bozótégetéshez. Módszerét megfigyelve és a saját tapasztalataival kiegészítve Thoreau lejegyezte, hogy hogyan lehet sikeresen szembeszállni a tűzzel. Hallgatta a tűz zenéjét is, a mormolását és ropogását: „Néha kicsiben ugyanezt hallani a kandallóból.”

Meghallva a tűz zenéjét, és tűzoltó módszerét barátaival is megosztva, Thoreau még messzebbre ment: azt javasolta, hogy a tűzoltókhoz csatlakozzon egy zenekar is, hogy a fáradt tűzoltókba új erőt öntsön, a még talpon lévőket pedig felvidítsa.

Végül pedig azt mondta, hogy a tűz nem csupán kár. „Az egész szempontjából kétségtelenül hasznos. Világossá és tisztává teszi az erdőt, talaját felsepri és kiszellőzteti. A természet seprője.... Két-három év alatt pedig új áfonyamezők teremnek a madaraknak és az embereknek.”

Emerson szerint Thoreau az emberek kiemelkedő vezéregyénisége lehetett volna, de csak mint gyermekeknek rendezett áfonyaszedő kirándulások vezetője végezte. Csakhogy Thoreau írásai határozták meg Martin Luther King, Jr. és Gandhi cselekedeteit, vagy a dánokét, akik szorongások nélkül álltak ellent a hitleri invázióknak. India. Erőszakmentesség.

A haszontalan fa, amely nagy árnyat adott. A haszontalan hasznossága jó hír a művészeknek. A művészet ugyanis nem anyagi célok szolgálatában áll. Célja az értelem és a lélek megváltoztatása. Az emberek értelme és lelke változóban van. Nemcsak New Yorkban, hanem mindenütt. Itt az ideje, hogy egy modern zenei koncertet tartsunk Afrikában. A változás nem bomlasztó. Örömteli.

ÖNÉLETRAJZI BESZÁMOLÓ

Egy alkalommal megkérdeztem Arragont, a történészt, hogy hogyan íródik a történelem. Ezt válaszolta: „Azt fel kell találni.” Most, amikor életem és munkásságom meghatározó helyzeteiről, alakjairól és eseményeiről szeretnék beszámolni, akkor az tűnik a legigazabb válasznak, hogy valamennyi helyzet meghatározó volt, minden ember hatással volt rám, és minden, ami csak történt vagy most történik velem, befolyásol.

Az apám feltaláló volt. Különféle problémákra sikerült megoldást találnia, az elektrotechnikában, a gyógyászatban, a tengeralattjárókkal kapcsolatban, illetőleg hogy miként láthatunk ködös időben, s hogyan tehetünk úrutazást mindenféle üzemanyag használata nélkül. Ő tanított arra, hogy amikor valaki azt mondja, hogy „képtelen vagyok rá”, akkor ez mutatja meg a teendőimet. Azt is ő mondogatta, hogy anyámnak mindenben igaza van, még ha téved is.

Anyám közösségi típus volt. Egyik alapító tagja a Lincoln Study Clubnak, először Detroitban, aztán Los Angelesben. Később a Los Angeles Times Women's Clubjának szerkesztője. Sohasem volt boldog. Apám halála után ezt mondtam neki: „Miért nem látogatod meg a rokonokat Los Angelesben? Biztos jól éreznéd magad.” Anyám így felelt: „Hisz tudod jól, John, én sosem szerettem jól érezni magam.” Amikor pedig vasárnaponként kirándulni mentünk autóval, azon sajnálkozott, hogy ezt meg azt nem hoztuk magunkkal. Időnként az is megesett, hogy elment otthonról, azt mondta, hogy soha nem jön vissza. Apám türelmes volt és mindig így nyugtatott: „Ne aggódj, visszajön nemsokára.”

Sem apám, sem anyám nem járt főiskolára. Én is két év elteltével kimaradtam. Akkoriban úgy gondoltam, hogy író leszek, s azzal álltam a szüleim elé, hogy nekem Európába kell utaznom, tapasztalatot kell szereznem a tanulmányaim folytatása helyett. A főiskolán döbbenettel konstatáltam, amint mind a száz csoporttársam ugyanannak a könyvnek a példányait olvassa a könyvtárban. Így ahelyett, hogy hozzájuk hasonlóan cselekedtem volna, odamentem az első könyvespolchoz, és elolvastam a Z kezdőbetűs szerzők könyvei közül a legelső. A legjobb osztályzatot kaptam. Ez győzött meg arról, hogy az intézmény nem megfelelően működik. Otthagytam.

Európában José Pijoan jól fenéken billentett, amiért gótikus flamboyant építészettel foglalkoztam, és bemutatott egy modern építésznek, aki azzal kezdte a munkát, hogy görög oszlopfőket rajzoltatott. Majd érdekelni kezdett a modern zene és festészet. Egyik nap véletlenül meghallottam, amint az építész így szól néhány lányhoz: „Aki építész akar lenni, annak az egész életét az építészetnek kell szentelnie.” Ezek után odamentem hozzá, és bejelentettem, hogy továbbállok, mivel az építészetten kívül más dolgok is érdekelnek. Ekkoriban olvastam Walt Whit-

man *Fűszálakját*. Amerikára gondolva elfogott a lelkesedés, és azt írtam a szüleimnek, hogy hazatérek. Anyám ezt válaszolta: „Ne légy ostoba. Addig maradj Európában, ameddig csak tudsz. Szívj magadba annyi szépséget, amennyit csak lehetséges. Lehet, hogy soha nem jutsz el újra oda.” Elmentem Párizsból, és Mallorcán nekiálltam festeni és zenét szerezni. Már nem emlékszem pontosan rá, de egyfajta matematikai alapú zenét komponáltam. Nem tűnt igazi zenének, ezért aztán Mallorcáról eljőve otthagytam, hogy ezzel is könnyebb legyen a csomagom. Egy sevillai utcasarkon lettem figyelmes az egyidőben zajló vizuális és auditív események sokaságára, melyek az emberi tapasztalatban egyszerre jelentkeznek és kellemesek. Itt vette kezdetét számomra a színház és a cirkusz.

Amikor a későbbiekben visszatértem Kaliforniába, a Pacific Palisades környéke, dalokat írtam Gertrude Stein szövegeire és Aiszhülosz *Perzsájkjának* kórusrészleteire. A középiskolában tanultam görögöt. Ezek a darabok zongora-improvizációk voltak. A Stein-dalok pedig afféle repetitív zenébe átírt repetitív nyelv. Megismerkedtem Richard Buhliggal, ő játszotta elsőként Schoenberg *Opus 11* című művét. Annak ellenére, hogy nem tanított zeneszerzést, elvállalta zeneszerzési tanulmányaim irányítását. Tőle Henry Cowellhez mentem, Cowell javaslatára pedig, melyet a 25 fokú műveimre épített (kromatikusak voltak, de nem szeriálisak, s egy szólamban mind a 25 hangnak meg kellett szólalnia, csak ezután ismétlődhetett meg e hangok bármelyike), Adolph Weisshez, hogy ő készítsen elő Schoenberggel folytatandó tanulmányaimra. Amikor Schoenberget megkértem, hogy tanítson, így szólt: „Önnek bizonyára magas lesz az én óradíjam.” Erre így feleltem: „Ne is említsd a pénzt. Pénzem az egyáltalán nincs.” Schoenberg megkérdezte: „A zenének akarja szentelni az életét?” Ez alkalommal azt feleltem, hogy „igen”. Schoenberg erre kijelentette, hogy elvállal ingyen. A festéssel felhagytam, és csak a zeneszerzésre összpontosítottam. Két év elmúltával aztán mindkettőnk számára világossá vált, hogy nincs harmóniaérzésem. És Schoenberg számára a harmónia nemcsak kolorisztikus, hanem strukturális is volt. Arra való, hogy a zenemű részeit meg lehessen különböztetni egymástól. Ezért aztán Schoenberg azt mondta nekem, hogy sosem leszek képes komponálni. „Miért nem?” – kérdeztem. „Mert mindig egy falba fog ütközni, amin sosem tud átjutni.” „Akkor én azzal töltöm majd el az életem, hogy a fejemet folyton abba a falba verem.”

A filmes Oskar Fischinger asszisztenseként kezdtem dolgozni, zenét készítettem írni az egyik filmjéhez. Egyik nap ezt találta mondani: „A világ minden dolgában lélek lakozik, amelyet ki lehet szabadítani, ha rezgésbe hozzuk.” Ekkor kezdtem el mindent ütni, dörzsölni, mindezt meghallgatni, aztán ütőhangszerre írott zenét szerezni, amit később a barátaimmal eljátszottunk. Ezek a zeneművek azonos hosszúságú hangokból vagy csendekből álló rövid motívumokból építkeztek, olyan motívumokból, amelyek egy kör kerületén helyezkedtek el, s az ember előre is és visszafelé is haladhatott rajta. Nem határoztam meg a hangszereket, a próbákat talált vagy kölcsönzött hangszerek kiismerésére fordítottuk. Persze nem volt pénzem túl sokat kibérelni. Könyvtári kutatómunkát végeztem apám vagy jogászok

számára. Feleségül vettem Xénia Andreyevna Kashevaroffot, aki könyvkötészetet tanult Hazel Dreistől. Mindahányan ugyanabban a nagy házban laktunk, esténként az én ütőhangszerekre írott darabjaimat játszották a könyvkötők. Meghívtam Schoenberget is az egyik ilyen előadásra. „Nem érek rá.” „És esetleg egy hét múlva?” „Soha nem érek rá.”

Összeakadtam azonban modern táncosokkal, akiket érdekelt a zeném, és hasznát tudták venni. Felajánlottak egy állást a seattle-i Cornish Schoolban. Ott fedeztem fel az általam mikro-makrokozmikusnak nevezett ritmusstruktúrát. A zenemű nagyobb részeinek az aránya megegyezett egy kis egységen belüli frázisok arányával. Az ilyen mű ütemeinek számát úgy adtam meg, hogy e számnak legyen négyzetgyöke. Ezt a ritmikai struktúrát bármiféle hang kifejezhetette, beleértve a zörejeket is, de a hangokon és csendeken kívül a tánc, a mozgás és a mozdulatlanság is kifejezhetette. Ez volt az én válaszom Schoenberg strukturális harmóniájára. Az is a Cornish Schoolban történt, hogy felfedeztem a zenbuddhizmust, amely a keleti filozófiai gondolkodás részeként a későbbiekben átvette nálam a pszichoanalízis szerepét. Mind a magánéletemben, mind pedig zeneszerzőként a nyilvánosság előtt belső gondokkal küszködtem. Képtelen voltam elfogadni a zenének azon akadémikus felfogását, mely szerint a zene célja a kommunikáció, ugyanis azt tapasztaltam, hogy ha valami szándékosan szomorú zenét szereztem, akkor a közönség és a kritikusok gyakran nevetésre fakadtak. Úgy döntöttem, hogy felhagyok a komponálással, hacsak nem találok a kommunikációnál jobb érveket rá. A választ Gita Sarabhai indiai énekes és tablás adta meg: a zene célja az értelem megnyugtatója és lecsendesítése az isteni befogadása előtt. Ananda K. Coomaraswamy írásaiban ugyanerre azt találtam, hogy a művész felelőssége a természet működési elveinek utánzásában áll. Belső nyugtalanságom alább hagyott, és újra dolgozni kezdtem.

Mielőtt eljöttem a Cornish Schoolból, megalkottam a preparált zongorát. Syvilla Fort afrikai jellegű táncához írott zenémhez ütőhangszerre lett volna szükségem. Csakhogy a színházban, ahol táncolt, nem volt sem kulissza, sem zenekari árok. Csak egy rövid zongorát építettek be előre a közönség bal oldalán. Akkoriban vagy tizenkétfokú vagy ütősökre írott zenét komponáltam. Hangszerek számára azonban egyáltalán nem volt hely. Nem akadtam egyetlen afrikai tizenkétfokú sorra. Végül rájöttem, hogy a zongorát kell megváltoztatnom. Ezt pedig úgy tettem, hogy a zongorahúrok közé tárgyakat helyeztem. A zongorából így ütőhangszer kerekedett, mely körülbelül a csembalóéval megegyező hangerővel bír.

Szintén a Cornish Schoolban történt, egy ottani rádióállomáson, hogy olyan zeneművet komponáltam, melyben az akusztikus hangokat felerősített halk hangokkal és sinushullám-felvételekkel kevertem. Elkezdtem az *Imaginary Landscape* című sorozatot.

Két évet töltöttem el azzal, hogy egy Experimentális Zenei Központot próbáltam létrehozni egy főiskolán vagy egy egyetemen belül, vagy egy szponzorral társulva. S bár én megtaláltam a magam örömét ebben a munkában, nem találtam olyant, aki financiálisan is támogatta volna.

Moholy-Nagy Iskolájának tanszékére mentem, Chicagóba. Ottlétem idején a CBS Columbia Workshop Play megbízásából egy hangeffektusokból álló darab megírására kértek fel. A hangmérnök kijelentette, hogy minden elképzelésemet meg tudják valósítani. Ennek ellenére az, amit én írtam, kivitelezhetetlennek és túl költségesnek bizonyult; a darabot újra kellett írni ütőegyüttesre, majd lemásolni és a műsor sugárzása előtti néhány napon éjjel-nappal próbálni. Ez volt Kenneth Patchen *The City Wears a Slouch Hat* című műsora. Az emberek mind a nyugati parton, mind közép-keleten nagyon lelkesen reagáltak rá. Xéniával New Yorkba mentünk, de a keleti parton egy szemernyit sem lelkesedtek iránta. Max Ernsttel Chicagóban ismerkedtünk meg. Nála és Peggy Guggenheimnél laktunk. Nem volt egy fillérünk sem. Nem kaptam állást ajánlkozásomra, hogy rádió-hangeffektusból komponáljak zenét. Így újra modern táncosoknak komponáltam, folytattam apám számára a könyvtári kutató munkát, akkoriban anyámmal New Jerseyben laktak. Ekkortájt akadtam össze első virtuózaimmal: Robert Fitzdale-lel és Arthur Golddal. Két hosszú darabot írtam két preparált zongorára. Virgil Thomson meleg kritikával fogadta mind az előadást, mind a zeneművet. De a hallgatóság mindössze ötven főnyi volt. Elvesztettem egy csomó pénzt, ami meg sem volt. S arra kényszerültem, hogy személyesen és levélben is könyörögjek érte. Viszont továbbra is évente szerveztem és bemutattam egy-két kamarazenei műsort, illetőleg Merce Cunningham koreográfiájával készült táncprogramot. Aztán tovább turnéztunk vele az Államokban. Később David Tudorral, a zongoristával, Európában. Tudor mára egyszemélyben előadója és komponistája az elektronikus zenének. Sok-sok éven át mi ketten voltunk Merce Cunningham zenészei. Utána megint csak sok éven át dolgoztunk David Behrmannel, Gordon Mummával és Takehisa Kosugival. Az utóbbi időben megváltam a Cunningham Társulattól, hogy más darabjaimmal foglalkozhassam (a Frankfurtban előadott operámmal és a Harvardon tartott Norton-előadásaimmal). Tudor, Kosugi és az ütős Michael Pugliese dolgozik ma a Társulatnál.

Épp mostanában kértek tőlem valmiféle írást a zenbuddhizmus és munkáim kapcsolatáról. Nem írom át, hanem egészében ideillesztem, ennek az írásnak a menetébe. *From Where 'm 'Now* a címe. Időnként előfordulnak benne már említett és majdan említendő dolgok:

Ifjúkoromban, amikor még struktúra nélküli, bár módszeres, de nem improvizált zenét szereztem, az egyik tanárom, Adolph Weiss gyakran rótt fel nekem, hogy alig kezdek el egy darabot, már be is fejezem. Bevezettem ugyanis a csendet. Ami egyfajta talajnak bizonyult, amelyen kihajthatott az üresség.

A főiskolán szakítottam azzal a kamaszos elképzeléssel, hogy életemet a vallásnak szentelem. Miután abbahagytam a tanulmányaimat és Európában utazgattam, érdekelni kezdett a modern festészet, az auditív és a vizuális élmények, az alkotás, míg végül komponálásra adtam a fejem, mely húsz évvel később, azáltal, hogy grafikusvá vált, vissza-vissza vezetett a festészet világába (nyomatok, rajzok, vízfestmények és az *Europas 1&2* jelmezei és díszletei.)

A harmincas évek végén Nancy Wilson tartott előadást *A dada és a zen* témájáról. Meg is említem ezt a *Silence* előszavában, s azt is hozzáteszem, hogy nem szeretném, ha a műveimet a zen hatásának tulajdonítanák. Jól tudom, miként változik térben és időben, és hogy itt és most mit jelent, de mégsem vagyok biztos felőle. De bármi legyen is, nekem örömet okoz, különösen mostanában Stephen Addis könyve, a *The Art of Zen* révén. Volt szerencsém meghallgatni Daisetz Suzuki előadásait a zenbuddhizmus filozófiájáról, amit a negyvenes évek végén tartott a Columbia Egyetemen. Később kétszer is meglátogattam Japánban. Sohasem üldögélek lótuszülésben, nem is meditálok. Dolgozom, és mindig szükségem van írószerekre, székre és asztalra. Mielőtt nekifognék, hátygyakorlatokat csinálok, és megöntözöm a virágaimat, amelyből körülbelül kétszáz darab van.

A negyvenes évek végén jöttem rá tapasztalati úton (a Harvard Egyetem süketszobájában jártomban), hogy a csend nem akusztikus. Hanem az értelem megváltozása, egy fordulat. Ennek szenteltem a zenémet, munkám pedig az intenciómentesség felfedezésévé vált. Ahhoz, hogy ezt hitelesen kivitelezhessem, kifejlesztettem egy bonyolult komponálásmódot a Ji King véletlen-műveleteinek segítségével, s ezzel a választás felelőssége helyett a kérdező felelőssége az enyém.

Gyakran visszatérek egy pár buddhista szöveghez, ilyen a *Huang-Po Doctrine of Universal Mind* (Chu Chian első fordítása, London Buddhist Society, London 1947), aztán L. C. Beckett *Neti Neti*-je, mely akár az én életem illusztrációja is lehetne (szólok erről a Harvardi Norton-előadások bevezetőjében), aztán a *Ten Oxherding Pictures* (az a változata, melyben a mosolygó, ámbár zord szerzetes a végén, a Semmi megtapasztalása után visszatér a faluba, mely a jótéteményeit élvezi). A buddhizmuson kívül és azt megelőzően olvastam a *Gospel of Sri Ramakhrisná*-t. Ramakhrisna mondta azt, hogy minden vallás azonos, mint az a tó is, melyhez az szomszjas emberek különböző irányokból érkeznek, és eltérő nevekkkel illetik. Ráadásul a víz többféleképpen tud ízleni. A zen ízet számomra a humor, a hajthatatlan-ság és az elkülönülő képesség keveréke adja meg. Marcel Duchampra emlékeztem, bár az ő esetében ehhez még az erotikát is hozzá kell vennünk.

A Harvardon tartott Norton-előadásaimhoz forrásként használtam a buddhista szövegeket. Hallottam egy bizonyos igencsak rendíthetetlen indiai filozófusról. Megkérdeztem Dick Higginstől: „Ki a a buddhisták Malevicse?” Ő csak nevetett. Miután elolvastam Frederick J. Strengtől az *Emptiness – a Study in Religious Meaning* című könyvet, rögtön rájöttem, hogy ki az. Nagarjuna.

Mivel azután akadtam rá, hogy az előadásokat befejeztem, Ludwig Wittgensteint vettem be, az egész életművét véletlen-műveleteknek vetve alá. Van még egy jó könyv, Chris Gudmunsen *Wittgenstein és a buddhizmus* címet viselő könyve, melyet újra és újra el fogok olvasni a jövőben.

A zeném a néha rugalmas néha merev időcellákat felhasználja. Nincsen sem partitúrája, a szólamoknak sem meghatározott a viszonya. A szólamok időnként teljesen ki vannak írva, máskor nem. A Norton- előadások címe utalás a *Composition in Retrospect* legújabbban átírt változatára:

MódszerStruktúraIntencióFegyelemNotációIndetermináció
EgymásbahatolásUtánzásElkötelezettségKörülményekVáltozóStruktúra
Nem-értelmiEsetlegességInkonzisztenciaElőadás (I–VI)

A kiadás címe mindennapi használatra, egyszerűen csak I–VI.

A Black Mountain College nagyrészt német közösségében azt tapasztaltam, hogy nem ismerik Erik Satie-t. Ezért aztán, egyik nyáron, amikor ott tanítottam volna, és nem voltak növendékek, rendeztem egy Erik Satie Fesztivált, vacsora utáni félórás koncerteket bevezetőkkel. A Fesztivál legfontosabb részét pedig a Satie-t és Beethovent szembeállító előadásom képezte, melyben úgy találom, hogy Beethovennel szemben Satie-nak volt igaza. Satie *Le Piège de Méduse* című darabjának előadásakor Buckminster Fuller játszotta Méduse bárót. Azon a nyáron épült fel Fuller első kupolája, mely azonnal összedőlt. Ő azonban el volt ragadtatva: „Hisz csak a fiaskóimból tudom meg, hogy mit kell tennem.” Ez a megjegyzése apámra emlékeztetett. Apám is ezt szokta volt mondani.

A Black Mountainban zajlott le az első úgy nevezett happening is. A közönség négy egyforma háromszögalakú területen ült, melyek csúcsukkal egy négyszögű előadótér felé mutattak. A közönség e kisebb előadótérrel szemben ült, melyből átjáró sorok vezettek az embereken keresztül egy nagyobb előadótérbe, mely körbefogta a nézőket. Különálló dolgok zajlottak: Merce Cunningham tánca, Robert Rauschenberg a festményeit állította ki és gramofonozott, Charles Olsen és M. C. Richards a költeményeit olvasta fel a közönségen túlhanról, egy létra tetejéről, David Tudor zongorázott, jómagam ugyancsak a közönség mögül egy létra tetejéről egyik csendeket tartalmazó előadásomat olvastam fel. Valamennyi esemény véletlen-műveletek által meghatározott ideig tartott, az én felolvasásom teljes idején belül. Még ezen a nyáron, de később, Newportban a Rhode Islandon, Amerika első zsinagógájában jártomban fedeztem fel ugyanezt az ülésrendet, ahol a kongregációt egymással szemközt ültették.

A Rhode Island-ról Cambridge-be mentem, ahol a Harvard Egyetem süket-szobájában meghallottam, hogy az ottani csend nem a csupán a hang hiányát jelentette, az idegrendszerem működését és a vérkeringésemet is hallani lehetett. Ez az élmény és Rauschenberg fehér festményei késztettek a '43'' megkomponálására; a csendes darabot a Vassar College-ben tartott előadásomban már leírtam, még mielőtt a Suzukival folytatott tanulmányaimba vettem volna magam (*A Composer's Confession*).

Az ötvenes évek elején David Tudorral, Louis és Bebe Barronnal számos darabot készítettünk magnószalagra: Christian Wolff, Morton Feldman, Earle Brown és az én műveimet. Miként a ritmikai struktúrámmal Schoenberg strukturális harmóniáját követtem, a csendes darabommal pedig Robert Rauschenberg fehér festményeit, úgy a *Music of Changes* című, a Ji King véletlen-műveleteivel komponált kompozíciómmal Morton Feldman grafikus zenéjének nyomába szegődtem, mely

számokat használ a hangmagasságokra, és ezeknél csupán magas, középregisterrű és mély hangokat különböztet meg. Nem rögtön ezután, hanem néhány évvel később a struktúráról a folyamatra váltottam át, egy részekből álló tárgyszerű zenéről egy kezdet, közép és vég nélküli, az időjárásra hasonlító zenére. A Merce Cunninghammal közös műveinkben a zenei kíséreteim nem követik az ő koreográfiját. A zene és a tánc egymástól független, de egyszerre jelenlévő.

Az ötvenes években történt, hogy a városból vidékre költöztem. Ott találkoztam Guy Nearinggel, aki a gombákkal és más ehető növényekkel kapcsolatos stúdióimban irányított. Vele és még három barátunkkal alapítottuk meg a New York-i Gombász Egyesületet. Nearing segített a zúzmókban is, amelyről könyvet is írt és publikált. Ha nem volt eső, és így nem nőttek a gombák, akkor a zúzmókkal foglalkoztunk.

A hatvanas évektől kezdve jelennek meg a zeneműveim és az írásaim. Bármit csinállok, az mind hozzáférhető. Egy hawaii élményem Buckminster Fuller és Marshall McLuhan munkáira fordította a figyelmemet. Az Oahu északi és déli részét összekötő alagút fölött a hegyláncolatok tetejét olyan csipkézet borítja, mint a középkori kastélyokét. Amikor ezekről tudakozódtam, akkor azt a választ kaptam, hogy védelmet volt hivatott adni, míg a mérgezett nyilakat lőtték ki az alant lévő ellenségre. Mára már mindkét oldalnak ugyanaz a haszna. Valamivel több, mint száz évvel ezelőtt a sziget még csatamező volt, amit a hegyláncolat osztott ketté. Fuller világtérképe arra mutat rá, hogy egyetlen szigeten élünk. A Világfalu (McLuhan). A Földűrhajó (Fuller). Egyenlítsd ki az ember szükségleteit és a föld erőforrásait (Fuller). Nekikezdtem a *Napló* mnak: *„Hogyan javítsuk meg a világot: csak elrontjátok. Anyám ezt mondta: „Hogy van bátorságod!”*

Nem emlékszem, hogy kezdődött. Az időre nem, de a helyre igen: Edwin Denby padlásszobájában, a 21. utcában írtam az első mezosztichonomat. Egy szokásos bekezdés volt, de a nevet nagy betűkkel írtam benne. Azóta már költeményekként írom őket, a nagybetűk fentről lefele sorakoznak, ünnepi alkalmakra, támogató szándékkal vagy felkérésre készülnek, gondolkodásom vagy nem-gondolkodásom beindítására szolgálnak. (A *Themes and Variations* az első olyan mezosztichon-sorozat, ami olyan írásmódot célozott meg, ami gondolatokból származik ugyan, de nem azokról szól, hanem létrehozza őket). A mezosztichon-írásnak több útját jártam: írtam rengákat (több forrás-mezosztichon keveréke), autokut, mely egy saját szavára redukált mezosztichon, máskor pedig az írásmód „globális” volt (a szavak a forrásanyag véletlen-műveletek által megjelölt részeiből innen-onnan jöhetnek).

A litográfiákat Irwin Hollander felkérésére készítettem. Voltaképpen Alice Weston ötlete volt. (Meghalt Duchamp, kértek, írjak róla valamit. Jasper Johns is felkérték. Ő azt felelte: „Nem akarok semmit mondani Marcelról.”) Így született a *„Not Wanting To Say Anything about Marcel”*: nyolc darab plexigram és két litográfia. Hogy ez megfelelt-e a felkérésnek, nem tudom. Kathan Brown a Crown Point Press-be hívott meg, később pedig a kaliforniai Oaklandba, hogy készítsék rézmetszeteket. Elfogadtam a meghívást, mivel korábban nem fogadtam el Gita Sarabhai meghívását, hogy tegyünk egy utat a Himalájában. Más dolgom volt. Később, amikor én ráér-

tem, akkor ő nem. Így aztán semmi nem lett az útból. Amit mindig is sajnáltam. Elefánton tettük volna meg. És biztos örökre emlékezetes maradt volna...

Attól fogva évente egy-két alkalommal dolgoztam a Crown Point Press-nél. Rézmetszeteket csináltam. Egyszer csak így szólt Kathan Brown: „Csak le kéne itt ülnöd és rajzolni.” Így teszek: köveket rajzok körül véletlen-műveletek által kijelölt pontra helyezve őket egy rácsozaton. Ezeket a rajzokat zenei lejegyzésre is használtam: *Rengas, Score and Twenty-three Parts* és a *Ryoanji* (csak éppen balról jobbra haladva, félkörív a kövek körül). Egy képzőművész, Ray Kass, aki vízfestést tanít Virginiában a Polytechnic Institute of State University-n, érdeklődni kezdett a véletlen-műveletes grafikus műveim iránt. Vele és a tanítványaival ötvenkét vízfestményt festettem. Ez vezetett az aquatintához, az ecsetekhez, a savhoz és mindezeknek a tűzzel, füsttel és köves rézmetszetekkel való kombinációjához.

Ezek a kísérletek vezettek rá, hogy miként lehet zenét írni azon a módon, ahogy az *On the Surface* nyomatait készítettem. Rájöttem, hogy a grafikus változásokat meghatározó vízszintes vonal megfeleltethető a zenei lejegyzés függőlegesének (*Thirty Pieces for Five Orchestras*. Tér helyett az idő).

Heintz Klaus Metzger, Rainer Riehn felkérésére és Andrew Culver asszisztensi közreműködésével írtam az *Européras 1&2*-t a Frankfurter Operaház számára. Ez a darab kiterjeszti zene és tánc független együttlétezését, amelyet Cunningham és én már jól ismertünk), a színház legapróbb elemeire is: a világítástól, a műsorfüzeten, a díszleten, a kellékeken, a kosztümökön át a színpadi akciókig.

Tizenegy vagy tizenkét éve kezdtem el írni a *Freeman Etudes* című műveimet. A *Etudes Australes* című darabom zongoraszóljához hasonlóan a lehető legnehezebb zenét akartam írni, hogy az előadás megmutathassa, a lehetetlen nem is olyan lehetetlen. Harminckét darabot szerettem volna komponálni. Csakhogy a 17–32-edik etűdökben túl sok lejátszani való hangjegy volt. Sokáig hezitáltam, hogy talán szintetizátorral kéne megcsinálni, de nem éreztem igazán kedvet rá. Így aztán ez a darabom sok évig befejezetlenül állt. '88 nyarának elején Irvine Arditti eljátszotta az első tizenhatot 56 perc alatt, majd 88 novemberének végén ugyanezt 46 perc alatt. Megkérdeztem, hogy miért játssza olyan gyorsan. Így felelt: „Ez áll az előszóban: olyan gyorsan, amennyire az csak lehetséges.” Így tudtam meg, miként fejezhetem be a *Freeman Etudes* című műveimet. Ott, ahol túl sok hangjegy volt, egyszerűen azt az instrukciót adtam, hogy „annyi hangjegyet lejátszani, amennyit csak lehetséges.”

Úgy véltem, hogy a zenekart nem csupán zenészek, hanem emberek viszonya is jellemzi. Ezért a különböző darabjaimban eltérő emberi viszonylatokat teremtettem. Az *Etcetera* címűben a zenekar szólistákból áll, és időnként saját elhatározásukból mehetnek játszani a három karmester vezénylete alá. Az *Etcetera 2/4 Orchestras* című négy karmesterrel kezdődik, a zenészek időnként elhagyhatják a csoportjukat, hogy szólózhassanak. Az *Atlas Eclipticalis* ban és a *Concert for Piano and Orchestra* című művemben a karmester szerepe nem irányító, hanem szolgáltató jellegű, ő adja az időt. A *Quartets* ben maximum négy zenész játszik egyszerre,

de ez a négy mindig változó. Minden egyes zenész szólista. Teszem ezt azzal a céllal, hogy a zenekari közösséget a kamarazenélés örömére vezessem. Hogy egyénekből épüljön fel a társadalom. Kamarazenét nagyzenekarivá nagyítani, *Music for* : eddig tizennyolc részt írtam meg, amelyek bármelyike játszható egyszerre, vagy el is hagyható. Rugalmas időcellák. Változó struktúra. Olyan zene, amely földrengésbiztosnak tekinthető. Másik kompozíció-sorozatam, melynek nincsen közös elve, az a csoport, amely a *Two* cíművel kezdődik, és folytatódik a *One, Five, Seven, Twenty-three, 101, Four, Two², One²* és a *Three* címűekkel. Ezekben a darabokban a számomra ismeretlent keresem. Azt a zenét szeretem a legjobban, amit még nem hallottam. Nem hallom előre az általam komponált zenét. Azért komponálok, hogy utána olyan zenét halljak, amit még nem hallottam.

Olyan korban élünk, amikor megváltozik az emberek véleménye a zene valós vagy lehetséges hasznáról. – Olyasvalami, ami nem beszél emberszerűen, a szótárbeli meghatározását nem ismeri, sem az iskolák róla szóló elméleteit. – Mely csupán rezgéseivel fejezi ki önmagát. Az emberek erre a vibrációs jelenségre figyelnek, nem pedig arra, hogy ez hogyan viszonyul egy ideális előadáshoz. Pontosan arra, hogy éppen akkor miként szólal meg, hiszen nem szükségszerű, hogy kétszer ugyanúgy hangozzék. Ez a zene olyan, amely a hallgatót abba a pillanatba viszi, mely éppen van.

A minap kaptam egy felkérést Enzo Perucciotól, aki zenei szerkesztő Torinóban. Ezt válaszoltam neki:

Olyan nyelvű könyv előszavának megírására kértek, amelyen én nem olvasok. Ezért ez az előszó nem a könyv előszava lesz, hanem a könyv témájáé, az ütőhangszeres zenéé.

Az ütőhangszeres zene teljesen nyitott. Ma még nyitottabb. Nincsenek határai. Nem hasonlít sem a vonósokhoz, sem a fúvósokhoz, sem a rézfúvósokhoz (végiggondolva a zenekar más részét), bár ha képes kiszabadulni a harmónia ketrecéből, akkor tud nekik tanítani egy-két dolgot. Nem szükséges feltétlenül zenét hallgatni, mert az ütőhangszeres zenét illusztrálja az a legelső hang is, melyet meghallasz ott, ahol épp vagy, akár a szabadban, akár a városban. Az egész planétán.

Fogj bele a könyv bármelyik részébe és olvasd végig. Azon kapod magad, hogy a következő lépésen gondolkodsz. Lehet, hogy új anyagokra lesz szükség, új technológiákra. Meglesz. Az új tudomány, a káosz, az X világában vagyunk.

A vonósok, a fúvósok és a rézfúvósok többet tudnak a zenéről, mint magáról a hangról. A zaj megismerése céljából ütőhangszeren kéne tanulniuk. Akkor majd felfedeznék a csendet, amely az emberi értelem megváltozását jelenti; és az időnek olyan aspektusaira is figyelnének, amelyeket még nem alkalmaztak a gyakorlatban. Az európai zenetörténetben már megjelent ugyan (az izoritmikus motettában), de a

harmóniaelmélet félresöpörte. A harmóniát az ütősökre komponáló Edgard Varèse, majd, Tenney, James Tenney újította meg; nem végleges módon. Múlt decemberben hallottam Miami-ban egy darabját, és fel is hívtam utána: „Ha ez a harmónia, akkor mindent visszavonok; ennek híve vagyok.” Az ütőhangszeres zene szelleme mindent képes megnyitni, még azt is, ami úgy szólván tökéletesen zárt volt.

Folytathatnám tovább (két azonos fajta ütőhangszer nem hasonlít jobban egymásra, mint két azonos nevű ember), de nem akarom az olvasó idejét rabolni. Nyisd ki ezt a könyvet, és minden ajtót ott, ahol éppen vagy. Az életnek nincsenek határai. És a zene az élet része, ez a könyv rá a bizonyosság.

New York, 1989 augusztusa

JI KING (Tokiói előadás)

A *Ji Kinget* először a San Franciscó-i közkönyvtárban láttam 1936 körül. Lou Harrison mutatta meg. Akkoriban még semmilyen módon nem használtam, csak megnéztem. Később, 1950-ben Christian Wolfftól megkaptam azt a kétkötetes Bollingenkiadást, melyet Cary F. Baynes fordított angolra Richard Wilhelm német fordítása alapján. A bevezetőt C. G. Jung írta. Ez alkalommal azonnal megcsapott a *Ji King* használatában rejlő lehetőség kérdéseim számokkal való megválaszolása módszerét illetően. Úgy tűnik, hogy az akkor rám gyakorolt hatásának két oka is volt.

Az első az, hogy Suzuki Daisetzről, aki a zenbuddhizmus filozófiájába bevezetett, egy előadást hallottam az Értelme felépítéséről. Suzuki odament a táblához, és rajzolt egy ellipszist. Középen húzott két vízszintes párhuzamos vonalat. Azt mondta, hogy az idom felső fele a relativitás világa, az alsó az Abszolútumé, az, amit Eckhart a Földnek nevezett. A két párhuzamos az egót vagy az értelmet jelentette (kis é-vel). A rajz egésze pedig az Értelme felépítését mutatta. Majd arról beszélt Suzuki, hogy az értelem képes magát elhatárolni önnön élményeitől, érkezzék azok akár a relativitás világából az érzékszervek révén, akár az Abszolútumból az álmokon keresztül. Vagy arra is képes, hogy elszigetelje magát a tetszéseitől és nemtetszéseitől, az ízlésétől és az emlékezetétől, s hogy együtt áradjon az Értelmelemmel (nagy É-vel). Suzuki szerint ez utóbbi az, amire a zen törekszik. Ezek után döntöttem úgy, hogy folytatom a komponálást s az egóm lótuszüléssel való fegyelmezését, és megtalálom azt az komponálásmódot, mely oly szigorúan érinti egómat, mint a lótuszülés.

Eszközömnek a mágikus négyszöget választottam, hogy a választás felelősségét azoknak a mozgásoknak a felelősségévé alakítsam át, amelyeket egy nem számokból, hanem hangokból álló táblázaton végzek. Két másik zeneszerző csinált hasonlókat akkoriban (a gondolat tehát a levegőben volt): az egyikük a Párizsban élő Wyschnegradsky volt. Így amikor Christian Wolfftól megkaptam a hatvannégy hexagramma négyszögéből álló *Ji Kinget*, az azonnal megszólított, s felvázoltam a *Music of Changes* megkomponálásának módját. Felelősségem a kérdés felelősségévé vált, és kapcsolatot tudtam teremteni a *Ji King* hatvannégy száma és tiszteletes számú válasz között.

A *Ji King* megszabadított a 2 gondolatától (tehát a viszony fogalmától). Azaz rájöttem, hogy valamennyi dolog viszonyul egymáshoz. Felesleges, hogy mi teremtsünk viszonylatokat.

A *Ji Kinget* minden olyan tevékenység közepette használok, ahol nincs szó valamiféle célról, örömszerzésről, a jó és a rossz közötti megkülönböztetésről. Tehát, ha zenét szerzek, költeményt írok vagy grafikus műveket készítek. Nem élek vele viszont, ha teszem azt, átmegyek az utcán, ha sakkozom, szeretkezem vagy éppen

a világ jobbításán fáradozom. A *Ji Kinget* jóskönyvként is használom, bár korántsem olyan gyakran, mint régebben.

A *Ji King* a számítógépes zenei program működéséhez hasonlóan megmondja, hogy hány hangesemény zajlik és mennyi idő alatt, mely időpillanatban, mely hangszereken és milyen hangerővel stb. Segítségével komponálva szerteágazó utakon kereshetem továbbra is azt az eszközt, amely elgondolásokra támaszkodik ugyan, de mégsem azokról szól, s ugyanakkor az elgondolásokat el is távolítja az intencióimtól.

Még egyszer mondom, hogy a *Ji King* önfegyelemre tanít. A megváltozási képességünket serkenti, az önkifejezést visszafogja. Sohasem komponálok nélküle: még akkor sem, ha más „fémgolyó” nyomában járok (magam előtt görgetve az általam választott úton), mint a minket körülvevő űr csillagainak térképe, vagy annak a papírlapnak a hibái, amelyiken éppen írok (hány göcsört? hány csillag?).

A legutóbbi Japánban tett látogatásom során (a mostanihoz hasonlóan akkor is Tohru Takemitsu hívott meg), előadást tartottam „Visszatekintés a zeneszerzésre” címmel. Ez részét képezi legutóbbi könyvemnek, mely *X* címmel a Wesleyan Univeristy Press-nél jelent meg. Az *X* óta a *Gombák et variationes* című is megjelent az oklandi Burning Booksnál Kaliforniában, mégpedig egy hat zeneszerző által írott szöveggyűjtemény részeként *A vendégek vacsorázni indulnak* címmel. Ama anyagok gyűjteményéhez, melyet egy Erik Satinak Marcel Duchamp, Marshall McLuhan, Chris Mann és James Joyce által adott ajándékként kell elképzelnünk, a *Satie Társaság első gyűléséhez*¹ pedig az ArtCom Electronic Network révén lehet hozzáférni; ezt a San Franciscó-i Whole Earth 'Lectronic Link közvetíti. A „Visszatekintés a zeneszerzésre” száztizenkét rövid szakaszból álló összefoglalása annak, amit 1981-ben zeneműveim elveinek tekintettem, kezdve a harmincas évek darabjaitól egészen napjainkig. A kezdő szakaszok a Módszer, a Struktúra és az Intenció szavakra épülő mezosztichonok (az én intencióm persze az intenció hiánya). A következő három a Diszciplínára épül, a fegyelemnek amaz elgondolására, amely a józan, nyugodt értelem kimunkálására hivatott, az értelem megszabadítására saját tetszéseitől és nemtetszéseitől, ízlésétől és emlékezetétől, és amely az értelmet a rajta kívül eső Értelemnek veti alá. Az ezt követő hat szakasz a Notációról, az Indeterminációról, a dolgok Egymásba Hatolásáról, az Odaadásról és a Körülményekről szól. Egy olyan értelem megváltozásának története ez, melynek figyelme többek között a struktúráról a folyamatra terelődött, a részekből álló egészről pedig egy olyan valamire, amit nem jellemez a kezdet, a közép és a vég. Közben már vagy öt év eltelt. Mik is lennének az új szakaszok szavai, ha folytatnom kéne a „Visszatekintés”-t? Nos, ha a *Thirty pieces for Five Orchestras*, *Thirty pieces for String Quartet* és a *Music for* című darabomra gondolok, mely utóbbi hátralévő életem állandóan folyamatban lévő műve (a *Music for Six*-ként kezdődött, de idén már tizennégy része is meglesz), akkor a Struktúra vagy a Rugalmas Struktúra szavaira írnám az új szakaszt. Vannak szólamok, de nincsen partitúra, az időperiód-

1 The First Meeting of the Satie Society

dusok hosszúsága változhat; olyan zene ez, amely földrengésbiztosnak tekinthető. Aztán ha a *Ryoanji* ütős kíséretére gondolok, az *Etcetera 2/4 Orchestras* vezényelt zenekari szólamaira, és a Hans Arp emlékére írott darabra, akkor csinálnék egy új szakaszt az Élmény vagy a Nem-Értés szóra is, mivel olyan lassú tempókkal kezdem foglalkozni, amelyeket már nem is hallunk vagy érzünk igazán tempóknak. És kelle-ne még egy az Esetlegességre írott szakasz is. Az *Inlets*-re gondolok, és még inkább a *Music for* ütőhangszereinek számozására, de meg-nem-nevezésükre. Az ok és okozat közti kapcsolat megteremtése itt nem működőképes. S minden bizonytalannal lenne egy az Inkonzisztenciára írott szakasz is. Ez mind az *Etcetera* mind az *Etcetera 2/4 Orchestras* című darabra is érvényes. A korábbi darabban a zenészek szólistaként kezdenek el játszani, s miközben a vidék hangjai szólnak, tetszés szerint olyan állomáshelyekre mehetnek, amelyek ha beteltek, ott vezénylik őket. A mostani *Etcetera* elején vezénylik a zenészeket, de itt a város hangjai hallhatóak. Tetszésük szerint bármikor elmehetnek egy olyan helyre, ahol szólistaként játszhatnak, feltéve hogy e helyek még nincsenek betöltve. Egyidejűleg állnak fenn a végletek. Minap fejeztem be egy új darabot, *Hymnkus* címmel. Ez az *Etcetera 2* szólóiból áll, melyek ugyanarra a nyolchangú kromatikus sorra vannak szűkítve, és a himnusz-versekhez hasonlóan ismétlődnek, csak egy kicsit eltérő sebességgel. Talán a *Collection of Rocks*-ra fog hasonlítani, egy másik újabb darabomhoz, melyhez az alábbi bevezetőt írtam:

1982-ben André Dimanche megkért, hogy tervezzem meg a *Gombáskönyvem* borítóját, amelyet Pierre Lartigue fordított. Hozzátette, hogy ez egy tizenöt részből álló, Ryoan-ji Könyvek elnevezésű sorozat része lesz, s valamennyit az elgereblyezett homokra emlékeztető papírba fogják kötni. A magam részéről a könyvem borítójára tizenöt követ rajzoltam körül (ugyanis a kyotoi Ryoan-ji Kertben tizenöt kő van), amelyek a Ji King-gel meghatározott pontokon egy a borító méretével megegyező rácson helyezkednek el, beleértve a borító füleit is.

Amikor aztán 1983-ban a Crown Point Nyomdába mentem rézkarcokat készíteni, ugyanezt a tizenöt követ vittem magammal. Csakhogy hamarosan kiderült, hogy amit ceruzával a papíron meg lehet csinálni, az kivitelezhetetlen tővel a rézen. A ceruzával létrehozott csoda megszűnt, s a rézen csak akkor jelent meg újra, ha a kövek számát megszoroztam (225: 15x15; 3375: 15x15x15).

Pár éve van egy nagy belső kertem New Yorkban. A 20x20 lábnyi piramisszerű tetőablak és a tizenegy keletre és délre néző ablak is felbátorított. Ma már több mint kétszáz különféle növényem van, köztük kicsi és nagy kövek, amiket vagy az utazásaimról hoztam, vagy *in situ* kiválasztás után Ray Kass hozott el autóval a virginiai New Riverből, Irwin Kremen pedig a North Carolinabeli Duke Forestből. Jóllehet fiatal koromban képtelen voltam szobrokkal együtt élni, ma már azt veszem észre, hogy szeretem az elhelyezett kő mozdulatlanságát és nyugalalmát.

A tizenegy ablakon át beszűrődnek a Sixth Avenue hangjai. Egész éjjel. Rájöttem arra, hogy míg alszom, miként tudom átfordítani a riasztókat (melyek New York

állandó makacs hangjai) Brâncusi-képekbe. Ez vezetett rá arra, hogy ne csupán a nagyvárosi közlekedés kiszámíthatatlan, folyton változó hangjaiban leljek örömet (mint már régóta), hanem a modern felszerelésekkel és kényelemmel járó mozdulatlan, örökös hangokban is (hűtőszekrény, párologtató, számítógép, visszajelző).

Kézbe veszem a *Sóárus*², *Marcel Duchamp írásai* című kötetet, s ezt olvasom: „Zeneszobor: különféle helyekről érkező tartott hangok, melyek hangszobrot alkotnak, amely időbeli.” Nos, szándékom szerint ez a *Collection of Rocks*. Marcel Duchampnak van ajánlva, mivel nem felejtjük el neki, ahogy azt mondta, ötven évvel előzte meg korát.

Van tizenöt kő. Mindegyik három, négy, vagy öt hangból áll. Az előadótérnek hatvanöt pontja van. Huszonkettő az eltérő hangokat kibocsátó zenészcsoporthoz, száma, mindegyikük két részre van osztva, hogy a hangot ki lehessen tartani. A második csoport átveszi az elsőétől, amikor annak elfogy a levegője. Nincsen karmester, mindegyik csoport kap két stoppert. A darab húsz perces. Elképzelhetőek hosszabb verziók is (a jelenleginél másfélszer, kétszer, két és félszer és háromszor hosszabbak). A zenészeknek változtatniuk kell a helyüket, hogy különböző helyekről játszhassanak. A hallgatóság is változtathatja a helyét. Visszatértünk tehát a közlekedés világába, haza, vagyis a saját időnkbe.

Ez már egy másik szakasz? És milyen név illik rá? Szobrászat? Mozdulatlanság? Technológia?

Úgy vélem, hogy a lassú tempók iránti érdeklődésem a *Ryoanji* szőlőinak kíséretével kezdődött, mely néha ütős szolista, máskor kamarazenekar előadásában szólal meg. Azt tettem, hogy egy mondjuk hatvanra állított metronóm-értékkel olyan ütemsorozatot képeztem, amelyeknek tizenkettő-tizenöt ütéséből csak öt lesz hallható. Ez az ösvény olyan izgalmasnak bizonyult, hogy úgy döntöttem, az *Etcetera 2/4 Orchestras* című darabban tovább megyek: az ütemhosszúságokat tizenkettő-tizenötörről huszonhét-harminchatra emeltem, megtartva az ötöt, mint az egy ütemben hallható ütések számát. Megváltottam az egyes ütemek közti ütések számát is hatvanról ötre az első zenekar, és öt és háromnegyedre a negyedik zenekar; hét és félre a harmadik és tízre a harmadik zenekar esetében. Ha a lejegyzés hagyományos maradt volna, akkor a karmesterek kénytelenek lettek volna hatvanas metronóm mellett tizenkettőig számolni az első zenekarnál, tizenegyig a negyedik, nyolcig a második és hatig a harmadik zenekar esetében. Úgy döntöttem, hogy egyszerűsítmem a notációt, hogy inkább időmérésen alapuló, mintsem konvencionálisan zenei legyen.

Az *Etcetera 2/4 Orchestras* szólói meghatározatlanok. Egy-öt ismételt hang van bennük, plusz még egy segédhang, amely ismételhető, de nem kötelező jelleggel. Csak a hanglejtést adtam meg. A zenészek maguk választhatják meg saját hangjaikat, de inkább emlékezetükben, semmint lejegyzéssel rögzítve azokat. Mindegyik szóló tizenhét proporciónálisan notált eseményből áll, ahol a tér szuggerálja az időt, de nem meghatározott időegységben belül.

2 Marchand du Sel (M.D. írásai)

Már jóval korábban megvoltak e darabról az elképzeléseim, mielőtt még képes lettem volna leírni. Tudtam, hogy a zenészt először vezénylik, s majd elhagyja ezt a helyzetet, hogy szólót játsszon. De honnan tudja, hogy hol tart a szólamában, amikor visszatér abba a csoportba, amelyet korábban elhagyott? Ljubljanában aztán, a *Collection of Rocks* zágrábi előadása után egy nap eszembe jutott, hogy egy kottapultnál két zenész is játszhat. Amikor az egyik elmegy szólót játszani, a másik addig maradna ott, míg amaz visszatérne, így meg tudja mutatni, hogy hol tart a szólam. Ez a gyakorlati ötlet adott lökést a megírásra. Idővel aztán már nem is volt szükség a kiinduló elgondolásra, mivel a notáció az időmérésen alapul. De a legelején ez egyáltalán nem így volt.

BEVEZETÉS¹

Hiszem, hogy a zene célja az értelem megnyugtatása és lecsillapítása az isteni befogadása előtt. Ez a gondolat az indiai hagyomány részét képezi. Gita Sarabhaitól, egy indiai zenésztől hallottam. Egy másik indiaitól, Ananda K. Coomaraswamytól pedig ezt: a művész felelőssége a természet működési elvének utánzásában áll. A természet működését illető elképzeléseink a tudományosság alakulásával együtt folyton változnak. Mára már a káosz is a tudományosság vizsgálódási körébe tartozik. Semmi nem kerülhet az ok és okozat hálózatán kívül. Minden oka minden másnak; és minden dolog minden más dolog következménye.

Az örökérvényű filozófia szerint a nyugodt és csendes értelem mentes saját tetszéseitől és nemtetszéseitől. Isteni hatások az érzékelés révén érnek bennünket. Én anélkül léptem a zen útjára, hogy a lótuszülést gyakorolnám. Úgy tűnt, hogy egy zenészerző éppen eleget üldögél. Daisetz Suzuki a táblára egy ellipszist rajzolt, melynek közepén bal oldalon húzott két párhuzamost. Rámutatott, hogy ez az értelem felépítése. A két párhuzamos jelenti az egót vagy az értelmet, kis é-vel; a rajz egésze pedig az értelmet, nagy É-vel. A felső rész a relativitás világa; míg az alsó az abszolútumé, az, amelyet Eckhart mester földnek nevezett. A relativitás világát az ego az érzékelésen keresztül, a föld pedig az álmokon keresztül tudja megközelíteni. Bármelyiktől, de mind a kettőtől is képes elválasztani magát a tetszései és nemtetszései segítségével, s ugyanakkor meg is tud szabadulni a tetszésektől és nemtetszésektől, és együtt áradni az éppen történő dolgokkal. „Jöjjön bármi, örömmel fogadom.” Avagy: *Nichi nichu kore ko nichu*: Minden nap egy szép nap. Ez az értelem felépítését mutató rajz a nem ellentétpárokra alapuló gondolkodás példája. Távol áll a duális természetű gondolkodástól, amely szembe állítja például az apolónit a dionüoszival. Ebben a kettő egyszerre van jelen: *Vagy megmondjátok a módját, vagy rögvést átvágom a macska torkát.*

Marshall McLuhan és R. Buckminster Fuller nyitotta meg a szemünket arra, hogy világunkat értelemnek lássuk, no nem egy nyugodt és csendes értelemnek, hanem rosszul működőnek és skizofrének; hogy otthonunkat a pusztulás fenyegeti. Mi magunk is különbözünk, van, egyesek gyakorolják a hatalmat, mások nem, vannak közünk gazdagok és szegények. Én inkább az intelligenciában, mint a politikában bízom. Máskülönben egy hamar felismerhető általános katasztrófában is reménykedem, amely észretéríti az emberiséget, mielőtt túl késő lenne. (Az energiahordozók állandó határtalan felhasználása; a folytonos környezetrombolás; az

¹ Ez a bevezetés egy darmstadti előadáshoz készült, amely hat mezosztichonból áll. Mivel e költemények formahíven lefordíthatatlanok (tartalmuk pedig javarészt megtalálható a kötetben is olvasható *Őnéletrajzi beszámolóban*), itt nem közöljük őket. A kihagyott és kipontozással jelzett bekezdés e mezosztichonok felsorolására szorítkozik.

emberi élet állandó pazarlása és megnyomorítása.) Mindeközben a legszélesebb körű társadalmi igazságosságban bízom, mely létrejöttével minden ember a kívánalmái szerint tudna élni. Ilyen irányú utópiavágyam miatt vagyok anarchista. Az egyetlen kormány, amelyben hiszek, az én ön-kormányzatom. Ahol én élek, ott nincsenek ünnepek, víkendek és vakációk. Reggelente, ha csak tehetem, karban tartom a testem, aztán megöntözöm a virágaim. Van vagy kétszáz. A napjaim abban különböznek, hogy kis öntözéses vagy nagy öntözéses nap van. Elintézem a postám és a telefonjaimat. Nincs üzenetrögzítőm. Arra törekszem, hogy elvégezzem a dolgaimat, nem pedig arra, hogy erre mások segítségét vegyem igénybe. Noha Mimi Johnson segít nekem az elfoglaltságaim megszervezésében. Andrew Culver foglalkozik a számítógépekkel és a programozással, az *Europaras 1&2,3&4* színpadra állításával, színpadi vagy egyéb hangosítással és világítással. John Fulleman ügyel a *Roaratorio* előadásaira. Laura Kuhn törődik a számláimmal és az időbeosztásommal, hogy a kötelezettségeimet teljesíteni tudjam. Remélem, hogy most, a *Freeman Etudes* befejezése után megtanulom a számítógép a mostaninál jobb kiaknázásának módját. Bár ez elég valószínűtlen, mert minden nap újabb és újabb kötelezettségeket ró rám. A posta, a fax, a telefon.

Zenémet – amelyben már régóta felcseréltem a választást a kérdéssel (amelyre a Ji King véletlen-műveletei adják a válaszokat) – két csoportba osztottam: az egyik csoport neve *Music for* a cím mindig a hangszeres zenészek számával egészül ki; a másik csoport elnevezése csak a hangszeres zenészek számára utal, például *Two, Four, vagy Twenty-three*. Az első egy zenekari mű szólamról-szólamra való fokozatos komponálása, ahol persze nincsen karmester. Valamennyi (jelenleg tizennyolc) szólamot ugyanaz a program hozta létre (vagyis ugyanaz a kérdéssor). A másik csoport darabjainak nincsenek közös vonásai. Voltaképpen ez az alapelvük. Mindegyik darab más és más, legalábbis remélem, hogy az. Hogyha több darabot írok ugyanolyan számú hangszerjátékosra, akkor ugyanaz a szám szerepel a címben, pl. *Seven*, de mindegyiknek más felső indexe van, pl. *Seven², Seven³* stb. Így nem kell több gondolatot fordítanom a címekre, mint amennyit a ruhadarabjaimra, mert mindig egyformákat viselek.

(...)

Néhanapján nem komponálok. Grafikákat készítek, vagy irodalmi művekkel foglalatoskodom. Vagy bevásárolok és főzök az általam módosított makrobiotikus receptek alapján. Délutánonként szeretek sakkozni. Sem teát, sem kávé-t vagy alkoholt nem iszom már. Vannak kínai gyógyfüveim, használok az akupunktúrát, és a holisztikus és természetes gyógymódokra törekszem. Szándékaim szerint még sokáig szeretnék élni. Szeretném meglátni az emberiségnek az őt tápláló Földdel való megváltozott viszonyát, persze az esetben, ha az emberiség a Földön fennmarad.

ÜRES ÉRTELEM

Az intenció hiánya (a csend elfogadása) elvezet a természethez; lemondani az irányításról; a hangok hangok legyenek.

Minden egyes tevékenység önmagára támaszkodik, azaz a komponálás, az előadás és a zenehallgatás elkülönülő tevékenységek.

(A zene) pillanatszerű és megjósolhatatlan; semmit sem viszünk végbe, ha megkomponálunk, meghallgatunk vagy előadunk egy zeneművet; a fülünk állapota a legnagyobb mértékben kielégítő.

A költészet mint szükséglet.

Joyce: „A komédia a legnagyobb erejű művészet, mert az általa adott öröm mentes leginkább a vágyakozástól és az elutasítástól.”

Az élet igenlése.

A cél a céltalanság.

A művészet = a természet utánzása, annak működési módjában.

A különbözőségek egyidejűsége; sokféleség; többközpontúság; „Törd ketté a pálcát, és ott van benne Jézus.”

Anonimitás vagy önzetlen mű (vagyis az önkifejezés hiánya).

A műnek magában kell foglalnia a környezetét, mindig kísérleti jellegű (haldásai irányja ismeretlen).

Folyton folyó, terhes, viszonyuló, homályos (a hang természete).

Üres értelem.

A rend eszménye eltűnik.

Nincs kezdet, közép vagy vég (folyamat, nem pedig tárgy).

Akadályozatlanság és egymásba hatolás; nincs ok, nincs okozat.

Indetermináció.

Ellentétek = az egység részei.

Hogy a cselekmény szövevényesebb legyen (Ramakrishna); ez volt a válasza az alábbi kérdésre: Miért létezik a gonosz, ha Isten jó?

A kaland (az újdonság) a kreatív cselekvéshez szükségeltetik.

Ha az értelem fegyelmezett (a test is), akkor a szív rettegése hamar szeretetbe fordul (Eckhart).

Bármí következhet, bármí után (persze csak ha a semmire támaszkodik).

A hatás az illető saját művéből ered (nem pedig azon kívülről).

A véletlen-művelet hasznos eszköz; móksha.

Amikor nem egy könyv, hanem egy ember a vezető; artha.

Szeretet.

Helyes és helytelen.

Megméretlen idő.

Tárgy helyett folyamat.

Amerikának jó adottságai vannak a kísérletezésre.

A világ egy.

A történelem a ténylegesen akkori cselekvések története.

Elmozdulás a nulla felől.

Minden hallható jelenség = zenei anyag.

Nincs tévedésmentes mű.

Tavaszi, Nyári, Őszi, Téli (Alkotás, Megőrzés, Romlás, Nyugalom).

Segítségünkre lehet az is, ha nem csinálunk semmit.

A zene nem zene addig, amíg nem hallható.

A zene és a tánc együtt (és más dolgok megint csak együtt).

A zen tanulása előtt az emberek emberek, a hegyek meg hegyek. A zen tanulásakor a dolgok összekuszálódnak. A zen tanulása után az emberek emberek, a hegyek meg hegyek. Mi a különbség előtte és utána? Semmi különbség nincs. Csak mintha az ember már nem kötődne úgy a földhöz. (Suzuki).

Ha struktúra, akkor ritmusstruktúra.

Unalom plusz figyelem = élnékülő érdeklődés.

Minden megoldás alapvető támasza = kérdéseket teszünk fel.

Cselekvés, nem pedig kommunikáció.

A kilenc állandóan jelenlévő érzélem (a hősiesség, az örömteli, a csodálkozó, az erotikus; nyugalom; fájdalom, félelem, düh, és az undorító).

A társadalmi változás az értelem megváltoztathatóságából ered.

A nagy jótevő (miután megtapasztalta értelmétől megszabadított önmagát, visszatért a faluba.)

Megtanulni azt, hogy félbeszakítanak.

A kettő között semmi.

A tárgy tény, nem pedig szimbólum (nincsenek ideák).

A költészet annak a mondása, hogy nincs mit mondanunk; semmink sincsen.

A jövő bizonytalansága.

A zajok (az esélytelenek); a zene és az emberek megváltoztatása.

Ha nem dolgozom = tudom. Ha dolgozom = nem tudom.

Megvonni a bizalmat a pedagógia hatékonyságától.

H.C.E. (Itt Jön Mindenki)

Ez, örömteli.

A Föld nem szökhet meg a Menny elől (Eckhart).

Mobilitás, immobilitás.

A legfőbb cél = a cél nélkülség. Látomásunk = nincs látomás. (Összhangban a természettel.)

Mi vagyunk a legöregebbek, akikhez a levegőn át jutott el a pillanatszerűről való tudás (Gertrude Stein.).

Ki-be-áramlás.

Nincs kettészakadva lélek és anyag.

Zavarodottnak lenni, ez is fontos. Megjósolhatatlanság.

Az árnyékok (a környezet) nem zavaróak.

Közelebb áll az élethez a színház, mint a képzőművészet vagy a zene.

Elkötelezettség.

Megvilágosodás = nem megvilágosodni. Tudás = tudni, hogy semmit sem tudunk.

A szabályok megszegése.

Az értékítéletek hasztalansága.

Mindannyian mindenféle irányokban tájékozódunk.

A szabályok hiányának fontossága.

A végletekig menni (Yuji Takahashi).

Az unalom nemléte.

Anarchia.

A jelentésnélküliség mint végső jelentés.

Az értelem képes megváltozni.

Inkább többet tenni, mint keveset.

Az értelem lecsendesítése és megnyugtatósa az isteni befogadása előtt.

A gondolkodásmódok az értelmén kívülről erednek.

A művészet büntény.

Szeretet = helyet hagyni a szeretett személy körül.

Hasznosság, nem pedig politika (intelligencia; problémamegoldás). Anarchia ott, ahol hatni tud.

Nemcsak ön-, hanem közösségtudat is.

Munkanélküliség (művészek).

Felhagyni a tulajdonnali és bevezetni a használatot.

Mindenkit felölelő társadalom (például az örülteket is: ugyanis ők mondják ki az igazságot).

Vallásos hozzáállás (George Herbert Mead); az egész világra gondolni.

A többet kevéssel.

Zene mindig van, csak a hallgatás megszakított (Thoreau).

Invenció.

Nem a dolgok, hanem az értelmek.

Az 1-es és nem a 2-es számmal foglalkozni.

Hogy értelemről kiüresített kert legyen.

Zene = nem zene.

Mindent magába foglaló, s nem kirekesztő: aperiodikus, látványmentes... stb.

Alapjaiban objektív, minden irányba mutató.

A nyelv demilitarizálása (kormányzat nélkül).

Olyan zene, amelyet nem kell próbálni.

Két lábbal állunk a földön.

Lebegni hagyni a dolgokat (Thoreau: Az Igen is és a Nem is hazugság. Az egyetlen igaz válasz: lebegni hagyni a dolgokat.).

A művészet: önmegváltoztatás.

Az ismételt cselekvés lehetetlensége; az emlékezet megszűnése. Erre a két dologra kell törekedni (Duchamp).

A természet sokszínűsége; felhagyni a lélek, a látvány egyszerűségével... stb.

A gondolatok egymáshoz való viszonyulása (legalább öté).

A zene problémája (a látvány) csak akkor oldható fel, ha a csendre a (a látvány nemlétére) támaszkodik.

Azt adni másnak, amire vágnak, nem pedig azt, amit a mi vágyaink szerint gondolnánk ki nekik (az Arany szabály megváltoztatása).

Mindenféle megoldást végy figyelembe, próbálj ki mindent!

Cselekvésmentesség (a kamera).

A cél: ne legyen cél.

UTÓSZÓ

John Cage munkásságának ismerői tudják, hogy 1961-ben, írásainak első gyűjteménye – amelynek köszönhetően neve világszerte szélesebb körben vált ismertté – a *Silence* címet viselte. Ez a címálasztás mára emblematisztikus jelentőségűvé vált, hiszen ez a kategória (amelyet kontextustól függően, magyarul a *csend* illetve a *szűnet* szó fejez ki) Cage zenéjének, zenéről való gondolkodásának alapfogalma. Ezzel indokolható a mostani kötet magyar címe is, amely kötet, noha jelentős mértékben a *Silence* anyagára támaszkodik, mégsem azonos azzal, sem szerkezetét, sem tartalmát tekintve. Kétségtelenül szóltak volna érvek amellett, hogy az első magyar nyelvű Cage-kötet a *Silence* fordítása legyen, hiszen e mű kompozíciójában is egységes, sőt megtervezett. Ám mégis úgy tűnt, hogy ma már talán többet mond az írásokkal most ismerkedő olvasó számára, ha immár a teljes életmű ismeretében, a legjellemzőbb szövegeket olvashatja egymás mellett. Több mint három évtized elmúltával, ha a legfontosabb alapgondolatok érintetlenül érvényesültek továbbra is Cage gondolkodásában, kiegészültek újabbakkal, legalább olyan jellemzőkkel, mint a korábbiak; olykor pedig olyan új összefüggésben bukkannak eléink a régi gondolatok is, hogy pontosabb képet kaphatunk róluk, ha ismerjük a későbbi megfogalmazásokat is.

Ez a válogatás tematikus: azokat az írásokat tartalmazza, amelyek zenetörténeti vagy zeneelméleti szempontból fontosak, vagy pedig Cage saját műveiről és művésze alakulásáról szólnak. Több lényeges írás-típus kimaradt tehát a mostani kötetből; így például a táncról szóló írások, vagy a képzőművészeti esszék és tanulmányok (ez utóbbiak a közeljövőben külön kötetben fognak megjelenni). Nem szerepelnek a költemények sem, elsősorban amiatt, mert szinte fordíthatatlanok: a bennük követett verselési szabályok magyarul – de tapasztalatok szerint más nyelveken sem – nem alkalmazható (pontosabban: fordításként nem, csupán egyfajta szabad átdolgozásként). Cage költői életművének mennyiségileg is jelentős hányadát pedig azok a szövegek alkotják, amelyek egy alapszövegre építve sajátos nonsense konstrukciót hoznak létre – ezek a szövegek, a dolog természeténél fogva, kizárólag az eredeti angol (illetve bármely eredeti alapnyelvű) formában léteznek csupán.

Külön kötetbe kíváncoznának Cage költői naplói (kilenc rész, a tizedik töredékben maradt), s történeteinek gyűjteménye. Ahhoz azonban, hogy ezek érthetőek legyenek a Cage írásaival csak most ismerkedni kezdő olvasó számára, mindenképpen hasznos, ha előbb e kötet írásaival barátkozik meg: az utalásoknak, idézeteknek, olykor nevek s események futó említésének technikája mindenképpen feltételezi emez legalapvetőbb írások (gondolatok, nézetek, elvek) ismeretét.

A fordítás Cage szövegeinek esetében igen nehéz feladat. A stílus, a hang szinte szövegről-szövegre változik, ugyanakkor igen sok az idézet, az ismétlés, amelyek a szöveghelytől függően mindig más értelemmel is telítődnek. Ezekben az esetekben

nem könnyű megtalálni azt a szövegezést, amely egyrészt biztonsággal jelzi, egyértelműsíti az ismétlés tényét, másrészt mégis alkalmazkodóan rugalmas változat. Igen sok esetben idézetként csupán egy-egy szó vagy mondat-töredék hivatott felidézni az eredeti szöveghelyet, s valószínű, hogy nem is minden esetben fedezhető fel a közvetlen összefüggés. Cage terminusait sem lehetett mindig ugyanazzal a változatlanul hagyott magyar szóval visszaadni – a *csend* és a *szünet* alternatív használata talán csak a legszembeötlőbb példa. A mostani kötet megoldásai sok esetben bizonyosan nem „véglegesek”, hanem első kísérletként arra törekszenek, hogy a XX. század e nagy komponistájának – akinek művei mind nagyobb számban kerülnek Magyarországon előadásra – a gondolatai is megszólaljanak végre magyarul.

Wilhelm András

JEGYZET

A tanulmányok eredeti címe és a fordításhoz használt közlései:

A *Silence* című kötetből (Middletown, Connecticut, 1961, Wesleyan University Press):

The Future of Music: Credo
Experimental Music
Composition as Process I. Changes
Composition as Process III. Communication
Forerunners of Modern Music
Lecture on Nothing
Lecture on Something
45' for a Speaker

Az *A Year from Monday* című kötetből (Middletown, Connecticut, 1967, Wesleyan University Press):

Juilliard Lecture
Rhythm etc.

Az *Empty Words* című kötetből (Middletown, Connecticut, 1980, Wesleyan University Press):

The Future of Music

A *John Cage* című kötetből: (New York, 1970, Praeger Publishers)

Defense of Satie

A *Themes and Variations* című kötetből (Barrytown, New York, 1982, Station Hill Press):

Empty mind

Szerzői kézirat alapján (az írások időközben megjelentek a *John Cage Writer* című kötetben; New York, 1993, Limelight Editions):

A Composer's Confessions
I Ching (Tokyo Lecture)
Introduction
An Autobiographical Statement

